

NOWY ŁAD
W EUROPIE
I UNII EUROPEJSKIEJ:
przesłanki – kierunki – priorytety

НОВИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ
ДЛЯ ЄВРОПИ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
причини – напрями – пріоритетні цілі

MINISTERSTWO EDUKACJI I NAUKI UKRAINY
UNIwersytet Narodowy Politechnika Lwowska
Instytut Nauk Humanistycznych i Społecznych
UNIwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
Instytut Nauk Politycznych

NOWY ŁAD
W EUROPIE
I UNII EUROPEJSKIEJ:
przesłanki – kierunki – priorytety

Monografia

Redakcja naukowa
Yaryna Turchyn, Teresa Astramowicz-Leyk

Lwów – Olsztyn
Wydawnictwo Politechniki Lwowskiej
Instytut Nauk Politycznych
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ “ЛЬВІВСЬКА ПОЛІТЕХНІКА”
ІНСТИТУТ ГУМАНІТАРНИХ ТА СОЦІАЛЬНИХ НАУК
ВАРМІНСЬКО-МАЗУРСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ В ОЛЬШТИНІ
ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНИХ НАУК

НОВИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ
ДЛЯ ЄВРОПИ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
причини – напрями – пріоритетні цілі

Монографія

*За науковою редакцією
Ярини Турчин, Терези Астрамович-Лейк*

Львів – Ольштин
Видавництво Львівської політехніки
Інститут Політичних Наук
Вармінсько-Мазурський Університет в Ольштині
2023

УДК 327.51(1-11):061.1ЄЄ
Н 73

Рецензенти:

Бучин М. А., доктор політичних наук, доцент;
Цебенко О. О., кандидат політичних наук, доцент;
Івасечко О. Я., кандидат політичних наук, доцент

*Рекомендувала Вчена рада ІГСН
Національного університету “Львівська політехніка”
(протокол № 9 від 29.06.2023 р.)*

Монографію опубліковано відповідно до проєкту ERASMUS+ J.MONNET MODULE “Ініціатива ЄС “Східне партнерство”: можливості для України” № 619891-EPP-1-2020-UA-EPPJMO-MODULE.

**Co-funded by
the European Union**

The European Commission’s support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Новий порядок денний для Європи та Європейського Союзу: причини – напрями – пріоритетні цілі: монографія / колектив авторів; за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк. – Львів–Ольштин: Видавництво Львівської політехніки; Інститут Політичних Наук, Вармінсько-Мазурський Університет в Ольштині, 2023. – 316 с.

ISBN 978-966-941-887-6

ISBN: 978-83-66259-42-3

У монографії ґрунтовно та всебічно розглянута проблематика формування нового порядку денного для Європи та Європейського Союзу. Основну увагу акцентовано на питаннях трансформації безпекових систем, збереження та поширення європейських цінностей, зміцнення українсько-польського співробітництва, а також суб’єктності України в глобальній політиці, її євроатлантичних та євроінтеграційних перспектив під впливом повномасштабної російсько-української війни.

Для науковців, представників органів державної влади та громадських організацій, загалом широкого кола читачів.

УДК 327.51(1-11):061.1ЄЄ

W monografii dokonano dogłębnej i kompleksowej analizy kształtowania się nowej agendy dla Europy i Unii Europejskiej. Główny nacisk położono na transformację systemów bezpieczeństwa, zachowanie i promocję wartości europejskich, wzmocnienie współpracy ukraińsko-polskiej, a także podmiotowość Ukrainy w polityce globalnej, jej perspektywę integracji euroatlantyckiej i europejskiej pod wpływem wojny rosyjsko-ukraińskiej na pełną skalę.

Dla naukowców, przedstawicieli władz publicznych i organizacji pozarządowych oraz szerokiego grona czytelników.

За зміст статей відповідають автори

© Колектив авторів, 2023
© Національний університет
“Львівська політехніка”, 2023
© Instytut Nauk Politycznych,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski
w Olsztynie, 2023

ISBN 978-966-941-887-6
ISBN: 978-83-66259-42-3

ЗМІСТ

Бучин Микола	
Проблеми та перспективи проведення президентських і парламентських виборів в Україні в контексті російсько-української війни.....	7
Верховцева Ірина	
Співпраця органів місцевого самоврядування України з європейськими партнерами за умов війни 2022–2023 рр.: публічно-дипломатичний вимір (організаційно-правові аспекти)	18
Вітченко Ілля	
Війна Росії проти України як фактор міжнародної легітимації її європейського вибору.....	27
Гачкевич Андрій	
Вплив штучного інтелекту на дипломатію ЄС: можливості та проблеми.....	37
Гуцалюк Валерія	
Нормативне підґрунтя ненормативної зовнішньої політики ЄС: особливості захисту базових цінностей ЄС в Україні у контексті повномасштабного російського вторгнення	49
Дмитренко Емілія	
Правові та безпекові питання фінансової системи України в умовах воєнного стану та співпраці з Європейським Союзом	58
Льницька Уляна	
Безпековий вимір зовнішньополітичних інформаційно-комунікативних стратегій Європейського Союзу	68
Карівець Ігор	
Ідентичність: досвід України.....	87
Корнат Леся	
Проблемні питання українсько-угорських взаємин: стан та перспективи	94
Куньч Зоряна, Харчук Лілія	
Мовна інтеграція українських переселенців: інституційна підтримка ЄС.....	104
Литвин Оксана	
Європейська мовна політика: досвід для України	115
Майструк Наталія	
Європейські цінності: класичні та сучасні орієнтири для України в контексті глобалізаційних змін та війни	126
Малюта Ольга	
Глобальна енергетична безпека в контексті діалогу України та Європейського Союзу: виклики, пріоритети, перспективи	136
Мартинюк Назар	
Підтримка Світовим Конгресом українців євроінтеграційних і євроатлантичних прагнень України	148
Мірошник Наталія	
Пріоритетні напрями запровадження принципів сталого розвитку в науковій дослідженні і освіту – міждисциплінарний підхід для політики управління.....	161

Сухорольський Петро, Сухорольська Ірина	
Сценарний метод Дж. Дейтора для аналізу перспектив повоєнної України.....	174
Тишкун Юрій	
Трансформація суб'єктності України в глобальній політиці під впливом повномасштабної російсько-української війни.....	184
Турчин Ярина, Горбач Олександр	
Підтримка України державами Вишеградської четвірки в умовах повномасштабної російської агресії.....	194
Тютюнник Ганна	
AquaHub: поліфункціональні інноваційні центри аквакультури та їх стратегічні функції у відновленні та розвитку України.....	207
Ховрич Сергій	
Російсько-українська війна ХХІ ст. в контексті конфронтації між РФ і Заходом: історико-аналітична розвідка.....	215
Bubelska Wiktoria	
Działalność humanitarna Polskiego Czerwonego Krzyża w obliczu konfliktu zbrojnego w Ukrainie.....	226
Chekalenko Liudmyla D.	
European historical memory facing global challenges.....	235
Daszewska Anna	
Polish support for war-stricken Ukraine on the example of the town and municipality of Szczytno.....	244
Iliuk Kateryna	
Scenarios for resolving the issue of “Pridnestrovian Moldavian Republic”.....	252
Ivasechko Olha, Tsebenko Oleh, Zdoroveha Mariana	
Kyiv – Warsaw – London Tripartite alliance as a response to security threats.....	257
Klymchuk Iryna	
Ukrainian-Polish cooperation in the field of education and culture within the framework of public diplomacy.....	270
Osikowicz Żanna	
Pomoc humanitarna uchodźcom wojennym z Ukrainy w Małopolsce.....	278
Sasińska-Klas Teresa	
Polacy wobec wojny w Ukrainie w świetle badań opinii publicznej.....	289
Struk Oleksandra	
EU foreign economic policy in the face of existing geopolitical challenges.....	298
Tsebenko Oleh, Abrat Serhiy	
The security dimension of EU policy regarding the region of Eastern Partnership.....	308

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПРОВЕДЕННЯ ПРЕЗИДЕНТСЬКИХ І ПАРЛАМЕНТСЬКИХ ВИБОРІВ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті розкрито проблеми та перспективи проведення виборів глави держави та депутатів парламенту в Україні у контексті російсько-української війни. Вказано основні проблеми, які очікують Україну під час виборів після закінчення російсько-української війни. Зроблено акцент на таких основних виборчих проблемах, як голосування за кордоном, голосування внутрішньо переміщених осіб та безпека всіх учасників виборчого процесу. Наголошено на тому, що задля забезпечення демократичності майбутніх виборів необхідно використовувати комплексний підхід та вже сьогодні починати вирішувати всі проблеми, які виникли у сфері виборів.

Ключові слова: вибори; демократія; російсько-українська війна; Україна; виборчий процес; виборчі права.

PROBLEMS AND PROSPECTS OF PRESIDENTIAL AND PARLIAMENTARY ELECTIONS IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. The article reveals the problems and prospects of holding elections of the head of state and members of parliament in Ukraine in the context of the Russian-Ukrainian war. The main problems that await Ukraine during the elections after the end of the Russian-Ukrainian war are shown. Emphasis was placed on such major election problems as voting abroad, voting by internally displaced persons and safety of all participants in the election process. It was emphasized that in order to ensure the democracy of future elections, it is necessary to use a comprehensive approach and start solving all existing problems in the field of elections today.

Key words: elections; democracy; Russian-Ukrainian war; Ukraine; electoral process; electoral rights.

Із 2014 р. Україна стала об'єктом військової агресії з боку російської федерації, яка спочатку окупувала Крим та частину Донбасу, а 24 лютого 2022 року розпочала повномасштабне вторгнення на територію нашої держави. З початком повномасштабної російської агресії в Україні було оголошено воєнний стан, в умовах якого обмежені політичні права громадян та призупиняється частина політичних процесів. Серед останніх вагоме місце належить виборчому процесу.

---

¹ Бучин Микола, доктор політичних наук, професор кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету "Львівська політехніка". E-mail: buchyn@ukr.net

Проблематика актуалізується тим, що, відповідно до Конституції України, восени 2023 р. повинні відбутися чергові парламентські вибори, а навесні 2024 р. – чергові вибори глави держави. Проте в умовах воєнного стану проводити вибори і недоцільно, і незаконно. І навіть більше, проводити вибори після завершення російсько-української війни вкрай складно, адже доведеться в стислі терміни вирішувати безпрецедентні проблеми та загрози, спричинені бойовими діями. Водночас проведення повоєнних демократичних виборів в Україні вкрай важливе для збереження демократичного поступу нашої держави та безпосередньо впливатиме як на міжнародний імідж України, так і на наше прагнення інтегруватися до ЄС та НАТО.

Мета дослідження – розкрити проблеми та перспективи проведення президентських та парламентських виборів в Україні в контексті російсько-української війни.

Ведучи мову про проблеми та перспективи проведення повоєнних виборів в Україні, насамперед варто з'ясувати правові аспекти проблематики. Згідно із Конституцією України, чергові парламентські вибори в Україні відбуваються в останню неділю жовтня п'ятого року повноважень українського парламенту. Натомість чергові вибори глави держави в Україні, відповідно до Основного закону нашої держави, повинні проводитися в останню неділю березня п'ятого року повноважень глави держави².

Із викладеного вище можна зробити висновок, що відповідно до Конституції чергові вибори до Верховної Ради України повинні відбутися у жовтні 2023 р. Це пов'язано із тим, що попередні парламентські вибори були достроковими та відбувалися у липні 2019 р. У таких умовах поточне скликання парламенту України повинно функціонувати трохи більше ніж чотири роки. Натомість чергові президентські вибори повинні відбуватися у березні 2024 р., оскільки попередні вибори глави держави проводилися навесні 2019 р. Відтак в Україні, відповідно до конституційних норм, упродовж року повинні здійснюватися масштабні виборчі процеси.

Водночас Конституція України передбачає можливість обмеження певних прав громадян в умовах воєнного стану. Це стосується і виборчого процесу: відповідно до конституційних норм, чинний парламент в умовах воєнного стану продовжує функціонувати, навіть коли термін його повноважень офіційно завершився, до часу, коли буде обрано новий склад парламенту на виборах, які відбудуться після скасування воєнного стану³.

Відтак можна зробити висновок, що розвиток російсько-української війни не тільки робить малоімовірним проведення у конституційні терміни парла-

---

² Конституція України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

³ Там само.

ментських виборів в Україні, але й ставить під великий сумнів можливість вчасного проведення президентських виборів навесні 2024 р. Це можна пояснити тим фактом, що, відповідно до виборчого законодавства України, виборчий процес щодо виборів глави держави розпочинається за 90 днів до дня голосування, а виборчий процес стосовно парламентських виборів – за 60 днів до дня голосування⁴. Тому для того, щоб чергові парламентські та президентські вибори відбулися вчасно, виборчий процес задля парламентських виборів повинен розпочатися на початку вересня 2023 р., а стосовно президентських – на початку січня 2024 р. Проте закінчення війни та скасування воєнного стану в такі короткі терміни вважаємо малоімовірним, і особливо – проведення парламентських виборів.

У будь-якому випадку вибори зможуть відбутися лише після закінчення війни та скасування воєнного стану в нашій державі. Проте незалежно від термінів, проведення повоєнних виборів стане, з одного боку, вкрай важливим та необхідним, а, з іншого боку, вкрай важким та небезпечним. Відтак на українську владу та українське суспільство чекають вибори, які супроводжуватимуться низкою важливих виборчих проблем.

Йдеться, насамперед, про проблему забезпечення голосування за кордоном, яка є багатоаспектною та пов'язана із низкою дрібніших проблем та загроз. Передусім це безпрецедентна для України (та й для світової спільноти загалом) масштабність такого виду голосування. Через бойові дії чимало громадян України були змушені виїхати до Європи (понад 8 мільйонів осіб на початок 2023 р.) чи до Росії (близько 3 мільйонів осіб). Відтак дослідники наголошують, що у 2023 р. близько 10 мільйонів дорослих громадян України, які є виборцями, перебувають поза межами України (відкинувши дітей). Цікаво, що до повномасштабного вторгнення кількість українських виборців була у 25 разів меншою. Зокрема, на президентських виборах 2019 р. було зареєстровано лише трохи більше ніж 400 тисяч виборців – громадян України⁵.

Дослідники справедливо зазначають, що першочерговим питанням, яке необхідно вирішити у контексті забезпечення голосування українських громадян, які перебувають за кордоном, є облік таких громадян. Органам адміністрування виборів потрібно точно знати, в якій саме країні (та регіоні країни) перебувають українські виборці, адже далеко не всі з них офіційно зареєстровані. Або ж зареєстровані, але фактично там не проживають. Відтак одним із варіантів, який сьогодні обговорюється у контексті майбутніх повоєнних

---

⁴ Виборчий кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

⁵ Афанасьєва М. *Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів: матеріали круглого столу* (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса: НУ “ОЮА”, 2023. С. 71–77.

виборів, є надання можливості виборцям, які перебувають за кордоном, зареєструватися у додатку “Дія”⁶.

До сьогодні для забезпечення голосування українських громадян, які перебувають у день виборів за кордоном, створені та функціонують 102 виборчі дільниці (100 в дипломатичних установах України за кордоном, ще 2 – на території військових частин, які дислоковані поза межами України)⁷. Водночас виборче законодавство України не застосовує щодо закордонних виборчих дільниць обмежень щодо максимальної межі у 2 500 виборців, які можуть бути внесені у виборчі списки на одній дільниці, як для звичайних виборчих дільниць⁸.

У цьому контексті аналітики Громадянської мережі ОПОРА справедливо відзначають, що це дає більше можливостей для реалізації голосування за кордоном, проте є абсолютно відірваним від сучасних реалій. Та й навіть до повномасштабного вторгнення можливості ефективного функціонування закордонних виборчих дільниць базувалися на презумпції дуже низької явки закордонних виборців. А кількість виборців на окремих закордонних виборчих дільницях була настільки великою (в окремих випадках – десятки тисяч виборців), що за умови навіть середньої явки це б паралізувало процес голосування. Крім того, формування закордонних виборчих дільниць базувалося на дипломатичних зв'язках України, а не на реальних виборчих потребах⁹.

Одним із виходів із ситуації може стати суттєве збільшення кількості закордонних виборчих дільниць. Проте чинне вітчизняне виборче законодавство передбачає можливість формування закордонних виборчих дільниць лише у самих дипломатичних установах. Звісно, цей аспект українського виборчого законодавства можна змінити, проте простими законодавчими змінами цю проблему не вирішити, адже йдеться про діяльність на території інших країн. Відтак вирішення проблеми вимагатиме укладання Україною відповідних двосторонніх угод з іноземними державами, а також тісну співпрацю з останніми під час виборчого процесу та голосування¹⁰.

Проблема із додатковими закордонними виборчими дільницями, розташованими поза межами дипломатичних установ, полягає ще й у тому, що на відміну

---

⁶ Післявоєнні парламентські вибори: як до них готуються влада і громадськість. *Суспільне*. 16 травня 2023 р. URL: <https://suspilne.media/477739-pislavoenni-parlamentski-vibori-ak-do-nih-gotuutsa-vlada-i-gromadskist/>

⁷ Юридичні QnA щодо голосування українців за кордоном. *Громадянська мережа ОПОРА*. 4 квітня 2023 р. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/24657-iuridichni-qna-shchodogolosuvannia-ukrayintsiv-za-kordonom>

⁸ Виборчий кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

⁹ Юридичні QnA щодо голосування українців за кордоном. *Громадянська мережа ОПОРА*. 4 квітня 2023 р. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/24657-iuridichni-qna-shchodogolosuvannia-ukrayintsiv-za-kordonom>

¹⁰ Там само.

від останніх, які є територією України, інші території вже під юрисдикцією конкретної іноземної держави. Відтак, це вимагатиме насамперед законодавчих змін у відповідних іноземних державах, а також дуже високого якісного рівня відносин України з цими державами. Справа в тому, що формування Україною закордонних виборчих дільниць поза межами дипломатичних установ передбачає взяття відповідною іноземною державою на себе і частини відповідальності за проведення українських виборів. На думку експертів, йдеться не лише про логістику, але й про безпеку, яка передбачає фінансування, до прикладу, безпекових заходів та заходів щодо підтримки громадського порядку¹¹.

Експерти зазначають, що така співпраця та підхід індивідуальні у кожному окремо взятому випадку, адже кожна країна має свою законодавчу специфіку. Крім того, фахівці наголошують, що попередня практика голосування українських виборців за кордоном – це практика великих черг та довготривалого очікування для того, щоб здійснити волевиявлення, навіть в умовах мінімальної виборчої явки. І навіть мінімальна активізація закордонних виборців здатна зробити закордонні виборчі комісії неспроможними адмініструвати вибори та забезпечити процес голосування. Експерти наводять приклад, що тільки в Польщі, враховуючи наявну кількість українських виборців, необхідно не менше ніж 30 виборчих дільниць (сьогодні їх чотири)¹².

Частковим виходом із ситуації також може стати організація голосування не впродовж одного дня, а кілька днів підряд. Центральна виборча комісія України вже обговорювала цю можливість, зокрема – проведення голосування за кордоном два дні (в суботу та неділю)¹³. Проте цей механізм є сумнівним з позиції конституційності, оскільки Основний закон України передбачає голосування власне в один день (в останню неділю березня чи в останню неділю жовтня)¹⁴.

З іншого боку, на думку деяких експертів та членів Центральної виборчої комісії України, повторне голосування (другий тур) на президентських виборах де-факто порушує цю норму Конституції. Відтак, стверджують фахівці, збільшення терміну для голосування за кордоном вимагає фахових дискусій щодо конституційності, адже може реально вирішити низку наявних проблем¹⁵.

На думку експерта IFES О. Ключева, ситуацію із голосуванням за кордоном (так само, як і голосуванням ВПО) могло б також частково вирішити

---

¹¹ Післявоєнні парламентські вибори: як до них готуються влада і громадськість. *Суспільне*. 16 травня 2023 р. URL: <https://suspilne.media/477739-pislavoenni-parlamentski-vibori-akdo-nih-gotuutsa-vlada-i-gromadskist/>

¹² Вибори після війни: найбільші виклики і як до них варто готуватися вже сьогодні. *Громадянська мережа ОПОРА*. 17 лютого 2023 р. URL: <https://oporgau.org/news/vyboriy/24552-vibori-pislia-viini-naibilshi-vikliki-i-iak-do-nikh-varto-gotuvatisia-vzhe-sogodni>

¹³ Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.amp>

¹⁴ Конституція України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

¹⁵ Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.amp>

застосування альтернативних методів голосування (насамперед – електронного). Проте електронне голосування нині вкрай небезпечне як через можливе втручання в процес волевиявлення з боку росії, так і унаслідок значної недовіри українців до результатів такого голосування. Відтак, зазначає експерт, ідея впровадження електронного голосування сьогодні ніхто серйозно не розглядає¹⁶.

Важливою проблемою голосування за кордоном є питання законності, а також безпеки виборчого процесу та всіх її учасників. Обов'язки для їх забезпечення покладаються на правоохоронні органи України. Представниця Національної поліції України О. Одинокова наголосила, що правоохоронні органи нашої держави мають змогу забезпечити участь до півтори тисячі поліцейських для забезпечення порядку під час голосування за кордоном. Проте складність реалізації цього аспекту виборів полягає, на її думку, в тому, що це може розглядатися іншими державами як питання національної безпеки та втручання у їхні внутрішні справи¹⁷.

Проте дослідники наголошують, що проблема закордонних виборів не зводиться лише до питання голосування. На думку експерта IFES О. Ключева, важливими під час виборів у закордонному виборчому окрузі є доступ українців, які перебувають за кордоном, до агітаційної продукції, зустрічі з кандидатами чи політичними партіями тощо. Крім того, за умови неналежного проведення виборів у закордонному окрузі, на думку О. Ключева, будуть порушені рівність виборів і права жінок та молоді, які сьогодні є основними закордонними виборцями. Проте, наголошує експерт, жоден з механізмів не здатний комплексно вирішити проблему голосування за кордоном. Відтак, на його думку, цю проблему здатна вирішити лише комплексна державна політика, спрямована на забезпечення повернення українців додому¹⁸.

Наступною, не менш масштабною та важливою для повоєнних виборів в Україні, є проблема голосування внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Варто зазначити, що, за офіційними даними, в Україні нині налічується 4,8 мільйони ВПО. Проте дослідники відзначають, що реальна цифра є значно більшою, і кількість ВПО в Україні сягає 7 мільйонів осіб¹⁹.

Для вирішення проблеми голосування ВПО Центральна виборча комісія України розробила пропозиції щодо створення тимчасових додаткових виборчих дільниць. Згідно із проектом ЦВК, такі тимчасові виборчі дільниці

---

¹⁶ Ключев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

¹⁷ Вибори після війни: найбільші виклики і як до них варто готуватися вже сьогодні. *Громадянська мережа ОПОРА*. 17 лютого 2023 р. URL: <https://oporaua.org/news/vybory/24552-vibori-pislia-viini-naibilshi-vikliki-i-iak-do-nikh-var-to-gotuvatisia-vzhe-sogodni>

¹⁸ Ключев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

¹⁹ Афанасьєва М. Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів: матеріали круглого столу* (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса: НУ “ОЮА”, 2023. С. 71–77.

планують утворювати у місцях компактного проживання ВПО. Йдеться про гуртожитки, табори, містечка, побудовані зі збірних модулів тощо. Також, на думку ЦВК, варто передбачити можливість утворення виборчих дільниць у тимчасових спорудах. Це можуть бути, до прикладу, військові намети, тимчасові легкі конструкції тощо²⁰.

Проте цим аспектом проблема голосування ВПО в Україні не обмежується. Безпосередньо із проблемою голосування ВПО (як, зрештою, і голосування за кордоном) пов'язана проблема виборчого реєстру та списків виборців. Експерт IFES О. Ключев відзначає, що в умовах воєнного стану органи, відповідальні за ведення та оновлення Державного реєстру виборців, призупинили свою роботу. І навіть більше, на окупованих та прифронтових територіях не вели навіть первинний облік виборців. Відтак проблема полягає не лише у необхідності оновлення Державного реєстру виборців, але й у наданні можливостей виборцям після завершення війни вирішити питання щодо свого місця голосування, на що потрібен певний час²¹.

Також для ВПО та громадян, які перебувають за кордоном, у контексті виборів та голосування актуальною є проблема відновлення втрачених документів. Це особливо актуально для тих виборців, які зараз перебувають на тимчасово окупованих територіях, адже вони не мають змоги оновлювати втрачені документи. Відтак виходом із цієї ситуації може стати гнучкий підхід до використання документів, які дають підставу отримати виборчий бюлетень та здійснити акт волевиявлення: ЦВК пропонує надати можливість, до прикладу, громадянам, які голосуватимуть в Україні, проходити ідентифікацію на основі закордонного паспорта, а громадянам, які голосуватимуть за кордоном, навпаки, надати змогу здійснювати волевиявлення на основі внутрішніх документів²².

Наступною проблемою, яка поставатиме у контексті повоєнних парламентських виборів в Україні, є проблема виборчої системи. Йдеться про те, що чинна виборча система (відповідно до Виборчого кодексу на наступних парламентських виборах має застосовуватися пропорційна виборча система з відкритими списками) не відповідає повоєнним реаліям. Йдеться, зокрема, про те, що така виборча система передбачає регіональний підхід (формування 27 регіональних виборчих округів) та залежність кількості обраних мандатів від кількості виборців конкретного регіону, які брали участь у голосуванні²³.

Згадана ситуація може потенційно спричинити низку проблем. Йдеться, зокрема, про диспропорцію представництва регіонів у майбутньому парламенті. Справа в тому, що в деяких регіонах (прифронтових та окупованих) виборців дуже мало, а в інших (де не ведуться бойові дії) – дуже багато завдяки ВПО.

---

²⁰ Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.asp>

²¹ Ключев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

²² Там само.

²³ Виборчий кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

Відтак перша категорія регіональних виборчих округів може бути представлена мінімально у наступному парламенті. Представництво ж другої категорії може бути гіперболізованим²⁴.

Відтак розглядаються різні варіанти вирішення цієї проблеми. Йдеться, зокрема, про можливість тимчасового повернення до пропорційної виборчої системи із закритими списками кандидатів. Такий варіант є простішим та більш відповідним повоєнним реаліям, проте менш демократичним. Ще одним варіантом може бути надання можливості ВПО (як, зрештою, і громадянам, які перебувають за кордоном) зареєструватися для голосування у тих виборчих округах, де вони проживали до повномасштабного російського вторгнення. Проте такий варіант вимагає значних фінансових витрат та є складним з позиції логістики (доставки відповідним виборцям відповідних документів), особливо – у випадку голосування за кордоном²⁵.

Додатковою проблемою у контексті виборчої системи може стати необхідність переформатування виборчих округів у випадку, якщо під час проведення виборів певні території все ще перебуватимуть в окупації. Крім того, той факт, що дуже велика кількість виборців (частина ВПО та громадяни, які перебуватимуть під час виборів за кордоном) все ж буде змушена голосувати лише за партійний список, робить сумнівною потребу в застосуванні пропорційної системи з відкритими списками кандидатів²⁶.

Також слід назвати низку інших проблем, які будуть актуальними у контексті проведення виборів в Україні після закінчення російсько-української війни:

1. Проблема участі у виборах антиукраїнських елементів. Йдеться про більшість учасників виборчого процесу: спостерігачів, кандидатів, політичні партії, членів виборчої комісії тощо. Їхня участь у виборах не лише не відповідає принципам справедливості, але й засадам національної безпеки України, адже вони можуть бути агентами ворожого впливу під час виборів²⁷.

2. Проблема реалізації пасивного виборчого права для громадян, які перебувають за кордоном. Йдеться про ценз осілості, який становить 5 останніх років проживання в Україні для кандидатів у народні депутати та 10 останніх років – для кандидатів у Президенти України. Відтак тривале перебування громадян за кордоном може позбавити їх можливості балотуватися на президентських чи парламентських виборах²⁸.

---

²⁴ Післявоєнні парламентські вибори: як до них готуються влада і громадськість. *Суспільне*. 16 травня 2023 р. URL: <https://suspinle.media/477739-pislavoenni-parlamentski-vibori-akdo-nih-gotuutsa-vlada-i-gromadskist/>

²⁵ Там само.

²⁶ Ключев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

²⁷ Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.amp>

²⁸ Юридичні QnA щодо голосування українців за кордоном. *Громадянська мережа ОПОРА*. 4 квітня 2023 р. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/24657-iuridichni-qna-shchodogolosuvannia-ukrayintsiv-za-kordonom>

3. Проблема зруйнованої в результаті бойових дій інфраструктури. Ми вже частково зачіпали цю проблему у контексті голосування ВПО. Проте проблема ширша, адже росіяни здійснюють ракетні та артилерійські удари здебільшого по цивільній інфраструктурі. Відтак на територіях, де відбувалися чи відбуваються бойові дії, зруйновано багато типових приміщень для проведення голосування (їдеться про школи, лікарні, будинки культури тощо). Також у контексті організації голосування важливе питання відновлення транспортної та банківської інфраструктури, системи зв'язку тощо²⁹.

4. Проблема зловживань під час виборів. Йдеться, зокрема, про такі традиційні вже для вітчизняної електоральної практики зловживання, як підкуп виборців (що може бути особливо актуальним у контексті суттєвого падіння рівня добробуту громадян в умовах війни) чи використання адміністративного ресурсу. Остання проблема актуалізується з огляду на централізацію та зосередження політичних, адміністративних та фінансових ресурсів у руках провладних політичних сил, які відбулися в умовах воєнного стану. Першу проблему, на думку О. Ключева, може частково вирішити деполітизована правоохоронна система, другу – державне фінансування як парламентських, так і позапарламентських політичних партій³⁰.

5. Зростання вартості організації та проведення виборів. Слід зазначити, що поки що точно підрахувати, скільки коштуватимуть повоєнні вибори, доволі важко, зважаючи на відсутність кінцевої оцінки рівня збитків від руйнування цивільної інфраструктури, а також той факт, що війна триває і руйнування будуть продовжуватися. Крім того, вартість виборів суттєво зростає через збільшення масштабів голосування закордоном, яке традиційно є більш вартісним, ніж голосування всередині країни³¹.

6. Проблема безпеки виборчого процесу та його учасників, яка актуалізується, з однієї сторони, наявністю потенційних загроз ударів з боку росії по виборчій інфраструктурі, а з іншого боку – масштабним замінуванням українських територій, де велися бойові дії. Відтак вкрай актуальною стає проблема визначення чітких критеріїв та механізмів заборони проведення виборів на певних територіях з безпекових причин³².

7. Проблема термінів проведення повоєнних виборів. Йдеться про те, що відповідно до норм чинного законодавства рішення про проведення виборів

---

²⁹ Ключев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

³⁰ Там само.

³¹ Післявоєнні парламентські вибори: як до них готуються влада і громадськість. *Суспільне*. 16 травня 2023 р. URL: <https://suspinne.media/477739-pislavoenni-parlamentski-vibori-ak-do-nih-gotuutsa-vlada-i-gromadskist/>

³² Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.amp>

ухвалюється впродовж одного місяця після завершення воєнного стану. Проте експерти наголошують, що такого часу, враховуючи цілий комплекс безпрецедентних проблем та загроз, суттєво замало для проведення демократичних виборів. Відтак актуальною стає потреба у зміні законодавства та відтермінуванні часу проведення повоєнних виборів³³.

8. Проблема рівності умов для реалізації пасивного виборчого права. Для демократичності виборів важливо, щоб кандидати та політичні партії, які братимуть участь у повоєнних виборах, мали змогу вести повноцінну виборчу кампанію у рівних умовах. Це особливо актуально для таких аспектів проблематики, як фінансування політичних партій, відновлення партійних осередків на тимчасово окупованих та прифронтових територіях, можливості для проведення передвиборної агітації тощо³⁴.

9. Проблема адміністрування виборів. Організація виборів та проведення голосування забезпечуються виборчими комісіями різних рівнів, що налічують майже пів мільйона осіб. Значна частина громадян України, які мають попередній досвід роботи у виборчих комісіях, є ВПО, перебувають за кордоном, загинули чи беруть участь у бойових діях. Відтак актуальною є проблема не лише доукомплектування виборчих комісій, але й проведення навчання нових членів задля уможливлення ефективного адміністрування виборів³⁵.

10. Проблема відновлення та захисту інформаційного простору України. Перший аспект проблематики передбачає відновлення діяльності зруйнованих редакцій місцевих ЗМІ, підтримку суспільного мовлення та незалежних масмедіа як важливої умови плюралізму, демократії та рівних можливостей для всіх учасників виборчого процесу. Другий аспект проблематики полягає у забезпеченні інформаційного захисту в умовах інформаційної війни з боку росії, зменшенні можливостей для маніпуляцій та втручання у внутрішні справи України³⁶.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ми окреслили лише головні проблеми, які постануть на шляху проведення виборів в Україні після закінчення російсько-української війни. Насправді проблем та загроз набагато більше, а їхня масштабність робить потенційні виклики, які поставатимуть перед нашою державою у контексті проведення повоєнних виборів, безпрецедентними. Відтак ефективно вирішення проблеми вимагає кооперації органів влади, грома-

---

³³ Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.amp>

³⁴ Афанасьєва М. Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів: матеріали круглого столу* (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса: НУ “ОЮА”, 2023. С. 71–77.

³⁵ Там само.

³⁶ Ключев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

дянського суспільства, експертного середовища, всіх політичних сил та міжнародних партнерів.

Що важливо, вважаємо за доцільне під час прийняття рішення про терміни та формат проведення повоєнних виборів керуватися принципом демократизму, а не формальності. Йдеться про те, що вибори повинні відбуватися з метою демократичного обрання влади, реалізації принципу народного суверенітету та продовжувати вже наявний і продемонстрований раніше демократичний поступ нашої держави, а не просто відбуватися тому, що так формально передбачено. Відтак повоєнні вибори варто проводити лише тоді, коли будуть створені належні умови для реалізації виборчих прав громадян, а результати виборів відобразатимуть реальне волевиявлення всіх виборців.

Список літератури

Афанасьєва М. Повоєнні вибори в Україні: ключові питання та майбутні виклики. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів*: матеріали круглого столу (м. Одеса, 10 лютого, 2023 р.). Одеса : НУ “ОЮА”, 2023. С. 71–77.

Вибори після війни: найбільші виклики і як до них варто готуватися вже сьогодні. *Громадянська мережа ОПОРА*. 17 лютого 2023 р. URL: <https://oporaua.org/news/vybory/24552-vibori-pislia-viini-naibilshi-vikliki-i-iak-do-nikh-varto-gotuvatisia-vzhe-sogodni>

Вибори після Перемоги: що може змінитися. *Українська правда*. 14 січня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/01/14/7384568/index.amp>

Виборчий кодекс України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/396-20#Text>

Клюжев О. Очевидна неочевидність: як Україна обиратиме парламент X скликання? *Українська правда*. 14 квітня 2023 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2023/04/14/7397861/>

Конституція України. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Післявоєнні парламентські вибори: як до них готуються влада і громадськість. *Суспільне*. 16 травня 2023 р. URL: <https://suspilne.media/477739-pislavoenni-parlamentski-vibori-ak-do-nih-gotuutsa-vlada-i-gromadskist/>

Юридичні QnA щодо голосування українців за кордоном. *Громадянська мережа ОПОРА*. 4 квітня 2023 р. URL: <https://www.oporaua.org/news/vybory/24657-iuridichni-qna-shchodo-golosuvannia-ukrayintsiv-za-kordonom>

**СПІВПРАЦЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ
УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМИ ПАРТНЕРАМИ
ЗА УМОВ ВІЙНИ 2022–2023 рр.:
ПУБЛІЧНО-ДИПЛОМАТИЧНИЙ ВИМІР
(ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ)**

Анотація. Досліджено публічно-дипломатичну діяльність органів місцевого самоврядування України із погляду співпраці з європейськими партнерами в її інфраструктурному відновленні за умов російсько-української війни 2022–2023 років. Наголошується, що органи місцевого самоврядування, будучи складниками публічного управління, згідно із Конституцією України, є каналами реалізації українським народом своєї влади, відтак мають право здійснювати публічно-дипломатичну діяльність. Натомість незакінчений характер реформи місцевого самоврядування, розпочатої в 1997 р., і те, що українське законодавство не визначає належно правосуб'єктність органів місцевого самоврядування й дозволяє їм вступати в контакти з іноземними партнерами лише через свої асоціації, гальмують цю діяльність. Резюмується, що за надзвичайних умов війни це не сприяє інтенсивному відновленню територіальними громадами своїх місцевостей та активізації публічно-дипломатичної діяльності України загалом.

Ключові слова: публічна дипломатія; органи місцевого самоврядування.

**COOPERATION OF LOCAL GOVERNMENT BODIES
OF UKRAINE WITH EUROPEAN PARTNERS UNDER WAR
CONDITIONS 2022–2023:
PUBLIC-DIPLOMATIC DIMENSION
(ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS)**

Abstract. The public-diplomatic activity of the local self-government bodies of Ukraine on its infrastructural restoration under the conditions of the Russian-Ukrainian war of 2022–2023 in the context of cooperation with European partners was studied. It is emphasized that local self-government bodies, being components of public administration, according to the Constitution of Ukraine, are channels for the Ukrainian people to exercise their power, and therefore have the right to carry out public-diplomatic activities. Instead, the unfinished nature of the local self-government reform, which began in 1997, and the fact that Ukrainian legislation does not properly define the legal personality of local self-government bodies and allows them to enter into contact with foreign partners only through their associations, inhibit this activity. It is

---

¹ **Верховцева Ірина**, докторка історичних наук, доцентка, професорка кафедри документознавства та інформаційної діяльності, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій (Україна).

summarized that under the extraordinary conditions of the war, this does not contribute to the intensive restoration of their localities by territorial communities and the activation of public and diplomatic activities of Ukraine in general.

Key words: public diplomacy; local self-government bodies.

Виборюючи в протистоянні з російським агресором право на державне та фізичне існування, нині українці величезним напруженням усіх сил і ціною трагічних втрат відстоюють цінності демократичного світу та право вільного народу самостійно вирішувати власну долю, сприяючи вкоріненню демократичних цінностей у глобальному вимірі. Маючи безпрецедентну допомогу західних союзників (і тих, хто розділяє цінності Західного світу, не представляючи його географічно, зокрема, дружньої Японії), наша держава підтверджує вірність вибраному шляхові на полях боїв і полях робітничих, волонтерських, медичних, освітянських тощо, що створює величезний потенціал у контексті публічно-дипломатичної діяльності.

Публічна дипломатія, будучи інструментом м'якої сили, націленої на довгострокові стратегії створення дружнього і сприятливого міжнародного середовища, за висловом М. Капітоненка, допомагає державі впливати на події й процеси, які, здавалося б, перебувають поза межами її впливу. Захист певних соціальних чи правових стандартів, примноження свого морального авторитету дотриманням принципів верховенства права, створення гармонійного внутрішньополітичного устрою всередині країни, разом з активністю в міжнародному форматі, – усе впливає на її імідж і допомагає досягати цілей². Як зауважує І. Сухорольська, в епоху глобалізації, що супроводжується виникненням і вдосконаленням електронних засобів масової комунікації, акценти міжнародної взаємодії зміщуються в напрямі впливу на широкий спектр цільових аудиторій. Разом із розширенням кола акторів та посиленням ролі неурядових суб'єктів, що “включаються” в публічно-дипломатичну діяльність, це сприяє консолідації демократичних інститутів у країнах і регіонах³.

За майже 60 років, що минули відтоді, як американські науковці Дж. Най та Е. Гуліон публічно висловили ідеї щодо застосування м'якої сили в міжнародних комунікаціях і щодо публічної дипломатії як одного з її інструментів (хоча перші публічно-дипломатичні акції відбулись в другій половині 1940-х років, а сам термін уперше було вжито ще в 1878 р.⁴), останню осмислювали та осмислюють у різних категоріях і вимірах (Дж. Най, Е. Гуліон,

---

² Капітоненко М. Г. “М'яка сила” у сучасній світовій політиці: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: збірник наукових праць. Вип. 94: у 2 ч. Ч. II. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2010. С. 21–22.

³ Сухорольська І. Громадська дипломатія як чинник демократизації політичної системи України: дис. ... канд. політичних наук: 23.00.03 – політичні інститути та процеси / НУ “Львівська політехніка”. Львів, 2015. С. 4–5.

⁴ Місюк І. Ю., Сухорольський П. М. Поняття та сутність громадської дипломатії. *Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах “Грані”*. 2011. № 1(75). С. 179.

Р. Армітадж, Дж. Браун, К. Росс, У. Нілс, В. Ліппман, С. Анхольт, В. Олінс, Дж. Фултертон, Н. Кулл, А. Хенріксон, С. Крокер та ін.). Українські науковці, які студіюють західний досвід публічної дипломатії й дискутують щодо вітчизняної відповідної моделі (А. Макаренко, О. Кучмій, С. Гуцал, І. Матяш, В. Ціватий, Я. Турчин, П. Сухорольський, І. Сухорольська, І. Мисюк, К. Балабанов, М. Трофіменко, Н. Земзюліна, М. Захарченко, В. Руднева, О. Висоцький, М. Терещук, С. Гловацька, О. Іваницька та ін.), приймають визначення публічної дипломатії як міжнародної діяльності, спрямованої на публічне представництво інтересів держав або легітимних інституцій (урядових установ, недержавних громад, організацій та окремих індивідів) у міжнародних відносинах⁵. Однією з цілей публічної дипломатії є забезпечення включення інтересів окремих держав і міжнародних регіонів у глобальний світопорядок. Доповнюючи класичну дипломатичну діяльність новими інструментами та включаючи в дипломатичний діалог/полілог суспільства країни, які комунікують між собою, публічна дипломатія, за висловом В. Ціватого, сприяє просуванню позитивного іміджу держави на принципах прав людини, толерантності, міжкультурної комунікації й культури світу, необхідних для загального сталого інституціонального розвитку та пошуку шляхів превентивного й мирного вирішення конфліктів і воєн⁶.

Зосереджуючись на іміджевих стратегіях країн у розрізі окремих напрямів публічно-дипломатичної діяльності, британський дослідник С. Анхольт наголошує, що тільки послідовний, скоординований і безперервний потік корисних, помітних, світового рівня й насамперед відповідних ідей, продуктів та політик може поступово поліпшувати репутацію країни, котра їх виробляє⁷. Американські науковці, залежно від суб'єкта здійснення заходів у публічній дипломатії, виокремлюють два основні види публічної дипломатії: 1) діяльність, яка здійснюється державою, під її керівництвом чи за державні кошти в рамках зовнішньої політики держави для реалізації національного інтересу – громадська/публічна дипломатія (*public diplomacy*); 2) діяльність, яка здійснюється різноманітними фізичними і юридичними особами, інститутами громадянського суспільства незалежно від держави в інтересах держави, суспільства чи усього людства (громадянська/народна дипломатія, *citizen /civil diplomacy*). У межах

---

⁵ Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. Т. 1. Київ: Знання України, 2004. С. 384.

⁶ Руднева В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 11. С. 149; Балабанов К., Трофіменко М. “Публічна дипломатія” як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична: науковий щорічник*. 2013. Вип. 14. С. 993; Ціватий В. Г. Модель публічної дипломатії Європейського Союзу (ЄС) в умовах трансформації постбіполярного світоустрою ХХІ століття. *Європейська дипломатія у ХХІ столітті*: матеріали V науково-практичного круглого столу. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2023. С. 78.

⁷ Anholt S. Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations. *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*. 2011. URL: <https://surface.syr.edu/exchange/vol2/iss1/1>

обох напрямів метою є встановлення постійних контактів між інститутами громадянського суспільства різних країн, розвиток міжнародних мереж та участь у їх діяльності за умов послаблення державного контролю й створення атмосфери довіри та рівноправності. У США, зокрема, згідно з концепцією *citizen/civil diplomacy*, кожен громадянин має право чи навіть обов'язок допомагати державі здійснювати зовнішню політику. Суб'єктами реалізації такої дипломатії можуть бути студенти, викладачі, науковці, спортсмени, представники бізнесу тощо – у такий спосіб лобіюються громадські інтереси⁸.

З огляду на висловлене, важко переоцінити позитивний вплив на публічно-дипломатичні контакти взаємин між органами місцевого самоврядування, які представляють локальні соціуми своїх країн. Спроможність місцевого самоврядування управляти на низовому рівні в синергії з органами державного управління в рамках публічного управління є свідченням зрілості управлінських інститутів і демократії, міцних конституційних основ держави. Будучи необхідним фактором становлення і розвитку демократичної держави, місцеве самоврядування пов'язане з функціонуванням системи управління суспільними відносинами шляхом самодіяльності й саморегулювання, для чого відповідними правами та можливостями наділяються як окремі громадяни, так і їх територіальні громади, що діють у межах закону й під свою відповідальність. Упродовж XIX–XX століть інститут місцевого самоврядування став світовим мегатрендом (довгостроковою провідною тенденцією), поширення якого країнами й континентами відбувалося в контексті становлення модерних управлінських практик та інститутів демократії загалом. Як і базові цінності демократичного суспільства, становлення місцевого самоврядування як глобальної практики супроводжувалося усталенням “аксіом”, що визначили соціально-політичну всезагальність у сфері місцевого управління – рівний доступ до управління своїми місцевостями всіх мешканців, укорінення принципів субсидіарності та партисипативності тощо. Як багатогранне явище, місцеве самоврядування впливало й впливає не тільки на управлінські, а й на соціальні процеси в країні загалом. Не можна заперечувати, що зрівняння в правах та обов'язках мешканців локальної ойкумени щодо організації співжиття в її рамках сприяє демократизації усіх сторін життя, вкоріненню ідей соціальної справедливості.⁹

В Україні процес інституалізації публічної дипломатії був започаткований в 2015–2017 рр. (у Міністерстві закордонних справ створили Департамент

---

⁸ Місюк І. Ю., Сухорольський П. М. Поняття та сутність громадської дипломатії. *Грані*. 2011. № 1(75). С. 180.

⁹ Сенчук В. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації. *Юридична Україна*. 2009. № 6(78). С. 20; Верховцева І. Г. Україна та ідейно-реформаторський полілог європейських країн у сфері місцевого самоврядування. *Дипломатія доби глобалізації: нові виклики та завдання: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*, 15 грудня 2022 р.). Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2022. С. 14–15.

публічної дипломатії та затвердили важливі документи, зокрема, “Доктрину інформаційної безпеки України”). На тлі окремих кроків у культурному сегменті публічно-дипломатичної діяльності впродовж 2017–2020 рр. (започатковано Український інститут, міжнародну маркетингову кампанію Ukraine now, медіапроект Ukraïner та інші проекти), “Стратегію публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 рр.”¹⁰ було розроблено й затверджено лише в 2021 р., безперечно, доволі пізно, урахуваючи 30-річчя існування незалежної й самостійної України та початок у 2014 р. російською федерацією гібридної агресії проти нашої країни. Визначаючи публічну дипломатію як систему заходів, за допомогою яких держава комунікує з громадськістю інших держав і впливає на формування суспільної думки населення інших країн для просування своїх національних інтересів та реалізації зовнішньополітичних цілей, а функціями публічної дипломатії – встановлення діалогу “держава – людина” з урахуванням різноманіття національної та глобальної аудиторії, сприяння міжособистісним контактам “людина – людина”, цей різновид дипломатії визнають також інструментом зміцнення національної стійкості, протидії гібридним загрозам, дезінформації, фейкам.

Принципами публічно-дипломатичної діяльності МЗС України визначено проектний менеджмент, інноваційність, повагу до культурного розмаїття, людиноцентричність, відповідальність, а стратегічними цілями й завданнями – зростання рівня впізнаваності та досягнення кращого розуміння України серед іноземних аудиторій; відстоювання нею свого європейського та євроатлантичного вибору; активну й успішну протидію України гібридним загрозам, дезінформації та фейкам з боку російської федерації; активне просування Україною власної ідентичності в світі. Зважаючи на обмеженість ресурсів, вказано, що оптимальною для України є стратегія “нішевої” публічної дипломатії, в контексті чого перевага, або ніша, котру може займати країна завдяки сприятливому географічному розташуванню, експертизі в певній сфері або унікальному продукту, має перспективи стати корисним і креативним рішенням для світу. Такими перевагами для України є її агропотенціал, ІТ, а також креативний потенціал і досвід протидії гібридним загрозам. Серед інструментів і форматів публічної дипломатії згадано, зокрема, комунікаційні кампанії та проекти; участь у світових подіях та провідних міжнародних виставках, ярмарках, салонах, спортивних змаганнях тощо; проведення конференцій, колоквиумів, семінарів спільно з провідними іноземними експертами та громадськими діячами, іноземними аналітичними й дослідницькими центрами; виступи на публічних заходах; партнерства.

---

¹⁰ Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

У ці окреслені межі цілком вписується публічно-дипломатична діяльність органів місцевого самоврядування, яка, згідно зі ст. 5 Конституції України, прямо пов'язана із народовладдям¹¹. Та й світовий досвід переконує в доцільності й високій ефективності таких форм участі органів місцевого самоврядування в публічно-дипломатичній діяльності своїх країн, як дипломатія міст, дипломатія громад, побратимські стосунки між територіальними громадами¹² тощо.

Надзвичайно актуальна публічно-дипломатична діяльність нині, за умов відстоювання Україною своєї незалежності в протидії повномасштабній військовій агресії російської федерації, адже кожній територіальній громаді – чи тій, котра зазнала втрат і руйнувань, чи тій, куди евакуювалися люди з небезпечних регіонів, вкрай потрібні гуманітарна й господарська допомога іноземних партнерів, підтримка друзів зі світової спільноти. Вступаючи у взаємини із зарубіжними партнерами, насамперед – з європейськими (з огляду на відносну близькість до українських кордонів вони ефективніші, витрати на транспортування матеріальної допомоги найменші), самоврядні територіальні громади та їх керівні структури як найбільш наближені до місцевого населення, плануючи відбудову України за підтримки європейських партнерів, у надзвичайних умовах війни мають радикально переорієнтуватись на вирішення нагальних проблем своїх мешканців¹³.

Проте, хоча розпочата в 1997 р. реформа місцевого самоврядування в 2014–2015 рр. мала продовження у реформуванні управлінського простору, разом із інтенсифікацією урядування в територіальних громадах, на початок 2022 р. цю реформу не було завершено. Приміром, як наголошує О. Батанов, не вирішено питання правосуб'єктності органів місцевого самоврядування. Що доброго можна казати про їх фінансову самодостатність? Її немає – фінансування здійснює держава за рішеннями чиновників, що є найболючішим радянським спадком у цій сфері¹⁴. Стосовно повноважень із здійснення публічно-дипломатичної діяльності органи місцевого самоврядування нині радше мають перспективи, аніж реальну компетенцію, хоча відновлення вітчизняної інфраструктури за умов військового часу та мужня боротьба українців з агресором надають чимало приводів для просування іміджу України на світовій арені як країни сміливих і стійких людей, що стоять на сторожі світових

---

¹¹ Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

¹² Бабій І. Суб'єктність міста як актора міжнародних відносин (на прикладі дипломатії міста). *Міжнародний науковий вісник*. 2022. № 1-2(25-26). С. 170.

¹³ Відбудова України: принципи та політика. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

¹⁴ Батанов О. Які зміни слід унести до Конституції, щоб місцеві громади по-справжньому могли впливати на своє життя. URL: <https://zib.com.ua/ua/116625.html>; Верховцева І. Г. Вказана праця. С. 15–16.

демократичних цінностей. До того ж перед лицем військової агресії рф вітчизняний соціум “подорослішав” і переконався, що йому під силу керувати спільним – майном, соціальною допомогою, людськими ресурсами тощо, зокрема щодо самоврядних територіальних громад. Та й уряд України усвідомив потребу наділення керівних структур громад необхідними повноваженнями, озброєння відповідних посадових осіб знаннями й створення умов для формування необхідних навичок діячів місцевого самоврядування. Натомість чи не єдиною правовою “шпариною”, яка надає вказаним органам бодай якісь правові можливості здійснювати публічно-дипломатичні контакти, є Закон України від 24.06.2004 р. № 1861-IV “Про транскордонне співробітництво”, який надає органам місцевого самоврядування відповідні права: скористатись правом створювати об’єднання чи вступати в об’єднання єврорегіонального співробітництва в межах створеного євро регіону, перебуваючи при цьому в складі певного об’єднання чи асоціації¹⁵.

З осені 2022 р., з огляду на потребу участі органів місцевого самоврядування у відбудові критичної інфраструктури України, влада вживає екстрених заходів для побудови ефективної комунікації органів місцевого самоврядування та їх співпраці з муніципалітетами інших країн, визначає алгоритми дій та надає практичні поради з налагодження партнерства. Натомість про брак необхідних правових та організаційних умов свідчить той факт, що лише приблизно половина з громад (46 %) нині має партнерські відносини з муніципалітетами інших країн (загальна кількість партнерств, укладених громадами з муніципалітетами 52 країн усіх континентів, окрім Австралії, становить 1279). За галузями партнерствами охоплено насамперед освіту, енергопостачання та енергоефективність, земельні ресурси¹⁶. Весною 2023 р. у Києві відбувся Міжнародний саміт міст та регіонів, участь у якому взяли Президент Володимир Зеленський і генсек НАТО Єнс Столтенберг. Надважливим завданням під час саміту було власне встановлення контактів між вітчизняними та закордонними органами місцевого самоврядування¹⁷, що з усією очевидністю довело хибність попередньої урядової тактики з обмеження публічно-дипломатичних повноважень українських самоврядних структур системи публічного управління.

---

¹⁵ Закон України “Про транскордонне співробітництво” від 24.06.2004 р. № 1861-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-IV

¹⁶ Міжнародне муніципальне партнерство: презентація корисних інструментів для громад. URL: <https://dia.dp.gov.ua/mizhnarodne-municipalne-partnerstvo-prezentaciya-korisnix-instrumentiv-dlya-gromad/>; Міжнародне муніципальне партнерство: методичні рекомендації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16041>; Методичні рекомендації з відновлення територіальних громад. URL: <https://www.prostir.ua/?library=metodychni-rekomendatsiji-z-vidnovlennya-terytorialnyh-hromad>

¹⁷ У Києві проходить Міжнародний саміт міст та регіонів. URL: https://lb.ua/news/2023/04/20/552619_kievi_prohodit_mizhnarodniy_samit.html

Резюмуючи, наголосимо, що публічно-дипломатична діяльність органів місцевого самоврядування України цілком відповідає їх конституційному статусу та змісту публічної дипломатії як потужного інструменту розбудови міжнародних комунікацій. Особливо актуальною ця діяльність є нині, за умов російсько-української війни, із урахуванням співпраці з європейськими партнерами в інфраструктурному відновленні України. Натомість незавершеність реформи місцевого самоврядування, розпочатої в 1997 р., і те, що українське законодавство не визначає належно правосуб'єктність органів місцевого самоврядування й дозволяє їм вступати в контакти з іноземними партнерами лише через участь в об'єднаннях та асоціаціях, гальмують розгортання цієї діяльності, не сприяють інтенсивному відновленню територіальними громадами своїх місцевостей та активізації публічно-дипломатичної діяльності України загалом.

Список літератури

Бабій І. Суб'єктність міста як актора міжнародних відносин (на прикладі дипломатії міста). *Міжнародний науковий вісник*. 2022. № 1-2(25-26). С. 158–173.

Балабанов К., Трофименко М. “Публічна дипломатія” як відповідь на виклики сучасності. *Україна дипломатична: науковий щорічник*. 2013. Вип. 14. С. 989–1021.

Батанов О. Які зміни слід унести до Конституції, щоб місцеві громади посправжньому могли впливати на своє життя. URL: <https://zib.com.ua/ua/116625.html>

Верховцева І. Г. Україна та ідейно-реформаторський полілог європейських країн у сфері місцевого самоврядування. *Дипломатія доби глобалізації: нові виклики та завдання*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 15 грудня 2022 р.). Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2022. С. 12–16.

Відбудова України: принципи та політика. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf

Євченко О. Елементи публічної дипломатії в політиці громад. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії*. 2022. Вип. 12. С. 95–109.

Закон України “Про транскордонне співробітництво” від 24.06.2004 р. № 1861-IV. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-15

Капітоненко М. Г. “М’яка сила” у сучасній світовій політиці: теоретичні аспекти. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: збірн. наук. праць. Вип. 94: у 2 ч. Ч. II. Київ: КНУ імені Тараса Шевченка, Ін-т міжн. відносин, 2010. С. 20–29.

Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Міжнародне муніципальне партнерство: методичні рекомендації. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16041>

Міжнародне муніципальне партнерство: презентація корисних інструментів для громад. URL: <https://dia.dp.gov.ua/mizhнародne-municipalne-partnerstvo-prezentaciya-korisnix-instrumentiv-dlya-gromad/>

Місюк І. Ю., Сухорольський П. М. Поняття та сутність громадської дипломатії. *Грані*. 2011. № 1(75). С. 178–181.

Руднева В. Публічна дипломатія: теоретичні основи застосування нової інформаційно-комунікаційної технології в державному управлінні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентові України*. 2012. № 11. С. 147–153.

Сенчук В. Місцеве самоврядування і демократична держава: діалектика взаємозв'язку і взаємної детермінації. *Юридична Україна*. 2009. № 6(78). С. 17–23.

Стратегія публічної дипломатії Міністерства закордонних справ України на 2021–2025 роки. URL: <https://mfa.gov.ua/storage/app/sites/1/%D0%A1%D1%82%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D1%96%D1%97/public-diplomacy-strategy.pdf>

Сухорольська І. Громадська дипломатія як чинник демократизації політичної системи України: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.03 – політичні інститути та процеси / НУ “Львівська політехніка”. Львів, 2015. 205 с.

У Києві проходить Міжнародний саміт міст та регіонів. URL: https://lb.ua/news/2023/04/20/552619_kiievi_prohodit_mizhnarodniy_samit.html

Українська дипломатична енциклопедія: у 2 т. Т. 1. Київ: Знання України, 2004. 760 с.

Ціватий В. Г. Модель публічної дипломатії Європейського Союзу (ЄС) в умовах трансформації постбіполярного світоустрою XXI століття. *Європейська дипломатія у XXI столітті: матеріали V науково-практичного круглого столу*. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. С. 74–80.

Anholt S. Beyond the Nation Brand: The Role of Image and Identity in International Relations. *Exchange: The Journal of Public Diplomacy*. 2011. URL: <https://surface.syr.edu/exchange/vol2/iss1/1>

ВІЙНА РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ ЯК ФАКТОР МІЖНАРОДНОЇ ЛЕГІТИМАЦІЇ ЇЇ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ВИБОРУ

Анотація. У межах цієї роботи проаналізовано динаміку підтримки України у її європейському прагненні на фоні Революції Гідності, інтерпретації російської збройної агресії в Україні до 24 лютого 2022 року, в межах Східного партнерства ЄС, реакції на виразнішу європейську та євроатлантичну риторику на фоні зростання загрози повномасштабного вторгнення Росії, а також зміни у риторичі та легітимациї європейської цивілізаційної ідентичності з боку міжнародної спільноти після 24 лютого 2022 року. Визнання України та Росії ворогами розглядають як вагомий фактор визнання європейського вибору України.

Ключові слова: європейський вибір, цивілізаційна ідентичність, війна, легітимация

THE WAR IN UKRAINE AS A FACTOR OF INTERNATIONAL LEGITIMIZATION OF ITS EUROPEAN CHOICE

Abstract. This work analyzes the dynamics of support for Ukraine in its European aspiration against the background of the Revolution of Dignity, the interpretation of Russian armed aggression in Ukraine until February 24, 2022, within the framework of the EU's Eastern Partnership, the reaction to more expressive European and Euro-Atlantic rhetoric against the background of the growing threat of a full-scale invasion of Russia, as well as changes in the rhetoric and legitimization of the European civilizational identity by the international community after February 24, 2022. The recognition of Ukraine and Russia as enemies is considered a significant factor in the recognition of the European choice of Ukraine.

Key words: European choice; civilizational identity; war; legitimation

Незважаючи на те, що Україну розглядають як країну, що перебуває на межі цивілізацій і, на думку видатного американського політолога Семюеля Гантінгтона, належить до “розламаних країн”², після 2004 р., а тим паче після 2013 р. український народ неодноразово заявляв про свій європейський цивілізаційний вибір. Після Революції Гідності в Україні був запит на проєвропейські сили в політиці. Це було однією з причин недовіри до Володимира Зеленського перед обранням його на пост президента через побоювання, що він спробує розвернути

---

¹ Вітченко Ілля, аспірант, Навчально-науковий інститут міжнародних відносин та національної безпеки Національного університету “Острозька академія”. імейл: illia.vitchenko@gmail.com

² Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22–49

український зовнішньополітичний вектор в сторону Росії³. Але цього не сталося. Поряд з тим з 2019 р. на рівні Конституції в Україні закріплено пріоритет європейської та євроатлантичної інтеграції⁴.

Розвиток проєвропейської риторики та політики в Україні не забезпечив політичний простір від проникнення проросійських сил, проте у суспільному просторі все чіткіше формувалися певні межі легітимності дій політиків, зокрема, щодо питань подальшого цивілізаційного та зовнішньополітичного розвитку країни.

Хоча українці гучно заявили про свій європейський вибір ще під час подій Євромайдану, це не створило прямого та широкого шляху для України до Європи, а скоріше поставило її на дорогу звивисту та вузьку, де кожен крок дається великими зусиллями: окрім внутрішньої легітимації європейського та євроатлантичного курсу розвитку країни, потрібно боротися і за міжнародне визнання цього курсу. Втім, схоже, що на фоні повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну можна спостерігати зростання міжнародної підтримки України та її європейської перспективи.

Тому метою нашого дослідження є аналіз впливу війни Росії проти України на визнання європейського вибору та легітимацію європейської цивілізаційної ідентичності останньої з боку міжнародної спільноти.

Дослідження ґрунтується на цивілізаційному та конструктивістському підходах. Міжнародні відносини розглядаються як такі, на які істотно впливає цивілізаційний фактор. При цьому цивілізаційна ідентичність вважається категорією, що конструюється у суспільному дискурсі. Розглядається саме модерністська версія конструктивізму, згідно із якою конструювання відбувається не з метою підтримки чи зміни відносин влади (конструктивізм постмодерністського спрямування⁵), а на підставі віри суб'єктів міжнародних відносин у ті чи інші ідейні постулати, які мають логічне та історичне підґрунтя⁶.

Цивілізаційна ідентичність – це “сукупність уявлень людини, суспільства, нації щодо належності до певної культурно-цивілізаційної спільноти, яка спирається на певні цінності і ґрунтується на адекватних політичних і соціальних інститутах та відповідних відносинах”⁷. У зв'язку з поняттям ідентичності

---

³ Дікінсон П. Чи справді Зеленський найкраща надія Кремля в Україні? / Радіо свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/>

⁴ Конституція України : Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України.

⁵ Finnemore, M., & Sikkink, K. (2001). TAKING STOCK: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, 4, 391–416.

⁶ Bettiza, G. (2014). Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a “Civilizational Politics” Line of Research. *International Studies Review*, 16(1), 1–28.

⁷ Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с. – с. 30.

логічно розглядати поняття “цивілізаційний вибір країни”, який визначається як “вибір способу життя і цінностей, які є визначальними для її громадян на тому чи іншому етапі становлення держави”, на основі якого “обираються зовнішньополітичні партнери, союзи, блоки тощо”⁸. Тож цивілізаційний вибір є проявом певної цивілізаційної ідентичності. У випадку з Україною в межах цього дослідження розглядаються європейський цивілізаційний вибір та європейська цивілізаційна ідентичність як його основа.

Важливим для розвитку концепції ідентичності в міжнародних відносинах є питання легітимації. Дослідниці М. Фінемор та К. Сіккінк, посилаючись на дослідження А. Вендта, підкреслюють, що ідентичність актора міжнародних відносин базується на його розумінні себе, тобто є суб’єктивною, але також залежить від того, чи визнають таку ідентичність інші актори. Отже, ідентичність має суб’єктивний та інтерсуб’єктивний характер. Крім того, зазначається, що ідентичність може бути двох видів: ідентичність-тип (за формою правління, політичним режимом, цивілізаційною приналежністю) та ідентичність-роль (союзник, конкурент, ворог)⁹. І обидва ці види ідентичності проходять свій процес внутрішньої та зовнішньої легітимації, причому вибір ідентичності може відбуватися лише в межах певних доступних опцій.

Тому, розглядаючи український європейський та євроатлантичний вибір, ми звертаємо увагу на те, як міжнародна спільнота, зокрема країни ЄС, сприймає цей вибір і наскільки для неї він є легітимним. Тобто для України недостатньо, щоб вона сама сприймала себе європейською державою, – її має такою визнати міжнародна спільнота.

Події в Україні, які названо “Євромайданом”, стали суспільною реакцією на дії тогочасного уряду щодо відмови від підписання Угоди про асоціацію з ЄС. Тоді одразу на головній площі Києва з’явилися прапори Європейського Союзу, люди виходили, аби відстоювати європейське майбутнє своєї країни.

Ще до Вільнюського саміту Східного партнерства 28–29 листопада 2013 року швейцарський дослідник Йонас Грьотц зазначав, що рішення України щодо геополітичного напрямку розвитку “може змінити обличчя політики в Україні, визначити майбутню роль Росії в Європі та визначити ширшу значущість ЄС у регіоні”¹⁰. І хоча дослідник наголошує на тому, що тогочасне українське керівництво дотримувалось опортуністської моделі відносин і не виправдало очікувань ЄС, зокрема після відмови підписати Угоду про асоціацію, він все ж

---

⁸ Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К.: НАН України, 2016. 284 с., с. 7.

⁹ Finnemore, M., & Sikkink, K. (2001). TAKING STOCK: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, 4, 391–416.

¹⁰ Grätz, Jonas. Freedom of Association. *Foreign Affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/>

підкреслював, що український народ, вийшовши на Майдан, демонстрував усьому світу прихильність до європейських цінностей та європейського вибору. Євромайдан, на його думку, міг стати натхненням для Європи: “В той час, коли громадяни Греції та інших країн спалюють прапори ЄС через соціально-економічні проблеми, народ України має послужити нагадуванням про те, що головна мета ЄС все ще актуальна”¹¹.

На міжнародному рівні вважалося, що Євромайдан був “найбільшою проєвропейською демонстрацією в історії Євросоюзу”¹², що “серце українців б’ється по-європейськи”¹³. Але цього було мало для визнання України європейською державою, адже її політика була непослідовною, ставлячи під сумнів прозахідний цивілізаційний поступ. Також існувала думка про те, що Україна таки ближча до Росії, навіть на фоні збройної агресії останньої у вигляді анексії Криму та окупації частини Донбасу.

Важливо, яку ідентичність-роль приписує міжнародна спільнота тій чи іншій державі. Україну як пострадянську республіку сприймали через призму російської геополітики. Православна історія обох країн ніби відмежовує їх від західної європейської цивілізації, об’єднуючи під знаменами “російської/православної цивілізації”, на основі чого С. Гантінгтон писав, що “імовірність застосування сили поміж українцями та росіянами має бути мінімальна”¹⁴. Хоча збройна агресія В. Путіна проти України і привернула увагу до України як до окремого суб’єкта міжнародних відносин, все ж російська пропагандистська машина продовжувала розвивати міф про “братні народи”, а про події на Донбасі говорила як про внутрішній український конфлікт, в якому Росія виступає посередником¹⁵.

Як зазначають експерти Центру Разумкова, поряд з військовою агресією у своїй гібридній стратегії Росія активно використовує засоби “деєвропеїзації” України, що проявляється у поширенні фейкових тез про те, що Україна є державою, що не відбулася, тому не має жодної цінності для Європи, що єдина можливість врятувати українську економіку від колапсу – економічна інтеграція з Російською Федерацією та Євразійським економічним союзом тощо¹⁶.

Деякі західні дослідники вбачали конфлікт не у геополітичних чи цивілізаційних розбіжностях поміж Україною та РФ, а у протистоянні поміж РФ та ЄС. Мовляв, це не було неминучим зіткненням, а радше продуктом політичних

---

¹¹ Grätz, Jonas. “Revolution on Euromaidan”. *Foreign Affairs*, URL: <https://www.foreignaffairs.com/>

¹² EuroMaidan is the largest demonstration in EU history. Україна сьогодні. URL: <https://web.archive.org/web/20140327102416/http://www.ua-today.com/>

¹³ Protesters make gains in Kyiv. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/>

¹⁴ Huntington, S. P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3), 22–49

¹⁵ У Путіна заявили, що в Україні “ось ось може поновитися війна”. 11 квітня 2021. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/>

¹⁶ Європейська інтеграція України: російський фактор. Аналітична доповідь Центру Разумкова. Національна безпека і оборона, 2020 р. URL: <https://razumkov.org.ua/>

рішень двох глобальних суб'єктів, а відповідальність за виведення української політичної кризи на міжнародний рівень рівномірно лягає як на ЄС, так і на Росію¹⁷. Таке сприйняття конфлікту негативно впливало на процес міжнародної легітимації проєвропейського цивілізаційного вибору. Адже, з одного боку, можна було бачити тяжіння народу до європейського майбутнього, а з іншого – усталена формула, відповідно до якої Україну не вважали самостійним суб'єктом міжнародної політики. Часто її назву і досі вживають з артиклем “the” так, ніби це не незалежна держава, а частина якогось більшого утворення¹⁸.

Незважаючи на геополітичні стереотипи та намагання російської пропаганди подати конфлікт на Донбасі як громадянську війну, на міжнародному рівні вину Росії визнавали. Вже у березні 2014 р. її виключили з “Великої Вісімки” і наклали на неї різнобічні міжнародні санкції. Для України почався час інтенсивної дипломатичної боротьби на різних майданчиках для просування свого європейського та євроатлантичного прагнення. Чи не вперше за свою історію Україна виразно відмовилася від багатовекторності у своїй зовнішній політиці. Вагому роль тут відіграє ідентифікація Росії як ворога і сприйняття конфлікту з Росією як справжньої війни¹⁹. Підписана і введена у дію Угода про асоціацію з ЄС стала вагомим кроком для розвитку європейської перспективи України. Здається, що така перспектива опинилася у її власних руках.

На окрему увагу заслуговує динаміка розвитку відносин між Україною та ЄС в межах політики “Східне партнерство” та, зокрема, визнання європейського вибору України. Ми проаналізували тексти спільних декларацій самітів “Східного партнерства” (СП). Оскільки СП було запроваджено як амбітну ініціативу, що покликана поглибити політичну асоціацію та економічну інтеграцію ЄС з його східними сусідами²⁰, риторика та характер документів переважно стосувалися цінностей, передумов, цілей та практичних кроків для реалізації цього бачення.

Щодо цивілізаційного аспекту, то визнання європейського прагнення та європейського вибору країн-партнерів (2011²¹, 2013²²), що підписали угоди про асоціацію з ЄС (2015²³, 2021²⁴), є важливим пунктом документів і переводить

---

¹⁷ Wood, Elizabeth A., William E. Pomeranz, E. Wayne Merry, Maxim Trudolyubov. *Roots of Russia's War in Ukraine*. New York; Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2016. 144 p.

¹⁸ Fisher, Max. Everything you need to know about the 2014 Ukraine crisis. Vox. URL: <https://www.vox.com/>

¹⁹ Порошенко: “Це – справжня війна з Росією”. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/> s

²⁰ Eastern Partnership. European Union External Action. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en

²¹ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29–30 September 2011. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/>

²² Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28–29 November 2013. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/uedocs/>

²³ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21–22 May 2015). COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://eeas.europa.eu/>

²⁴ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit “Recovery, Resilience and Reform”, Brussels, 15 December 2021. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/>

риторику із суто економічного чи політичного поля у сферу ідентичності. Поняття цивілізаційного вибору та європейського прагнення у документах не розвивається і не містить натяку на перспективу політичної інтеграції, адже це не є метою СП. Поряд з тим декларації містять апеляцію до певних цінностей, які називають “основоположними” (2009²⁵, 2013, 2017²⁶, 2021), “демократичними” (2011), “спільними” (2013, 2015, 2017, 2021), “універсальними та європейськими” (2013). Це також дає підставу для розвитку риторики щодо ідентичності, адже прихильність до певних цінностей пов’язана із цивілізаційною самоідентифікацією.

У декларації за 2013 р. поряд з визнанням та схваленням усіх здобутків України щодо розвитку відносин в межах СП, учасники заявили, що “беруть до уваги”, з одного боку, рішення Уряду України тимчасово призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію та поглиблену і всеохоплюючу зону вільної торгівлі між Україною та ЄС, а з іншого – безпрецедентну громадську підтримку на користь політичної асоціації та економічної інтеграції України з ЄС. Але жодна з декларацій не висловлює особливих сподівань на більшу, ніж у інших країн, залученість України у євроінтеграційні процеси.

Кожна з країн-партнерів СП історично пов’язана з Росією і має з нею непрості відносини, зокрема військові чи інші конфлікти. Проте у жодному випадку, коли йдеться про необхідність врегулювання конфліктів та суперечностей на території країн-партнерів, Російську Федерацію не згадано як сторону конфлікту: лише зазначені заклики до країн-партнерів зміцнити зусилля у подоланні цих проблем. При цьому у текстах деяких декларацій (2015, 2021) зазначено, що СП є конструктивним партнерством, яке “не спрямоване проти когось”, що можна розцінити як дипломатичний жест в сторону РФ, для якої пострадянські країни є зоною привілейованих інтересів.

Спільна декларація за результатами Саміту СП 15 грудня 2021 року не містила окремої згадки щодо наростання напруженості на українсько-російському кордоні, а відданість учасників Саміту принципу територіальної цілісності згадано без вказування тих конкретних випадків, коли цей принцип порушено. Загалом, ці документи дають мало інформації щодо сприйняття цивілізаційної ідентичності України. Проте ініціатива “Східного партнерства” дала поштовх започаткуванню у травні 2021 року посиленої співпраці з питань європейської інтеграції “Асоційоване тріо” поміж Україною, Грузією та Молдовою²⁷. Цей формат мав на меті просування європейського вибору, європейських прагнень та європейської ідентичності цих народів, залишаючись

---

²⁵ Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May 2009. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/>

²⁶ Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Brussels, 24 November 2017. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/>

²⁷ Думанська Марія. Україна, Грузія та Молдова створили “Асоційоване тріо”. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/>

відданими “подальшому стратегічному розвитку “Східного партнерства” відповідно до принципів диференціації та інклюзивності”²⁸.

Усі три країни “асоційованого тріо” мали територіальні проблеми, викликані політикою РФ, що значно пригнічувало їхній розвиток та можливість, зокрема, євроатлантичної інтеграції. Втім, у відкритій фазі наростав конфлікт з Росією лише в Україні. А тому саме на її долю випало представити міжнародній спільноті Росію як “державу-терориста”, антагоніста європейських цінностей.

Незадовго до повномасштабного вторгнення Росії в Україну на міжнародній арені витало враження, що багато країн, які навіть впроваджували санкції проти РФ, вже втомилися від українського питання і поступово поверталися до формату співпраці “business as usual”²⁹. Зокрема, великим розчаруванням для української дипломатії було повільне, але досить впевнене просування будівництва та сертифікації газогону “Північний потік-2”³⁰. А наростання присутності російських військ поблизу кордонів України змушувало українське керівництво відходити від м’якої риторики зі спробами знайти короткий шлях до миру, а натомість виразно декларувати, що Росію з її методами не можна вважати цивілізованою країною³¹. Наголошуючи на цій цивілізаційній демаркації, на відміну від спроб В. Путіна розвивати міф про “історичну єдність українського та російського народів”³², українське керівництво ніби намагалося показати, що міжнародна спільнота має визнати Україну та Росію ворогами, а не братніми народами чи приписувати їм якісь інші ролі. Україна доводить свій статус повноцінної країни з міжнародною правосуб’єктністю, долаючи своє колоніальне минуле. І цікавим виявляється той факт, що визнання України та Росії ворогами сприяє також визнанню України європейською державою, що очевидно, особливо після 24 лютого 2022 року.

Висновки

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну поставило крапку в питанні ідентичностей-ролей: було зрозуміло, що це дві окремі країни, з двома окремими долями та різними цінностями, незважаючи на довгу спільну історію. Рівень міжнародної підтримки України та засудження дій Російської Федерації, з одного боку, був проявом історичної справедливості: стати на захист слабшої

---

²⁸ Членство на трьох: про що домовилися у Брюсселі лідери України, Молдови та Грузії. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/>

²⁹ Інтерв’ю Президента України іноземним ЗМІ / *Урядовий кур’єр*. URL: <https://ukurier.gov.ua/>

³⁰ Саєнко Віталій. Реалізація проекту “Північний потік-2” свідчатиме про поразку американської дипломатії – Кулеба. УНІАН. 20.05.2021. URL: <https://www.unian.ua/>

³¹ Офіс Президента України. “Ми спокійні! Ми сильні!” – звернення Президента України. / Youtube. URL: <https://youtu.be/Elj1P1p17MQ>

³² Путин В. Об историческом единстве русских и украинцев / Официальный сайт Президента Российской Федерации. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>

країни, на яку безпідставно напала більша та могутніша країна. Проте, з іншого боку, ця боротьба відбувалася на європейському континенті, стосувалася країни, яка усіма можливими інструментами доводила своє європейське та євроатлантичне прагнення, прихильність до європейських цінностей.

Те, що Україна подала заявку на членство в ЄС, а останній підтримав це рішення та надав їй статус країни-кандидата, найвиразніше свідчить про легітимацію європейської перспективи України, хоча це визнання здобувається нелегкою ціною – життями українців, які боронять свою землю від російського ворога. Президентка Єврокомісії Урсула фон дер Ляен під час візиту в Україну 9 травня 2023 року, у День Європи, досить однозначно охарактеризувала ставлення ЄС до України: “Немає кращого місця для святкування цього особливого для Європи дня, ніж Київ. Тут б’ється серце сучасних європейських цінностей. [...] Україна перебуває на передовій захисту всього, чим ми, європейці, дорожимо – нашої свободи, демократії, свободи думки та слова. [...] Разом ми продовжимо захищати ці цінності та будувати світле майбутнє для всіх громадян в Україні, Європі та за її межами”³³.

Отже, ми розглянули еволюцію сприйняття європейського вибору України в міжнародному контексті, зокрема, на фоні війни з Росією та повномасштабного вторгнення. Від Революції Гідності до 24 лютого 2022 року поступово легітимізувалися нові ідентичність-тип та ідентичність-роль України, європейська цивілізаційна ідентичність та ідентичність ворога Росії, відповідно. Саме міжнародне визнання розриву історично тісних відносин та цивілізаційного розділення між Україною та РФ стали додатковим фактором для легітимації її європейського вибору. І хоча попереду в Україні ще чималий шлях до європейської та євроатлантичної інтеграції, європейська спільнота дала зрозуміти, що готова зустріти українців на цьому шляху.

Список літератури

Дікінсон П. Чи справді Зеленський найкраща надія Кремля в Україні? / Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29887149.html>

Думанська Марія. Україна, Грузія та Молдова створили “Асоційоване тріо”. Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/ukraina-hruziia-ta-moldova-stvoryly-asotsiiovane-trio/a-57557530>.

Європейська інтеграція України: російський фактор. Аналітична доповідь Центру Разумкова. – Національна безпека і оборона, 2020 р. URL: https://razumkov.org.ua/uploads/journal/ukr/NSD181-182_2020_ukr.pdf

Інтерв’ю Президента України іноземним ЗМІ / Урядовий кур’єр. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/intervyu-prezidenta-ukrayini-inozemnim-zmi>

---

³³ Президент ЄК Урсула фон дер Ляен. European Commission. URL: <https://t.me/europeancommission/990>

Конституція України: Конституція України; Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних “Законодавство України” / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 17.04.2023)

Офіс Президента України. “Ми спокійні! Ми сильні!” – звернення Президента України / Youtube. URL: <https://youtu.be/Elj1P1pl7MQ>

Порошенко: “Це – справжня війна з Росією”. BBC News Україна. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2015/05/150519_poroshenko_interview_ms

Президент ЄК Урсула фон дер Ляен. European Commission. URL: <https://t.me/europeancommission/990>

Путин В. Об историческом единстве русских и украинцев / Официальный сайт Президента Российской Федерации. URL: <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>

Сасенко Віталій. Реалізація проекту “Північний потік-2” свідчитиме про поразку американської дипломатії – Кулеба. УНІАН. 20.05.2021. URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/realizaciya-proektu-pivnichniy-potik-2-svidchitime-pro-porazku-amerikanskoji-diplomatiji-kuleba-novini-sogodni-11427460.html>

У Путіна заявили, що в Україні “ось-ось може поновитися війна”. 11 квітня 2021. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/11/7289807>

Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, О. М. Майборода, Ю. Ж. Шайгородський та ін.; Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. К.: НАН України, 2016. 284 с.

Членство на трьох: про що домовилися у Брюсселі лідери України, Молдови та Грузії. *Європейська правда*. URL: <https://www.euointegration.com.ua/articles/2021/12/15/7131622/>

Bettiza, G. (2014). Civilizational Analysis in International Relations: Mapping the Field and Advancing a “Civilizational Politics” Line of Research. *International Studies Review*, 16(1), 1–28. URL: <http://www.jstor.org/stable/24032921>

Eastern Partnership. European Union External Action. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/eastern-partnership_en

EuroMaidan is the largest demonstration in EU history. Україна сьогодні. December 1, 2013. URL: https://web.archive.org/web/20140327102416/http://www.ua-today.com/modules/myarticles/article_storyid_60689.html

Finnemore, M., & Sikkink, K. (2001). TAKING STOCK: The Constructivist Research Program in International Relations and Comparative Politics. *Annual Review of Political Science*, 4, 391–416. DOI:10.1146/annurev.polisci.4.1.391. p. 395

Fisher, Max. Everything you need to know about the 2014 Ukraine crisis. *Vox*. URL: <https://www.vox.com/2014/9/3/18088560/ukraine-everything-you-need-to-know>

Grätz, Jonas. “Freedom of Association”. *Foreign Affairs*, November 20, 2013, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2013-11-20/freedom-association>

Grätz, Jonas. “Revolution on Euromaidan”. *Foreign Affairs*, December 9, 2013, URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/western-europe/2013-12-09/revolution-euromaidan>

Huntington, S. P. (1993). *The Clash of Civilizations?* *Foreign Affairs*, 72(3), 22–49. DOI: 10.2307/20045621

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit (Riga, 21–22 May 2015). COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: https://eeas.europa.eu/archives/docs/eastern/docs/riga-declaration-220515-final_en.pdf

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit ‘Recovery, Resilience and Reform’, Brussels, 15 December 2021. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/53527/20211215-eap-joint-declaration-en.pdf>

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Brussels, 24 November 2017. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/31758/final-statement-st14821en17.pdf>

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Vilnius, 28-29 November 2013. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/foraff/139765.pdf

Joint Declaration of the Eastern Partnership Summit, Warsaw, 29-30 September 2011. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/124843.pdf

Joint Declaration of the Prague Eastern Partnership Summit, Prague, 7 May 2009. COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. URL: https://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/107589.pdf

Protesters make gains in Kyiv. Deutsche Welle. December 2, 2013. URL: <https://www.dw.com/en/opposition-on-offensive-in-protests-against-ukraine-president-yanukovych/a-17267389>

Wood, Elizabeth A., William E. Pomeranz, E. Wayne Merry, Maxim Trudolyubov. *Roots of Russia’s War in Ukraine*. New York; Chichester, West Sussex: Columbia University Press, 2016. 144 p.

ВПЛИВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА ДИПЛОМАТІЮ ЄС: МОЖЛИВОСТІ ТА ПРОБЛЕМИ

Анотація. Розглянуто проблему модернізації дипломатії ЄС у зв'язку з розвитком систем штучного інтелекту. Значне місце відведено розкриттю значення штучного інтелекту, який підлягає порівнянню з чорною скринькою, придатною до розв'язування важливих задач, зокрема в цілях зовнішньої політики. Визначено нові можливості для дипломатії ЄС у таких сферах: міжнародних переговорів, дипломатичного листування, виконання консульських функцій, публічної дипломатії, прогнозування подій на міжнародній арені. Наведено два кіберінциденти за участю європейських дипломатів. Автор виділяє ряд проблем, що виникають внаслідок розповсюдження впливу штучного інтелекту на дипломатію, зокрема: загроз дипломатичній інфраструктурі, неналежного захисту конфіденційності, низького рівня залучення фахівців з високих технологій та ймовірності технічних несправностей. Результати дослідження показують загальносвітові тенденції впливу штучного інтелекту на сферу дипломатії.

Ключові слова: штучний інтелект; ШІ; дипломатія ЄС; кіберінцидент; порушення приватності; DiploGPT; чатбот; цифрова дипломатія.

THE IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON EU DIPLOMACY

Abstract. This chapter is devoted to the problem of the modernization of EU diplomacy for the reason of the development of AI systems. The concept (EU AI Act) and features of AI associated with a black box are considered. General tasks on diplomacy that can be performed by AI are described. New opportunities for EU diplomacy are shown in the following areas: international negotiations, diplomatic correspondence, consular functions, public diplomacy, forecasting of international events. Two cyber incidents involving EU diplomats are mentioned. The author discussed the problems emerging from AI: disruption of the information infrastructure, privacy violations, the need for technological support, and the likelihood of computer errors. The results of the study show some global trends in the influence of AI on the sphere of diplomacy.

Key words: artificial intelligence; AI; EU Diplomacy; cyber incident; violation of privacy; DiploGPT; chatbot; digital diplomacy.

Після того, як сфера дипломатії почала запозичувати цифрові технології для виконання своїх функцій, стало зрозуміло, що її традиційні методи та консервативний характер не здатні протистояти проникненню інновацій. Неминучість модернізації дипломатії – це справжній виклик для вчених-міжнародників та професійних дипломатів, квінтесенцією якого є питання, як пристосувати дипломатію до цифрових технологій, щоб досягти бажаних результатів в умовах виникнення нових загроз у міжнародному середовищі.

---

¹ Гачкевич Андрій, доцент кафедри міжнародної інформації Львівської політехніки.

Важливий новітній вимір проблеми модернізації дипломатії вбачаємо у стрімкому розвитку штучного інтелекту (далі – ШІ) здатного замінити людину в різних видах діяльності. Взагалі-то, ідея роботизації ще донедавна видавалася неперспективною у сферах, основоположним для яких є міжособистісне спілкування. Водночас від дипломатів очікують таких особистих рис, як аналітичне мислення, стриманість, ерудованість, виваженість у прийнятті рішень. Всі ці риси наближають людський розум до штучного та скорочують розрив між традиційною та новітньою дипломатією. Завдяки ШІ стає зрозумілим зміст фрази про те, що комп'ютер найкраще розуміє, як працює дипломатія².

Адаптація штучного розуму до дипломатичного контексту висуває на перший план конфлікт між прагненням людини повністю контролювати процес діяльності та внутрішньою логікою ШІ, якій здебільшого невідомі етичні обмеження під час виконання технічної задачі. Відзначимо, що цей конфлікт, перенесений у площину надійності систем ШІ, спонукав групу експертів (AI HLEG), яку сформувала Європейська комісія, до розроблення “Етичних рекомендацій щодо надійного штучного інтелекту”³. Від моменту їх прийняття розробки в галузі ШІ вийшли на новий рівень та набули ще більшого значення для ЄС. Актуальність проблеми модернізації дипломатії із урахуванням здійснення зовнішньої політики європейськими державами на початку 2020-х визначила необхідність вивчення впливу ШІ на дипломатію ЄС.

Фокус уваги цього дослідження зосереджується на дипломатії ЄС в широкому розумінні. Під цим поняттям ми маємо на увазі два тісно пов'язані між собою явища:

– дипломатію ЄС у вузькому розумінні як спільні зусилля держав щодо реалізації зовнішньої політики ЄС, а також налагодження і підтримки міжнародних зв'язків від імені ЄС;

– дипломатію держав ЄС як їхню зовнішньополітичну офіційну діяльність з метою забезпечення національних інтересів та захисту своїх громадян за кордоном.

Приклад ЄС відображає загальносвітові тенденції впливу ШІ на сферу дипломатії. Осмислення результатів дослідження та його висновків повинно враховувати кілька моментів.

По-перше, гегемонію в сфері ШІ США та Китаю – держав, які не є членами ЄС. Вони суттєво випереджали всіх інших ще до початку пандемії, а сьогодні технологічний розрив з великою ймовірністю посилюється. Опитування провідних представників міжнародної технологічної індустрії показало, що в 2018 р. найперспективнішими для інформаційних проривів вважались: США (34 %), Китай (26 %), Індія (13 %), Японія та Великобританія (по 6 %). Зазна-

---

² Diplomacy in the age of AI / David Cvach / TEDxStockholm [Електронний ресурс] // TEDx Talks. YouTube. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=aPNpBRsL-Ck>

³ Ethics Guidelines for Trustworthy AI [Електронний ресурс] // Futurium – European Commission. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation.1.html>

чимо, що респонденти з ЕМЕА (Європа, Близький Схід та Африка) віддавали лідерство Китаю (29/22)⁴.

По-друге, швидкі темпи розвитку цифрових технологій вчорашнього дня визначають поточний рівень модернізації дипломатії. Осучаснення дипломатії, у зв'язку з різними причинами, відбувається значно повільніше, ніж чорної скриньки, з якою ототожнюється штучний розум. Широкоєрудовані персональні помічники, розроблені на основі ШІ, Сірі (Apple, 2011), Алекса (Amazon, 2014), Google Assistant (2016), вже далеко не технологічні новинки. Водночас, їхнє використання для потреб дипломатії є дуже прогресивним. Тенденції останніх років свідчать про те, що впровадження систем ШІ відбуватиметься в дипломатичній роботі все частіше, а серед причин можуть бути: досвід особистого використання для непрофесійних завдань; рекомендації колег щодо підвищення ефективності; вказівки керівництва, які деколи стають обмежувальними.

По-третє, технологічний розрив між членами ЄС, про який свідчать дані рейтингів. Європейська інноваційна матриця показників виділяє 4 категорії держав за результативністю інновацій. До лідерів у 2022 р. належали Швеція, Фінляндія, Данія, Нідерланди, Бельгія⁵. Ці ж держави, лише замість Бельгії – Німеччина, отримали найвищі показники у Глобальному інноваційному індексі 2022, що показує, наскільки сприятливе середовище створюється в кожній з держав для інновацій, а також оцінює їхні наслідки для соціально-економічного розвитку. В поточному рейтингу показник Швеції майже в два рази перевищує грецький, словацький та румунський⁶.

Вплив ШІ на дипломатію ЄС досі залишається маловивченим. Серед досліджуваних в українській науці питань, дотичних до досліджуваної теми розділу, можемо виділити: взаємозв'язок глобальної конкуренції в сфері ШІ та зовнішньої політики ЄС⁷; роль ШІ в оборонно-безпековій політиці ЄС⁸; міжнародно-правовий контекст ШІ⁹; законодавчі тенденції стосовно ШІ в ЄС¹⁰

---

⁴ The Changing Landscape of Disruptive Technologies [Електронний ресурс] // KPMG International. Режим доступу: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pl/pdf/2018/06/pl-The-Changing-Landscape-of-Disruptive-Technologies-2018.pdf> – С. 3–4.

⁵ European innovation scoreboard [Електронний ресурс] // Research and innovation – European Commission. Режим доступу: research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

⁶ Innovation index – Country rankings [Електронний ресурс] // TheGlobalEconomy.com. Режим доступу: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gii_index/European-union

⁷ Вінникова Н. Виклики зовнішній політиці Європейського Союзу в контексті глобальної конкуренції з розвитку штучного інтелекту / Н. Вінникова // Європейська дипломатія у XXI столітті: матеріали IV науково-практичного круглого столу (м. Харків, 17 грудня 2021 року) / за ред. Л. Новікової, О. Доценко. Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2021. С. 28–32.

⁸ Вінникова Н. Штучний інтелект в оборонно-безпековій політиці Європейського Союзу / Н. Вінникова // Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: Матеріали IV всеукраїнської наукової конференції (м. Харків, 28 жовтня 2022 року) / за ред. Д. Миколенка, В. Солових. Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2022. С. 21–22.

⁹ Прохазка Г. Штучний інтелект в міжнародному праві // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 2. С. 153–155.

тощо. В іноземній доктрині порушувались такі аспекти, як: управління ШІ в зовнішній політиці ЄС¹¹; стратегії ШІ держав ЄС¹²; етичні обмеження ШІ в ЄС¹³; ШІ, цифровий суверенітет та безпека ЄС¹⁴ тощо.

Актуальність проблеми модернізації дипломатії в заданому контексті підтверджує проведення панельної дискусії науково-дослідницьким інститутом Vocal Europe у 2019 р., під час якої професійні дипломати та експерти з технологій обгрунтовано відзначали, що ШІ набагато істотніше впливає на дипломатію ЄС, ніж можна уявити¹⁵.

Логіка цього дослідження підпорядкована таким завданням: розглянути поняття ШІ із урахуванням нових цифрових можливостей для дипломатів ЄС, узагальнити проблеми, пов'язані з використанням систем ШІ у дипломатії ЄС.

Термін “штучний інтелект” увійшов до загального вжитку для позначення технологій, які виконують різні задачі через імітацію людського інтелекту. Ключову роль для використання систем ШІ в дипломатії відіграє їхня функціональна придатність, тобто здатність вирішувати окремі завдання, які виникають перед дипломатами.

Такими завданнями можуть бути: надання консультацій щодо законодавства з консульських питань, формування списку осіб, які відповідають певним критеріям, для запрошення їх на зустріч з послом, аналіз інформації про поточні події дипломатичним представництвом на виконання функцій п. 1 ст. 3 Віденської конвенції 1961 р., підготовка різноманітних документів відділом МЗС, узагальнення факторів щодо прийняття важливого рішення міністром закордонних справ тощо. Поки що відомостей про делегування комп'ютерам таких завдань у дипломатичній роботі ЄС обмаль, однак це не означає, що ШІ не застосовується.

Припускаємо, що, крім тих фактів, які описуються в дослідженні, міністерства закордонних справ та іноземні органи зовнішніх зносин ЄС вико-

---

¹⁰ Городиський І. Тенденції розвитку правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі // ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 лист. 2017 р.). Львів: НУ “Львівська політехніка”, 2017. С. 51–57.

¹¹ Franke U. Artificial Intelligence diplomacy | Artificial Intelligence governance as a new European Union external policy tool [Електронний ресурс] // Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies. Режим доступу: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU\(2021\)662926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU(2021)662926_EN.pdf)

¹² Van Roy V. et al. AI Watch – National strategies on Artificial Intelligence: A European perspective / V. Van Roy, F. Rosetti, K. Perset, L. Galindo-Romero [Електронний ресурс] // JRC Publications Repository – European Commission. Режим доступу: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC129123>

¹³ Larsson S. AI in the EU: Ethical Guidelines as a Governance Tool. Why Ethics Guidelines? // The European Union and the Technology Shift / Bakardjieva Engelbrekt A., Leijon K., Michalski A. and Oxelheim L. (eds.). Cham: Springer, 2021. P. 85–111.

¹⁴ Calderaro A. Artificial intelligence and EU security: the false promise of digital sovereignty / A. Calderaro, S. Blumfelde // European Security. 2022. Vol. 31. No. 3. Pp. 415–434.

¹⁵ PANEL / Artificial Intelligence and the Future of EU Diplomacy [Електронний ресурс] // Vocal Europe. Режим доступу: <https://www.vocaleurope.eu/panel-artificial-intelligence-and-the-future-of-eu-diplomacy/>

ристовують штучний розум для аналізу та обробки даних, створення інформації, а такої адміністрування на макрорівні (прогнозування подій на міжнародній арені) та для внутрішніх організаційно-господарських питань. Відзначимо, що сучасний рівень техніки значно вдосконалює і спрощує різні напрями роботи у дипломатичній сфері:

– під час *міжнародних переговорів* мовні бар'єри перестають бути перешкодами для розуміння¹⁶, а позиції сторін стають зрозумілишими завдяки інструментам для звітності, наприклад, DiploGPT, який описано далі;

– підготовка документів як для *дипломатичного листування*, так і для комунікації всередині органу або з іншими органами (зокрема різні види записок: службові, аналітичні, пам'ятні) полегшується¹⁷;

– консультування громадян та *виконання консульських функцій* проводиться ефективніше завдяки створенню чат-ботів (досвід Литви), які не тільки знають відповіді на поширені питання, а й можуть здійснювати візове обслуговування;

– вивчення настроїв іноземної громадськості набуває центрального значення для *публічної дипломатії* як напряму діяльності дипломатів, а також складової стратегічних комунікацій¹⁸ (новітні технології виявляють не тільки загальні тенденції, як Google Trends, а й показують пости, в тексті яких вжито конкретні слова, як-от Brandwatch¹⁹);

– прийняття зважених управлінських рішень завдяки *прогнозуванню подій на міжнародній арені* здійснюється внаслідок врахування передбачень комп'ютера, а він здатен досягати кращих результатів, ніж пересічний гравець, в онлайн-грі "Дипломатія"²⁰.

Те, наскільки складне завдання може виконати комп'ютер, залежить від ступеня розвитку ШІ. Концептуальний поділ систем ШІ в сфері дипломатії за розвитком було описано у 2020 р. на основі припущень щодо часткової автоматизації роботи Комітету Генеральної Асамблеї ООН з питань роззброєння і міжнародної безпеки, а зовсім нещодавно створено штучний розум, який зміг на

---

¹⁶ Серед іншого, Google оприлюднив навесні 2023 р. свою розробку під назвою Universal Translator, яка забезпечує людиноподібний переклад у режимі реального часу з синхронізацією рухів губ.

¹⁷ Популярні засоби для SEO-оптимізації надають можливості генерувати анотації документів, формувати список слів, які використовуються найчастіше, а також підбирають назву, яка відповідає змісту.

¹⁸ Див. Гачкевич А. Синергія стратегічних комунікацій та публічної дипломатії / А. Гачкевич, С. Кушней // Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні: матеріали Інтернет-конференції / за заг. ред. Н. Карпчук. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2023. С. 10–14.

¹⁹ Велика кількість інструментів, що допомагають аналізувати дані та створювати тексти, розроблялись для цифрового маркетингу – навіть назва Brandwatch в цьому плані є промовистою. Водночас, за своєю функціональною придатністю вони будуть цінними і для виконання дипломатичних завдань.

²⁰ Human-level play in the game of Diplomacy by combining language models with strategic reasoning [Електронний ресурс] // American Association for the Advancement of Science. Режим доступу: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.ade9097>.

відкритих дебатах під егідою Ради Безпеки ООН – “Впевненість в майбутньому для підтримки миру” показати переконливі результати.

На прикладі автоматизованого помічника представника держави, який бере участь в засіданні Першого комітету, виділено такі типи систем ШІ: реактивна машина, обмежена пам'ять, теорія розуму та самосвідомість²¹. Відмінності між ними впливають з того, наскільки ШІ здатен бути ефективним – замінити собою представника держави (навіть під час головування) або надати узагальнену інформацію з питань порядку денного, розуміти контекст діалогу чи сформулювати уявлення про наміри сторін та їхні стратегії.

Відкриті дебати, що проводились 3 травня 2023 р. з нагоди початку головування Швейцарії у Раді Безпеки ООН, ознаменували особливу подію для цифрових технологій в дипломатії. Саме тоді було апробовано для потреб міжнародної політики на такому серйозному рівні розробку неприбуткової організації Diplo Foundation під назвою DiploGPT. Ця система ШІ за короткий час згенерувала великий звіт про дебати, сформувала дуже широкий перелік порушених питань та знайшла відповіді на них у виступах учасників, а також показала, яку аргументацію, які основні тези та пропозиції висловлювали кожен з учасників, зокрема ЄС²².

Завдяки технологічному розвитку навіть вдалось створити помічника ChatGPT, здатного консультувати онлайн у всіх сферах людського життя, зокрема дипломатичній, без залучення реальних людей. Водночас віддаленість ChatGPT від системи органів влади та процесу реалізації державної політики, а також непередбачуваність відповідей ставлять під сумнів доцільність його інтеграції в інформаційну систему закордонних органів зовнішніх зносин.

За кілька років до появи Chat GPT практику інформування населення підвідомчим чат-ботом запровадила Литва. Ідею автоматизованого помічника реалізовували через те, що фахівці не могли справитись з такою кількістю звернень, а також враховуючи часту повторюваність 7–10 унікальних питань. Той сам десяток питань про правила перетину державних кордонів та міграційну політику під час пандемії COVID-19 дав поштовх до створення двох чат-ботів МЗС Литви – литовською та англійською мовами²³. Досвід показав, що вони не були затратними у фінансовому плані. Важливу роль у впровадженні займала команда, яка володіла цифровими технологіями і мала стратегічне бачення того, як застосовувати ШІ в роботі дипломатів²⁴.

---

²¹ Bjola C. Diplomacy in the Age of Artificial Intelligence. EDA Working Paper. Abu Dhabi: Emirates Diplomatic Academy, 2020. Pp. 9–10.

²² AI-based report of United Nations Security Council debate marks start of a new era in multilateral diplomacy [Електронний ресурс] // DiploFoundation. Режим доступу: <https://www.diplomacy.edu/event/diplogpt-reporting-from-the-un-security-council-debate/>

²³ Mazolevskis M. The positive changes 2020 brought to Lithuania's digital diplomacy [Електронний ресурс] // Center for European Perspective. Режим доступу: <https://www.bedigitaldiplomat.com/the-positive-changes-2020-brought-to-lithuanias-digital-diplomacy/>

²⁴ Bjola C. Diaspora Diplomacy in the Digital Age / C. Bjola, I. Manor, G. Adiku // Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities / ed. F. Roumate. Springer, 2021. Pp. 337–338.

Розроблені на основі сценаріїв або дерева рішень чат-боти з'являються останнім часом з ініціативи органів державної влади. Такі чат-боти доступні на вебсайтах органів та у соціальних мережах, включаючи месенджери. Вони сприяють підвищенню ефективності роботи, адже консультації надаються автоматизовано та одноманітно завдяки єдиному шаблону. Основа такого чат-бота – система правил, що враховує найтипівіші запити. Отже, такі прості чат-боти задовольняють потреби населення в інформації щодо діяльності органів влади, зокрема МЗС та закордонних органів зовнішніх зносин.

Разом з тим, чат-боти на основі правил не належать до розробок у сфері ШІ. В якомусь сенсі вони імітують людину та демонструють інтелектуальні здібності. Та їхня запрограмованість на обмежені сценарії та неспроможність вирішувати нестандартні ситуації ставить під сумнів штучну інтелектуальну природу. Тому лише складніші чат-боти, які нагадують ту саму чорну скриньку, відповідають критеріям ШІ. Вони виконують задачі не завдяки наперед визначеним установкам, а завдяки вмінню навчатись, а отже, проявляти гнучкість у реагуванні на обставини.

Враховуючи цей нюанс, стає зрозумілішим пояснення системи ШІ у проєкті Акту про штучний інтелект ЄС, прийняття якого очікується найближчим часом. “Система штучного інтелекту – це програмне забезпечення, яке розроблено з використанням одного або кількох методів і підходів, перелічених у Додатку I (А. Г. – де зокрема згадується машинне навчання), та для заданого людиною набору визначених цілей здатне генерувати результати, такі як контент, прогнози, рекомендації, або рішення, що впливають на середовища, з якими вони взаємодіють”²⁵.

Використання систем ШІ має і зворотну сторону, яка полягає в негативному впливі на дипломатію. Держави та міжнародні організації вже стикалися з наслідками стрімкого прогресу цифрових технологій, коли їхня інфраструктура ставала об'єктом кібератак (наприклад, Україна зазнала найбільшої в історії держави кібератаки за тиждень до початку повномасштабного вторгнення)²⁶.

Сьогодні ведеться база даних²⁷, де реєструється інформація про кіберінциденти²⁸ останнього десятиріччя. Очевидно, що вона зі зрозумілих причин

---

²⁵ Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts [Електронний ресурс] / EUR-lex. Режим доступу: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>

²⁶ Шварц Д. Кібератака в Україні 15 лютого була найбільшою в історії держави: в Кабміні назвали вартість / Д. Шварц, А. Долманжи [Електронний ресурс] // УНІАН. Режим доступу: <https://www.unian.ua/techno/communications/kiberataka-v-ukrajini-15-lyutogo-bula-naybilshoyu-v-istoriji-derzhavi-v-kabmini-nazvali-vartist-11706571.html>

²⁷ EuRepoC [Електронний ресурс] // European Repository on Cyber Incidents. Режим доступу: <https://eurepoc.eu/>

²⁸ Під кіберінцидентом розуміють “вдале технічне порушення інформаційної безпеки на шкоду цільовій комп'ютерній системі, її інформаційній системі, мережі та/або інформації, яка міститься в ній” [<https://eurepoc.eu/glossary>].

охоплює лише маленьку частину від загальної кількості (критерій оприлюднення факту). Серед їхніх видів, що визначаються намірами, знаходимо: крадіжку даних (data theft), доксинг (doxing), заволодіння контролем над комп'ютером або комп'ютерною системою без зловживань (hijacking without misuse) та зі зловживаннями (hijacking with misuse), виведення з ладу інформаційної технології (disruption), використання програм-вимагачів (ransomware)²⁹.

Хроніка кіберінцидентів свідчить про протистояння систем ШІ – тих, які дбають про *кібербезпеку інфраструктури* та захист конфіденційної інформації, та тих, які допомагають хакерам досягти своїх цілей, зокрема через підбір комбінації символів паролю. Враховуючи це, відзначаємо, що ШІ посилює безпеку як стан захищеності інформації, і, водночас, сприяє активізації загроз. Такий висновок підтверджує один із кіберінцидентів проти інституцій ЄС³⁰, внаслідок якого було вражено мережу COREU (2018). Ця мережа призначена для комунікацій всередині ЄС щодо важливих питань зовнішньої політики за участю держави-членів, Ради ЄС, Європейської комісії та Європейської служби зовнішніх справ ЄС. Фішинг проти Міністерства закордонних справ Кіпру дозволив зловмисникам, які, ймовірно, зв'язані з Китаєм, отримати доступ до COREU, а також викрасти конфіденційні дані³¹.

Ще один випадок, який набув розголосу серед європейських дипломатів, стосувався викриття Е. Сноудена щодо того, що Агентство національної безпеки США стежить за ними, зокрема прослуховує телефонні розмови та переглядає електронне листування. Представництво ЄС в ООН у Нью-Йорку, посольство ЄС у Вашингтоні, а також будівля імені Юстуса Ліпсіуса (Брюссель), в якій працює Рада ЄС, були у списку для стеження³², про який стало відомо в 2013 р. Цифровими інструментами для аналізу даних, зокрема листувань у соціальних мережах та месенджерах, стали спеціальні розробки Центру урядового зв'язку Великобританії (GCHQ) та Агентства національної безпеки США (NSA) Tempora та PRISM³³. Принцип їхнього функціонування полягав в обробці величезних обсягів даних на предмет ключових слів. Водночас цей кіберінцидент спонукає

---

²⁹ EuRepoC Data – Glossary [Електронний ресурс] // European Repository on Cyber Incidents. Режим доступу: <https://eurepoc.eu/glossary>

³⁰ На сьогодні у базі зареєстровано 10 кіберінцидентів проти інституцій ЄС (так само окремо виділено “проти держав-членів ЄС”, а також “проти регіону ЄС”): 3 – викрадення даних, 3 – виведення з ладу, 1 – заволодіння без зловживань, а також 3 – викрадення даних та заволодіння зі зловживаннями одночасно.

³¹ Area 1 Security Uncovers Cybersecurity Breach of European Diplomatic Network Initiated By Chinese Government [Електронний ресурс] // Cision PR Newswire. Режим доступу: <https://www.prnewswire.com/news-releases/area-1-security-uncovers-cybersecurity-breach-of-european-diplomatic-network-initiated-by-chinese-government-300768487.html>.

³² Traynor I. Key US-EU trade pact under threat after more NSA spying allegations / I. Traynor, L. Osborne, J. Doward [Електронний ресурс] // The Guardian. Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/30/nsa-spying-europe-claims-us-eu-trade>

³³ Huhne C. Prism and Tempora: the cabinet was told nothing of the surveillance state's excesses / [Електронний ресурс] // The Guardian. Режим доступу: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/oct/06/prism-tempora-cabinet-surveillance-state>.

до роздумів про захист конфіденційності в соціальних мережах, а також під час перегляду вебсторінок через один з браузерів.

Взаємозв'язок дипломатії та ІІІ безпосередньо пов'язаний з проблемою *захисту конфіденційності* в інтернеті. І викриття Е. Сноудена, і окремі судові справи (наприклад, *Lloyd v Google LLC* та *Brown et al. v Google LLC et al.*, в основі розгляду яких – претензії до Google з приводу збору інформації про користувачів) показують, наскільки вразлива сучасна дипломатія перед такими компаніями, як Meta, Google, Apple тощо, щоб відбуватись за зачиненими дверима, як раніше.

Зворотна сторона використання ІІІ проявляється в тому, що інформація, яку потрібно розкрити комп'ютеру для того, щоб технічна задача була виконана, як-от пошуковий запит в Google, може зберігатися, а забезпечення права на приватність перетворюється на непосильну ношу для технологій ХХІ століття. ІІІ в умовах цифрової індустрії даних з його прогресивними засобами розпізнавання облич та голосів, а також унікальними технологіями обробки великих масивів даних та розуміння сказаного чи написаного змінює дипломатію ЄС, найбільш відданої демократичним цінностям та верховенству права організації сучасності. Слова Р. Маделіна, колишнього урядовця Європейської комісії, про те, що учасники переговорів про торгівлю від ЄС завжди керувалися припущенням, що їхні повідомлення прослуховуються, втілюють в собі квінтесенцію дипломатії нашого часу³⁴.

Безумовно, науково-технологічний прогрес вимагає від ЄС активнішого залучення до сфери дипломатії *фахівців із цифрових технологій*, які мають базові знання про міжнародні відносини. Діяльність із осучаснення дипломатичної роботи впровадженням систем ІІІ відрізняється від забезпечення інформаційної безпеки, що стало причиною до створення в багатьох органах окремих підрозділів або залучення фахівців. Зауважимо, що передовий досвід у цьому плані має Ізраїль, де ще в 2016 р. існував департамент досліджень і розвитку цифрової дипломатії у складі Міністерства закордонних справ (*Research & Development Department for Digital Diplomacy*)³⁵. Керівник відділу, Е. Ратсон, називаючи свою діяльність “алгоритмічною дипломатією” (або “кодованою дипломатією”), використовує ІІІ для поширення позитивних наративів у соціальних мережах, а також пошуку та нейтралізації негативних, використовуючи спеціальні шаблони.

Варто визнати, що системи ІІІ теж можуть помилятися. Навіть пояснюючи поняття кіберінциденту, вказують, що його причинами можуть стати

---

³⁴ Traynor I., Osborne L., Doward J. Key US-EU trade pact under threat after more NSA spying allegations / I. Traynor, L. Osborne, J. Doward [Електронний ресурс] // The Guardian. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/30/nsa-spying-europe-claims-us-eu-trade>

³⁵ Cocking S. Using algorithms to achieve digital diplomacy. A conversation with Elad Ratson, Director of R&D at Ministry of Foreign Affairs / [Електронний ресурс] // Irish Tech News. Режим доступу: <https://irishtechnews.ie/using-algorithms-to-achieve-digital-diplomacy-a-conversation-with-elad-ratson-director-of-rd-at-ministry-of-foreign-affairs/>

*технічні несправності та людські помилки*³⁶. З одного боку, ймовірність того, що штучний розум помилиться, наближає його до людського, але, з іншого, передумовою несправностей часто є недопрацювання розробників системи. Так, чат-бот Тай, створений Microsoft на основі ШІ, а не сценаріїв або дерева рішень, навчався на основі повідомлень в Twitter. Коли чат-бот почав писати твіти, в них простежувались расистські, антисемітські та мізогінські заклики. Виявилось, що неправильний вибір основи для навчання чат-бота мав такі серйозні наслідки³⁷.

Питання ШІ з'явилося на порядку денному ЄС близько 5 років тому, коли держави-члени почали приймати свої стратегії (2017 – Фінляндія, 2018 – Франція, Німеччина, Швеція), а з підготовкою “Етичних рекомендацій щодо надійного штучного інтелекту” у 2019 р. стало зрозуміло, що вплив ШІ на ЄС є особливим. По-перше, саме конкуренція між державами щодо високотехнологічних розробок визначає лідерів світової політики, серед яких себе бачить ЄС. По-друге, модернізація пронизує наскрізь усі сфери суспільного життя об'єднаної Європи як важливий фактор високого рівня життя та загального прогресу. Модернізація характерна і для дипломатії, яка відносно нещодавно почала відходити від традиційної моделі до цифрових трендів та розширення орієнтирів за рахунок іноземної громадськості.

Системи ШІ добре підходять до виконання дипломатичних завдань, адже вони здатні збирати та аналізувати дані, писати тексти, перекладати, відповідати на запитання, а саме в цьому і полягає робота дипломатів. Завдяки подальшому впровадженню таких систем в дипломатичну практику ЄС та їхній адаптації до потреб сфери вдасться підвищити ефективність дипломатії ЄС. Разом з тим, ШІ – це потужний інструмент, який може впливати по-різному залежно від того, хто ним управляє. Проблеми, виділені в дослідженні (загрози дипломатичній інфраструктурі, неналежний захист конфіденційності, низький рівень залучення фахівців із ШІ та готовність до технічних несправностей), вимагають комплексного підходу та додаткових інвестицій. Одним з пріоритетних завдань політики ЄС, яке стосується не тільки модернізації дипломатії, полягає у навчанні та збереженні фахівців зі ШІ. Світові гегемони США та Китай випереджають за рівнем розробок усі країни ЄС, взяті разом.

Список літератури

Вінникова Н. Виклики зовнішній політиці Європейського Союзу в контексті глобальної конкуренції з розвитку штучного інтелекту // Європейська дипломатія у XXI столітті: матеріали IV науково-практичного круглого столу (м. Харків, 17 грудня 2021 року) / за ред. Л. Новікової, О. Доценко. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2021. С. 28–32.

---

³⁶ EuRepoC Data – Glossary [Електронний ресурс] // European Repository on Cyber Incidents. Режим доступу: <https://eurepoc.eu/glossary>

³⁷ Olavsrud T. 7 famous analytics and AI disasters / [Електронний ресурс] // CIO / The voice of IT leadership. Режим доступу: <https://www.cio.com/article/190888/5-famous-analytics-and-ai-disasters.html>

Вінникова Н. Штучний інтелект в оборонно-безпековій політиці Європейського Союзу // Стратегічні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу: матеріали IV всеукраїнської наукової конференції (м. Харків, 28 жовтня 2022 року) / за ред. Д. Миколенка, В. Солових. Харків: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2022. С. 21–22.

Гачкевич А. Синергія стратегічних комунікацій та публічної дипломатії / А. Гачкевич, С. Кушней // Стратегічні комунікації в контексті безпекової політики: європейський і глобальний рівні: матеріали інтернет-конференції / за заг. ред. Н. Карпчук. Луцьк: ВНУ імені Лесі Українки, 2023. С. 10–14.

Городиський І. Тенденції розвитку правового регулювання штучного інтелекту в Європейському Союзі // ІТ-право: проблеми та перспективи розвитку в Україні: збірник матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 17 лист. 2017 р.). Львів: Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2017. С. 51–57.

Прохазка Г. Штучний інтелект в міжнародному праві // Юридичний науковий електронний журнал. 2022. № 2. С. 153–155.

Шварц Д. Кібератака в Україні 15 лютого була найбільшою в історії держави: в Кабміні назвали вартість / Д. Шварц, А. Доломанжи [Електронний ресурс] // УНІАН. Режим доступу: <https://www.unian.ua/techno/communications/kiberataka-v-ukrajini-15-lyutogobula-naybilshoyu-v-istoriji-derzhavi-v-kabmini-nazvali-vartist-11706571.html>

AI-based report of United Nations Security Council debate marks start of a new era in multilateral diplomacy [Електронний ресурс] // DiploFoundation. Режим доступу: <https://www.diplomacy.edu/event/diplogpt-reporting-from-the-un-security-council-debate/>

Area 1 Security Uncovers Cybersecurity Breach of European Diplomatic Network Initiated By Chinese Government [Електронний ресурс] // Cision PR Newswire. Режим доступу: <https://www.prnewswire.com/news-releases/area-1-security-uncovers-cybersecurity-breach-of-european-diplomatic-network-initiated-by-chinese-government-300768487.html>

Bjola C. Diplomacy in the Age of Artificial Intelligence. EDA Working Paper. Abu Dhabi: Emirates Diplomatic Academy, 2020.

Bjola C. Diaspora Diplomacy in the Digital Age / С. Bjola, I. Manor, G. Adiku // Artificial Intelligence and Digital Diplomacy. Challenges and Opportunities / ed. F. Roumate. Springer, 2021.

Calderaro A. Artificial intelligence and EU security: the false promise of digital sovereignty / A. Calderaro, S. Blumfelde // European Security. 2022. Vol. 31. No. 3. Pp. 415–434.

Cocking S. Using algorithms to achieve digital diplomacy. A conversation with Elad Ratson, Director of R&D at Ministry of Foreign Affairs / [Електронний ресурс] // Irish Tech News. Режим доступу: <https://irishtechnews.ie/using-algorithms-to-achieve-digital-diplomacy-a-conversation-with-elad-ratson-director-of-rd-at-ministry-of-foreign-affairs/>

Diplomacy in the age of AI / David Cvach | TEDxStockholm [Електронний ресурс] // TEDx Talks. YouTube. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=aPNpBRsL-Ck>

Ethics Guidelines for Trustworthy AI [Електронний ресурс] // Futurium – European Commission. Режим доступу: <https://ec.europa.eu/futurium/en/ai-alliance-consultation.1.html>

EuRepoC [Електронний ресурс] // European Repository on Cyber Incidents. Режим доступу: <https://eurepoc.eu/>

EuRepoC Data – Glossary [Електронний ресурс] // European Repository on Cyber Incidents. Режим доступу: <https://eurepoc.eu/glossary>

European innovation scoreboard [Електронний ресурс] // Research and innovation – European Commission. Режим доступу: research-and-innovation.ec.europa.eu/statistics/performance-indicators/european-innovation-scoreboard_en

Franke U. Artificial Intelligence diplomacy | Artificial Intelligence governance as a new European Union external policy tool [Электронный ресурс] // Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies. Режим доступа: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU\(2021\)662926_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2021/662926/IPOL_STU(2021)662926_EN.pdf)

Huhne C. Prism and Tempora: the cabinet was told nothing of the surveillance state's excesses [Электронный ресурс] // The Guardian. Режим доступа: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2013/oct/06/prism-tempora-cabinet-surveillance-state>

Human-level play in the game of Diplomacy by combining language models with strategic reasoning [Электронный ресурс] // American Association for the Advancement of Science. Режим доступа: <https://www.science.org/doi/10.1126/science.ade9097>

Innovation index – Country rankings [Электронный ресурс] // TheGlobalEconomy.com. Режим доступа: https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gii_index/European-union

Larsson S. AI in the EU: Ethical Guidelines as a Governance Tool. Why Ethics Guidelines? // The European Union and the Technology Shift / Bakardjieva Engelbrekt A., Leijon K., Michalski A. and Oxelheim L. (eds.). Cham: Springer, 2021. P. 85–111.

Mazolevskis M. The positive changes 2020 brought to Lithuania's digital diplomacy [Электронный ресурс] // Center for European Perspective. Режим доступа: <https://www.bedigitaldiplomat.com/the-positive-changes-2020-brought-to-lithuanias-digital-diplomacy/>

Olavsrud T. 7 famous analytics and AI disasters [Электронный ресурс] // CIO / The voice of IT leadership. Режим доступа: <https://www.cio.com/article/190888/5-famous-analytics-and-ai-disasters.html>

PANEL / Artificial Intelligence and the Future of EU Diplomacy [Электронный ресурс] // Vocal Europe. Режим доступа: <https://www.vocaleurope.eu/panel-artificial-intelligence-and-the-future-of-eu-diplomacy/>

Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council laying down harmonised rules on artificial intelligence (Artificial Intelligence Act) and amending certain union legislative acts [Электронный ресурс] / EUR-lex. Режим доступа: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52021PC0206>

The Changing Landscape of Disruptive Technologies [Электронный ресурс] // KPMG International. Режим доступа: <https://assets.kpmg.com/content/dam/kpmg/pl/pdf/2018/06/pl-The-Changing-Landscape-of-Disruptive-Technologies-2018.pdf>

Traynor I. Key US-EU trade pact under threat after more NSA spying allegations / I. Traynor, L. Osborne, J. Doward [Электронный ресурс] // The Guardian. Режим доступа: <https://www.theguardian.com/world/2013/jun/30/nsa-spying-europe-claims-us-eu-trade>

Van Roy V. et al. AI Watch – National strategies on Artificial Intelligence: A European perspective / V. Van Roy, F. Rosetti, K. Perset, L. Galindo-Romero [Электронный ресурс] // JRC Publications Repository – European Commission. – Режим доступа: <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC129123>

НОРМАТИВНЕ ПІДҐРУНТЯ НЕНОРМАТИВНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ЄС: ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ БАЗОВИХ ЦІННОСТЕЙ ЄС В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОГО РОСІЙСЬКОГО ВТОРГНЕННЯ

Анотація. Цілковита відмова від застосування сили в міжнародних відносинах перетворила б нормативних акторів зовнішньої політики на вразливу мішень для держав, які продовжують послуговуватися інструментарієм жорсткої сили задля реалізації своїх зовнішньополітичних курсів. Саме тому в реаліях сьогодення розвиток оборонного потенціалу, нарощування військової потужності, а іноді й застосування інструментів жорсткої сили є необхідними умовами для існування навіть тих акторів, які надають перевагу використанню нормативних важелів впливу для просування власних національних інтересів. Ба більше, за певних обставин бездіяльність нормативного актора зовнішньої політики, що виявляється у відмові від використання жорстких силових чи економічних інструментів, може свідчити про той факт, що такий актор діє не в правомірний спосіб, а значить, радше демонструє лицемірний фасад нормативного гравця, ніж справді діє в такій ролі. У контексті російського повномасштабного вторгнення в Україну особливий інтерес становить питання про те, чи активізація політики “жорсткої сили” для відновлення миру в Україні є виправданим та правомірним кроком для ЄС як нормативного гравця. Отже, мета публікації – з’ясувати, чи дотримується ЄС нормативної поведінкової логіки в процесі застосування інструментів жорсткої сили проти держави-агресора.

Ключові слова: російсько-українська війна; нормативний актор зовнішньої політики; поведінкова логіка нормативних акторів зовнішньої політики; інструменти жорсткої сили ЄС.

THE NORMATIVE FRAMEWORK OF EU NON-NORMATIVE FOREIGN POLICY: PECULIARITIES OF THE EU'S BASIC VALUES PROTECTION IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF A FULL-SCALE RUSSIAN INVASION

Abstract. A complete rejection of the use of force in international relations would make normative foreign policy actors vulnerable targets for those states that continue to employ the tools of soft power for the implementation of their foreign policy courses. That is why in today's realities, the development of defense potential, the build-up of military power, and sometimes the use of hard power tools are necessary conditions for the existence of even those actors who prefer to advance their own national interests by using normative leverage. Moreover, under certain

---

¹ Гуцалюк Валерія, аспірант 2-го року навчання, асистент кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”. E-mail: valeriia.v.hutsaliuk@lpnu.ua

circumstances, the inaction of a normative actor of foreign policy, manifested in the refusal to use physical power or economic instruments, may indicate the fact that such an actor does not act in a legitimate way, which means that it rather maintains the hypocritical facade of a normative actor than really acts in such a role. In the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine, the question of whether the activation of the “hard power” policy to restore peace in Ukraine is a justified and legitimate step of the EU as a normative actor is of particular interest. Therefore, the purpose of the publication is to find out whether the EU adheres to the normative behavioral logic in the process of using the instruments of hard power against the aggressor state.

Key words: russian-Ukrainian war; normative foreign policy actor; behavioral logic of normative foreign policy actors; EU hard power instruments.

Вступ

Одразу після публікації у 2002 р. наукової статті “Нормативна сила Європи: суперечність у термінах?”, в якій данський професор Я. Маннерс виклав свої переконання щодо характеру сили ЄС, фокус уваги чималої кількості науковців змістився в бік теоретичного обґрунтування та критичного осмислення концепції “нормативної сили”. Так, за понад 20 років існування концепції Я. Маннерса сформувався великий масив наукових праць, які стосувалися нормативної сили ЄС. До формування цієї бази праць докладали зусилля вчені, серед яких М. Нейман, П. Мюллер, Д. Кеннеді, А. Перссон, Н. Точчі, Х. Януш, М. Калер, Т. Ріссе та інші.

Попри посилений інтерес до згаданої концепції з боку представників академічної спільноти, деякі з її положень залишаються маловивченими й такими, що потребують критичного переосмислення, особливо з огляду на виклики ХХІ ст., зокрема, й той виклик, на який звернено основну увагу в межах цієї публікації – неминучість співіснування ЄС із ненормативними акторами зовнішньої політики (далі – ЗП), а саме з росією, в одній міжнародній площині. У публікації проаналізовано особливості реалізації нормативної поведінкової моделі ЄС в умовах тотального нівелювання росією нормативного ефекту², досягнутого ЄС в Україні, та, загалом, європейських цінностей, а

---

² Термін, який вживають Я. Маннерс та прихильники його концепції, для позначення бажаного ефекту (з англ. normative impact) від активізації політики “нормативної сили”. Такий ефект/вплив має виявлятися в активізації партнерських взаємин, соціалізації та запровадженні спільних міждержавних ініціатив, і своєю чергою потужність нормативної сили вимірюється здатністю нормативного актора ЗП здійснювати такий “помітний” нормативний вплив на решту світу. Tocci, N. (2008), *Profiling Normative Foreign Policy: The European Union and its Global Partners*, In: Tocci, N. (Ed.) *Who Is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and Its Global Partners* (p. 9), Brussels: Centre for European Policy Studies; Manners, I. (2002). *Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?* *Journal of Common Market Studies*, 40(2), pp. 237–238. DOI: 10.1111/1468-5965.00353. У цьому контексті зауважимо про нормативний ефект, досягнутий ЄС в Україні до повномасштабного російського вторгнення: активізацію українських зусиль у виконанні Угоди про асоціацію та водночас європейської допомоги для їх стимулювання та інтенсифікації (ефект соціалізації), для успішного розвитку співпраці, зокрема, у сфері зміни

також вона покликана внести ясність у такі питання: чи використання ЄС інструментів жорсткої сили є правомірним кроком задля припинення збройної агресії росії проти України; де пролягає межа між активізацією політики “жорсткої сили” ЄС для примушення росії до миру в Україні відповідно до логіки консеквенціалізму й до поведінкової логіки нормативного актора ЗП.

Особливості та межі застосування ненормативних засобів зовнішньої політики ЄС для відновлення нормативного ефекту в Україні

Одними із маловивчених та доволі дискусійних залишаються питання встановлення меж, умов і підстав застосування нормативними акторами ЗП інструментів жорсткої сили. Як зазначає Р. Купер – колишній спеціальний радник Т. Блера й британський дипломат – у своїй книзі “Руйнування націй”, ЄС є постмодерним гравцем, який у відносинах із державами, що живуть за порядками XIX століття (маючи на увазі держави, що послуговуються жорсткими засобами ЗП для просування власних національних інтересів), повинен керуватися не верховенством права, а “законом джунглів”³. Інакше кажучи, повинен відповідати на провокації та агресію “застарілих типів держав” використанням жорстких силових чи економічних інструментів. З іншого боку, за переконанням Я. Маннерса, модель поведінки, в основу якої не покладено принцип утримання від застосування сили й примусу в міжнародних відносинах, характерна для ненормативних акторів ЗП – гегемонів, великих держав та імперій, і її не можуть переймати європейські держави, оскільки сьогодні їм відводиться інша роль у світовій політиці: формувати уявлення про “нормальну” поведінку в міжнародних відносинах та контролювати, аби в процесі розроблення “норм, стандартів та приписів світової політики” повною мірою були враховані інтереси всіх суб’єктів міжнародного права, а не лише найвпливовіших із них⁴. Зауважимо, що основа концепції Я. Маннерса – переконання науковців, які фактично розпочали переосмислення ролі та функцій ЄС у 70-х роках XX ст., – норвезького дослідника Й. Галтунга й британо-швейцарського політолога Ф. Дюшена, які стверджували, що за своєю природою сила, набута ЄС у процесі свого формування, суттєво відрізнятиметься від тих сил⁵, що

клімату, в межах спільних освітніх та наукових проектів, ініціатив Східного партнерства тощо (активізація партнерських взаємин) тощо.

³ Cooper, R. (2004). *The Breaking of Nations. Order and Chaos in the Twenty-first Century*. London: Atlantic Books, pp. 61–62.

⁴ Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), p. 239. DOI: 10.1111/1468-5965.00353; Manners, I. (2008). The normative ethics of the European Union. *International Affairs*, 84(1), p. 45.

⁵ Себто йдеться про просування суб’єктами міжнародного права власних національних інтересів шляхом активізації політики “жорсткої сили” (використання інструментів матеріальної сили, залякування, примусу, застосування воєнної сили чи погрози силою тощо).

застосовували європейські держави до становлення ялтинсько-потсдамської біполярної системи й наддержави періоду “холодної війни”, й полягатиме в здійсненні “ідейного впливу”⁶ на суб’єктів міжнародного права шляхом поширення норм, які він сам формує^{7, 8}.

Аналіз поведінкової логіки⁹, якою керується ЄС, застосовуючи ненормативні засоби ЗП проти росії (інструменти санкційного тиску¹⁰, примус до миру, зокрема, через постачання озброєння та військової техніки в Україну, навчання українських військовослужбовців веденню бойових дій, надання оборонного спорядження для такого навчання в межах місії з військової допомоги ЄС “EUMAM” в Україні¹¹, фінансову підтримку Збройних сил України в межах “ЕРФ”¹² тощо), дозволить встановити, чи правомірним є таке застосування та, загалом, чи дотримується ЄС нормативної поведінкової моделі, реагуючи на злочини росії в Україні.

Насамперед зауважимо, що використання державами-членами ЄС інструментів жорсткої сили в російсько-українській війні зумовлено фактом порушення державою-агресором норм “jus cogens” – принципів міжнародного права,

---

⁶ За переконанням Й. Галтунга, “ідеологічна сила” суб’єкта міжнародного права полягає в його здатності “формувати волю інших” шляхом поширення відповідних ідей. Galtung, J. (1973). *The European Community: A Superpower in the Making?* London: Allen & Unwin, pp. 33–35. Ф. Дюшен, зі свого боку, вводить поняття “рушійна сила ідей” та наголошував на тому, що ЄС має використовувати силу для “поширення цивільних і демократичних принципів”, а також пропагувати власні “внутрішні” цінності, серед яких, зокрема, “рівність, справедливість і толерантність”. Duchêne, F. (1973). *The European Community and the Uncertainties of Interdependence*. In: M. Kohnstamm, W. Hager (eds.). *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community* (pp. 2–20). London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-1-349-01826-0_1.

⁷ Galtung, J. (1973). *The European Community: A Superpower in the Making?* London: Allen & Unwin; Duchêne, F. (1973). *The European Community and the Uncertainties of Interdependence*. In: M. Kohnstamm, W. Hager (eds.). *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community* (pp. 1–21). London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-1-349-01826-0_1;

⁸ Зауважимо, що надалі ідеї науковців знайшли продовження й розвиток не тільки в публікаціях батька-засновника концепції “нормативної сили Європи”, але й у роботах інших науковців, які досліджували особливості формування та реалізації нормативної зовнішньої політики ЄС: Н. Точчі, Л. Аггестама, З. Лаїді, Т. Дайеза, І. Ф. Нунеса, Т. Форсберга, Р. Уїгмена, Х. Сьюрсена та інших.

⁹ Дізнатися більше про поведінкову логіку акторів ЗП можна, звернувшись, зокрема, до праць Точчі, Х. Януца, М. Калера, Т. Піссе, А. Вольферса.

¹⁰ Sanctions adopted following Russia’s military aggression against Ukraine, *The official website of the European Commission*. URL: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en.

¹¹ Council Decision (CFSP) 2022/1968 of 17 October 2022 on a European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine (EUMAM Ukraine), L 270/85 (2022, 18 October). *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D1968&qid=1666081390488>.

¹² Council Decision (CFSP) 2022/2245 of 14 November 2022 on an assistance measure under the European Peace Facility to support the Ukrainian Armed Forces trained by the European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine with military equipment, and platforms, designed to deliver lethal force, L 294/25 (2022, 15 November). *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D2245>.

зокрема, принципів непорушності кордонів, територіальної цілісності держави, незастосування сили або погрози силою, невтручання у внутрішні справи, а також основних норм об'єднання, що відповідають критерію легітимності¹³, серед яких – мир, безпека, свобода, права людини.

Попри той факт, що дотримання й захист зазначених норм в умовах війни істотно мінімізує вигоду ЄС¹⁴, про що свідчить, зокрема, поява нових безпекових викликів та численних викликів у енергетичній сфері¹⁵, зменшення торгівлі між ЄС і Росією¹⁶, і, відповідно, потреба в пошуку нових торговельних партнерів, і, загалом, погіршення відносин між росією та об'єднанням, зокрема, через розірвання (або часткове розірвання) культурних, освітніх та наукових зв'язків¹⁷ тощо, ЄС продовжує неухильно їх дотримуватися. З високою ймовірністю можна припустити, що позиція ЄС щодо відстоювання європейських цінностей в Україні, порушених внаслідок російської збройної агресії, зберігатиметься, доки росія не припинить спустошливу війну в європейському регіоні. Про це свідчать, зокрема, численні публічні заяви, висловлені керівництвом ЄС, главами держав та урядів, окремими полісмейкерами держав-членів ЄС про наміри всебічно підтримувати Україну в її прагненні відстоювати власний суверенітет, а також визнання ними війни як такої, що веде росія не тільки проти всього українського народу, а й загалом проти об'єднаних спільними цінностями держав Європи. Так, на форумі “ЄС-США: Оборона та Майбутнє” (з англ. EU-US Defense & Future Forum), що відбувався в червні 2022 р. в м. Вашингтон, П. Наїмські, колишній державний секретар канцелярії прем'єр-міністра Польщі та уповноважений уряду з питань стратегічної енергетичної інфраструктури, фактично визнав, що європейські держави сьогодні є безпосередніми учасниками російсько-української війни й виборюють разом з Україною перемогу над спільним ворогом: “...ми перебуваємо в стані війни, її наслідки цілком очевидні. Ми усі сплачуємо високу ціну за неї”¹⁸. Зі свого боку, заступник Генерального секретаря зі спільної політики безпеки й оборони та кризового реагування Ч. Фріс зауважив, що застосування фінансового інструменту – “Європейського фонду миру” – для зміцнення потенціалу щодо військових та оборонних питань України ілюструє

---

¹³ Себто зафіксовані в нормативно-правих актах ЄС, зокрема в установчих договорах ЄС, Статуті ООН, Гельсінському заключному акті тощо, а значить, визнані міжнародною спільнотою.

¹⁴ Інакше кажучи, цінність зазначених норм перевершує усі потенційні вигоди від їх дотримання.

¹⁵ Зокрема, після рішучої відмови ЄС від купівлі російського викопного палива, зафіксованої вперше в комюніке Єврокомісії “REPowerEU” від 8 березня 2022 року

¹⁶ EU trade with Russia continues to decline. *An official website of the European Union*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230303-1>.

¹⁷ Gaïnd, N., Else, H. (2022), Global research community condemns Russian invasion of Ukraine, *Nature*. URL: <https://www.nature.com/articles/d41586-022-00601-w>.

¹⁸ The Delegation of the European Union to the United States, the Atlantic Council's Europe Center. (2022), EU-US Defense & Future Forum, *Atlantic Council*. Available from: <https://www.atlanticcouncil.org/event/2022-eu-us-defense-future-forum>.

бажання ЄС максимально допомогти Україні протистояти агресії росії¹⁹. Своєю чергою верховний представник із закордонних справ та політики безпеки Ж. Боррель, коментуючи рішення про застосування згаданого інструменту в Україні, зауважив: “...немає кращої демонстрації рішучості й готовності ЄС продовжувати підтримувати законне право України на самооборону проти жорстокого російського агресора”, “Україна має отримати військову техніку та підготовку, необхідні для захисту своїх території та народу від російської агресії. Вони [українці] не просто захищають свою країну; вони також захищають наші спільні цінності та основні принципи міжнародного права. Нові заходи ЄС посиляють чітке повідомлення: ми продовжуватимемо підтримувати Україну стільки, скільки це буде потрібно”²⁰. Як слушно зазначила Урсула фон дер Ляєн, президентка Європейської комісії, на пленарному засіданні Європарламенту, “...введення санкцій дорого обійдеться нашій економіці... Я вважаю, що люди Європи дуже добре розуміють, що ми повинні протистояти цій жорстокій агресії. Так, захист нашої свободи має свою ціну. Але це визначальний момент. І це ціна, яку ми готові заплатити... Це – наш принцип: свобода неоціненна”²¹.

Отже, на етапі дотримання й захисту внутрішніх норм ЄС діє як нормативний актор ЗП, адже керується логікою доцільності (з англ. *logic of appropriateness*)^{22, 23}. Аналізуючи другий вимір поведінкової логіки – логіку

---

¹⁹ How NATO, the EU, and the US plan to tackle the new security environment in Europe: event transcript of the “EU-US Defense & Future Forum” (2022). *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/how-nato-the-eu-and-the-us-plan-to-tackle-the-new-security-environment-in-europe>.

²⁰ Ammunition for Ukraine: Council agrees €1 billion support under the European Peace Facility (2023). *The official website of the Council of the EU and the European Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/04/13/ammunition-for-ukraine-council-agrees-1-billion-support-under-the-european-peace-facility>; Council agrees on further military support under the European Peace Facility (2023). *An official website of the European Union*. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/council-agrees-further-military-support-under-european-peace-facility_en.

²¹ European Parliament plenary session (2022). Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the Russian aggression against Ukraine. *The official website of the European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1483.

²² March, J. G., Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering Institutions: The organizational basis of politics*. New York: Free Press; March, J. G., Olsen, J. P. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*, 52 (4), pp. 943–969; Janusch, H. (2016). Normative power and the logic of arguing: Rationalization of weakness or relinquishment of strength? *Cooperation and Conflict*, 51(4), p. 6. DOI: 10.1177/0010836716640836.

²³ На відміну від ненормативних акторів ЗП, що послуговуються логікою конвенціоналізму (або логікою наслідків): такі актори дотримуються певної норми, допоки це максимізує їх вигоди. Інакше кажучи, щойно витрати на дотримання норми перевищать вигоди, ненормативні актори ЗП ухвалюють рішення припинити діяльність, спрямовану на утвердження такої норми. Janusch, H. (2016). Normative power and the logic of arguing: Rationalization of weakness or relinquishment of strength? *Cooperation and Conflict*, 51(4), p. 6. DOI: 10.1177/0010836716640836; Risse, T. (2003). Konstruktivismus, Rationalismus und Theorien Internationaler Beziehungen: warum empirisch nichts so heiß gegessen wird, wie es theoretisch gekocht wurde. In: Hellman, G., Wolf K. D., Zürn, M. (Eds) *Die neuen Internationalen Beziehungen: Forschungsstand und Perspektiven in Deutschland*, Baden-Baden: Nomos, pp. 107–110.

поширення цінностей, слід визначити, чи відповідає ЄС поведінковим характеристикам, притаманним нормативним акторам ЗП: 1) гравець змінює погляди учасників міжнародних відносин за допомогою наведення логічних аргументів, не вдаючись до погроз, примусу, матеріальних заохочень, накладання санкцій тощо; 2) гравець відкритий до діалогу та готовий змінювати власну поведінку в разі, якщо наведені відповідні аргументи на користь такого рішення; 3) гравець утверджує власні норми, утримуючись від застосування фізичної сили²⁴. На перший погляд може здатися, що ЄС нав'язує внутрішні цінності росії, вдаючись до застосування проти неї вже згаданих інструментів жорсткої сили, а значить, нібито керується логікою консеквенціалізму (з англ. logic of consequentialism)²⁵, однак це не зовсім так. За нормальних умов, коли відсутні безпекові ризики, ЄС, на відміну від ненормативних акторів ЗП, просуває конститутивні норми, що випливають із міжнародних конвенцій та інших правових документів, особливо тих, що становлять цінність для ООН, насамперед застосовуючи інструменти нормативної сили²⁶, а також не змушує інших гравців відповідати зазначеним нормам, застосовуючи до них заходи фізичного та психічного впливу. Втім, активізація політики “жорсткої сили” вороже налаштованими акторами ЗП вносить суттєві виправдані корективи в поведінку нормативних акторів: допустимо “чинити тиск на учасників, щоб вони погодилися з іншими учасниками відкритого діалогу”, а також карати тих, хто позбавляє учасника можливості розвивати відносини співпраці з іншими учасниками²⁷. Себто маючи на меті примусити росію до відведення військ з України, як цього вимагає міжнародна спільнота, посилаючись на порушення принципів міжнародного права, та водночас відновити нормативний ефект в Україні, рішення ЄС щодо застосування інструментів жорсткої сили є цілком виправданим та таким, що узгоджується з поведінковою моделлю нормативного актора ЗП.

---

²⁴ Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp, p. 392; Janusch, H. (2016). Normative power and the logic of arguing: Rationalization of weakness or relinquishment of strength? *Cooperation and Conflict*, 51(4), p. 6. DOI: 10.1177/0010836716640836; Risse, T. (2000). “Let's Argue!": Communicative Action in World Politics. *International Organization*, 54(1), pp. 8–11.

²⁵ Risse, T. (2000). “Let's Argue!": Communicative Action in World Politics. *International Organization*, 54(1), p. 8; Janusch, H. (2016). Normative power and the logic of arguing: Rationalization of weakness or relinquishment of strength? *Cooperation and Conflict*, 51(4), p. 6. DOI: 10.1177/0010836716640836.

²⁶ Шість механізмів, що їх запропонував Я. Маннерс: контагіозне поширення, інформаційне поширення, процедурне поширення, “перенесення”, відкрите або неприховане поширення, культурний фільтр. Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), pp. 244–245. DOI: 10.1111/1468-5965.00353; Manners, I. (2008). The normative ethics of the European Union. *International Affairs*, 84(1), p. 45; Manners, I. (2009). *The Concept of Normative Power in World Politics*, pp. 2–4. URL: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/38384152/Ian_Manners_the_concept_of_normative_power_in_world_politics_DIIS_Brief_2009.pdf.

²⁷ Janusch, H. (2016). Normative power and the logic of arguing: Rationalization of weakness or relinquishment of strength? *Cooperation and Conflict*, 51(4), p. 10. DOI: 10.1177/0010836716640836.

Висновки

Проведений аналіз поведінкової логіки ЄС дозволив дійти висновку, що інструменти жорсткої сили, що їх використовує ЄС проти росії, застосовуються у спосіб, дозволений міжнародним правом, для досягнення низки нормативних цілей ЗП, з-поміж яких – захистити конститутивні норми (зокрема, мир та безпеку в європейському регіоні), а також принципи міжнародного права, що грубо порушує росія у війні з Україною, створити сприятливі умови для розбудови демократичної України, для відновлення в ній знівельованого через повномасштабне російське вторгнення нормативного ефекту ЄС та посилення такого ефекту в майбутньому. Інакше кажучи, ЄС діє як нормативний гравець ЗП, активізуючи політику “жорсткої сили” для протистояння державі-агресору. Зауважимо, що питання меж відповідальності ЄС за відновлення нормативного ефекту, вибору правомірних важелів впливу на держави-члени, що не підтримують спільну нормативну зовнішню політику ЄС, у сучасній науковій літературі є спірними та недостатньо розкриті, що зумовлює необхідність подальшого їх вивчення.

Список літератури

Ammunition for Ukraine: Council agrees €1 billion support under the European Peace Facility (2023). *The official website of the Council of the EU and the European Council*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2023/04/13/ammunition-for-ukraine-council-agrees-1-billion-support-under-the-european-peace-facility>.

Cooper, R. (2004). *The Breaking of Nations. Order and Chaos in the Twenty-first Century*. London: Atlantic Books.

Council agrees on further military support under the European Peace Facility (2023). *An official website of the European Union*. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/council-agrees-further-military-support-under-european-peace-facility_en.

Council Decision (CFSP) 2022/1968 of 17 October 2022 on a European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine (EUMAM Ukraine), L 270/85 (2022, 18 October). *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D1968&qid=1666081390488>.

Council Decision (CFSP) 2022/2245 of 14 November 2022 on an assistance measure under the European Peace Facility to support the Ukrainian Armed Forces trained by the European Union Military Assistance Mission in support of Ukraine with military equipment, and platforms, designed to deliver lethal force, L 294/25 (2022, 15 November). *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022D2245>.

Duchêne, F. (1972). Europe's Role in World Peace. In: R. Mayne (ed.). *Europe Tomorrow: Sixteen Europeans Look Ahead* (32–47). London: Fontana.

Duchêne, F. (1973). The European Community and the Uncertainties of Interdependence. In: M. Kohnstamm, W. Hager (eds.). *A Nation Writ Large? Foreign-Policy Problems before the European Community* (1–21). London: Palgrave Macmillan. DOI: 10.1007/978-1-349-01826-0_1.

EU trade with Russia continues to decline. *An official website of the European Union*. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20230303-1>.

European Parliament plenary session. (2022). Speech by President von der Leyen at the European Parliament Plenary on the Russian aggression against Ukraine. *The official website of the European Commission*. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_22_1483.

Galtung, J. (1973). *The European Community: A Superpower in the Making?* London: Allen & Unwin.

Habermas, J. (1981). *Theorie des kommunikativen Handelns*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

How NATO, the EU, and the US plan to tackle the new security environment in Europe: event transcript of the “EU-US Defense & Future Forum” (2022). *Atlantic Council*. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/news/transcripts/how-nato-the-eu-and-the-us-plan-to-tackle-the-new-security-environment-in-europe>.

Janusch, H. (2016). Normative power and the logic of arguing: Rationalization of weakness or relinquishment of strength? *Cooperation and Conflict*, 51(4), 504–521. DOI: 10.1177/0010836716640836.

Manners, I. (2002). Normative Power Europe: A Contradiction in Terms? *Journal of Common Market Studies*, 40(2), 235–258. DOI: 10.1111/1468-5965.00353.

Manners, I. (2008). The normative ethics of the European Union. *International Affairs*, 84(1), 45–60.

Manners, I. (2009). *The Concept of Normative Power in World Politics*. URL: https://rucforsk.ruc.dk/ws/portalfiles/portal/38384152/Ian_Manners_the_concept_of_normative_power_in_world_politics_DIIS_Brief_2009.pdf.

March, J. G., Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering Institutions: The organizational basis of politics*. New York: Free Press.

March, J. G., Olsen, J. P. (1998). The Institutional Dynamics of International Political Orders. *International Organization*, 52 (4), 943–969.

Risse, T. (2000). “Let's Argue!": Communicative Action in World Politics. *International Organization*, 54(1), 1–39.

Risse, T. (2003). Konstruktivismus, Rationalismus und Theorien Internationaler Beziehungen: warum empirisch nichts so heiß gegessen wird, wie es theoretisch gekocht wurde. In: Hellman, G., Wolf K. D., Zürn, M. (Eds.) *Die neuen Internationalen Beziehungen: Forschungsstand und Perspektiven in Deutschland*, Baden-Baden: Nomos, pp. 99–132.

Sanctions adopted following Russia's military aggression against Ukraine, *The official website of the European Commission*. URL: https://finance.ec.europa.eu/eu-and-world/sanctions-restrictive-measures/sanctions-adopted-following-russias-military-aggression-against-ukraine_en.

The Delegation of the European Union to the United States, the Atlantic Council's Europe Center (2022). EU-US Defense & Future Forum, *Atlantic Council*, Available from: <https://www.atlanticcouncil.org/event/2022-eu-us-defense-future-forum>.

Tocci, N. (2008). Profiling Normative Foreign Policy: The European Union and its Global Partners, In: Tocci, N. (Ed.) *Who Is a Normative Foreign Policy Actor? The European Union and Its Global Partners* (1–23), Brussels: Centre for European Policy Studies.

ПРАВОВІ ТА БЕЗПЕКОВІ ПИТАННЯ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА СПІВПРАЦІ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Анотація. Проаналізовано особливості функціонування фінансової системи України в умовах воєнного стану та співпраці з Європейським Союзом. Зазначено, що її зміст, як і правове регулювання фінансових відносин, за таких умов істотно змінюються. З'ясовано виклики, які впливають на стан фінансової системи. Проаналізовано документи та статистичні матеріали, які стосуються зазначених питань. Акцентовано увагу на таких загрозах фінансовій системі, як зростання державних витрат, зменшення надходжень до державного бюджету та збільшення його дефіциту. Розглянуто роль у фінансуванні сфери оборони щорічних законів “Про Державний бюджет України” та Фонду ліквідації наслідків збройної агресії. З'ясовано внутрішні та зовнішні джерела фінансування цієї сфери. Наголошено на ролі та форматах співпраці з Європейським Союзом. Зроблено висновок, що прийняті законодавчі рішення та співпраця з Європейським Союзом сприяли забезпеченню стабільності фінансової системи України під час дії воєнного стану.

Ключові слова: фінансова система України; фінансове законодавство; воєнний стан; фінансування; Європейський Союз.

LEGAL AND SECURITY ISSUES OF THE FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARITAL STATE AND COOPERATION WITH THE EUROPEAN UNION

Abstract. The author analyzed the peculiarities of the functioning of the financial system of Ukraine in the conditions of martial law and cooperation with the European Union. It is noted that its content, as well as the legal regulation of financial relations, change significantly under such conditions. Challenges affecting the state of the financial system have been clarified. Documents and statistical materials related to the analyzed issues were analyzed. Attention is focused on threats to the financial system, such as the growth of state expenditures, the decrease in revenues to the state budget, and the growth of its deficit. The role of the annual laws “On the State Budget of Ukraine” and the Fund for the Liquidation of the Consequences of Armed Aggression in the financing of the defense sector was considered. The internal and external sources of financing of this area have been clarified. The role and formats of

---

¹ Дмитренко Емілія, доктор юридичних наук, професор, професор кафедри публічного та міжнародного права Київського національного університету імені Вадима Гетьмана. E-mail: emiliadmitrenko@gmail.com

cooperation with the European Union are emphasized. It was concluded that the adopted legislative decisions and cooperation with the European Union contributed to ensuring the stability of the financial system of Ukraine during the martial law.

Key words: financial system of Ukraine; financial legislation; martial law; financing; European Union.

В умовах війни та у повоєнний період набувають особливої актуальності питання функціонування фінансової системи, оскільки у цей період питання фінансового забезпечення усіх сфер суспільного життя та додаткового фінансування видатків на систему оборони є чи не найважливішими.

Запровадження в Україні воєнного стану 24.02.2022 р. через військову агресію російської федерації (далі – рф), безумовно, вплинуло на фінансову систему України та спричинило виникнення нових негативних чинників (викликів та загроз), які ускладнюють (унеможливають) реалізацію важливих фінансових інтересів особи, суспільства, держави, її адміністративно-територіальних утворень та створюють небезпеку фінансовій незалежності України².

До основних характеристик фінансової системи України аналізованого періоду, безумовно, варто зарахувати насамперед обсяг заподіяних державі збитків та завданої матеріальної шкоди. Також показником функціонування держави за умов воєнного стану є стан обігу фінансових ресурсів з метою забезпечення фінансування армії, оборонної галузі³. Окрім того, питання відбудови та відновлення України є не менш важливими у аналізований період та потребує значного обсягу коштів на ці цілі.

Із урахуванням зазначеного розглянемо таку загрозу й водночас виклик фінансовій системі та державі загалом, як заподіяні збитки та матеріальна шкода Україні. Національна рада з відновлення України від наслідків війни, створена для здійснення загальної оцінки прямих збитків інфраструктурі від руйнувань внаслідок військової агресії рф проти України⁴, підготувала декілька звітів, аналізів та оцінок спільно та у співпраці з профільними міністерствами, Національним банком України (далі – НБУ) та Київською школою економіки (KSE). За даними одного з аналізів, на лютий 2023 р. загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок повномасштабного вторгнення рф, становила 143,8 млрд доларів США і, зокрема, житловому фонду – 53,6 млрд доларів США, сфері інфраструктури – 36,2 млрд доларів США, агропромислового комплексу та земельним ресурсам – 8,7 млрд доларів США

---

² Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2009. С. 24.

³ Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141.

⁴ Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

тощо⁵. Окрім того, як свідчать результати аналізу, що здійснює в межах проєкту “Росія заплатить” аналітичний підрозділ Київської школи економіки (KSE Institute) разом із Центром економічної стратегії та “Prozorro.Продажі”, на 24.03.2023 р. загальні втрати (прямі та непрямі) економіки України внаслідок війни становлять 543–600 млрд доларів США⁶. За оцінками НБУ, прямі втрати лише матеріальних активів та інфраструктури України через повномасштабне вторгнення рф на початок квітня 2023 р. сягнули майже 140 млрд доларів США⁷.

Про ці та інші загрози фінансовій системі України у період, що аналізується, також йшлося у звіті Міжнародного валютного фонду (далі – МВФ) “Ukraine: Request for Purchase Under the Rapid Financing Instrument-Press Release; Staff Report; and Statement by the Executive Director for Ukraine”. У документі акцентовано на таких загрозах, як значне пошкодження інфраструктури та пов’язане з цим скорочення ВВП на 30,3 %⁸.

Аналізуючи зазначені виклики та загрози для України під час воєнного та повоєнного періодів, не можна оминати увагою і питання окремих гуманітарних наслідків війни рф для України. Наприклад, у документах МВФ та Світового банку наголошено на: зростанні рівня безробіття (до 24,5 %); зниженні реальної заробітної плати на 21,1 %⁹; зростанні рівня бідності (2–25 %)¹⁰.

Іншим викликом фінансовій системі України у воєнний та післявоєнний періоди є масова міграція населення України як усередині держави, так і за її межами. Так, за оцінками НБУ, 20 % українців за час війни виїхали до Європи, що стало значним чинником падіння ВВП у 2022 р., понад 7 млн українців виїхали за кордон або стали внутрішньо переміщеними особами (далі – ВПО)¹¹. Отже, спостерігається зменшення кількості платників податків та, відповідно, податкових надходжень.

Іншою (не менш важливою) проблемою є те, що багато ВПО втратили житло, майно, здоров’я і, відповідно, потребують соціальної та фінансової підтримки від держави та додаткового фінансування. Так, лише за січень-лютий 2023 р. на соціальні виплати з державного бюджету України (далі – держбюджету) було спрямовано 76,5 млрд грн, з них 45,3 млрд грн – на

---

⁵ Офіційний сайт Київської школи економіки (KSE). URL: <https://kse.ua/ua/>

⁶ Там само.

⁷ Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

⁸ Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>

⁹ Там само.

¹⁰ Worldbank. Світовий банк в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine>

¹¹ Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>

виплати пенсій, 16,7 млрд грн – на соціальний захист громадян, які потрапили у складні життєві обставини¹².

Очевидним є те, що зазначені та інші виклики і загрози ставлять завдання пошуку джерел фінансування заходів, пов'язаних із веденням воєнних дій через військову агресію РФ, так і для післявоєнного відновлення та відбудови України. Щодо внутрішніх джерел фінансування (податкових та неподаткових надходжень), то у 2022 р. вони покривали лише 40 % державних витрат¹³ і спрямовувалися на фінансування потреб Збройних сил України (далі – ЗСУ) та на соціальну допомогу ВПО і незахищеним громадянам. Для фінансування решти видатків залучалися зовнішні надходження (гранти, запозичення).

Зазначене актуалізує ще один виклик і загрозу для фінансової системи України – дефіцит держбюджету, який у 2022 р. щомісяця становив 5 млрд доларів США¹⁴ і за результатами року досяг 911,1 млрд грн¹⁵. Оскільки воєнний стан продовжено і на 2023 р., то у результаті додаткових військових витрат при зменшенні надходжень до держбюджету також виникне його дефіцит обсягом майже 1,3 млрд грн, що покриватиметься за рахунок запозичень¹⁶. За оцінками МВФ, збільшення бюджетного дефіциту в 2023 р. призведе до збільшення потреб у зовнішньому фінансуванні на 9,5 млрд доларів США¹⁷.

Саме тому важливо на державному рівні визначити насамперед внутрішні джерела зменшення дефіциту держбюджету. Одним із них і найбільшим в період війни став випуск облігацій внутрішньої державної позики (далі – ОВДП), зокрема й Військових облігацій. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення про поетапний випуск таких облігацій в обсязі до 400 млрд грн, кошти від яких будуть спрямовані на фінансування потреб ЗСУ та підтримку економіки України.

Зауважимо, що від початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну і до 31.03.2023 р. від розміщення ОВДП на аукціонах залучено 263 168,0 млн грн, 2 714,2 млн доларів США та 1 064,2 млн євро, які здебільшого використано на погашення за внутрішніми борговими цінними паперами¹⁸.

Із урахуванням зазначених викликів і загроз, насамперед шкоди Україні, заподіяної збройною агресією РФ, позитивним слід визнати рішення про створення у 2023 р. Фонду ліквідації наслідків збройної агресії у складі спеціального фонду держбюджету. Законодавством передбачено цільове викорис-

---

¹² Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/>

¹³ Офіційні сайти Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/> та Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

¹⁴ Там само.

¹⁵ Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

¹⁶ Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Ст. 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

¹⁷ Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>

¹⁸ Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

тання коштів із цього Фонду на нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, ремонт громадських будівель, об'єктів критичної інфраструктури, придбання об'єктів нерухомого майна, виплати для ВПО та контроль за їх надходженням і використанням Державною казначейською службою України¹⁹.

Ще одним викликом для фінансової системи України у 2023 р. (як і у 2022 р.) є потреба у збільшенні видатків на безпеку й оборону за недостатніх обсягів податкових та інших внутрішніх надходжень до бюджетів. Так, видатки на безпеку й оборону у 2023 р. становитимуть 50 % видатків держбюджету²⁰. А тому фактично усі соціальні видатки у 2023 р. фінансуватимуться за рахунок зовнішніх надходжень (їх обсяг, за оцінками МВФ, становитиме за несприятливих умов 57 млрд доларів США²¹). Насамперед це кошти від США, Європейського Союзу та МВФ. Якщо щодо першого і другого джерела зовнішніх надходжень рішення були прийняті ще у 2022 р., то у черговому надходженні коштів МВФ спочатку відмовив через низьку платоспроможність України. МВФ для їх отримання визначив низку вимог у новій Моніторинговій програмі для України, схваленій Радою директорів МВФ 19.12.2022 р., яка стала передумовою до нової програми фінансування МВФ. Основна вимога МВФ – розробити план дій із запобігання та погашення заборгованості за деякими видами державних видатків, яка виникла через першочергове фінансування потреб оборони. Такий план має діяти не лише протягом виконання бюджету на 2023 р., а й надалі. Інша умова передбачала розробити та прийняти зміни до податкового законодавства: скасувати мораторій на податкові перевірки, спрощену систему оподаткування зі сплатою 2 % від доходу, а також забезпечити ефективне використання РРО та відновити відповідальність за порушення у цій сфері. Крім цього, програма містила низку інших зобов'язань України²². Для їх виконання Україна підготувала Лист про наміри і Меморандум про економічну та фінансову політику, в яких зобов'язалася, зокрема, якнайшвидше відновити довоєнний стан податкового адміністрування, виконавши вимоги МВФ. Як результат – 31.03.2023 р. Рада виконавчих директорів МВФ затвердила нову чотирирічну програму для України “Механізм розширеного фінансування” (The Extended Fund Facility, EFF) обсягом 11,6 млрд спеціальних прав запозичень (15,6 млрд доларів США) та уже надала Україні перший транш фінансової допомоги еквівалентом 2,7 млрд доларів США. Варто зазначити, що кошти МВФ будуть спрямовані на покриття дефіциту держбюджету, на фінансування пріоритетних

---

¹⁹ Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Ст. 29. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

²⁰ Там само.

²¹ Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>

²² Там само.

соціальних видатків і максимальну мобілізацію податкових надходжень, а також на проведення структурних реформ²³.

Цілком очевидно, що за умов ведення воєнних дій виникла необхідність змінити окремі норми Бюджетного кодексу України (далі – БКУ). Зокрема, під час воєнного стану не застосовуються норми статті 23 БКУ щодо обов'язковості погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету (відповідною комісією Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевої ради) рішення Кабінету Міністрів України (Ради міністрів Автономної Республіки Крим, місцевої державної адміністрації, виконавчого комітету відповідної місцевої ради) про перерозподіл видатків бюджету і надання кредитів з бюджету, передачу бюджетних призначень. Також у цей період не застосовуються статті 59-61 та 80 БКУ відповідно у частині дотримання термінів подання місячної і квартальної звітності про виконання держбюджету, річного звіту про виконання закону про Державний бюджет України та подання звітності про виконання місцевих бюджетів.

Особливістю внесених змін є та, що на період дії воєнного стану або здійснення заходів загальної мобілізації до окремих суб'єктів у сфері бюджетного процесу не застосовуються такі заходи впливу за порушення бюджетного законодавства, як: зупинення операцій з бюджетними коштами, призупинення бюджетних асигнувань, зменшення бюджетних асигнувань (пункти 2-4 частини першої статті 117). Ці зміни стосуються як розпорядників та одержувачів бюджетних коштів сектору національної безпеки і оборони, так і розпорядників та одержувачів бюджетних коштів, залучених до вирішення завдань, пов'язаних із запровадженням і здійсненням заходів правового режиму воєнного стану. Також важливою гарантією для захисту прав суб'єктів господарювання у період дії воєнного стану та протягом шести місяців після його припинення (скасування) є та, що якщо у них виникла протермінована заборгованість перед державою за кредитом (позикою), залученим державою або під державну гарантію, а також за кредитом з бюджету, то пеня та інші штрафні санкції не нараховуються²⁴.

Важливо зазначити, що в окремих нормативно-правових актах України урегульовано особливості правовідносин у тій чи іншій сфері публічної фінансової діяльності під час особливого періоду, що включає період дії воєнного стану та період відбудови після закінчення воєнних дій. Зокрема, це стосується механізму виконання державного та місцевого бюджетів під час особливого періоду. Так, Державна казначейська служба України у цей період має право: акумулювати та обліковувати кошти загального та спеціального

---

²³ Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>

²⁴ Про внесення змін до розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#n27>

фонду місцевих бюджетів на відповідних аналітичних рахунках; у разі припинення діяльності органів місцевого самоврядування зберігати залишки коштів місцевих бюджетів (тимчасово, до скасування воєнного стану) на рахунках таких місцевих бюджетів, відкритих у Державній казначейській службі України, до прийняття рішення щодо їх спрямування та використання; відкриття асигнувань із держбюджету за видатками та надання кредитів здійснювати у певній черговості²⁵.

В аспекті питання, що розглядається, окремо з'ясуємо особливості співпраці із ЄС в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України. Зазначена співпраця охоплює декілька напрямів. Це, насамперед, фінансова допомога. Рада ЄС погодила новий механізм допомоги Україні на 2023 р. у сумі 18 млрд євро²⁶. А за попередніми оцінками Європейської комісії (далі – ЄК) та ЄІБ, вартість фінансування повоєнного відновлення України становить відповідно \$600 млрд доларів²⁷ або ж 1 млрд доларів США зовнішньої допомоги²⁸. За оцінками експертів, сукупні потреби (прямі й непрямі) у зовнішньому фінансуванні відновлення економіки України становитимуть майже 1 трлн доларів США і орієнтовна структура їх джерел та обсягів може бути такою:

1) кредити та гранти міжнародних організацій (МВФ, Світовий банк, ЄБРР та ін.) – 200 млрд доларів США;

2) офіційне двостороннє фінансування, кошти структурних фондів ЄС – 200 млрд доларів США;

3) репарації з боку РФ (ураховуючи доходи від реалізації конфіскованих активів, відрахування з експорту енергоносіїв) – 400 млрд доларів США;

4) фінансова допомога міжнародного бізнесу, громадських організацій – 100 млрд доларів США;

5) боргове фінансування, зокрема під гарантії провідних країн – 100 млрд доларів США²⁹.

У травні 2022 р. ЄК запропонувала започаткувати та реалізувати проєкт “Відбудувати Україну” (Rebuild Ukraine) і до його реалізації залучити кошти ЄС та країн G7 та G20, міжнародних фінансових організацій, а також “заморожені російські активи”. Проєкт (план) було розроблено Національною радою з відновлення України від наслідків війни і представлено на конференції в Лугано 4–5.07.2022 р., до якої долучилися 40 країн та 18 організацій ЄС. План передбачає три етапи післявоєнного відновлення України: перший етап тривав

---

²⁵ Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 9.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n9>

²⁶ Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

²⁷ Там само.

²⁸ Офіційний сайт Європейського інвестиційного банку. URL: <https://www.eib.org/en/index>

²⁹ Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>

до кінця 2022 р.; другий – 2023–2025 рр.; третій – 2026–2032 рр. Під час його виконання планується залучити: на першому етапі – майже 60–65 млрд доларів США (без урахування коштів на безпеку та оборону); на другому та третьому етапах – по 100–150 млрд доларів США, а також приватні інвестиції – 50 млрд доларів США на другому етапі і 200 млрд доларів США на третьому. Сьогодні План охоплює фінансування 17 національних програм та залучення інвестицій і коштів країн-донорів у розмірі майже 750 млрд доларів США протягом десяти років. Найбільший обсяг коштів заплановано виділити на такі національні програми: “Відновлення та модернізація житла та інфраструктури регіонів” – 150–250 млрд доларів США; “Розширення та інтеграція логістики з ЄС” – 120–160 млрд доларів США; “Енергетична незалежність та Зелений курс” – 130 млрд доларів США; “Забезпечення конкурентного доступу до капіталу” – 75 млрд доларів США; “Зміцнення оборони і безпеки” – 50 млрд доларів США; “Розвиток секторів економіки з доданою вартістю” – 50 млрд доларів США; “Відновлення та модернізація соціальної інфраструктури” – 35 млрд доларів США³⁰.

Відповідно до Звіту НБУ про фінансову стабільність за грудень 2022 р., за оцінкою Інституту світової економіки Кіля, загальна сума анонсованої та наданої офіційної фінансової, військової та гуманітарної допомоги країн-партнерів уже перевищує 120 млрд доларів США³¹. Натомість Міністерство фінансів України оприлюднило інформацію, що обсяги фінансування від міжнародних партнерів за період з 24.02.2022 р. до 06.04.2023 р. від ЄС становили: у 2022 р. – 32,44 млн доларів США, у 2023 р. – 13,634 млн доларів США³².

Якщо вести мову про обсяги зовнішніх запозичень на 2023 р., то відповідно до законодавства України їх сума сягне 1612840762,1 тис. грн³³. Також планується утворити відповідний фонд, який формуватиметься за рахунок коштів від донорів. Для контролю за ефективним використанням таких коштів передбачається участь міжнародних партнерів в управлінні цим фондом³⁴.

Іншим напрямом співпраці України з ЄС є запровадження десяти раундів санкцій проти рф. Частина їх спрямована насамперед на обмеження авіаційного сполучення держави-агресора з метою закриття повітряного простору для авіації рф³⁵. Серед інших запроваджених санкцій щодо рф зарахуємо такі:

---

³⁰ План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

³¹ Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

³² Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

³³ Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. Додаток 2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

³⁴ Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

³⁵ Council Regulation (EU) 2022/328 of 25 February 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0328&q id=1657020322824>

заморожено резерви банку росії, розміщені в інших країнах, на суму майже 300 млрд доларів США (майже половина з резервів рф на кінець 2021 р.); заборонено будь-які міжнародні операції з резервним золотом; відключено від SWIFT 10 великих банків; заборонено експорт технологій та технологічних продуктів; прийняття політичного рішення про визнання рф країною-спонсором тероризму Європарламентом, парламентськими асамблеями НАТО та Ради Європи, парламентами Естонії, Латвії, Литви, Польщі та Чехії. З 05.12.2022 р. набуло чинності ембарго на імпорт російської нафти до ЄС морем, це майже 40 % усього експорту рф сирової нафти³⁶.

Окремим обмежуваним заходом є персональні санкції, насамперед заморожування активів, якими володіють санкційні особи чи організації. Передбачено, що ЄС ухвалить окрему директиву про можливість конфіскації активів фізичних або юридичних осіб рф, які перебувають під санкціями ЄС та їх використання для фінансування відновлення України. Конфіскація з судовим провадженням дозволить державам-членам внести усі гроші у спільний Фонд для допомоги Україні, до якого буде надходити виручка з конфіскованих активів, і взяти участь у відбудові України³⁷.

Окрім фінансової допомоги та планів післявоєнної відбудови, серед основних та дієвих форматів співпраці з ЄС можна назвати такі:

– спільні закупівлі зброї через Інститут підтримки миру (European Peace Facility) та навчання бійців ЗСУ, що дозволяє країнам-членам ЄС координувати зусилля щодо забезпечення потреб ЗСУ;

– економічна допомога: скасування мит для українських товарів, “дороги солідарності” (Solidarity Lanes) для українських товарів для експорту сільськогосподарських товарів, посилення спроможності транспортних коридорів Україна – ЄС та лібералізації перевезень.

– допомога у розслідуванні воєнних злочинів³⁸.

Отже, зважаючи на викладене, важливим завданням правового забезпечення функціонування фінансової системи України у воєнний і повоєнний періоди для подолання викликів та загроз у цій сфері є прийняття своєчасних та ефективних рішень, зокрема й законодавчих, а також співпраця з ЄС. Його реалізація сприятиме стабільності фінансової системи України, а отже, – забезпеченню належного фінансування сфери безпеки й оборони та відбудови України. Вирішення цього завдання має важливе практичне значення, відтак є перспективним напрямом подальших наукових досліджень.

---

³⁶ Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

³⁷ Чулінда Л. І. Обмежувальні заходи (санкції) Європейського Союзу для зупинення воєнної агресії Росії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022 № 8. С. 601.

³⁸ Рабінович М. Як повномасштабна війна змінила формати співпраці України та ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/8/7150040/>

Список літератури

Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 592 с.

Коробцова Д. В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 2. С. 141–146.

Офіційний сайт Представництва Європейського Союзу в Україні. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine_uk

Офіційний сайт Міжнародного валютного фонду. URL: <https://www.imf.org>

Офіційний сайт Європейського інвестиційного банку. URL: <https://www.eib.org/en/index>

Офіційний сайт Київської школи економіки (KSE). URL: <https://kse.ua/ua/>

Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk>

Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

Питання Національної ради з відновлення України від наслідків війни: Указ Президента України від 21.04.2022 р. № 266/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266/2022#Text>

План відновлення України. URL: <https://recovery.gov.ua/>

Про внесення змін до розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#n27>

Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 р. № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>

Про затвердження Порядку виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.06.2021 р. № 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/590-2021-%D0%BF#n9>

Прямі збитки, нанесені інфраструктурі України в ході війни. URL: <https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zbitki-naneseni-infrastrukturi-ukrayini-v-hodi-viyini-skladayut-mayzhe-63-mlrd/>

Рабінович М. Як повномасштабна війна змінила формати співпраці України та ЄС. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/11/8/7150040/>

Ресурси України для фінансової стабільності під час війни та відбудови. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/04/22/686099/>

Чулінда Л. І. Обмежувальні заходи (санкції) Європейського Союзу для зупинення воєнної агресії Росії. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022 № 8. С. 599–602.

Council Regulation (EU) 2022/328 of 25 February 2022 amending Regulation (EU) No 833/2014 concerning restrictive measures in view of Russia's actions destabilising the situation in Ukraine. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32022R0328&qid=1657020322824>

Worldbank. Світовий банк в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine>

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНИХ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Анотація. Актуальність дослідження зумовлена активізацією протистоянь в інформаційній сфері та зростанням викликів й загроз для системи інформаційної безпеки Європи. Досліджено концептуальні засади безпекової інформаційної політики Європейського Союзу та стратегічних комунікацій ЄС у протидії пропаганді, дезінформації та формуванні безпекового інформаційного простору. Охарактеризовано безпекові інформаційно-комунікативні стратегії Європейського Союзу, проаналізовано виклики та загрози європейській інформаційній безпеці; визначено ключові меседжі та наративи російської пропаганди та дезінформації. Обґрунтовано стратегічне значення та важливість інформаційно-комунікативних стратегій Європейського Союзу для протидії гібридним інформаційним загрозам та формування системи інформаційної безпеки. Досліджено нормативно-правове забезпечення та інституційний вимір реалізації безпекових інформаційно-комунікативних технологій та стратегій ЄС, а також проаналізовано технології, механізми, засоби, форми та канали їх реалізації.

Значну увагу зосереджено на висвітленні механізмів імплементації безпекової інформаційно-комунікативної політики ЄС в Україні. Досліджено двостороннє співробітництво та взаємодію України та ЄС у формуванні системи європейської інформаційної безпеки, а також проаналізовано особливості практичної реалізації інформаційно-комунікативних безпекових стратегій у протидії гібридним інформаційним загрозам, пропаганді та дезінформації.

Ключові слова: інформаційна безпека Європейського Союзу; безпекові інформаційно-комунікативні стратегії ЄС; інформаційна політика ЄС; стратегічні комунікації ЄС; система інформаційно-комунікативних засобів та технологій; дезінформація; пропаганда; гібридні інформаційні загрози; нормативно-правовий та інституційний вимір безпекової політики Європейського Союзу.

SECURITY DIMENSION OF FOREIGN POLICY INFORMATION AND COMMUNICATION STRATEGIES OF THE EUROPEAN UNION

Abstract. The relevance of the study is determined by the intensification of confrontations in the information sphere and the growth of challenges and threats to the European information security system. The conceptual foundations of the security information policy of the European Union and strategic communications of the EU in countering propaganda, disinformation and the formation of a secure information space

---

¹ Ільницька Уляна, канд. політ. наук, доц.; Національний університет “Львівська політехніка”, кафедра політології та міжнародних відносин ІГСН. e-mail – iuvl1@i.ua

have been studied. The security information and communication strategies of the European Union are characterized, the challenges and threats to European information security are analyzed; key messages and narratives of Russian propaganda and disinformation are identified. The strategic importance and importance of the information and communication strategies of the European Union for countering hybrid information threats and forming the information security system are substantiated. The regulatory and legal support and the institutional dimension of the implementation of secure information and communication technologies and EU strategies were studied, as well as the technologies, mechanisms, means, forms and channels of their implementation were analyzed.

Considerable attention is focused on highlighting the mechanisms of the implementation of the security information and communication policy of the EU in Ukraine. The bilateral cooperation and interaction of Ukraine and the EU in the formation of the European information security system was studied, and the peculiarities of the practical implementation of information and communication security strategies in countering hybrid information threats, propaganda and disinformation were analyzed.

Key words: information security of the European Union; EU security information and communication strategies; information policy of the EU; EU strategic communications; system of information and communication tools and technologies; misinformation; propaganda; hybrid information threats; regulatory and institutional dimension of the security policy of the European Union.

У сучасних міжнародних взаємодіях інформаційний простір стає сферою суперництва, зіткнення і боротьби різновекторних інтересів світових суб'єктів, конфронтації між традиційними і новими центрами глобального та регіонального протистояння. Інтенсифікація транскордонних інформаційних потоків, стрімкі темпи розвитку інформаційних технологій і засобів інформаційного впливу зумовлюють зміни балансу сил, нові механізми суперництва, форми протистоянь і конфронтації між центрами політичних інтересів, а також детермінують активізацію протидій саме в інформаційному вимірі та виникнення численних гібридних, кібернетичних викликів й загроз, які потребують негайного реагування. Протистояння в інформаційному просторі, численні інформаційні війни, пропаганда та дезінформація стають актуальними викликами та загрозами системі інформаційної безпеки як на глобальному, так і на регіональному та державному рівнях.

З метою упередження і протидії існуючим та потенційним загрозам й викликам інформаційній безпеці стратегічним завданням сучасних суб'єктів міжнародних відносин є формування та реалізація ефективних механізмів протидії негативним інформаційним впливам і технологіям; забезпечення потужного механізму нівелювання пропаганди й дезінформації та формування стабільної системи інформаційної безпеки на регіональному та глобальному рівнях. Інформаційна безпека стає пріоритетним питанням “порядку денного” в інформаційному

просторі, ключовим фактором стабільності системи міжнародних відносин. Забезпечення інформаційної безпеки визнано глобальною проблемою сучасності згідно з Резолюцією 54/49 ООН “Досягнення у сфері інформатизації і телекомунікацій в контексті міжнародної безпеки” від 1 грудня 1999 року.

Активну інформаційно-безпекову політику проводить Європейський Союз, який впродовж останніх років намагається посилити свою роль міжнародного арбітра і гравця у питаннях регіональної та глобальної безпеки. З метою боротьби з російською пропагандою та дезінформацією, для нівелювання негативних маніпулятивних інформаційно-пропагандистських впливів Європейський Союз сформував ефективну безпекову інформаційну політику, в основі якої – ефективні інформаційно-комунікативні стратегії контрпропаганди, технології, методи і засоби упередження та нівелювання гібридних інформаційних викликів та загроз.

Проблема забезпечення інформаційної безпеки Європейського Союзу актуалізується та набуває суспільно-політичної значущості через активізацію потужних пропагандистських і дезінформаційних впливів РФ, спрямованих на дезінтеграцію Європейського Союзу, дестабілізацію політичної ситуації в Україні та прагнення сформувати спотворену картину реалій російсько-української війни 2014–2023 рр.

В межах Європейського Союзу зусиллями усіх його країн-членів, держав-сусідів й претендентів на вступ відбувається ефективна та активна боротьба з інформаційними викликами і загрозами, негативними впливами, пропагандою, дезінформацією, інформаційним тероризмом, інформаційною експансією зі сторони РФ. Європейський Союз проводить активну політику в галузі інформаційної безпеки, застосовуючи сучасні стратегічні комунікації та інформаційно-комунікативні технології; встановлюючи норми та стандарти функціонування держав в інформаційному просторі. Основна мета ЄС – активізувати міжнародну співпрацю та посилити європейський діалог щодо протидії негативним інформаційним впливам та формування ефективної системи інформаційної безпеки, кібербезпеки, безпеки мереж.

Проблема формування ефективної системи інформаційної безпеки у європейському просторі та за його межами, аналізування сучасних загроз інформаційній безпеці стали предметом наукових досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Зокрема проблематика висвітлена у працях таких вітчизняних науковців, як: В. Богуш, М. В. Войціховський, В. Г. Кривуца, О. Бандурка, І. Боднар, В. Горбулін, І. Забара, О. Запорожець, І. Івченко, В. Ліпкан, О. Литвиненко, Н. Карпчук, А., У. Коруц, А. Кудін, Є. Макаренко, А. Нашинець-Наумова, Г. Новицький, В. Пилипчук, Є. Тихомирова, Т. Ткачук, В. Шемчук та інші науковці. Значний внесок у дослідження ефективності контрпропаганди зробили О. Литвиненко, Г. Почепцов, М. Леонтєв,

В. Горбатенко, В. Бебик, І. Слісаренко. Серед іноземних науковців проблеми інформаційної безпеки та застосування стратегічних інформаційно-комунікативних технологій та механізмів контрпропаганди приділяли увагу в своїх працях Г. Лассуел, С. Аронсон, Ф. Лімпан тощо.

Незважаючи на значний науковий інтерес до проблематики, недостатньо дослідженими у вітчизняній науці залишились питання забезпечення інформаційної безпеки в країнах Східної Європи, ефективності та доцільності застосування технологій контрпропаганди та протидії негативним інформаційним впливам, а також доцільності використання їх для протидії російській пропаганді й дезінформації проти України та європейських цінностей.

Гарантування міжнародної та регіональної інформаційної безпеки, реалізація безпекових зовнішньополітичних інформаційно-комунікативних стратегій та технологій протидії дезінформації і пропаганді – пріоритетні напрями зовнішньої політики Європейського Союзу. ЄС став найвпливовішою інтеграційною структурою на європейському континенті в забезпеченні інформаційної безпеки. В межах Європейського Союзу інформаційна безпека трактується як стан інформаційних мереж і систем, що забезпечує належний рівень захисту цілісності, доступності, достовірності та конфіденційності інформації й відповідного рівня протидії зовнішнім негативним впливам, гібридним загрозам². Інформаційна безпека розглядається як взаємодія акторів міжнародних відносин із підтримання миру на основі захисту міжнародної інфосфери, глобальної інфраструктури та суспільної свідомості світової спільноти від реальних і потенційних інформаційних і інформаційно-психологічних загроз.

Європейський Союз стикається із багатьма викликами та загрозами у сфері інформаційної безпеки. Загрози інформаційній безпеці ЄС, державам-членам, державам-партнерам розглядаються як детермінуючі фактори, що зумовлюють і породжують негативні явища, які посягають на національні інтереси в інформаційній сфері, організацію та функціонування інформаційного простору загалом. Вони можуть мати широкомасштабне транскордонне чи глобальне значення, пов'язані із ризиками і небезпеками в інших сферах, посягаючи на національний інформаційний простір держави або міжнародну чи регіональну інформаційну безпеку³. Сучасні виклики та загрози інформаційному простору Європи можуть спричинити дестабілізацію регіону, суперечити демократичним принципам, свободам та правам, а також національній безпеці країн-членів ЄС.

---

² Куренда Л. Д. Окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки Європейського Союзу. Правова інформація. 2011. № 3–4 (31–32). С. 36–42. URL: <http://ippi.org.ua/kurenda-ld-okremi-aspekti-zabezpechennya-informatsiinoi-bezpeki-%D1%94vropeiskogo-soyuzu>. (дата звернення: 11.05.2023).

³ Шемчук В. В. Загрози інформаційній безпеці: проблеми визначення та подолання. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/23.pdf>. (дата звернення: 11.05.2023).

У сучасному інформаційному просторі, в умовах посилення російської агресії проти України і проти демократичного західного світу, для ЄС актуалізуються такі виклики та загрози європейському інформаційному простору та безпеці держав: дезінформація та пропаганда; інтернет-шахрайство та кіберзлочини; зловживання соціальними мережами (які можуть бути використані для поширення дезінформації та пропаганди); також кібератаки на критичну інфраструктуру; інформаційна експансія, інформаційний тероризм; інформаційна блокада; кібератаки (для отримання неправомірного доступу до конфіденційної інформації або знищення важливих даних, що може призвести до значних матеріальних та моральних збитків; кібершпигунство (для збирання конфіденційної інформації про діяльність державних інституцій, підприємств, військових та політичних лідерів); маніпулювання; радикалізація (використання інтернету та соціальних мереж для рекрутингу та індоктринації людей у радикальні організації. Відверта брехня, пропаганда і дезінформація можуть поширюватись через фейкові новини, маніпулювання зображеннями та відео, а також штучний інтелект тощо. Загрози найчастіше застосовуються комбіновано у гібридних війнах для досягнення політичних, економічних або військових цілей одного із суб'єктів. В умовах розширення інтернет-простору та соціальних мереж загрози інформаційної безпеки постійно зростають і стають все складнішими.

В основі російської пропаганди – технології спантеличування та відволікання уваги; упереджене викладення фактів; спотворення інформації; тенденційне викладення фактів; прагнення послабити критичне мислення у населення, дезорієнтація; фальсифікація тощо. Домінуюча ідея пропаганди росії щодо європейського простору – заперечення європейських та євроатлантичних демократичних цінностей та прагнення переконати у цьому як європейську, так і світову громадськість. Росія маніпулює мовними, етнічними, регіональними, соціальними та історичними суперечностями; підтримує антисистемні інститути та процеси, посилюючи їх вплив та прагнучи їх легітимізувати.

Сучасні інформаційно-комунікативні загрози у регіональному та глобальному інформаційному просторі, інформаційна експансія й інформаційний тероризм з боку рф, активізація російської пропаганди і дезінформації стали серйозними викликами для Європейського Союзу, країн-членів та країн-партнерів. З метою упередження й протидії існуючим та ймовірним загрозам інформаційній безпеці, стратегічним завданням ЄС є створення та функціонування ефективного механізму забезпечення інформаційної безпеки та формування й впровадження безпекових інформаційно-комунікативних стратегій. Для забезпечення інформаційної безпеки Європейський Союз використовує найрізноманітніші технології, механізми, засоби та канали поширення інформації. ЄС активно формує систему кібербезпеки, впроваджує медіаосвіту та розгортає

масштабні інформаційні кампанії для протидії негативним інформаційним впливам, пропаганді та дезінформації; захисту цифрової інфраструктури; забезпеченню широкого доступу до об'єктивної та достовірної інформації. ЄС підтримує міжнародну співпрацю у сфері інформаційної безпеки, включаючи співпрацю з іншими державами та міжнародними організаціями: НАТО, ОБСЄ, Радою Європи, ООН.

У контексті сучасних інформаційних викликів і загроз (особливо зі сторони РФ) пріоритетним завданням для усієї європейської спільноти є *формування та ефективне застосування безпекових інформаційних стратегічних комунікацій ЄС* – інноваційних інструментів зовнішньополітичної діяльності, що спрямовані на взаємодію у форматі стратегічного партнерства з міжнародними акторами, для регіонального співробітництва у протидії негативним інформаційним впливам, дезінформації, пропаганді, а також для створення відкритого комунікативного простору, об'єктивного інформування, реагування на гібридні виклики та загрози, для протидії інформаційному тероризму, інформаційній експансії, радикалізації та кіберзагрозам; формування об'єктивного іміджу й репутації Європейського Союзу та усіх його членів.

Дезінформація та пропагандистські кампанії в умовах російської агресії проти України зумовили зростання значення безпекового виміру стратегічних комунікацій ЄС та створення ефективної системи європейської інформаційної безпеки. Європейська інформаційна політика в галузі безпеки спрямована на ідентифікацію інформаційних та гібридних загроз, адекватне реагування на них; протидію інформаційному тероризму, інформаційній експансії та домінуванню; упередження потенційних інформаційних загроз та кіберзагроз; викриття та розпізнавання дезінформаційних, пропагандистських кампаній; спростування негативної інформації, дезінформації, фейкових меседжів, наративів та повідомлень; підвищення рівня критичного мислення у населення, формування медіаграмотності громадськості, її обізнаності про гібридні загрози. Висока політична свідомість, громадянська позиція, критичне мислення громадян є важливими факторами та детермінантами для ефективності й результативності реалізації інформаційно-безпекових стратегій Європейського Союзу у протидії негативним інформаційним впливам, російській пропаганді та дезінформації.

Реалізація безпекової інформаційно-комунікативної політики ЄС здійснюється на національному, регіональному та міжнародному рівнях. Зокрема, на національному рівні кожна країна ЄС має свою нормативно-правову систему протидії негативним інформаційним впливам, свої національні безпекові інформаційно-комунікативні стратегії і плани дій, які розробляються з урахуванням специфіки країни та місцевих викликів й загроз. Найчастіше уряди країн ЄС здійснюють свою безпекову інформаційно-комунікативну політику через державні владні інституції, а також створюють національні центри протидії

дезінформації (які забезпечують моніторинг, аналіз та відповідь на дезінформацію, здійснюють заходи з протидії тощо).

З метою забезпечення безпеки інформації та протидії дезінформації на регіональному рівні ЄС здійснює співпрацю з регіональними організаціями, з країнами-членами та партнерами ЄС, щоб розвивати спільні безпекові стратегії та реалізовувати інформаційні заходи й кампанії з протидії дезінформації.

Реалізація безпекових зовнішньополітичних стратегій ЄС міжнародному рівні ЄС передбачає активну співпрацю з міжнародними організаціями, такими як Організація Об'єднаних Націй (ООН), НАТО, ОБСЄ, Рада Європи з метою забезпечення безпеки інформаційного простору та протидії дезінформації. Крім того, ЄС залучається до міжнародних інформаційно-безпекових ініціатив, таких як Глобальний альянс з протидії дезінформації, який було започатковано Європейською комісією разом з партнерами з усього світу у 2018 р. Головна мета Альянсу – співпраця між державами, міжнародними організаціями та іншими зацікавленими сторонами з метою забезпечення правдивої та достовірної інформації в інтернеті.

Безпековий вимір зовнішньополітичних інформаційно-комунікативних стратегій Європейського Союзу ґрунтується на договірно-правовій базі, розвиненій інституційній системі та має практичну реалізацію через двостороннє співробітництво та багатосторонні взаємодії Європейського Союзу з державами-партнерами.

Безпекові комунікативні стратегії та ініціативи ЄС знайшли відображення у нормативно-правових документах, законодавчих актах, директивах та регуляторних документах у яких представлений європейський підхід до проблеми забезпечення інформаційної безпеки. В основі нормативно-правової бази Європейського Союзу в галузі інформаційної безпеки – міжнародно-правові стандарти: Резолюція 60/45, ухвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, “Окінавська Хартія глобального інформаційного суспільства”, “Конвенція про кіберзлочинність” в межах Ради Європи.

Щоб стабілізувати систему інформаційної регіональної безпеки, Європейський Союз започаткував низку ініціатив з підтримки та поширення нових інформаційних технологій (План дій “Електронна Європа”, “План дій для забезпечення користування інтернетом та боротьби з незаконними й шкідливими повідомленнями”). У грудні 1999 р. Європейська комісія ухвалила ініціативу “Електронна Європа”, яку згодом підтримала Європейська рада в Лісабоні у березні 2000 р. Ключові ідеї документа: забезпечити доступність цифрових технологій та інтернету кожному громадянину, подолати цифрову “безграмотність” у Європі; забезпечити стабільність інформаційного суспільства та

безпеку. З 1999 р. Європейський Союз успішно реалізує програми “Безпечний інтернет” та активізує заходи щодо підвищення безпеки онлайн-середовища⁴.

У 2001 р. Європейською комісією було представлено перший документ “*Мережева та інформаційна безпека: європейський політичний підхід*” (Network and Information Security: Proposal for A European Policy Approach), у якому окреслено європейський підхід до проблеми інформаційної безпеки⁵. Розбудова європейського інформаційного суспільства та формування системи інформаційної безпеки активізувались з реалізацією положень програми “Еуропа-2020”, де особлива увага приділяється впровадженню інформаційно-комунікативних технологій в усі сфери суспільного життя, модернізації державних послуг у режимі онлайн, удосконаленню електронного урядування, комп’ютеризації освіти, медичної сфери та бізнесу. Ключові вектори європейської політики для забезпечення системи інформаційної безпеки, сформульовані Європейською комісією, були підтримані Радою ЄС.

Реалізація безпекових інформаційних стратегій та формування безпеки інформаційного простору зумовили ухвалення органами ЄС нормативно-правових документів, які передбачають різноманітні підходи щодо забезпечення інформаційної безпеки в державах-членах ЄС. Серед них можна виокремити: Рамкове рішення Ради ЄС 2005/222/ЖНА щодо нападу на інформаційні системи від 24 лютого 2005 р. (документ визначив санкції у сфері неправомірного впливу на інформаційні системи); Повідомлення Комісії ЄС “На шляху до загальної політики в сфері боротьби з кіберзлочинністю” від 22 травня 2007 р., в якому представлено трактування терміна “кіберзлочинність” та окреслено основні напрями політики ЄС щодо інформаційної безпеки; Повідомлення Комісії ЄС “Захист Європи від широкомасштабних кібератак та руйнувань: посилення рівня підготовленості, безпеки та стійкості” від 30 березня 2009 р., в якому визначено основні заходи для посилення інформаційної безпеки; Стратегія кібербезпеки ЄС “Відкритий, надійний та безпечний кіберпростір” від 7 лютого 2013 р., яка обґрунтовує ефективність міждержавного співробітництва у протидії кіберзагрозам; Директива Європейського парламенту і Ради ЄС щодо заходів із забезпечення високого загального рівня безпеки мережевих та інформаційних систем у всьому Союзі від 6 липня 2016 р. (закріплено єдині правила та вимоги в сфері кібербезпеки для всіх держав-членів ЄС)⁶.

---

⁴ Войціховський, А. В. Інформаційна безпека як складова системи національної безпеки (міжнародний і зарубіжний досвід) // Вісник Харківського національного університету ім.В. Н. Каразіна. Сер.: Право. 2020. Вип. 29. С. 281–288.

⁵ Communication from the European Commission: “Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach” (COM (2001) 298 (June 6, 2001). http://ec.europa.eu/information_society/europe/2002/news_library/pdf_files/netsec_en.pdf URL: (дата звернення: 11.05.2023).

⁶ Войціховський, А. В. Інформаційна безпека як складова системи національної безпеки (міжнародний і зарубіжний досвід) // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Право. 2020. Вип. 29. С. 281–288.

Важливим етапом розвитку європейської політики в сфері інформаційної безпеки стало ухвалення в 2006 р. Європейською комісією *“Стратегії безпеки інформаційного суспільства “Діалог, партнерство і розширення можливостей”*⁷. Стратегія містить огляд сучасного стану загроз для безпеки інформаційного суспільства та визначає додаткові заходи щодо забезпечення інформаційної безпеки. У травні 2007 р. Європейською комісією представлено документ *“На шляху до загальної політики в сфері боротьби з кіберзлочинністю”* (Towards a general policy on the fight against cyber crime).

Комунікативні стратегії ініціативи ЄС *“Східне партнерство”* знайшли відображення у нормативно-правових документах. У жовтні 2007 р. Комісія ЄС ухвалила *Комунікаційну стратегію “Комунікація з Європою в партнерстві”* (*“Communicating Europe in Partnership”*). Ключова ідея – активізація комунікації та поширення інформації зумовлюють інтерес держав Східної Європи до ЄС, популяризують цінності спільного європейського проєкту⁸. Ініціативою *“Східного партнерства”* у відносинах ЄС з країнами-партнерами передбачено інноваційні безпекові вектори міждержавних комунікацій та діалогу.

У березні 2009 р. опубліковано Повідомлення Європейської комісії *“Захист Європи від широкомасштабних кібератак та руйнувань: посилення рівня підготовленості, безпеки та стійкості”*, в якому визначено основні виклики/проблеми, а також окреслено основні заходи, необхідні для посилення безпеки та здатності європейської критичної інформаційної інфраструктури протистояти зовнішнім впливам⁹.

Концептуальні засади інформаційної політики ЄС, безпекові вектори якої спрямовані на розбудову європейського інформаційного суспільства, знайшли втілення та відображення у *“Новій стратегії ЄС в інформаційній сфері на 2014–2020 рр.”*.

У червні 2015 р. Європейська рада представила *“План дій щодо стратегічної комунікації”*. Основними ідеями документа є: ефективне спілкування та просування політики ЄС у просторі східного сусідства; зміцнення загального медіасередовища у країнах східного сусідства й країнах-членах ЄС; покращення спроможності ЄС реагувати на пропаганду та дезінформацію, яку поширюють зовнішні суб’єкти¹⁰.

---

⁷ Запорожець О. Ю. Політика Європейського Союзу в сфері інформаційної безпеки // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. К., 2009. Вип. 87, ч. 2. С. 36–45.

⁸ Communicating Europe to Citizens and Media. European Commission Directorate-Generale Communication. URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/cult/dv/europetocitizensandmedia/europetocitizensandmediaen.pdf (дата звернення: 11.05.2023).

⁹ Communication from the Commission on Critical Information Infrastructure Protection “Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience”. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52009DC0149> (дата звернення: 11.05.2023).

¹⁰ Questions and Answers about the East StratCom Task Force. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en . (дата звернення: 11.05.2023).

Роль безпекових стратегічних комунікацій у просуванні цілей політики ЄС в країнах “Східного партнерства” узагальнена в Декларації, ухваленій на Саміті “Східного партнерства” в Ризі 22 травня 2015 р. Керівними принципами документа визнано налагодження й реалізацію ефективних безпекових комунікацій ЄС з країнами “Східного партнерства” й реагування на дезінформацію. 18 листопада 2015 р. оприлюднено Спільну Комунікацію Європейської комісії та Високого представника ЄС “*Перегляд Європейської політики сусідства*”¹¹.

У другій половині 2015 р. структурами Європейського Союзу створено “*Глобальну стратегію зовнішньої політики і безпеки ЄС*”. Як зазначено у документі, стратегічні комунікативні пріоритети глобальної стратегії ЄС передбачають підтримку публічної дипломатії в різних сферах для налагодження комунікацій між ЄС і спільнотою східноєвропейських країн.

У рамках реалізації кампанії “*ЄС проти дезінформації*”, спрямованої на виявлення та спростування дезінформації, для протидії різним видам пропаганди, боротьбі з кіберзагрозами, з метою захисту європейського інформаційного простору, 23 листопада 2016 р. Європейський парламент схвалив Резолюцію “*Стратегічні комунікації ЄС як протидія пропаганді третіх сторін*”¹².

У жовтні 2019 р. Європейський парламент ухвалив “*Резолюцію про дезінформацію і зовнішнє втручання у вибори до Європарламенту*”, а вже у грудні 2020 р. Європейська комісія презентувала “План дій щодо європейської демократії”. Для посилення протидії дезінформації Європейська комісія переглядатиме Кодекс практики дезінформації, а також запроваджуватиме інструменти, які б дозволили збільшити відповідальність медіа та бенефіціарів інфокампаній за розповсюдження дезінформації¹³. Для посилення незалежності ЗМІ та плюралізму Європейська комісія планує оновити рекомендації щодо забезпечення безпеки діяльності представників ЗМІ, збільшити фінансування проектів правової та практичної допомоги журналістам в ЄС та інших країнах. Окрема увага також приділяється необхідності забезпечення прозорості структури власності медіа та розміщення державної реклами у ЗМІ.

З метою боротьби з поширенням дезінформації в Європі та забезпечення достовірної та об’єктивної інформації для громадян у 2018 р. впроваджена

---

¹¹ Оновлення кодексу ЄС щодо боротьби з дезінформацією (2022). URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya. (дата звернення: 11.05.2023).

¹² Коруц У. З. Протидія негативним проявам пропаганди в Європейському Союзі // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019. № 42. Том 2. С. 134–138. URL : https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/34.pdf. (дата звернення: 11.05.2023).

¹³ Як Євросоюз протидіє російській пропаганді (2021). URL: <https://icps.com.ua/yak-vrosoyuz-protydi-rosiyskiy-propahandi/> (дата звернення: 11.05.2023).

ініціатива Європейської комісії “План дій ЄС проти дезінформації”¹⁴. Європейський план дій з протидії дезінформації спрямований на: забезпечення координації між державами-членами ЄС та іншими зацікавленими сторонами в протидії дезінформації; забезпечення прозорості щодо фінансування політичної реклами; розвиток співпраці з інтернет-платформами щодо протидії поширенню дезінформації та використання штучного інтелекту та інших технологій для забезпечення точності та достовірності інформації; підвищення рівня медіа-грамотності населення та підтримка незалежних медіа, що забезпечить доступ до правдивої та об’єктивної інформації; забезпечення розвитку наукового дослідження та моніторингу дезінформації та її поширення в Європі¹⁵.

Європейський план дій з протидії дезінформації є важливим інструментом у боротьбі з дезінформацією та забезпеченні безпеки інформації в Європейському Союзі, а також кібербезпеки. Європейський план передбачає комплексні заходи для забезпечення прозорості, довіри, відповідальності та недискримінації в інформаційному просторі та важливий для забезпечення ефективної боротьби з дезінформацією у масштабах ЄС та світу. Щоб забезпечити ефективну реалізацію плану дій, Європейський Союз співпрацює з урядами країн-членів, міжнародними організаціями, науково-дослідними установами, громадськими організаціями та приватним сектором. Крім того, Європейська комісія регулярно проводить консультації з громадськістю та зацікавленими сторонами для забезпечення відкритості та прозорості процесу.

Європейська інституція – Центр аналізу європейської політики (СЕРА) – розробив систему тактичних, стратегічних, довгострокових *Рекомендацій з протидії пропаганді та дезінформації*¹⁶. Рекомендації спрямовані на поліпшення якості інформаційного простору та підвищення довіри. Крім того, згідно з рекомендаціями, доцільно сегментувати громадськість, визначати пріоритетні цільові аудиторії та здійснювати вплив на пріоритетні групи громадськості. Центр СЕРА вважає доцільним одночасний інформаційний вплив на різні цільові аудиторії. Зокрема, варто спрямувати інформаційний вплив на “нейтральні” аудиторії та споживачів “провідних ЗМІ” в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з ЄС; друга група – рекомендації, спрямовані на російськомовне населення в ЄС та країнах, що уклали Угоду про асоціацію з

---

¹⁴ План дій ЄС проти дезінформації. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%B4%D1%96%D0%B9_%D0%84%D0%A1_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%B4%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97. (дата звернення: 11.05.2023).

¹⁵ Там само.

¹⁶ Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА)(2016). <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17669/2016-10-20-rekomendatsii-z-protydii-propagandi-taktychni-strategichni-dovgostrokovi-tsentr-analizu-ievropeyskoi-polityky-sepa/>. (дата звернення: 11.05.2023).

ЄС; і, нарешті, рекомендації, спрямовані на групу “маргіналізованих” аудиторій та радикальних правих груп тощо¹⁷.

В контексті активізації російської інформаційної експансії, пропаганди, дезінформації Центр аналізу європейської політики (СЕРА) пропонує створити реагуювально-моніторингову структуру “*Центр для інформаційного аналізу та реагування*”. Такий центр міг би аналізувати пропагандистські та дезінформаційні меседжі рф, моніторити інформаційний простір, ідентифікувати маніпуляції; створювати бази для інтегрування кризової інформації в національну стратегію; здійснювати розроблення, планування та синхронізацію реагувань між різними органами влади для виявлення іноземних інформаційних впливів; у проактивний спосіб сприяти творенню наративів, що ґрунтувались би на фактах. Аналізуючи тактичні рекомендації, запропоновано створення аналогу Центру з дослідження корупції та організованої злочинності (OCCRP)/TransparencyInternational/Global Witness для боротьби проти дезінформації. За рекомендаціями СЕРА, серед заходів структури мають бути: розслідування дезінформаційних кампаній Росії (та інших країн); розвінчування міфів, стереотипів; створення рейтингів медіа за кількістю “дезінформації”¹⁸.

Щоб забезпечити ефективну реалізацію плану дій, Європейський Союз співпрацює з урядами країн-членів, міжнародними організаціями, науководослідними установами, громадськими організаціями та приватним сектором. Крім того, Європейська комісія регулярно проводить консультації з громадськістю та зацікавленими сторонами для забезпечення відкритості, прозорості та безпеки в інформаційній сфері.

Для реалізації безпекових інформаційно-комунікативних стратегій та політики формування безпекового інформаційного простору ЄС має потужну *інституційну базу*. Інституційний вимір реалізації безпекових інформаційно-комунікативних стратегій ЄС – це система органів та структур, які відповідають за забезпечення безпеки інформації та протидію дезінформації. Реалізація стратегічної мети ЄС у формуванні системи європейської безпеки здійснюється за допомогою системи загальних організаційно-функціональних органів (Європейська рада, Європейська комісія, Європарламент; Генеральний директорат з освіти і культури тощо) та спеціально створених інституційних механізмів та інституцій – Генерального директорату з інформаційного суспільства, Форуму інформаційного суспільства ЄС, Генерального директорату з освіти і культури та інформаційних центрів як у країнах-членах ЄС, так і за її межами.

---

¹⁷ Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА) (2016). <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17669/2016-10-20-rekomendatsii-z-protydii-propagandi-taktychni-strategichni-dovgostrokovi-tsentr-analizu-ievropeyskoi-polityky-sera/>. (дата звернення: 11.05.2023).

¹⁸ Там само.

Пріоритетну роль в забезпеченні безпекової інформаційної політики відіграє *Європейська комісія*, яка виконує функції розроблення та реалізації стратегії ЄС з інформаційної та кібербезпеки, захисту персональних даних. Комісія здійснює комунікації в соціальних мережах та на інших онлайн-платформах. На Європейську комісію покладені функції протидії негативним інформаційним впливам та гібридним загрозам; функції щодо розроблення політики ЄС у різноманітних сферах життєдіяльності європейського суспільства. ЄК здійснює також функції контролю за забезпеченням виконання зобов'язань країн-учасниць для реалізації спільної безпекової стратегії ЄС.

Європейський парламент – законотворчий, правовий інститут ЄС, який забезпечує нормативно-правове регулювання і забезпечення реалізації інформаційно-безпекових стратегій ЄС; ініціює законодавчі процедури з питань кібербезпеки та інформаційної безпеки. *Рада Європейського Союзу* приймає рішення щодо стратегії ЄС з питань інформаційної безпеки, кібербезпеки та захисту даних, а також координує роботу держав-членів ЄС з цих питань. За зовнішню політику Європейського Союзу та дипломатичні відносини з іншими країнами відповідає *Європейська служба зовнішньої дії*, яка займається протидією пропаганді, дезінформації. *Європейський центр з протидії кіберзлочинності* є інститутом Європейської організації ЄВРОПОЛ і забезпечує координацію дій щодо виявлення та протидії кіберзлочинності в межах ЄС. Співпрацює з національними органами кібербезпеки та правоохоронними органами для розслідування кіберзлочинів та притягнення винних осіб до відповідальності.

Європейський інститут забезпечення безпеки мереж і інформації/ Агентство мережевої та інформаційної безпеки (European Network and Information Security Agency (ENISA)) – незалежний орган ЄС, який забезпечує координацію та сприяє реалізації безпекових інформаційно-комунікативних стратегій ЄС. Сфера відповідальності – питання кібербезпеки, захисту персональних даних, кіберзахисту критичної інфраструктури та інших аспектів безпеки мереж та інформації. ENISA надає підтримку державам-членам ЄС у сфері кібербезпеки та координує дії на рівні ЄС з питань кібербезпеки. Місією ENISA є вдосконалення мережевої та інформаційної безпеки в Європейському Союзі. Агентство має сприяти розвитку культури мережевої та інформаційної безпеки. ENISA тісно співпрацює з *Європолом* та *Європейським центром кіберзлочинів*, а також підтримує інші установи та інститути ЄС¹⁹.

В структурно-функціональній системі Європейського Союзу існують також спеціалізовані органи, які займаються проблемами кібербезпеки та

---

¹⁹ Cybersecurity in the EU: ENISA's role and activities. Європейське агентство з кібербезпеки. URL: <https://www.enisa.europa.eu/topics/ENISA-activities/cybersecurity-strategy-and-policy/cybersecurity-act>. (дата звернення: 11.05.2023).

протидією дезінформації. Наприклад, *Європейський центр кібербезпеки (European Cybercrime Centre)* підтримує співпрацю між державними органами, поліцією та приватними компаніями з метою боротьби з кіберзлочинністю. Крім того, Європейська комісія створила *Групу експертів з протидії дезінформації (EUvsDisinfo)*, яка працює над виявленням та аналізом дезінформаційних кампаній та інформаційних загроз для ЄС та її держав-членів. Ще у 2017 р. в ЄС був створений сайт *eUvsDisinfo.eu* для боротьби з дезінформацією з боку рф, в межах кампанії “ЄС проти дезінформації”, спрямованої на прогнозування, виявлення та реагування на прокремлівську дезінформацію та пропаганду²⁰.

Керівництво Євросоюзу прагне робити поступальні кроки для запобігання поширенню дезінформації, яка може негативно вплинути на діяльність багатьох інституцій Євросоюзу та усього європейського простору. Дії ЄС в інформаційно-безпековій сфері свідчать *про послідовну політику ЄС у напрямі запобігання дезінформації та деструктивній пропаганді*.

Для протидії дезінформаційній кампанії рф у 2015 р. в ЄС була створена *оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій Європейського Союзу — East StratCom Task Force*. Основні її функції: роз’яснення ключових аспектів політики Європейського Союзу в державах Східного партнерства, створення його позитивного іміджу та протидія дезінформації; ефективна комунікація та просування політики ЄС щодо Східного партнерства; загальний розвиток медійного простору в країнах Східного партнерства та країнах-членах ЄС, що передбачає сприяння незалежності ЗМІ; удосконалення механізмів, що уможливають передбачення, оцінку та реагування ЄС на дезінформацію, яка поширюється зовнішніми акторами; надання інформаційної підтримки делегаціям ЄС в Азербайджані, Вірменії, Білорусі, Грузії, Молдові, Україні. Крім того, оперативна група викладає *щотижневий Огляд дезінформації на сайті*. Публікуються результати факт-чекінгу інформаційних повідомлень, що розповсюджуються у медіа та соціальних мережах на території країн ЄС²¹.

У квітні 2016 р. Єврокомісія ухвалила *“Спільні принципи протидії гібридним загрозам – відповідь Європейського Союзу” (Joint Framework on countering hybrid threats a European Union response)*. У Спільних принципах наголошено на необхідності вироблення державами-членами узгоджених механізмів реалізації стратегічних комунікацій для протидії дезінформації та публічного викриття гібридних загроз. Документ визначає, що діяльність у сфері стратегічних комунікацій передбачає тісну взаємодію з НАТО. Зазначається, що співпраця ЄС та НАТО дозволить обом організаціям ефективніше реагувати на гібридні загрози²².

---

²⁰ Гребенюк М. В., Леонов Б. Д. Проблеми протидії поширенню деструктивної пропаганди та дезінформації напередодні виборів: аналіз досвіду ЄС (2019). Інформація і право. 2019. № 2(29) С. 82–89.

²¹ Як Євросоюз протидіє російській пропаганді (2021). URL: <https://icps.com.ua/yak-vrosoyuz-protydi-rosiyskiy-propahandi/>. (дата звернення: 11.05.2023).

²² Там само.

У листопаді 2016 р. Європейський парламент ухвалив *Резолюцію “Стратегічні комунікації Європейського Союзу як протидія пропаганді третіх сторін” (EU strategic communication to counteract propaganda against it by third parties)*. Ключові меседжі: стратегічні комунікації та інформаційна війна визнано не тільки зовнішнім аспектом ЄС, але й внутрішнім. Європарламент закликає інституції ЄС проводити моніторинг джерел фінансування анти-європейської пропаганди та збільшити видатки на підтримку свободи ЗМІ у країнах-сусідах ЄС²³.

25 квітня 2018 року ПАРЄ ухвалила *Резолюцію про протидію російській пропаганді на рівні ЄС*, згідно з якою державам-членам Ради Європи рекомендується створити органи (observatories) для відстеження фактів поширення дезінформації і фейків російського походження. В межах реалізації безпекових інформаційних стратегій Європейський Союз проводить інформаційні кампанії і закликає світові онлайн-платформи посилити боротьбу з дезінформацією²⁴.

У квітні 2017 р. було ухвалено спільне рішення країн НАТО та ЄС створити *Європейський центр протидії гібридним загрозам (The European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats)*. Метою функціонування Центру була визначена протидія новим загрозам, спрямованим на дестабілізацію ситуації в європейських країнах. Безпосередня діяльність Центру – проведення досліджень, аналіз гібридних загроз та методів боротьби з ними; організація спільного навчання для країн-учасниць; проведення консультацій на стратегічному рівні між учасниками ЄС та НАТО; залучення до діалогу урядових та неурядових експертів²⁵.

Реалізація *ініціативи ЄС “Східне партнерство”* зумовила потребу в налагодженні міждержавних комунікацій та втіленні безпекових інформаційних стратегій Європейського Союзу на східноєвропейському просторі. Один із вимірів поглибленої співпраці ЄС зі східними країнами-партнерами – комунікативний, що спирається на обґрунтовану стратегію використання системи інформаційно-комунікаційних засобів та базується на засадах транспарентності, публічності, діалогу, активної комунікації, багатоканальності поширення інформації. ЄС наголошує на важливості ефективної зовнішньої комунікації з державами-сусідами у межах ініціативи “Східне партнерство”, адже якісна, ефективна комунікація слугує засобом пояснення політики ЄС, сприяє євроінтеграції східноєвропейських країн.

---

²³ Як Євросоюз протидіє російській пропаганді (2021). URL: <https://iecps.com.ua/yak-vrosoyuz-protydi-rosiyskiy-propahandi/> (дата звернення: 11.05.2023).

²⁴ Гребенюк М. В., Леонов Б. Д. Проблеми протидії поширенню деструктивної пропаганди та дезінформації напередодні виборів: аналіз досвіду ЄС (2019). Інформація і право. 2019. № 2(29). С. 82–89.

²⁵ Як Євросоюз протидіє російській пропаганді (2021). URL: <https://iecps.com.ua/yak-vrosoyuz-protydi-rosiyskiy-propahandi/> (дата звернення: 11.05.2023).

Реалізація інформаційно-комунікативних стратегій ЄС надає можливість громадянам східноєвропейського простору отримувати об'єктивну, актуальну та зрозумілу інформацію про діяльність та політики інституцій ЄС, про переваги євроінтеграції, покращує обізнаність щодо принципів європейської політики, сприяє просуванню ідеї європейської інтеграції та підтримці процесів демократизації в країнах-партнерах Східної Європи. Отже, комунікативні стратегії ЄС у межах ініціативи “Східне партнерство” спрямовані на об'єктивне інформування країн-партнерів щодо політики ЄС та діяльності її інституцій, протидію інформаційним загрозам, забезпечення позитивного позиціонування ЄС, популяризацію європейських цінностей та підтримку ідеї європейської інтеграції в державах “Східного партнерства”.

Роль та інтенсивність безпекової інформаційно-комунікативної політики Європейського Союзу зростають в контексті поширення дезінформації та пропаганди з боку російської федерації. З метою протидії дезінформаційним та пропагандистським кампаніям у 2015 р. в ЄС створено регіональні групи зі стратегічних комунікацій, які працюють за різними організаційними принципами. Сьогодні їх функціонує три: Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій *СпратКом-Схід (East StratCom Task Force)*; Арабський СтратКом (Arabic StratCom Task Force; Stratcom South Task Force), спрямований на регіон північної Африки; Консультативна група стратегічних комунікацій щодо Сирії (Syria Strategic Communications Advisory Team – SSCAT)²⁶.

Для взаємодії ЄС з країнами “Східного партнерства” створена Оперативна робоча група зі стратегічних комунікацій *СпратКом-Схід (East StratCom Task Force)*, яка активно співпрацює зі східноєвропейськими державами з метою об'єктивного інформування, пояснення та позиціонування політики Європейського Союзу у країнах “Східного партнерства”, здійснення двосторонніх комунікацій, а також для спростування дезінформації, що надходить з боку російської федерації та російськомовних мас-медіа.

Робоча група East Stratcom розробляє комунікаційні продукти й кампанії, спрямовані на пояснення політики ЄС у країнах Східного партнерства, спростування дезінформації, подання об'єктивної інформації, забезпечення доступу до перевірених джерел інформації, а також підтримки незалежних медіа в регіоні Східного партнерства. East Stratcom тісно співпрацює з інституціями Європейського Союзу та делегаціями ЄС у країнах Східного партнерства, підтримує зусилля ЄС, спрямовані на зміцнення медіасередовища у

---

²⁶ Карпчук Н. П. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією // Політичне життя. Донецький нац. університет ім. В. Стуса. 2019. Вип 1. С. 52–57. URL: <file:///C:/Users/7FD5~1/AppData/Local/Temp/6423-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-12900-1-10-20190401.pdf>. (дата звернення: 11.05.2023).

східноєвропейському регіоні. Метою широкого міжнародного співробітництва є обмін передовим досвідом у сфері безпекових стратегічних комунікацій²⁷.

Уся діяльність East Stratcom реалізується у межах стратегічних комунікацій ЄС. Аналітики Робочої групи East Stratcom вбачають свою місію та мету діяльності у популяризації та позиціонуванні політики Європейського Союзу у країнах Східного партнерства, у спростуванні дезінформації з боку рф та російськомовних мас-медіа. Робоча група аналізує тенденції пропагандистських, дезінформаційних кампаній, пояснює та розвінчує дезінформаційні меседжі, фейкові повідомлення, поширює інформаційні та аналітичні матеріали й публікації, формує критичне мислення й медіаграмотність у громадян східноєвропейських держав. Робоча група East Stratcom Європейської служби зовнішніх справ (European External Action Service East Stratcom Task Force) створила *сайт EUvsDisinfo.eu*, який є частиною кампанії “ЄС проти дезінформації”, орієнтованої на виявлення, прогнозування і реагування на прокремлівську дезінформацію та пропаганду²⁸. Щотижня випускається інформаційно-аналітичний “Огляд дезінформації” і “Дайджест дезінформації”.

Європейський Союз реалізує безпекову інформаційну політику в співпраці та стратегічному партнерстві з НАТО. Відбувається чітка координація стратегічних комунікацій ЄС та Альянсу для боротьби з дезінформацією, пропагандою та гібридними загрозами. Зусиллями НАТО та ЄС у 2014 р. було створено окремий інститут: *Центр передового досвіду з питань стратегічних комунікацій*. Основними завданнями Центру визначено: розроблення програм для сприяння розвитку стратегічних європейських комунікацій; реагування на гібридні загрози; проведення досліджень та експериментів з метою пошуку практичних рішень для вирішення безпекових проблем.

Для координації зусиль ЄС і НАТО, у протидії гібридним викликам і загрозам, пропагандистським негативним деструктивним інформаційним впливам був створений *Європейський центр протидії гібридним загрозам*. Основна мета діяльності – узагальнення досвіду держав-учасниць у протидії пропаганді, дезінформації, гібридним загрозам.

Стратегічне партнерство України та ЄС у розвитку інформаційної безпеки актуалізувалось з початком повномасштабної агресії російської федерації проти України ще у 2014 р. Безпекові інформаційні стратегії є частиною інформаційної політики України, здійснюються відповідно до загальних комунікаційних принципів та передбачають протидію пропаганді, дезін-

---

²⁷ Карпчук Н. П. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією // Політичне життя. Донецький нац. університет ім. В. Стуса. 2019. Вип 1. С. 52–57. URL: <file:///C:/Users/7FD5~1/AppData/Local/Temp/6423-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-12900-1-10-20190401.pdf>. (дата звернення: 11.05.2023).

²⁸ Там само.

формації, гібридним інформаційним загрозам; проведення інформаційних операцій та заходів; створення безпечних каналів комунікації для поширення публічної інформації та інформування про безпекові інформаційні загрози, дезінформаційні кампанії, гібридні виклики. Ухвалений за розпорядженням Кабінету Міністрів України документ “Стратегія комунікації у сфері європейської інтеграції на 2018–2021 роки” регламентує необхідність проведення широкомасштабної інформаційно-безпекової політики у тісній співпраці України з Європейським Союзом.

У сучасному глобальному і регіональному інформаційному просторі Європейський Союз відіграє провідну роль у формуванні системи інформаційної безпеки та ефективної реалізації безпекових інформаційно-комунікативних стратегій. Європейський Союз використовує широкий спектр технологій, механізмів, засобів, форм та каналів для реалізації безпекових інформаційно-комунікативних стратегій. Він активно співпрацює зі своїми партнерами, впроваджує безпекові програми та проекти; стратегії підвищення інформаційної грамотності, розвиває кібербезпеку та захищає свою критичну інфраструктуру від кібернападів та кібератак. Європейський Союз активно працює над забезпеченням інформаційної безпеки в європейському регіоні та співпрацює з країнами-партнерами для зміцнення міжнародного співробітництва в безпековій галузі.

Список літератури

Богуш В. М. Інформаційна безпека держави / В. Богуш, О. Юдін. К.: МК-Прес, 2005. 432 с.

Войціховський А. В. Інформаційна безпека як складова системи національної безпеки (міжнародний і зарубіжний досвід) // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Сер.: Право. 2020. Вип. 29. С. 281–288.

Гребенюк М. В., Леонов Б. Д. Проблеми протидії поширенню деструктивної пропаганди та дезінформації напередодні виборів: аналіз досвіду ЄС (2019). Інформація і право. 2019. № 2(29). С. 82–89.

Доктрина інформаційної безпеки України: Затверджена указом Президента України від 25 лютого 2017 року № 47/2017. Київ: Офіційний вісник України, 2017. № 20.

Запорожець О. Ю. Політика Європейського Союзу в сфері інформаційної безпеки // Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наук. пр. / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, Ін-т міжнар. відносин. К., 2009. Вип. 87, ч. 2. С. 36–45.

Карпчук Н. П. Стратегічна комунікація ЄС як засіб у боротьбі з дезінформацією // Політичне життя. Донецький нац. університет ім. В. Стуса. 2019. Вип. 1. С. 52–57. URL: <file:///C:/Users/7FD5~1/AppData/Local/Temp/6423-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-12900-1-10-20190401.pdf>. (дата звернення: 11.05.2023).

Коруц У. З. Протидія негативним проявам пропаганди в Європейському Союзі // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. 2019.

№ 42. Том 2. С. 134–138. URL: https://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc42/part_2/34.pdf. (дата звернення: 11.05.2023)

Куренда Л. Д. Окремі аспекти забезпечення інформаційної безпеки Європейського Союзу (2011). *Правова інформація*. 2011. № 3–4 (31–32). С. 36–42. URL: <http://ippi.org.ua/kurenda-ld-okremi-aspekti-zabezpechennya-informatsiinoi-bezpeki-%D1%94vropeiskogo-soyuzu>. (дата звернення: 11.05.2023).

Литвиненко О. В. Інформаційні впливи та операції. Теоретико-аналітичні нариси: монографія / О. В. Литвиненко. К.: НІСД, 2003. 240 с.

Макаренко Є. Стратегічні комунікації в міжнародних відносинах. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/viewFile/3117/2798 (дата звернення: 11.02.2019).

Оновлення кодексу ЄС щодо боротьби з дезінформацією (2022). URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212519_onovlennya-kodeksu-s-shchodo-borotbi-z-deznformatsyu-osnovn-polozhennya. (дата звернення: 11.05.2023).

План дій ЄС проти дезінформації. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D0%BB%D0%B0%D0%BD_%D0%B4%D1%96%D0%B9_%D0%84%D0%A1_%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%82%D0%B8_%D0%B4%D0%B5%D0%B7%D1%96%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97. (дата звернення: 11.05.2023).

Рекомендації з протидії пропаганді: тактичні, стратегічні, довгострокові (Центр аналізу європейської політики СЕРА)(2016). <https://ms.detector.media/mediaanalitika/post/17669/2016-10-20-rekomendatsii-z-protydii-propagandi-taktychni-strategichni-dovgostrokovi-tsentri-analizu-ievropeyskoi-polityku-sera/>. (дата звернення: 11.05.2023).

Шемчук В. В. Загрози інформаційній безпеці: проблеми визначення та подолання. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/expert/7/23.pdf>. (дата звернення: 11.05.2023).

Як Євросоюз протидіє російській пропаганді (2021). URL: <https://icps.com.ua/yak-vrosoyuz-protydi-rosiyskiy-propahandi/>. (дата звернення: 11.05.2023).

Communicating Europe to Citizens and Media. European Commission Directorate-Generale Communication. – URL: http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/cult/dv/europetocitizensandmedia/europetocitizensandmediaen.pdf. (дата звернення: 11.05.2023).

Communication from the Commission on Critical Information Infrastructure Protection “Protecting Europe from large scale cyber-attacks and disruptions: enhancing preparedness, security and resilience”. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52009DC0149>. (дата звернення: 11.05.2023).

Communication from the European Commission: “Network and Information Security: Proposal for a European Policy Approach” (COM (2001) 298 (June 6, 2001). http://ec.europa.eu/information_society/eeurope/2002/news_library/pdf_files/netsec_en.pdf. URL: (дата звернення: 11.05.2023).

Cybersecurity in the EU: ENISA’s role and activities. Європейське агентство з кібербезпеки. URL: <https://www.enisa.europa.eu/topics/ENISA-activities/cybersecurity-strategy-and-policy/cybersecurity-act>. (дата звернення: 11.05.2023).

Questions and Answers about the East StratCom Task Force. URL: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/2116/-questions-and-answers-about-the-east-stratcom-task-force_en. (дата звернення: 11.05.2023).

ІДЕНТИЧНІСТЬ: ДОСВІД УКРАЇНИ

Анотація. У статті розглянуто становлення новітньої української національної ідентичності. Автор стверджує, що це становлення триває ще й зараз, під час російсько-української війни, але ця війна остаточно сформує українську ідентичність та інтегрує її в Європейський Союз – сім'ю національних держав. Право на самовизначення народів є одним із фундаментальних прав європейської політичної культури Нового часу. У статті доводиться, що українці є “новою нацією”, яка повторює шлях багатьох народів Європи, пройдений ними у XIX та на початку XX століття. Формування “нової нації” неможливе без формування її колективної ідентичності – національної ідентичності. Обґрунтовано, що боротьба за національну ідентичність не є анахронізмом XXI століття. Анахронізмом є рашистська росія, яка загрожує ідентичностям народів Європи. Автор стверджує, що під час сучасної російсько-української війни відбувається перехід від амбівалентної та гібридної української ідентичності до консолідованої української ідентичності.

Ключові слова: нація; колективна ідентичність; бездержавність; революція; російсько-українська війна.

IDENTITY: EXPERIENCE OF UKRAINE

Abstract. The article examines the formation of the contemporary Ukrainian national identity. The author claims that this formation continues even now, during the russian-Ukrainian war, but this war will finally shape the Ukrainian identity and integrate it into the European Union, a family of nation states. The right to self-determination of peoples is one of the fundamental rights of modern European political culture. The article proves that Ukrainians are a “new nation” that repeats the path of many peoples of Europe, which they traveled in the 19th and early 20th centuries. The formation of a “new nation” is not possible without the formation of its collective identity – national identity. The article proves that the struggle for national identity is not an anachronism of the 21st century. Rashism (the kind of fascism in the contemporary russia), which threatens the identities of the peoples of Europe, is an anachronism. The author claims that during the contemporary russian-Ukrainian war there was a transition from an ambivalent and hybrid Ukrainian identity to a consolidated Ukrainian identity.

Key words: nation; collective identity; statelessness; revolution; russian-Ukrainian war.

Ідентичність є багатошаровою. Ідентичність людини не є однорідною; в ній можуть бути шари етнічної, національної, мовної, регіональної, культурної, професійної, особистісної, релігійної тощо субідентичностей. Це означає, що

---

¹ **Карівець Ігор**, доцент кафедри філософії Національного університету “Львівська політехніка”.

ідентичність є комплексною та в ній можна виділяти якийсь один шар з метою аналізу. Але, у будь-якому випадку, ідентичність не може бути *розширеною*, бо тоді відбувається відокремлення шарів ідентичності одних від одних, що призводить до хаосу тотожностей, які не поєднуються одна з одною або поєднуються штучно, “гібридно”.

Ми аналізуватимемо формування того шару ідентичності, який називається національною ідентичністю українців за новітніх часів, тобто за часів, коли Україна стала незалежною державою: від 1991 р. дотепер. Така ідентичність означає “усвідомлення своєї належності до тієї чи іншої нації (політичної, нації-держави)” (Євтух, 2012: с. 156). Також наша мета – довести, що українська ідентичність пододала гібридність та постколоніальність, стала консолідованою і у цьому процесі довершування формування української ідентичності вирішальну роль відіграє теперішня війна росії проти України.

На початку 90-х років в Україні існувала постколоніальна ідентичність українців, яку можна назвати “гібридною”. В процесі російського домінування сформувалася гібридна ідентичність, в якій поєднувалися аспекти ідентичності радянської людини, хохла-малороса з аспектами української ідентичності. Ця гібридна ідентичність проявляє себе у суржику – змішуванні української та російської мови у повсякденному мовленні пересічних громадян України – і геополітичній невизначеності “між Росією та Європейським Союзом” (“славнозвісна багатовекторність” за президента Леоніда Кучми; за президента Януковича “багатовекторність” зникла й було взято курс на російське поглинання України), яка так дошкуляла українцям, чим користувалися спритні політики, колишні бюрократи окупаційної влади (хоча вони й позбулися партквитків та радянських паспортів, але всередині залишилися радянськими та представниками колоніальної-радянської влади).

Така “гібридна ідентичність” постколоніальних українців була свідченням їхнього внутрішнього конфлікту, суперечності та нестабільності, яку вміло використовували політики з метою отримання влади та втримання України у сфері впливу росії – вони ділили українців на “східняків” та “западенців”, вважаючи перших орієнтованими на росію, на “руській мір”, а других – “націоналістами” і “фашистами”; класичний приклад цинічного принципу “розділяй і владарюй” постколоніальної політики, яка тривала, фактично, з 1991 до 2014 р. Навіть вже під час окупації Донбасу та анексії Криму росією в Україні знаходилися олігархи, які заявляли про “необхідність перемовин із загарбником заради миру” (Пінчук, 2016). Олігарх – гібридний; він живе в Україні, але він тут лише для того, щоб “викачувати капітал” та переводити його в офшори; його бізнес тут, але капітал – там, в офшорах; він не є український буржуа, капіталіст, який модернізує виробництво та сповідує економічний націоналізм.

Після подій грудня 2013 – лютого 2014 р. гібридна постколоніальна ідентичність українців почала руйнуватися під впливом Євромайдану та Революції гідності, а пізніше вторгнення росії в Україну показало, що українців вже не поділиш на “східняків” і “западенців”, “першосортних” і “другосортних”, бо російсько-українська війна згуртувала українців проти росіян-загарбників. Цього не міг передбачити російський диктатор путін та його кліка, як і російський зазомбований пропагандою народ, народ, який звик бути рабом і не знає, що таке свобода. Цей диктатор думав, що його агенти в Україні (“п’ята колона”) добре попрацювали і що його війська українці зустрінуть як визвольні (тим більше, що вся російська пропаганда працювала на те, щоб сформувані у росіян та світу переконання, що в Україні панує “націоналістично-фашистський режим”, який притісняє російськомовних, тому треба було “визволяти” цих “нешасних” російськомовних від “страшних націоналістів”). Держава, яка хоче окупувати сусідні держави, повинна розраховувати на прихильність їхнього населення: “Бо ж, як хтось і сильний своїм військом, то щоб увійти в країну і її зайняти, треба йому завсідги прихильности населення” (Макіявеллі, 1976: с. 34). Але не так сталося, як гадалося. Українці після 2014 р. вже були не такими, як до відомих подій.

Наше завдання полягає у тому, щоб дослідити становлення *новітньої* національної ідентичності українців після 2014 р., бо, фактично, тоді розпочався унікальний процес формування справжньої (реальної) української ідентичності в Європі, в якій народи вже давно сформували свої національні ідентичності². Тому українців можна вважати “молодою нацією”, яка пройшла дуже важкий шлях становлення власної ідентичності й лише тепер, під час російсько-української війни українська національна ідентичність – це реальність. Тому сучасна російсько-українська війна є війною за ідентичність українців, за їхню суб’єктність. Це, як зазначають деякі автори, один із рівнів війни – “війна української ідентичності за свою суб’єктність” (Золотухін, 2023).

Ідентичність є одним із екзистенціалів людського життя: “Ми мусимо визнати екзистенційний вимір ідентичності, тобто говорити про ідентичність як спільний вимір буття, до якого належить індивід, у який він занурений самим фактом власного існування” (Бистрицький, 2015: с. 64). Це означає, що без ідентичності індивід є ніким, а бути ніким означає не існувати, бути відсутнім у цьому світі. Іншими словами, без ідентичності індивід переходить у не-буття або забуття. Тому російські загарбники так лютують на окупованих територіях,

---

² Про формування європейських націй та національні ідентичності є багато літератури. Можна запропонувати для читання такі: Сміт, Е. Д. (1994). Національна ідентичність. Київ: Основи; Гелнер, Е. (2003). Нації та націоналізм. Київ: Таксон; Козловець, М., Ковтун, Н. (2010). Національна ідентичність в Україні в умовах глобалізації. Київ: ПАРАПАН; Бистрицький, Є., Пролєєв, С., Білий, О., Зимовець, Р., Кобець, Р. (2015). Національна ідентичність і громадянське суспільство. Київ: Дух і Літера.

знищуючи все українське, будь-яку присутність українського слова, культури, трибу життя, освіти, історії тощо, бо все це для них не існує; а там, де вони не можуть окупувати, вони мають намір знищити ракетними обстрілами; в голові російського народу, а відповідно й рашистського керівництва, не було й ніколи не буде усвідомлення того, що українці існують як нація-державна; вони ніколи цього не визнають.

В контексті війни, яку розпочала росія проти України ще у 2014 р., можна стверджувати, що ця війна росії є війною проти української ідентичності, яка була досить крихкою та нестійкою з часу проголошення незалежності у 1991 р. Фактично 30 років формувалася новітня ідентичність українського народу й лише такі події, як Євромайдан, Революція гідності та початок російсько-української війни розпочали процес формування української ідентичності, як самостійної, незалежної та самобутньої. Тому треба говорити про тернистий шлях до новітньої української національної ідентичності, яку формували три революції: Революція на граніті³ (2–17 жовтня 1990 року), Помаранчева революція⁴ (22 листопада 2004 року – 26 грудня 2004 року), Революція гідності⁵ (21 листопада 2013 року – 23 лютого 2014 року), а також завершує, на нашу думку, формування новітньої української ідентичності російсько-українська війна, яка триває з 2014 р. дотепер. Ця війна остаточно відділила українців від Росії.

В європейських країнах формування національних ідентичностей почалося у ранньомодерний час і базувалося на принципах індивідуальної свободи волі та індивідуальних людських прав (Nedzinskaite-Mitke, Stasiulis 2022: р. 254). Але не безкровно. Одним із перших “націоналістів” в Європі був кардинал Рішельє, міністр Королівства Франції: він ставив інтереси Франції вище за релігійні чи династичні інтереси (особливо це формування французьких інтересів кардиналом Рішельє проявилось під час Тридцятилітньої війни). Під час війни національна ідентичність проявляє себе в обов’язку захищати рідну країну та сім’ю: тут об’єднуються в єдине універсальне ціле індивідуальне та колективне національної ідентичності, або, іншими словами, загальне (державна, країна, суспільство) та індивідуальне (особистість, сім’я, “мала батьківщина”). Війна є “межовою ситуацією” (Карл Ясперс); це в контексті національної ідентичності

---

³ Однею із вимог студентства було недопущення підписання нового союзного договору. Гасла були такими: “Союзний договір – це тюрма для України”, “Я згоден покласти життя на вівтар вільної України”. Ця вимога показує українську ідентичність в дії та готує передумови для проголошення незалежності.

⁴ Під час Помаранчевої революції використовували гасло “Схід і захід разом!”, яке сигналізує про прагнення до об’єднання східної та західної України.

⁵ Найкривавіша революція з цих трьох (загиблих – 106 осіб, поранених – 1372 особи). Основна причина – це блокування проросійським урядом президента януковича євроатлантичної інтеграції України та перетворення її на частину росії (на другу Білорусь). Фактично, проросійський уряд януковича поступово перетворював Україну на “нову” колонію росії.

означає відсутність вибору, по який бік фронту себе бачить громадянин України; звісно, якщо він чи вона і за “мирного” часу симпатизували росії та були схильними до зради – мали нестабільну ідентичність, то з початком війни такі індивіди перейшли на бік загарбника. Отож, війна чітко ділить за ідентичностями людей: свій і чужий, друг і ворог. Так і у цій російсько-українській війні: українці захищають себе від загарбників-росіян, бо вони не хочуть, щоб їхня країна стала “білоруссю-2”: тотально асимільованою та контрольованою росією; вони мають і союзників, і противників.

Українську ідентичність не потрібно виводити від прадідівських часів, як це часом роблять дослідники, наприклад, від міфу про “слов’ян, яких одержавнили варяги” (Кечур 2022). У ті часи не могло бути національної української ідентичності, бо ще й України не було, а була Русь. Покладати міф в основу національної ідентичності – це означає конструювати “уявну ідентичність”. Під час сучасної російсько-української війни формується не уявна, а реальна ідентичність українця – вона стає річчю, тобто відчутною на доторк, на смак пролитої крові української дитини та українського воїна. Тепер нам не треба “історично сягати” за ідентичністю аж так далеко, бо минуле непевне, туманне й невиразне, а ось сучасне формування української ідентичності є живим, ясным, чітким та певним. Ми – ця колективна ідентичність українців – творимо нову українську спільність для нового життя після війни.

Війна, яка триває, виводить ідентичність українців на інший рівень. Це не просто війна за територію; це війна – метафізична, між добром і злом, між українською ідентичністю та російським неофашизмом, який прагне знищити українську ідентичність. Тому випробування української ідентичності відбувається у цій російсько-українській війні, а не глобалізацією⁶. М. Грушевський писав: “Україна ХІХ в. була відірвана від Заходу, від Європи і обернена лицем на північ, ткнута носом в глухий кут великоросійської культури й життя. Все українське життя було вивернене з своїх нормальних умов, історично і

---

⁶ До війни 2014 р. вважали, що загрозою українській ще не сильній ідентичності є глобалізація, але виявилось, що це не так. Основна загроза – це росія та її сучасна ідеологія рашизму, нав’язлива ідея росіян – повернення територій, прагнення реваншу за розпад СРСР, прославляння Сталіна. Наприклад, вважалося, що глобалізація пов’язана з “вестернізацією”, поширенням культури споживання та економічної влади транснаціональних компаній: “Нинішня хвиля глобалізації, будучи значною мірою спотвореною формою націоналізму країн “першого світу” і США, спонукає великі регіональні держави “напівпериферії” виробляти власні національні форми глобалізаційних стратегій, котрі чинять спротив її поширенню у формах “вестернізації” чи “культурної гібридизації” (Козловець, 2009: с. 148). Особливо глобалізацію критикували “ліві”, котрі вбачали в ній “новий американський імперіалізм”, який вже не можна нічим стримувати, бо Радянський Союз розпався. Тому треба було би думати про альтернативні центри глобалізації, наприклад, Росію чи Китай, які би протиставилися “новому американському імперіалізму”. Така позиція виявилася хибною. Загрозою світу є не “новий американський імперіалізм”, а новий різновид фашизму – російський фашизм, який прагне реваншу за розпад СРСР й повернення собі “втрачених” колишніх соціалістичних республік.

географічно сформованої колії й викинено на великоруський ґрунт, на потік і розграблення” (Грушевський, 1991: с. 144). Ці слова М. Грушевського засвідчують поневолення росією українців та перетворення їх на своїх рабів. Історія повторюється. І сьогодні, у XXI ст. росіяни-рашисти хочуть знову повернути українців у “глухий кут” своєї недоцивілізації, розграбовують домівки українців, вбивають українців тільки за те, що вони українці.

Сьогодні, під час російсько-української війни, можна стверджувати, що українська ідентичність консолідується від Львова до Луганська, від Чернігова до Севастополя. Це, своєю чергою, означає виникнення загальноукраїнської ідентичності. Сучасну українську ідентичність вже не можна вважати “гібридною”, “дихотомічною” чи якоюсь “нестабільною”, навіть “постколоніальною”⁷. Якщо з часу проголошення Незалежності у 1991 р. і до початку великої війни росії з Україною (24 лютого 2022 року) українська ідентичність була “рівнозначною”, “гібридною”, що було “головною причиною гальмування процесів націєтворення в Україні” (Кислюк, 2018: с. 58), то сьогодні можна говорити про *довершуваність*, але ще *недовершеність*⁸ формування консолідованої української ідентичності під час війни росії проти України, бо ця війна чітко відповіла на питання “хто є хто” у цій війні: з одного боку – російський народ, який живе в окремій реальності, оточений “ворогами”, з другого боку – український народ, який захищає свою землю, культуру, мову, державу, тобто все те, що називається *українським світом*.

Список літератури

Бистрицький, Є. (2015). Проект війни: від ідентичності до насильства. *Філософська думка*, № 1, 61–74.

Золотухін, Дм. (2023). Тупик історії. Антифукуяма, або Сім рівнів війни. *Детектор Медіа*, 4 травня. Отримано з <https://detector.media/infospace/article/210821/2023-05-04-tupyk-istorii-antyfukuya-ma-abo-sim-rivniv-viyny/>

Євтух, В. (2012). *Етнічність: енциклопедичний довідник*. Київ: Фенікс.

Кечур, Р. (2023). Українська ідентичність. Травма і мрія про трансформацію. *Zbruc*, 02.05. Отримано з <https://zbruc.eu/node/115270>

---

⁷ Війна росії з Україною (2014–?) – це, з боку росії, неоімперська війна, неоколонізаторська війна, з боку України – це антиколоніальна, визвольна війна та боротьба за вихід українців за межі впливу росії. Ця війна протверезила більшість українців, які ще “вірили” в “добрих росіян”, котрі можуть зупинити російську війну проти України. Але таких росіян немає, бо народ росії підтримує війну проти України: за даними опитування наприкінці лютого 2023 року незалежного “Левада-центру”, 77 % росіян підтримують дії рашистської армії в Україні, а не підтримують – 17 %, але це несправжня підтримка, лише вербальна (Майже 80 % жителів Росії підтримують війну проти України..., 2023). Тому російсько-українська війна – це не війна путіна проти України; це війна російського народу проти українського народу, а режим путіна лише очолює цю війну.

⁸ Тут мається на увазі транзитивний, тобто перехідний, період у формуванні консолідованої української ідентичності; саме зараз, під час російсько-української війни, формується консолідована українська ідентичність.

Кислюк, К. (2018). Українська ідентичність: історико-культурні ретроспективи та сучасні перспективи. *Філософська думка*, № 3, 48–65.

Козловець, М. (2009). *Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації*. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка.

Майже 80 % жителів Росії схвалюють війну проти України... (2023). *UAinfo*, 5 березня. Отримано з <https://uainfo.org/blognews/1678033489-mayzhe-80-zhitelev-rosiyi-pidtrimuyut-viynu-proti-ukrayini-.html>

Макіявеллі, Н. (1976). *Володар*. З італійської мови переклав Михайло Островерха. Нью Йорк: G. A. Press.

Пінчук, В. (2016). Пінчук запропонував тимчасово відмовитися від ЄС та Криму: повний текст резонансної статті та реакція соцмереж. NV, Україна, 30 грудня. Отримано з <http://nv.ua/ukr/ukraine/politics/pinchuk387781.html>

Nedziskaite-Mitke, V., Stasiulis, N. (2022). Modern National Identity and Patriotism. *Filosofija. Sociologija. T. 33, No. 3*, 253–260.

References

Almost 80 % of Russians approve of the War against Ukraine...(2023). [In Ukrainian]. *Uainfo*, 5th of March. Retrieved from <https://uainfo.org/blognews/1678033489-mayzhe-80-zhitelev-rosiyi-pidtrimuyut-viynu-proti-ukrayini-.html> [= Майже 80% жителів Росії схвалюють війну проти України..., (2023)]

Bystrytsky, Y. (2015). A Project of War: from Identity to Violence. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, No. 1, 61-74. [= Бистрицький, 2015].

Kechur, R. (2023). Ukrainian Identity. Trauma and the Dream of Transformation. [In Ukrainian]. *Zbruc*, 02.05. Retrieved from <https://zbruc.eu/node/115270> [= Кечур, 2023].

Kozlovets, M. (2009). *The Phenomenon of National Identity: Challenges of Globalization*. [In Ukrainian]. Zhytomyr: Ivan Franko Zhytomyr State University Press. [= Козловець, 2009].

Kysluk, K. (2018). Ukrainian Identity: Historical and Cultural Retrospectives and Current Perspectives. [In Ukrainian]. *Philosophical Thought*, No. 3, 48-65. [= Кислюк, 2018].

Machiavelli, N. (1976). *The Prince*. [In Ukrainian]. Translated from Italian by Mykhailo Ostroverkha. New York: G. A. Press. [= Макіявеллі, 1976].

Nedziskaite-Mitke, V., Stasiulis, N. (2022). Modern National Identity and Patriotism. *Filosofija. Sociologija. T. 33, No. 3*, 253-260.

Pinchuk, V. (2016). Pinchuk proposed to temporarily abandon the EU and Crimea: the full text of the high-profile article and the reaction of social networks. [In Ukrainian]. NV, Ukraine, 30th of December. Retrieved from <http://nv.ua/ukr/ukraine/politics/pinchuk387781.html> [= Пінчук, 2016].

Yevtukh, V. (2012). *Ethnicity: an Encyclopedic Guide*. Kyiv: Phenix. [= Євтух, 2012].

Zolotukhin, Dm. (2023). Dead End of History. Antifukuyama, or Seven Levels of War. [In Ukrainian]. *Detector Media*, May 4. Retrieved from <https://detector.media/infospace/article/210821/2023-05-04-tupyk-istorii-antyfukuya-ma-abo-sim-rivniv-viyny/> [= Золотухін, 2023].

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИХ ВЗАЄМИН: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті проаналізовано особливості українсько-угорських відносин. Розглянуто передумови та чинники, що вплинули на становлення угорсько-українських взаємин. Виокремлено питання захисту прав закордонних угорців, яке домінує у двосторонніх взаєминах між країнами. Також доведено, що загострення стосунків між країнами відбулося ще до повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну, а саме після 2017 р., коли в Україні прийнято закон “Про освіту”, яким регулюється використання державної української мови в освітньому процесі. Також звернено увагу, що, незважаючи на заяви та дії високопосадовців Угорщини, що свідчать про підтримку дій росії, Угорщина як член ЄС та НАТО не перешкоджала діям цих структур задля підтримки України, надавала Україні гуманітарну та медичну допомогу в період війни росії в Україні.

Ключові слова: українсько-угорські взаємини; захист прав національних меншин; євроінтеграція; агресія російської федерації проти України.

PROBLEMATIC ISSUES OF UKRAINIAN-HUNGARIAN RELATIONS: CURRENT STATE AND PROSPECTS

Abstract. The article analyzes the peculiarities of Ukrainian-Hungarian relations. The prerequisites and factors that influenced the formation of Hungarian-Ukrainian relations are considered. The issue of protecting the rights of Hungarians abroad, which dominates bilateral relations between the countries, is singled out. It has also been proven that the aggravation of relations between the countries took place even before the full-scale invasion of the Russian Federation into Ukraine. Namely, after 2017, when Ukraine adopted the Law of Ukraine On Education, which regulates the use of the state Ukrainian language in the educational process. It was also noted that despite the statements and actions of high-ranking officials of Hungary, which testify to the support of Russia's actions, Hungary, as a member of the EU and NATO, did not hinder the actions of these structures in support of Ukraine, and provided humanitarian and medical aid to Ukraine during the Russian war in Ukraine.

Key words: Ukrainian-Hungarian relations; protection of the rights of national minorities; European integration; aggression of the Russian Federation against Ukraine.

Повномасштабне вторгнення російської федерації вивело на новий рівень взаємини України з державами-сусідами, спонукало до переосмислення міжнародних гарантій безпеки, зовнішньої політики держави та міжнародних відносин. Одночасно загострилися деякі питання, що потребують уваги та врегулювання.

---

¹ Корнат Леся, канд. наук із держ. управління, доц., Національний університет “Львівська політехніка”; lesia.y.kornat@lpnu.ua

Україна та Угорщина мають досить складну історію взаємин. Зважаючи на географічне розташування та тісні історичні та культурні зв'язки, є потенціал для розвитку конструктивного та взаємовигідного співробітництва. Разом з тим періодично зростає напруга та загострюються відносини.

1 грудня 1991 р. український народ на референдумі підтвердив незалежність України. Як відомо, Угорщина серед перших держав визнала незалежність України. Уже 3 грудня між країнами були встановлені дипломатичні відносини, а 6 грудня у Києві підписано Договір про добросусідство і співробітництво, що окреслив основи двосторонніх взаємин. Швидкий розвиток дипломатичних відносин доводить, що Угорщина та Україна, як сусідні держави, з самого початку зацікавлені у співпраці, як держави, що поділяють загальноєвропейські цінності та є водночас ключовим чинником політичної та економічної стабільності в регіоні.

Впродовж тривалого часу співпраця поглиблювалася у різних сферах. Створено можливості для подальшого розвитку добросусідських відносин та співробітництва на багатосторонній основі. Успішно реалізовувалися домовленості, досягнуті на найвищому рівні. Окрім того, зростає товарообіг між країнами, співпраця в аграрному секторі, розширилося співробітництво в сфері освіти та культури. Розпочато співпрацю з охорони довкілля, зокрема, з подолання наслідків повеней та очищення річкових вод від забруднення.

Також активно розвивалися транскордонне співробітництво та співробітництво у сфері захисту прав національних меншин, що проживають по обидва боки кордону, збереження їх національної та культурної ідентичності. Зокрема, 31 травня 1991 року Україна та Угорщина підписали Декларацію про принципи співробітництва у сфері забезпечення прав національних меншин. Сторони зобов'язалися поважати та захищати національні меншини, створити умови для збереження ідентичності, отримання освітніх та культурних послуг². Відповідно до зазначеного документа, розпочала роботу Українсько-угорська міжурядова комісія з питань забезпечення прав національних меншин. Тому в перші десятиліття незалежності вважалося, що немає перешкод стабільному розвитку взаємин України та Угорщини, тісного співробітництва в перспективі. Крім того, з 2014 р. Угорщина на різних рівнях підтримувала територіальну цілісність України, а також прагнення України приєднання до ЄС та НАТО.

Необхідно зазначити, що в українсько-угорських відносинах значне місце посідає питання захисту прав угорців. Підвищена увага угорської держави до закордонних угорців пояснюється історичними подіями – за наслідками Тріанонського договору 1920 р. Угорщина передала сусіднім державам території, де проживали близько 3 мільйонів угорців. Отже, за різними оцінками,

---

² Декларація про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою про забезпеченню прав національних меншостей. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_322#Text

сьогодні в сусідніх з Угорщиною країнах проживає від 1,5 до 2,5 мільйонів угорців, які утворюють іреденти – етнічні групи, що компактно проживають у прикордонному регіоні поряд з державою, у якій вважаються титульною нацією³.

Для підтримки закордонних угорців у 2001 р. в Угорщині прийнято закон “Про угорців, які проживають у сусідніх країнах”. Згідно зі ст. 1, цей закон спрямований “до осіб, які визнають себе такими, що належать до угорської національності, але не є угорськими громадянами і мають місце свого постійного проживання в Республіці Хорватія, Федеративній Республіці Югославія, Румунії, Республіці Словенія, Словацькій Республіці або Україні та які втратили своє угорське громадянство з інших причин, ніж добровільна відмова, та не мають дозволу на постійне перебування в Угорщині. Закон також застосовується до дружин осіб, визначених у параграфі, та неповнолітніх дітей, які виховуються в їхній сім’ї, навіть якщо ці особи не належать до угорської національності”. Ст. 2 закону вказує на те, що “особи, на яких поширюється сфера застосування цього Закону, мають право на пільги та допомогу на території Угорської Республіки, а також в місці їхнього постійного проживання в сусідніх країнах”⁴.

12 жовтня 2001 р. в Ужгороді відбулася робоча зустріч співголів міжурядової Угорсько-української комісії із забезпечення прав національних меншин. У підписаному протоколі, серед іншого, зазначено, що учасники зустрічі погодилися, що відповідно до спільної заяви прем’єр-міністрів Угорщини та України від 2 серпня 2001 р., українська сторона з розумінням сприйняла мотиви, які змушують Угорщину підтримувати закордонних угорців, що проживають у сусідніх країнах. Практична реалізація закону здійснюватиметься відповідно до міжнародно-правових вимог, у дусі міжнародної практики та порозуміння і взаємної довіри, що характеризує угорсько-українські стосунки⁵.

Реалізація вищезгаданого закону призвела до напруги в політичних відносинах Угорщини зі Словаччиною, Румунією, ЄС та України, оскільки законодавство Угорщини не робить різниці між громадянами, які тимчасово чи постійно проживають за кордоном. Наприклад, право на консульський захист є конституційним правом усіх громадян. Голосування з-за кордону є потенційно найважливішим правом для громадян, які проживають за кордоном. Уряд Угорщини відомий своїми традиційно тісними стосунками з громадами

---

³ Проблема закордонних угорців у зовнішній політиці Будапешта (23 березня 2021). Аналітичний центр ADASTRA. <https://adastra.org.ua/blog/problema-zakordonnih-ugorciv-u-zovnishnij-politici-budapeshta>

⁴ 2001. évi LXII. Törvény a szomszédos államokban élő magyarokról <http://jogiportal.hu/view/aszomszedos-allamokban-elo-magyarokrol-szolo-2001-evi-lxii-tv>

⁵ Udvarvölgyi Zsolt Törvény a szomszédos államokban élő magyarokról <http://beszelo.c3.hu/cikkek/torveny-a-szomszedos-allamokban-elo-magyarokrol>

угорської меншини за кордоном і зі старшими емігрантськими громадами (діаспорою). Отже, політика щодо діаспори зосереджена насамперед на цих громадах; вона має на меті залучити ці групи через запровадження подвійного громадянства також і політично. Проте нинішній уряд насправді не звернув увагу на потреби та інтереси новітніх емігрантських спільнот, хоча еміграція з країни стає все помітнішим явищем⁶.

З 2017 р. двосторонні взаємини України та Угорщини набули інших рис у зв'язку з обговоренням проєкту закону України “Про освіту”. Розпочата суперечка переросла в тривалий двосторонній конфлікт, що торкався питання не лише освіти угорської нацменшини, але й регіональної та державної мови, подвійного громадянства, культурної автономії та деяких інших питань. Відповідно до прийнятого закону України, що регулює освітню сферу, національні меншини в Україні, окрім рідної мови, повинні вивчати державну мову – українську. Угорські високопосадовці критикують українське законодавство у сфері освіти та погрожують заблокувати вступ України до НАТО та ЄС⁷.

Конфлікт стосується в першу чергу Закарпаття, що розташоване на перетині кордону України з Угорщиною та Словаччиною. Там проживає значна частина угорського населення. Цей регіон є місцем, де міцні історичні та культурні зв'язки Угорщини⁸.

Необхідно відмітити, що відповідно до ст. 10 Конституції України державною мовою є українська мова. Одночасно держава гарантує вільний розвиток та використання мов національних меншин⁹. Проте в Україні завжди стояло гостро питання використання української мови. І в багатьох випадках захисту потребує саме українська мова як державна. А найбільше в тих районах, де компактно проживають представники національних меншин, де українці в меншості – так зване становище “меншина в меншині”. Зокрема на Закарпатті, де більшість – етнічні угорці. Постійне перебування в угорському інформаційному просторі, середовищі, відсутність вивчення державної української мови у школах призвели до того, що переважна більшість населення не знає державної мови, до неможливості інтеграції представників угорської меншини в українське суспільство – випускники шкіл не могли успішно скласти ЗНО і вступити у виші України. Така ситуація спричинила численну еміграцію

---

⁶ Jean-Michel Lafeur, Daniela Vintila Editors Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2) https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-51245-3_14

⁷ De Spiegeleire S, Holynska Kh, Sapolovych Y / Why NATO May Want Ukraine / The Hague Centre for Strategic Studies / April 10, 2018. Retrieved from: https://ksf.openukraine.org/mediafiles/files/Khrystyna_180410_Why_NATO_Might_Want_Ukraine-Final_HCSSL_version_Print.pdf

⁸ Hungary: Kyiv's Minority Rights Stance 'Limits' Any Support in Conflict", Euractiv, https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/hungary-kyivs-minority-rights-stance-limits-any-support-in-conflict/

⁹ Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

молодого покоління угорців, переважно в Угорщину. Як наслідок, особливо в сільських населених пунктах, де більшість становлять етнічні угорці, різко скоротилася чисельність дітей та молодого покоління населення.

Така ситуація вимагала реформи системи освіти і підходів до вивчення української державної мови – в програму потрібно було ввести необхідну кількість годин української мови із такою методикою викладання, як методика викладання іноземної мови.

Тобто закон про освіту повинен був дати старт комплексній реформі освіти в Україні. Ст. 7 закону передбачала, що “мовою освітнього процесу в навчальних закладах є державна мова”, тобто українська. А нацменшини, зокрема угорська, збережуть право вчитися повністю рідною мовою до 4 класу включно, а вже з 5 класу мають поступово переходити на українську, однак певні предмети можна буде і надалі викладати англійською чи однією з офіційних мов ЄС, якими є, власне, угорська, румунська, словацька, польська та інші. Але не російська¹⁰. Уже в новому законі про повну загальну середню освіту, ухваленому в січні 2020 р., ці мовні пропорції для нацменшин після 5 класу були уточнені. До 4 класу угорці повинні обов’язково вивчати українську, але всі інші предмети можуть і рідною; в 5 класі час викладання українською мовою має становити не менш ніж 20 % усіх годин навчання і до 9 класу збільшитися до 40 %, а в 10–11 класах навчання українською мовою має становити 60 % загального часу, проте не предметів¹¹.

Отже, реформа освітнього законодавства в Україні офіційно започаткувала протиріччя між країнами. Угорці та чиновники Будапешта бачать в законі спробу асиміляції, атаку на угорську ідентичність, порушення попередніх зобов’язань Києвом і звуження прав меншин. Оскільки питання Закарпаття та становище угорців на Закарпатті завжди були надзвичайно важливими у формуванні угорсько-українських відносин, це питання також відіграло важливу роль у визначенні офіційної позиції Угорщини щодо російсько-української війни. Однак, як зазначено вище, через цю суперечку відносини між Угорщиною та Україною істотно погіршилися ще перед війною. У результаті уряд Будапешта звинувачує у спробі вплинути на результати виборів у регіоні 2019 р., а Угорщина через цю незгоду заблокувала переговори про членство України в НАТО¹².

Аргумент про “необхідність захисту угорських меншин, які проживають у сусідніх країнах” перетворився з платформи провідної консервативної партії Фідес на складову державної політики Угорщини. Будапешт системно захищає

---

¹⁰ Закон України “Про освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

¹¹ Там само.

¹² Hungary’s ‘Pro-Russia’ Stance Was Inevitable”, *Politico*. <https://www.politico.eu/article/hungary-pro-russia-stance-inevitable/>.

права угорців за кордоном, підтримуючи з ними тісні культурні, економічні та навіть політичні зв'язки. Щоправда, В. Орбан починав свою політичну кар'єру як антирадянський ліберал, але після повернення до влади в 2010 р. налагоджує тісніші зв'язки з Кремлем, регулярно проводить зустрічі з президентом росії Путіним, уклав суперечливу угоду з російською державною компанією щодо розширення існуючої атомної електростанції. 26 серпня 2023 року, через півроку після повномасштабного нападу Росії на Україну, Угорщина надала дозвіл на реалізацію цього проєкту¹³.

Проте варто звернути увагу, що коли лідери ЄС погодилися надати Україні статус кандидата, відкривши можливості для членства в ЄС, угорський лідер не став їм на заваді. І хоча Угорщина не пропускає зброю в Україну, вона дозволила їй транзит до інших країн НАТО, звідки озброєння може продовжити свій шлях до лінії фронту. Будапешт також підтримав використання фонду ЄС для відшкодування країнам, які надсилають Києву військову техніку¹⁴.

В. Орбан, окрім своєї спочатку різкої заяви про засудження дій Росії 24 лютого 2022 року, не називав росію агресором, спровокувавши тим самим прямий політичний конфлікт із президентом України Володимиром Зеленським напередодні виборів в Угорщині 2022 р. і виступив проти режиму санкцій ЄС проти росії. Крім того, уряд Угорщини нині проводить внутрішню пропагандистську кампанію проти санкцій ЄС через їхні ймовірні економічні витрати, які, як зазначають критики, набагато нижчі порівняно з тим, як їх подає уряд Фіделіс¹⁵.

Нині Угорщина належить до небагатьох європейських держав, які не відправляють зброю в Україну безпосередньо. Постійно повторювана провладними ЗМІ позиція Будапешта щодо війни полягає в тому, що Київ повинен ініціювати переговори про припинення вогню з Москвою, а ЄС і Сполучені Штати мають почати прямі переговори з росією, щоб культивувати мир в Україні. Проте цей підхід є досить суперечливим, враховуючи, що “дорожня карта” В. Orbana до миру не лише уникне надання Києву фактичного місця за столом переговорів, але й змусить Україну погодитися з втратою своєї суверенної території¹⁶.

Це доводить суперечливу позицію Угорщини на сучасному етапі. Незважаючи на дії щодо пом'якшення індивідуальних санкцій, накладених на близь-

---

¹³ Hungary moves ahead with construction of Russian-built nuclear reactors *Politico*, <https://www.politico.eu/article/hungary-approves-construction-of-russian-built-nuclear-reactors/>

¹⁴ Hungary breeds unquiet on Ukraine's western front. As Kyiv battles the Kremlin, Budapest undermines support for Ukraine, *Politico*. <https://www.politico.eu/article/hungary-unquiet-ukraine-russia-western-front/>

¹⁵ Péter Fazekas Viktor Orbán's Anti-Sanctions Campaign Sparks Fears of EU Disunity on Russia <https://jamestown.org/program/viktor-orban-anti-sanctions-campaign-sparks-fears-of-eu-disunity-on-russia/>

¹⁶ Orb havilap vezetőivel <https://kormany.hu/beszedekek-interjuk/miniszterelnok/orban-viktor-iceropanelbeszelgetese-a-cicero-cimu-nemetorszagi-havilap-vezetoive>.

ких до Кремля олігархів, Угорщина ніколи офіційно не накладала вето на будь-який із минулих пакетів допомоги¹⁷. В обмін на умовну згоду ЄС виділити Угорщині кошти єврофондів, затримані через нібито “відкат” демократії в Угорщині, Орбан у грудні 2022 р. відмовився від свого давнього виступу проти спільної допомоги ЄС Україні на 2023 р.¹⁸. Також 23 січня уряд Угорщини погодився виділити ще 500 мільйонів євро (550 мільйонів доларів) на військову та оборонну допомогу Україні через Європейський фонд миру, а 27 січня економічні санкції ЄС проти Москви також були одногослоно продовжені ще на півроку¹⁹.

І, незважаючи на всі тривожні ознаки в українсько-угорських відносинах, В. Орбан запевнив В. Зеленського, що Угорщина продовжить надавати гуманітарну та фінансову підтримку Україні після того, як обидві сторони зустрілися в Брюсселі під час історичного саміту Європейської ради 9 лютого вперше з моменту повторного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року²⁰.

Тому, оцінюючи нинішню політику Угорщини щодо України, слід враховувати, що важливе місце посідає проблема Закарпаття. Тобто Угорщина, використовуючи питання війни, намагається впливати на політику України щодо угорської меншини на Закарпатті. У цьому плані ставлення Угорщини до війни не можна пояснити лише її проросійськістю, як стверджують деякі кола.

З іншого боку, прем'єр-міністр Угорщини Віктор Орбан в інтерв'ю 24 жовтня 2022 року зазначив, що після війни в Україні знадобиться комплексна угода про співпрацю Угорщини та України, яка гарантуватиме права угорської меншини²¹. Окрім В. Orbana, міністр закордонних справ Угорщини Петер Сійярто 29 листопада 2022 року заявив, що його країна продовжуватиме блокувати скликання офіційного органу, відповідального за розвиток відносин між НАТО та Україною, через суперечку з Україною щодо прав меншин. Зокрема, доки не будуть відновлені права угорців на Закарпатті²².

---

¹⁷ A magyar kormány kilenc embert törölne az EU-s szankciók listájáról <https://www.szabadeuropa.hu/a/a-magyar-kormany-kilenc-embert-torolne-az-eu-s-szankciok-listajarol/32227727.html>

¹⁸ ELŐFIZETŐI TARTALOM Bréking: megvan a nagy brüsszeli megállapodás a magyar EU-pénzekről is <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20221212/breking-megvan-a-nagy-brusszeli-megallapodas-a-magyar-eu-penzekrol-is-584856>

¹⁹ Jóváhagyta Szijjártó, hogy az EU újabb 500 millió eurót adjon ukrán fegyverekre <https://telex.hu/kulfold/2023/01/23/szijarto-eu-kulugyi-tanacs-ukrajna-europai-bekekeret>

²⁰ Orbán végül kezelt fogott Zelenszkijjel <https://444.hu/2023/02/09/nem-csak-a-taps-maradt-el-orban-mintha-nem-is-koszontotte-volna-az-ukran-elnokot>

²¹ “Orbán: After the War There Will be a Need to Guarantee the Rights of the Hungarian Minority in Ukraine-Interview”, *Daily News Hungary*, <https://dailynewshungary.com/orban-after-the-war-there-will-be-a-need-to-guarantee-the-rights-of-the-hungarian-minority-in-ukraine-interview/>.

²² Hungary Defends Continued Block of a NATO-Ukraine Meet Up”, *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/hungary-defends-continued-block-of-a-nato-ukraine-meet-up/>

Отже, важливе місце у ставленні Угорщини до війни в Україні займає закарпатське питання. Уряд Угорщини намагається використати проти України чинники як ЄС, так і НАТО в межах цієї проблеми. Тому великою мірою членство та інтеграційний процес України в цих двох організаціях у певному сенсі залежать від Угорщини. Можна припустити, що офіційна Угорщина домагатиметься певних поступок, в обмін на те, щоб Україна змогла приєднатися до цих організацій.

У цьому плані Будапешт продовжуватиме залякувати Київ через міжнародні організації. Тому можна сказати, що Угорщина намагатиметься використати пакети допомоги ЄС для України як елемент торгу. Можливо, Угорщина сприймає членство України в ЄС і НАТО як можливість реалізувати свої амбіції на Закарпатті.

Серед найактуальніших питань, які викликають напругу в українсько-угорських відносинах, можна виділити такі: надання подвійного громадянства та видавання угорських паспортів українським громадянам Закарпаття; вкладення значного фінансового ресурсу в Закарпаття Угорщиною; втручання у процеси в українському прикордонні; автономія угорської громади; використання угорської символіки у публічному просторі (особливо прапори на адмінбудинках); створення в Україні “угорського округу”; представництво угорської меншини та перспектива відновлення так званих угорських виборчих округів; європейська та євроатлантична інтеграція в Україні; вплив російської федерації на угорську політику та роль росії в розпалюванні українсько-угорського конфлікту.

Щодо подальшого розвитку українсько-угорських стосунків і перспективи врегулювання відносин існує декілька варіантів. Серед основних – обидві сторони можуть зайняти вичікувальну позицію, щоб з плином часу напруга природним способом знизилася, тобто очікувати приходу до влади компромісних посадовців. Проте це тривалий процес, зважаючи на високий рейтинг В. Орбана²³.

Наступне – сприймати цей затяжний конфлікт як нову реальність і намагатися будувати українсько-угорські відносини в умовах його невірності в найближчому майбутньому. Це, власне, і відбувається останні роки. Наприклад, товарообіг між країнами зростає, незважаючи на загострення конфлікту після 2017 р.

Врегулювати проблеми поступово – маленькими кроками вирішувати проблемні питання двосторонніх взаємин, які нагромадилися за усі ці роки. Низка експертів вважають, що це реально зробити. Наприклад, стосовно закону про освіту можна розвинути двомовну модель вивчення предметів, коли угорська й українська мови використовуватимуться паралельно для шкільного

---

²³ Дмитро Тужанський. Україна – Угощина. Глибокі заморозки. <https://tyzhden.ua/ukraina-uhorshchyna-hlyboki-zamorozky/> <https://tyzhden.ua/ukraina-uhorshchyna-hlyboki-zamorozky/>

навчання. Це дозволяє чинна редакція закону про освіту. І в такому вигляді система освіти може стати інтеграційним компонентом без усяких загроз асиміляції угорців.

Щодо подвійного громадянства, то останнім часом представники української влади все частіше заявляють, що це питання важливе не лише в контексті українсько-угорських відносин, а й для усєї країни – в останній період з України виїхали багато громадян. Крім того, новий закон про громадянство, проєкт якого вже зареєстрований у парламенті, також має стати відповіддю на примусове видавання росією паспортів громадянам України.

Питання про автономію угорців у місцях їх компактного проживання на Закарпатті вирішується за допомогою децентралізації органів влади та передавання значної частини повноважень на місця. Також, попри всі побоювання та упередження, радикальних проявів сепаратизму не спостерігається.

Так само за допомогою поступових змін можна залагодити увесь спектр проблемних питань двосторонніх відносин. Цей шлях, напевно, найскладніший, бо вимагає від обох сторін високого рівня довіри та терпіння, кваліфікованих фахівців, які бачитимуть більше користі від добросусідських відносин, ніж від конфлікту.

Проте саме такий підхід дасть змогу вийти з глухого кута і почати будувати конструктивні українсько-угорські відносини держав, що відстоюють європейські цінності, відповідальні за безпеку в регіоні в контексті європейської та євроатлантичної інтеграції. Власне, цим самим шляхом свого часу досягалося порозуміння в Європі між Польщею та Німеччиною, Угорщиною та Сербією, Данією та Німеччиною.

Список літератури

Декларація про принципи співробітництва між Українською РСР та Угорською Республікою по забезпеченню прав національних меншостей. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_322#Text

Тужанський Дмитро. Україна – Угощина. Глибокі заморозки <https://tyzhden.ua/ukraina-uhorshchyna-hlyboki-zamorozky/>

Закон України “Про освіту”. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>

Конституція України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

Проблема закордонних угорців у зовнішній політиці Будапешта (23 березня 2021). *Аналітичний центр ADASTRA*. <https://adastra.org.ua/blog/problema-zakordonnih-ugorciv-u-zovnishnij-politici-budapeshta>

“Orbán: After the War There Will be a Need to Guarantee the Rights of the Hungarian Minority in Ukraine-Interview”, *Daily News Hungary*. <https://dailynewshungary.com/orban-after-the-war-there-will-be-a-need-to-guarantee-the-rights-of-the-hungarian-minority-in-ukraine-interview/>.

A magyar kormány kilenc embert törölne az EU-s szankciók listájáról <https://www.szabadeuropa.hu/a/a-magyar-kormany-kilenc-embert-torolne-az-eu-s-szankciok-listajarol/32227727.html>

De Spiegeleire S., Holynska Kh., Sapolovych Y. / Why NATO May Want Ukraine / The Hague Centre for Strategic Studies / April 10, 2018. Retrieved from: https://ksf.openukraine.org/mediafiles/files/Khrystyna_180410_Why_NATO_Might_Want_Ukraine-Final_HCSS_version_Print.pdf

ELŐFIZETŐI TARTALOM Bréking: megvan a nagy brüsszeli megállapodás a magyar EU-pénzekről is <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20221212/breking-megvan-a-nagy-brusszeli-megallapodas-a-magyar-eu-penzekrol-is-584856>

Hungary breeds unquiet on Ukraine's western front. As Kyiv battles the Kremlin, Budapest undermines support for Ukraine, *Politico*. <https://www.politico.eu/article/hungary-unquiet-ukraine-russia-western-front/>

Hungary Defends Continued Block of a NATO-Ukraine Meet Up", *Euractiv*, <https://www.euractiv.com/section/politics/news/hungary-defends-continued-block-of-a-nato-ukraine-meet-up/>

Hungary moves ahead with construction of Russian-built nuclear reactors, *Politico*. <https://www.politico.eu/article/hungary-approves-construction-of-russian-built-nuclear-reactors/>

Hungary: Kyiv's Minority Rights Stance 'Limits' Any Support in Conflict", *Euractiv*. https://www.euractiv.com/section/politics/short_news/hungary-kyivs-minority-rights-stance-limits-any-support-in-conflict/

Hungary's 'Pro-Russia' Stance Was Inevitable", *Politico*. <https://www.politico.eu/article/hungary-pro-russia-stance-inevitable/>.

Hungary's 'Pro-Russia' Stance Was Inevitable", *Politico*. <https://www.politico.eu/article/hungary-pro-russia-stance-inevitable/>.

Jean-Michel Lafeur, Daniela Vintila Editors Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Vol. 2). https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-51245-3_14

Jóváhagyta Szijjártó, hogy az EU újabb 500 millió eurót adjon ukrán fegyverekre. <https://telex.hu/kulfold/2023/01/23/szijasarto-eu-kulugyi-tanacs-ukrajna-europai-bekekeret>

Orbán végül kezét fogott Zelenszkijjel. <https://444.hu/2023/02/09/nem-csak-a-taps-maradt-el-orban-mintha-nem-is-koszontotte-volna-az-ukran-elnokot>

Orb havilap vezetőivel. <https://kormany.hu/beszedekek-interjuk/miniszterelnok/orban-viktor-iceropanelbeszelgetese-a-cicero-cimu-nemetorszagi-havilap-vezetoive>.

Péter Fazekas Viktor Orbán's Anti-Sanctions Campaign Sparks Fears of EU Disunity on Russia. <https://jamestown.org/program/viktor-orbans-anti-sanctions-campaign-sparks-fears-of-eu-disunity-on-russia/>

Udvarvölgyi Zsolt Törvény a szomszédos államokban élő magyarokról. <http://beszelo.c3.hu/cikkek/torveny-a-szomszedos-allamokban-elo-magyarokrol>

МОВНА ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕРЕСЕЛЕНЦІВ: ІНСТИТУЦІЙНА ПІДТРИМКА ЄС

Анотація. У дослідженні проаналізовано інституційну підтримку мовної інтеграції українських переселенців у Європейському Союзі та способи її реалізації в правових аспектах. Визначено сутність і методіку реалізації мовної політики Європейського Союзу, окреслено основні вектори діяльності Ради Європи у сфері мовної освітньої політики, з'ясовано місію Європейського центру сучасних мов у підтримці мовної інтеграції переселенців з України.

Ключові слова: Європейський Союз; мовна політика; освітня політика ЄС; інтеграція в освіту; українські переселенці.

LINGUISTIC INTEGRATION OF UKRAINIAN MIGRANTS: EU INSTITUTIONAL SUPPORT

Abstract. The study examines the institutional support for the linguistic integration of Ukrainian migrants in the European Union and the methods of its implementation in legal aspects. It defines the essence and methodology of implementing the language policy of the European Union, outlines the main vectors of the Council of Europe's activities in the field of language education policy, and elucidates the mission of the European Centre for Modern Languages in supporting the linguistic integration of migrants from Ukraine.

Key words: European Union; language policy; EU education policy; integration in education; Ukrainian migrants.

Питанню мовної політики в реаліях сьогодення приділяють щораз більше уваги, позаяк агресивне вторгнення росії на українські землі 24 лютого 2022 року спровокувало чи не найбільше за останні десятиріччя глобальне явище міграції. Українці, рятуючись від війни, змінюють не просто міста чи регіони своєї країни, але навіть континенти. З початком повномасштабної війни рф проти України Європейський Союз продемонстрував підтримку нашої держави, рішуче засудивши невинуватну військову агресію росії, що стала грубим порушенням принципів міжнародного права та Статуту ООН.

---

¹ Куньч Зоряна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувачка кафедри української мови Національного університету "Львівська політехніка". E-mail: zoriana.y.kunch@lpnu.ua

² Харчук Лілія, кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри української мови Національного університету "Львівська політехніка". E-mail: liliia.v.kharchuk@lpnu.ua

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін “мовна політика” вперше використав польський політичний діяч Дж. Цеболлеро. На думку дослідника, це поняття є суперечливим і надзвичайно складним у межах категоріального визначення, оскільки цей термін має такі властивості, які визначають його роль і місце у соціально-політичних відносинах. У цьому сенсі зазначено, що термін “мовна політика” варто розуміти як сукупність ідеологічних постулатів та практичних дій, спрямованих на регулювання мовних відносин у державі³. “Мовну політику” як поняття і явище досліджували Б. Ажнюк, Д. Абрамова, О. Висоцький, О. Куць, Л. Масенко, І. Плотницька, О. Руда, Г. Шевчук, Н. Трач та ін. Так, Л. Масенко справедливо, на наш погляд, звертає увагу на відмінність між тим, як люди використовують мову, і тим, що вони думають про свою мовну поведінку та мовну поведінку інших⁴. Дослідженню мовної політики в країнах Європейського Союзу та способів її реалізації в правовому векторі, опису державних структур, які контролюють виконання вимог законів щодо мовної політики, з’ясуванню позитивних та проблемних питань розвитку європейських мов присвячено розвідки П. Левчук, М. Яцимирської, К. Кутиловської, Г. Комаровської, Р. Якобсона та інших українських і зарубіжних науковців. В умовах російсько-української війни все актуальнішими стають проблеми усвідомлення ролі державної української мови⁵ та аналізу мовної політики європейських держав⁶. Недостатньо вивченим залишається питання освітньої політики країн-членів ЄС у зв’язку з інтеграцією українських переселенців у європейський мовний та освітній простір, отож воно стає предметом **актуальних досліджень** з політології, теорії міжнародних відносин, педагогіки, лінгвістики тощо.

Мета статті – дослідити сутність мовної політики Європейського Союзу і методику її реалізації, окреслити основні вектори діяльності Ради Європи у сфері мовної освітньої політики, з’ясувати місію Європейського центру сучасних мов у підтримці мовної інтеграції переселенців з України.

Діяльність Ради Європи у сфері мовної освітньої політики. Мовна політика Європейського Союзу передбачає дві головні мети, а саме: а) збереження й захист мовної розмаїтості в ЄС; б) сприяння у вивченні іноземних мов. Після закінчення Другої світової війни в 1949 р. рішучість закласти міцну основу для

---

³ Данилевська О. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР / Оксана Данилевська. К., 2009. 176 с.

⁴ Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2010. С. 107.

⁵ Куньч З. Й. Усвідомлення ідентифікаційної функції мови в умовах російської агресії. Психологія національної безпеки і благополуччя особистості. Тези I Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2019 р., м. Львів. 2019. С. 89–90.

⁶ Куньч З. Й., Харчук Л. В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз / Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи: монографія [за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача]. Львів – Olsztyn: РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 211–219.

тривалого миру між народами, створити спільний демократичний і правовий простір на всьому континенті, забезпечити повагу до спільних цінностей, прав людини, демократії тощо привели до заснування Ради Європи – організації міжурядової співпраці. Головні пріоритети програм РЄ були покликані заохочувати порозуміння між країнами, а одним із найефективніших заходів вважали вивчення мов і культур. Заснована ще в 1962 р. Рада культурної співпраці визначила основною метою модерне викладання мов, тому 1965 р. в Секретаріаті Ради Європи було створено відділ сучасних мов.

Згідно з Європейською культурною конвенцією Рада Європи передбачає “розвиток взаєморозуміння між європейськими народами та взаємне визнання їхнього культурного розмаїття, збереження європейської культури, сприяння національному внеску в спільну культурну спадщину Європи, поважаючи ті самі фундаментальні цінності, та заохочення, зокрема, вивчення мови, історії та цивілізації Сторін Конвенції. Договір сприяє узгодженим діям, заохочуючи культурну діяльність, що становить європейський інтерес”⁷. Окрім того, Рада Європи в освітній політиці стимулює мовне різноманіття та вивчення мов, про що свідчить друга стаття Конвенції, яка закликає країни-підписанти сприяти взаємному викладанню та вивченню своїх мов, а саме: “Заохочувати вивчення своїми громадянами мов, історії та цивілізації інших Договірних Сторін і надавати цим Сторонам можливості сприяти таким дослідженням на своїй території; докласти зусиль для сприяння вивченню своєї мови або мов, історії та цивілізації на території інших Договірних Сторін і надавати громадянам цих Сторін можливості продовжувати такі дослідження на її території”⁸.

Відповідно до засад зазначеної статті діяльність Ради Європи у сфері мовної освітньої політики з того часу розвивалася у відповідь на зміни потреб і пріоритетів держав-членів. Вжиті дії були спрямовані не лише на сприяння вивченню мов, але й на забезпечення та зміцнення мовних прав, поглиблення взаєморозуміння, консолідацію демократичного суспільства та сприяння соціальної єдності.

З 1959 р., як тільки Культурна конвенція набула чинності, розпочато активне запровадження узгодженої освітньої політики для Європи. Пріоритетними векторами запровадження спільної політики в галузі освіти стали такі: координація навчальних програм і розширення вивчення мови; впровадження низки заходів з метою проведення лінгвістичних і психологічних досліджень для вдосконалення та розширення сучасної мови; реалізація низки проектів (“Проект з освіти дорослих і викладання/вивчення мови в школі”, “Сучасні мови: покращення та інтенсифікація вивчення мов як чинники, що

---

⁷ Портал мовної політики Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=018>

⁸ Там само. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=018>

сприяють європейському розумінню, співпраці та мобільності”, “Вивчення та викладання сучасних мов для спілкування”, “Вивчення мов для європейського громадянства” тощо).

1990-ті роки ХХ ст. ознаменувалися швидким розширенням Ради Європи і, відповідно, розширенням програми за рахунок участі нових держав-членів. 1994 р. створено Європейський центр сучасних мов (ЕСМЛ). Якщо Програма мовної політики врегульовувала саме мовну освіту, то новостворений центр ЕСМЛ мав на меті регулювати освітню практику та підготовку висококваліфікованих викладачів мов. Після 2001 р. розпочалася реалізація цілеспрямованої програми розвитку багатомовної та міжкультурної освіти.

Зазначимо, що в цьому контексті захист і заохочення багатомовності та міжкультурності є однією з основних цілей Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Окрім того, в Рамковій конвенції про захист національних меншин, яка набула чинності 1998 р., зазначено, що плюралістичне і справді демократичне суспільство має поважати етнічну, культурну, мовну та релігійну самобутність кожної особи, яка належить до національної меншини.

Питання мовної політики в інституціях ЄС

Розширення Європейського Союзу дає підстави стверджувати, що Європа звертає неабияку увагу на політику багатомовності, збагачення мовної та культурної різноманітності, міграції та мобільності. Зазначимо, що питання мовної політики в інституціях ЄС регулюють Департамент мовної політики (Language Policy Division) та Європейський центр сучасних мов (European Centre for Modern Languages).

Так, Департамент мовної політики відповідає за пропаганду багатомовності, створює знаряддя для визначення стандартів, які дають змогу європейським (і не тільки) державам здійснювати спільну мовну політику. На порталі Департаменту зазначено, що “мови є фундаментальним аспектом життя людей і демократичного функціонування суспільства”⁹. Зважаючи на потреби, визначені державами-членами, Рада Європи впродовж останніх кількох десятиліть працювала над створенням набору ресурсів, доступних для органів управління освітою та професіоналів, які принесуть користь усім громадянам Європи. Деякі з цих положень широко використовують у своїй мовній політиці й поза межами ЄС, адже завдання Програми мовної політики в контексті Європейської культурної конвенції є частиною мети й завдань Ради Європи. Зокрема йдеться про права осіб, соціальну інтеграцію та єдність, міжкультурне розуміння та рівний доступ до якісної освіти. Люди, які вивчають мови або користуються ними, перебувають у центрі впровадження Програми мовної політики незалежно від статусу, мови, якою вони послуговуються в сім’ї, а

---

⁹ Портал мовної політики Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/language-policy>.

також мови меншин або регіональної мови. Розроблено й спеціальну програму, яка зосереджена на мовній інтеграції мігрантів і переселенців. Аналітичні інструменти та робочі посібники разом із пропонованими дослідженнями та довідковими матеріалами ґрунтуються на повазі до мовної множинності й культурного розмаїття та визнанні їх. Результатом цієї роботи є безліч ресурсів, доступних на вебпорталі мовної політики Ради Європи та на спеціальних тематичних вебсайтах, наприклад, “Платформа ресурсів і довідок для багатомовної та міжкультурної освіти”¹⁰, “Загальноєвропейські рекомендації з вивчення мов: вивчення, викладання, оцінювання (CEFR)”¹¹, “Мовна інтеграція дорослих мігрантів (LIAM)”¹², “Мовна підтримка дорослих біженців: інструментарій Ради Європи”¹³, “Європейське мовне портфоліо”¹⁴.

Місією Європейського центру сучасних мов, заснованого в Австрії 1994 р., є заохочення до досконалости та інновацій у викладанні мов, постійній підтримці держав-членів у впровадженні ефективної політики мовної освіти. У співпраці з відділом мовної політики Ради Європи Центр функціонує як каталізатор реформ у викладанні та вивченні мов. Він допомагає всім зацікавленим сторонам у державах-членах об’єднати політику та практику мовної освіти. Завданням Європейського центру сучасних мов є реалізація політики поширення знання мов і популяризація інноваційних і перевірених методів у викладанні іноземних мов, позаяк сучасна Європа “віддана мовному та культурному різноманіттю, де визнається та підтримується ключова роль якісної мовної освіти в досягненні міжкультурного діалогу, демократичного громадянства та соціальної єдності”¹⁵. Сьогодні Центр налічує 35 постійних країн-членів ECML, а також підписано спеціальну угоду з Канадою, згідно з якою Інститут офіційних мов і двомовності (OLBI), що базується в Університеті Оттави, діє як Національний контактний пункт для Канади. Крім того, залучено 12 експертів із країн, які не є членами ЄС, що дає змогу Центрові зміцнити свій досвід у конкретних сферах і підвищити свою видимість у Європі та поза її межами.

Зазначимо, що Україна сьогодні також належить до країн-експертів, залучених до діяльності ECML. У межах мережевої структури, що складається із провідних спеціалістів експертного середовища, ECML проводить чотирирічні програми, спрямовані на вирішення найважливіших освітніх проблем, які

---

¹⁰ Портал мовної політики Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/platform-plurilingual-intercultural-language-education>

¹¹ Там само. URL: <https://www.coe.int/en/web/common-european-framework-reference-languages>

¹² Там само. URL: <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants>

¹³ Там само. URL: <https://www.coe.int/en/web/language-support-for-adult-refugees/home>

¹⁴ Там само. URL: <https://www.coe.int/en/web/portfolio>

¹⁵ Європейський центр сучасних мов (ECML). URL: <https://www.ecml.at/Aboutus/AboutUs-Overview/tabid/172/language/en-GB/Default.aspx>

потребують рішучих дій. Міжнародні команди проєкту співпрацюють з експертами з 33 країн Європи, надаючи навчальні плани для педагогів та спонукаючи їх навчати інших у своїх установах і закладах, публікуючи приклади належної практики, застосовні до різних контекстів. Контактні пункти Європейського центру сучасних мов, які діють у кожній державі, що є членом інституції, просувають свою діяльність і зміцнюють динамічну мережу ECML на національному рівні. Унікальна структура Центру – європейський орієнтир для всіх, хто зацікавлений у досконалості мовної освіти.

Структура Європейського центру сучасних мов¹⁶

Сьогодні європейський континент є прихистком для мільйонів мігрантів кількох поколінь, а також домівкою для спільнот національних меншин. Як ми вже зазначали, з початком повномасштабного вторгнення рф Європа проде-

¹⁶ Європейський центр сучасних мов (ECML). URL: <https://www.ecml.at/Aboutus/AbouttheECML/tabid/141/language/en-GB/Default.aspx>

¹⁷ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Aboutus/MemberStateRepresentation/GoverningBoard/tabid/3006/language/en-GB/Default.aspx>

¹⁸ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Aboutus/MemberStateRepresentation/NationalNominatingAuthorities/tabid/219/language/en-GB/Default.aspx>

¹⁹ Європейський центр сучасних мов (ECML). URL: <https://www.ecml.at/Aboutus/MemberStateRepresentation/Contactpoints/tabid/3007/language/en-GB/Default.aspx>

²⁰ Європейський центр іноземних мов в Австрії. URL: <https://verein.ecml.at/>

монструвала рішучу підтримку України, про що свідчить низка нормативно-правових рішень, зокрема: *Спільна заява Європейського Союзу* від 24 лютого 2022 р., “Імплементативне рішення” від 4 березня 2022 р. (впровадження тимчасового захисту громадян України, які проживають в Україні та були переміщені з 24 лютого 2022 р. унаслідок військового вторгнення російських збройних сил); *Повідомлення “Вітаємо тих, хто тікає від війни в Україні: готовність Європи задовольнити потреби”* від 23 березня 2022 р., в якому чітко окреслено конкретні заходи для підтримки держав-членів щодо приймання біженців.

Особливу увагу приділено питанню організації освіти, позаяк більшість українських дітей, які отримали притулок у країнах Європи, – це діти шкільного віку. Пріоритетним напрямом підтримки українських переселенців визначено їхню інтеграцію до систем освіти країн ЄС, а також мобілізацію вчителів. 31 березня 2022 р. Європейська комісія у документі *“Політичні рекомендації щодо підтримки включення українських біженців до освіти”* запропонувала основні принципи інтеграції українських дітей-біженців до систем освіти держав-членів. У Рекомендаціях зазначено, що “безпосереднім пріоритетом є створення для дітей-біженців місць, де вони відчують себе в безпеці та мають доступ до освіти, а також умови для подолання психологічних травм й мовних бар’єрів”. Як бачимо, ЄС за підтримки держав-членів реалізовує цілеспрямовану та комплексну діяльність з інтеграції переселенців з України до Європейської спільноти.

Європейський центр сучасних мов також активно впроваджує низку проєктів, присвячених мовній освіті та мовним потребам мігрантів, позаяк саме мовна освіта і, зокрема, вивчення мови країни-реципієнта, відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці інтеграції мігрантів різних вікових категорій до системи освіти, ринку праці та суспільства в цілому. Саме така інтеграція допомагає створити соціально згуртованішу Європу.

Від початку повномасштабної війни РФ проти України найавторитетніші міжнародні організації, ґрунтуючись на напрацьованому досвіді функціонування освіти в умовах криз, долучилися до розроблення рекомендацій щодо інтеграції переселенців з України, зокрема українських дітей та молоді в освітні системи. Міжнародні організації сьогодні пропонують різноманітні інструментарії для мовної підтримки дітей та дорослих з України.

Так, у травні 2022 р. Європейський центр сучасних мов при Раді Європи створив сторінку для підтримки мовної інтеграції переселенців з України²¹. На сайті подано інструменти для адаптації дітей до нового середовища та освітніх закладів. Деякі матеріали розроблено спеціально для нових реалій, які виникли

---

²¹ Підтримка (мовної) інтеграції біженців з України. URL: <https://www.ecml.at/Resources/SupportingthelinguisticintegrationofrefugeesfromtheUkraine/tabid/5558/language/en-GB/Default.aspx>

внаслідок агресії російської федерації на території України. Інші адаптовано з набору інструментів для дорослих, розробленого в межах проекту Ради Європи з лінгвістичної інтеграції дорослих мігрантів.

Матеріали призначено для допомоги організаціям, педагогам і волонтерам, які надають мовну підтримку дітям-біженцям, що прибули з України та не знають або недостатньо знають мову нової країни. На сайті представлено дев'ять інструментів, перекладених мовами сусідніх країн, що приймають найбільшу кількість вимушених переселенців з України: угорську, польську, румунську, словацьку та чеську.

Інструменти для дітей і вчителів містять низку рішень та рекомендацій щодо вивчення мов країн перебування біженців, а саме²²:

Інструмент А: пропонує загальні вказівки щодо того, як допомогти дітям, які прибувають з України, налагодити розмовну взаємодію з іншими дітьми та людьми з місцевості перебування²³.

Інструмент В: містить рекомендації для вчителів і волонтерів щодо питань, що стосуються походження дітей та їхніх нагальних потреб²⁴.

Інструмент С: запропоновано поради тим людям, які мають невеликий досвід або взагалі не мають досвіду допомоги людям у вивченні іноземної мови. Інструмент пропонує пошук рішень щодо мовної підтримки, яка, ймовірно, буде потрібна дітям, які прибувають з України, зазначає, як саме найкраще надати цю допомогу²⁵.

Інструмент Д: пропонує вказівки щодо того, як взаємодіяти з дітьми під час перших індивідуальних зустрічей з ними²⁶.

Інструмент Е: призначений для тих, хто надає мовну підтримку, щоб допомогти в збиранні інформації про знання дітей, які прибувають з України, про мови, які вони знають, про їхні інтереси та пріоритети²⁷.

Інструмент Ф: пропонує кілька простих способів дати дітям змогу розповісти про себе та свій досвід. Він містить перелік корисних фраз (з перекладом українською), якими діти можуть скористатися для цієї мети²⁸.

Інструмент Г: пропонує різні способи підтримки дітей, які прибувають з України, допомагає їм зрозуміти свою першу реакцію на нові обставини й оточення та адаптуватися до них²⁹.

---

²² Європейський центр сучасних мов (ECML). URL: <https://www.coe.int/en/web/language-support-for-adult-refugees/language-support-to-children>

²³ Підтримка (мовної) інтеграції біженців з України. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-A.pdf>

²⁴ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-C.pdf>

²⁵ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-C.pdf>

²⁶ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-D.pdf>

²⁷ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-E.pdf>

²⁸ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-F.pdf>

Інструмент Н: містить рекомендації для вчителів, які допомагають дітям адаптуватися до мови, використовуваної під час викладання шкільних предметів, а також конкретні пропозиції вчителям, як налаштувати усне спілкування, щоб полегшити розуміння дітям³⁰.

Інструмент І: пропонує вказівки щодо організації заходів, які залучають дітей-переселенців до спільноти та дають змогу їм використовувати мову, яку вони вивчають, у різних середовищах³¹.

Також зазначимо, що на вебсайті Департаменту освіти Ради Європи, крім цього, створено спеціальну вебсторінку “Освіта під час кризи”. Матеріали, презентовані на сайті, покликані адаптувати українських дітей до європейських освітніх стандартів. Вебсторінку створено за результатами проведених дебатів “Освіта під час кризи: надзвичайні заходи для українських біженців і країн їхнього перебування” 15–17 березня 2022 року в Страсбурзі (Франція) на засіданні Керівного комітету Ради Європи з питань освіти.

Країни-члени Ради Європи, які приймають українських біженців, та міжнародні організації, що допомагають адаптації українських дітей до європейських освітніх стандартів, надали таке:

- інформацію щодо організації освітнього процесу в європейських країнах;
- матеріали для мовної інтеграції дітей та молоді в національні системи освіти, розширивши різноманітність інструментів Ради Європи;
- нормативно-правове забезпечення країн, які приймають українських біженців, щодо гарантування права на освіту під час надзвичайної ситуації;
- матеріали, які будуть корисними керівникам шкіл та вчителям в організації класного освітнього середовища у всій Європі задля підвищення рівня освіти;
- ініціативи та заходи, які проводить європейська спільнота для організації навчального процесу українських дітей.

Сторінку постійно оновлюють і наповнюють новою інформацією.

У межах проекту Ради Європи розроблено та адаптовано інструменти і для дорослих переселенців, що презентовано в Інструментарії “Мовна інтеграція дорослих мігрантів”. У січні 2022 р. відбувся вебінар, на якому презентували новий довідковий посібник із навчання грамоти та вивчення другої мови для лінгвістичної інтеграції дорослих мігрантів (LASLLIAM). Довідник розробила група експертів за сприяння Департаменту освіти Ради Європи для

---

²⁹ Підтримка (мовної) інтеграції біженців з України. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-G.pdf>

³⁰ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-H.pdf>

³¹ Там само. URL: <https://www.ecml.at/Portals/1/documents/events/Ukraine-tool-I.pdf>

підтримки високоякісного навчального середовища для мігрантів. У посібнику надано рекомендації для викладачів мов, розробників навчальних програм і мовних політиків з метою розробити, запровадити, оцінити та вдосконалити навчальні програми, адаптовані до конкретних потреб цільових слухачів певної вікової категорії.

Висновки. Отже, можемо констатувати, що підтримка Європейським Союзом мовної інтеграції переселенців з України є комплексною діяльністю. Вона охоплює політичні рекомендації Брюсселя і держав-членів, фінансову підтримку ЄС, імплементаційні моделі, що їх реалізують держави-члени на національному, регіональному та місцевому освітньому рівнях. Зазначимо, що мовна підтримка переселенців з України стратегічно важлива для здобуття освіти українськими дітьми та молоддю, їх інтегрування у європейське суспільство. Ці питання потребують подальшого вивчення та аналізу, особливо сьогодні, коли значна кількість здобувачів освіти, громадян нашої держави вимушено перебуває за кордоном у зв'язку з військовою агресією РФ в Україні.

Список літератури

Jakobson R. Wspólny język lingwistów i antropologów, [w:] idem, *W poszukiwaniu istoty języka. Wybór pism*, M. R. Mayenowa (red.), t. I. Warszawa, 1989. S. 471–489.

Komorowska H. Polityka językowa – warianty rozwiązań w krajach europejskich. *Języki obce w szkole*. 2004. Nr 1. S. 38–46.

Kutyłowska K. Polityka językowa w Europie. Raport analityczny. Warszawa, 2013.

Official website of the European Union. URL: https://europa.eu/european-union/index_en

Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство*. Київський національний університет ім. Т. Шевченка. К., 2019. № 1 (49). С. 9–31.

Висоцький О. Технології та стратегії мовної політики. *Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність*. Матеріали Міжнародної наукової конференції. 24–25 травня 2019 р., Дніпро. Наук. ред. О. Ю. Висоцький. Дніпро: СПД “Охотнік”, 2019. С. 68–71.

Данилевська О. Мова в революції та революція в мові: мовна політика Центральної Ради, Гетьманату, Директорії УНР. К., 2009. 176 с.

Європейський центр іноземних мов в Австрії. URL: <https://verein.ecml.at/>

Європейський центр сучасних мов (ECML). URL: <https://www.ecml.at/Aboutus/AboutUs-Overview/tabid/172/language/en-GB/Default.aspx>

Куньч З. Й. Усвідомлення ідентифікаційної функції мови в умовах російської агресії. *Психологія національної безпеки і благополуччя особистості*. Тези I Міжнародної науково-практичної конференції, 14–15 березня 2019 р., м. Львів. 2019. С. 89–90.

Куньч З. Й., Харчук Л. В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз / Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи: монографія [за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача]. Львів – Olsztyn: РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 211–219.

Куць О. Мовна політика деяких зарубіжних держав: наук. вид. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2011. 200 с.

Лаєм Карсон. “Країна без мови є країною без душі”. Тиждень ua. 2014. 26 червня. URL: <https://tyzhden.ua/World/112653>

Левчук П. Г. Мовна політика в країнах Європейського Союзу та Україна. Аналіз та приклади добрих практик. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee6dd3e0-f192-49f7-b598-fafbd39fce49/content>

Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик О. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій. *Український педагогічний журнал*, 2022. № 2, С. 5–18. URL: <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-2-5-18>

Марусик Т., Кошова Н. Інфраструктура задоволення мовних потреб громадян та її функціонування. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*. Київ: ПІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2008. С. 86–112.

Масенко Л. Мовна ситуація України: соціолінгвістичний аналіз. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні: аналіз і рекомендації*. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2008. С. 96–131.

Масенко Л. Нариси з соціолінгвістики. Київ: Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2010. 243 с.

Підтримка (мовної) інтеграції біженців з України. URL: <https://www.ecml.at/Resources/SupportingthelinguisticintegrationofrefugeesfromtheUkraine/tabid/5558/language/en-GB/Default.aspx>

Плотницька І. Теоретико-методологічні засади аналізу мовної політики в державному управлінні. *Державне будівництво*. 2007. № 1. Ч. 1. С. 47–53.

Портал мовної політики Ради Європи. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatyid=018>

Центр європейської інформації. URL: http://library.te.ua/proekti/european-center/nfo_es/
Шевчук Г., Трач Н. Мовна політика після Помаранчевої революції. *Магістеріум*. Мовознавчі студії. 2009. Вип. 37. С. 97–104.

Яцимирська М. Мовна політика Європейського Союзу. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Вип. 45. С. 316–322.

ЄВРОПЕЙСЬКА МОВНА ПОЛІТИКА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Анотація. У статті висвітлено проблему мовної політики Європейського Союзу, заходи з утвердження державного статусу мови/мов автохтонних народів в європейських державах, зазначено, що державна мова є рушійною силою національної єдності. Проаналізовано мовне законодавство окремих держав ЄС і роботу різних інституцій, що контролюють виконання законів про мову, опікуються розвитком державної мови та її захистом. Описавши досвід мовної політики Словаччини, Німеччини, Польщі, Іспанії, країн Балтії, автор продемонструвала, що українська мова нині має законодавчо закріплений статус державної мови, в Україні створено державні та громадські інституції, які контролюють дотримання положень Конституції України, а пріоритетність української мови у всіх сферах суспільного життя гарантує закон України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”.

Ключові слова: мовна політика; державний статус мови/мов автохтонних народів; євроінтеграція; європейський досвід; державна мова.

EVROPEAN LANGVAGE POLICY: EXPERIENCE FOR UKRAINE

Abstract. The article highlights the problem of the language policy of the European Union, shows measures to establish the state status of the language/languages of indigenous peoples in European states, and states that the state language is the driving force of national unity. The language legislation of individual EU states and the work of various institutions that control the implementation of language laws and take care of the development of the state language and its protection are analyzed. The experience of the language policy of Germany, Poland, Spain, and the Baltic states is described. Author demonstrated that the Ukrainian language currently has the legally established status of the state language, state and public institutions have been created in Ukraine that monitor compliance with the provisions of the Constitution of Ukraine, and the priority of the Ukrainian language in all spheres of public life is guaranteed by the Law of Ukraine “On Ensuring the Functioning of the Ukrainian Language as a State Language”.

Key words: language policy; state status of the language/s of indigenous peoples; European integration; European experience; national language.

Пріоритетом незалежної України є вступ до європейських та євроатлантичних об'єднань. Повномасштабна війна, розпочата проти нашої держави, ще раз переконливо засвідчила, що лише інтегрування до міжнародної

---

¹ **Литвин Оксана**, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови Національного університету “Львівська політехніка”. E-mail: Oksana.H.Lytvyn@lpnu.ua

спільноти може допомогти нам у захисті від безжального агресора, відіграти надзвичайно важливу роль у звільненні та відбудові всієї країни у її міжнародно визнаних кордонах, принести геополітичні та економічні дивіденди прогресивній частині світового співтовариства. У цих обставинах все більшої актуальності набуває ініціатива Східного партнерства, через яку Україна веде активний політичний діалог з Європейським Союзом.

Євроінтеграція – закономірний процес економічного та політико-правового зближення України з міждержавними структурами, який має завершитися вступом України до Європейського Союзу. Нині, у воєнний час, Україна змогла наблизитись до цієї мети, отримавши 23 червня 2022 р. статус кандидата в члени Європейської спільноти.

Одним із завдань на шляху до повноправного членства країни в ЄС є узгодження різноманітних аспектів законодавства, яке визначає правила зовнішньої та внутрішньої політики. Для цього потрібна наполеглива спільна праця влади, громадянського суспільства, наукових і культурних кіл, бізнесу тощо. Щоб інтегруватись в європейську спільноту, необхідно врахувати та імплементувати досвід держав ЄС щодо мовної політики.

Мета цієї роботи – всебічно дослідити заходи з утвердження державного статусу мови/мов автохтонних народів у європейських країнах. Проаналізуємо мовне законодавство окремих держав ЄС (Словаччини, Німеччини, Польщі, Іспанії, країн Балтії) та роботу різних інституцій щодо врегулювання статусу і захисту державної/офіційної мови в цих країнах. Для порівняння розглянемо мовні закони, прийняті в Україні.

Науковці по-різному підходять до визначення засад мовної політики, наприклад, В. Пісарек підкреслює, що для опису мовної політики в країні потрібно звернути увагу на три її аспекти: юридичний, культуромовний та освітній. Юридичний аспект стосується врегулювання статусу та захисту мови/мов на державному рівні. Культуромовний аспект спрямований на розвиток мови, правильність вживання мовних норм, а освітній – звертає увагу на викладання державної та іноземних мов². Р. Філліпсон виділяє три типи мовної політики: планування статусу, корпусу та засвоєння. Планування статусу – це компетенція державних інституцій і стосується надання окремим мовам окреслених функцій за допомогою конституції та/або інших нормативних актів. Планування корпусу забезпечують спеціальні інституції, які контролюють правильність вживання лексики, граматики й ортографії мови. Планування засвоєння стосується навчання мов у системі освіти³. Підтримуємо думку

---

² Pisarek W. *Polityka językowa w wybranych krajach europejskich. Polska polityka językowa w Unii Europejskiej* / J. Warchala, D. Krzyżyk (red.). Katowice, 2008. S. 79–105, c. 80–81.

³ Philipson R. *English-only Europe?: Challenging language*. London ; New York : Psychology Press, 2003. 240 p.

вищезгаданих дослідників і проаналізуємо мовну політику в кількох державах Європейського Союзу, звернувши увагу на юридичний аспект, щоб показати позитивні приклади втілення мовної політики для нашої країни.

Дослідники мовної політики європейських держав звертають увагу на те, що по-різному вирішують мовні питання в ЄС, бо кожна країна має свою історію, культурні традиції. У державах ЄС статус державної мови переважно відображений у конституціях, але й беруть до уваги міжнародні акти (Європейська хартія регіональних або міноритарних мов⁴, Рамкова конвенція про захист національних меншин), рекомендаційні документи (Загальна декларація Всесвітнього конгресу з мовних прав у Барселоні (1996 р.), “Ословські рекомендації ОБСЄ щодо мовних прав національних меншин” (1998 р.)); рішення Комітету експертів Ради Європи щодо національних звітів про виконання мовної хартії та експертні висновки про мовне законодавство окремих держав. Мовне питання широко відображене в наукових публікаціях⁵.

Роль державної мови як основного чинника національної єдності визнають у всіх країнах Європи. На найвищих державних рівнях розробляють і втілюють механізми дотримання мовних прав своїх громадян. В. Василенко, досліджуючи законодавство європейських держав, звертає нашу увагу на те, що статус офіційних мов і засади мовної політики в більшості країн прописані в перших розділах конституцій. Як правило, одна офіційна (державна) мова використовується на теренах країни. За його дослідженнями, адміністративно-територіальні одиниці не визначають статусу мов⁶.

На сучасному етапі серед 50 країн Європи 42 мови мають статус офіційної на всій території своєї країни. Немає згадок про статус мов, як правило, у конституціях унітарних держав, бо більшість їхнього населення – представники однієї нації, тому й застосовують свою національну мову (Данія, Нідерланди, Норвегія, Швеція, Бельгія, Кіпр та частково у Фінляндія).

У більшості європейських країн законодавчо відображено мовні права національних меншин. Низка держав ратифікувала “Європейську хартію регіональних або міноритарних мов”, у якій пріоритетними є підтримка і захист мов, яким загрожує зникнення⁷. Зауважимо, що країни Балтії, Бельгія, Ірландія, Греція, Португалія, Франція, Туреччина та деякі інші не підписали цього документа, бо вважають, що в їхніх країнах діють усі системи захисту мов

---

⁴ Європейська хартія регіональних мов та мов меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 19.04.2023).

⁵ Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство* : міжвідом. наук. зб. Вип. 1. № 49. 2019. С. 9–31, с. 13.

⁶ Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74–83.

⁷ Європейська Хартія регіональних мов та мов меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 19.04.2023).

національних меншин. Як зазначають дослідники, “країни Балтії не підписали “Європейської хартії регіональних мов або мов меншин”, тому що уряди Литви, Латвії та Естонії вирішили, що її положення суперечать Конституціям цих країн”⁸.

Україна ухвалила Європейську хартію регіональних або міноритарних мов 1999 р.⁹, що, на нашу думку, тільки спровокувало гострі суперечки в суспільстві. Конституційний Суд України відмінив її дію, а 2005 р цей нормативний документ ще раз набрав чинности.

У липні 2012 року Верховна Рада України прийняла Закон “Про засади державної мовної політики”, врахувавши положення Хартії та внісши до українського законодавства поняття “*регіональна мова*”¹⁰. І. Фаріон слушно вважає, що цей закон порушив конституційну норму щодо української мови як державної, бо закріплена на певній території регіональна мова має ті самі права, що й державна¹¹.

Погоджуємось із науковцями, що імплементація положень Хартії в Україні ускладнювалася термінологічними розбіжностями, тому що сталась помилка під час перекладу. В. Василенко зауважив, що в такий спосіб термін “регіональні мови або мови меншин” потрапив до нашого законодавства, замість “регіональні або міноритарні мови”¹². Згідно з положеннями Хартії в Україні захисту потребують гагаузька, караїмська та кримськотатарська мови. Російська мова не є регіональною або міноритарною, бо територіально не пов’язана, отже, не потребує якогось специфічного захисту. У контексті мовного політичного дискурсу О. Руда акцентує на тому, що “тексти і закону, і Хартії вже отримали експертну оцінку науковців і юристів, які одностайні у висновку: положення документів суперечать Конституції України та Хартія використовується не за її призначенням”¹³.

Як було зазначено, у країнах ЄС статус та порядок використання мов врегульовані на найвищому законодавчому рівні. Досліджуючи мовну політику

---

⁸ Куньч З. Й., Харчук Л. В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз. *Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи* : монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача. Львів ; Olsztyn : РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 211–219.

⁹ Європейська Хартія регіональних мов та мов меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 19.04.2023).

¹⁰ Про засади державної мовної політики : Закон України № 5029-VI від 03.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 24.05.2023).

¹¹ Фаріон І. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). *Українська реальність крізь призму терміна* : монографія / Куньч З. Й., Фаріон І. Д., Микитюк О. Р., Городиловська Г. П., Харчук Л. В. Львів : Вид-во Львівської політехніки. С. 47–93.

¹² Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74–83.

¹³ Руда О. Г. Мовне питання як об’єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі : монографія. Київ : Інститут української мови, 2012. 232 с., с. 6.

європейських держав, Б. Ажнюк слушно зауважує, що в документах послуговуються термінами-словосполученнями “державна мова” й “офіційна мова”, які є неоднозначні за семантикою. Погоджуємося з цим, позаяк у значенні цих термінів переплітаються видове й родове. Вочевидь, це спричинило й неоднозначність терміна “офіційна мова”¹⁴. За нашими спостереженнями, термін “державна мова” вживають у законодавстві тих країн, де цю функцію виконує мова титульного народу, а мова іншого народу є офіційною. Ці терміни розмежовано у Конституції Словаччини: з 1990 р. діяв “Закон про офіційну мову Словацької Республіки” (Zákon o úradnom jazyku v Slovenskej republike), а 1995 р. набрав чинності “Закон про державну мову Словацької Республіки” (Zákon o štátnom jazyku Slovenskej republiky), де прописано, що “державною мовою на території Словацької Республіки є словацька мова. Державна мова має перевагу над іншими мовами на території Словацької Республіки” (§ 1, п. 1–2)¹⁵. Отже, термін “державна мова” стосується мови титульного народу.

В Іспанії питання мови теж непросте, бо, крім іспанської, є каталонська та кастильська мови. У законодавчих документах прослідковуємо вживання терміна “офіційна мова”. Наприклад, у Конституції записано: “Офіційною мовою держави є кастильська. Усі іспанці зобов’язані її знати і мають право нею користуватися”¹⁶. За законодавством Автономної області Каталонія офіційними мовами на її теренах є мови каталонська й іспанська¹⁷.

Не у всіх європейських країнах мови титульного народу мають офіційний статус. За спостереженнями Б. Ажнюк, у таких ситуаціях в офіційних документах вживають термін “іноземна мова”¹⁸. Наприклад, у Чеській Республіці відповідно до закону обов’язковою умовою для одержання громадянства є знання чеської мови, а всі офіційні документи, які подає особа до державних органів, перекладаються з іноземної мови на чеську (§ 22)¹⁹. У Німеччині офіційно теж немає закону про офіційну мову, однак для отримання громадянства треба складати іспит, який засвідчить достатній рівень володіння німецькою мовою²⁰.

Щоб врахувати досвід Республіки Польщі у виробленні й реалізації дієвої мовної політики, торкнемось не лише юридичного, але й культуромовного та

---

¹⁴ Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство* : міжвідом. наук. зб. Вип. 1. № 49. 2019. С. 9–31., с. 17.

¹⁵ O štátnom jazyku Slovenskej republiky : Zákon Národnej rady Slovenskej republiky No 270 z 15. novembra 1995. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> (дата звернення: 18.04.2023).

¹⁶ The Spanish constitution. Boletín Oficial del Estado. URL: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> (дата звернення: 18.04.2023), ст. 3.

¹⁷ Estatut de la Comunitat Autònoma de Catalunya. URL: <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48146.pdf> (дата звернення: 19.04.2023), ст. 6, п. 2.

¹⁸ Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство* : міжвідом. наук. зб. Вип. 1. № 49. 2019. С. 9–31., с. 16.

¹⁹ O nabývání a pozbývání státního občanství České republiky : Zákon České národní rady č. 40 ze dne 29 prosince 1992. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-40> (дата звернення: 19.04.2023).

²⁰ Больман І. Мовні війни в Європі / пер. з фр. Київ : К.І.С., 2007. 280 с.

освітнього аспектів. У сучасних нормативних документах Польщі фіксуємо такі терміни: “державна мова”, “регіональна мова” та “іноземна мова”. Єдиною державною мовою згідно з основним законом є польська, що, своєю чергою, не порушує прав інших народів, що проживають у цій державі²¹. Статус мови у Польщі визначає “Закон про польську мову” від 1999 р., який передбачив створення Ради польської мови при Президії Академії наук. До Ради увійшли провідні мовознавці, юристи, медики, духовні особи, при ній створено такі комісії: етики слова, дидактики, релігійної мови, юридичної мови, інформативної термінології, мови в ЗМІ, медичної мови, польської за кордоном, ортографічно-орномастичну та живого слова²².

Польською мовою згідно із законом має укладатися кожен текст угоди, підписаний на території Польщі, подаватися реклама продуктів, податкова інформація, інструкції тощо. Усі державні документи оприлюднюються державною мовою, а за невиконання цього положення передбачено штраф у розмірі до 100 000 злотих.

Активним інструментом мовної політики країни є сертифікація польської як іноземної відповідно до європейських стандартів. Навчання у польських університетах для іноземців передбачає рівень B2 володіння польською, для отримання громадянства – рівень B1. На думку дослідників, саме завдяки цим заходам упровадження мовної політики польська мова стала найпрестижнішою мовою в ЄС²³.

У Польській Республіці вироблений чіткий підхід щодо розвитку мов меншин. Наприклад, кашубська мова є регіональною в Померанії, а німецька мова у ролі регіональної поширена у Верхній Сілезії та Померанії. Найпоширенішими іноземними мовами Польщі є білоруська, російська, німецька, українська.

Показовою, на нашу думку, є практика вирішення мовного питання країн Балтії, які після здобуття незалежності провели реформу мовного законодавства і заклали основу для сучасної мовної політики за етнонаціональною моделлю²⁴. З 90-х рр. ХХ ст. усі службовці державних, муніципальних, судових органів, а також працівники поліції, установ зв’язку, транспорту, охорони здоров’я, соціального забезпечення тощо Литви, Латвії та Естонії мали послуговувалися лише державною мовою. Щоб впровадити ці норми, було

---

²¹ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення: 21.04.2023), ст. 27.

²² O języku polskim : Ustawa nr 90 poz. 999 z dnia 7 października 1999 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19990900999> (дата звернення: 21.04.2023).

²³ Левчук П. Г. Мовна політика в країнах Європейського Союзу та Україна : аналіз та приклади добрих практик. *Мова : класичне – модерне – постмодерне* : зб. наук. пр. 2016. Вип. 2. С. 91–102.

²⁴ Стеценко С., Клименко Л. Державна мовна політика країн Прибалтики та Ірландії (порівняльно-правовий аспект). *Юридична Україна*. 2012. Ч. 8. С. 23–27, с. 23.

запроваджено мовну атестацію для осіб, які претендували на певну роботу, а не здобували освіти латиською, естонською, латвійською. Від перших років незалежності у всіх балтійських країнах функціонують: Центр державної мови Латвії, Інспекція мови Литви і Мовна інспекція Естонії. Спеціальний контрольний орган, що функціонує в Литві, – це Мовна інспекція, яка перевіряє школи, підприємства, установи щодо проблем дотримання державної мовного закону²⁵.

В Україні, на наш погляд, над мовною політикою теж плідно працюють. Вітчизняні законотворці також послуговуються термінами “державна мова”, “офіційна мова”, “регіональна мова”. Згідно з основним законом нашої країни “державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує її всебічний розвиток і функціонування в усіх сферах суспільного життя на всій території України. При цьому гарантує вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування”²⁶. Законодавчо врегульовано статус мови, адже створено Раду з питань мовної політики при Президентові України, департамент зі здійснення мовної політики в структурі Державного комітету України в справах національностей та міграції. Варто зазначити, що увагу приділено не лише юридичному, але й культуромовному аспекту в таких документах: “Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови”²⁷, “Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки”²⁸.

Дослідники одноставні в тому, що потрібні конкретні адміністративні важелі для втілення у життя нормативно-правових ідей, що стосуються мовленнєвої діяльності і відповідальності за їх порушення. Конфліктні ситуації в царині мовної політики в нашій країні виникали постійно, і практично завжди їх підґрунтям були політичні замовлення, інспіровані впливами із сусідньої ворожої країни. Незважаючи на позитивну ухвалу Конституційного Суду України за № 10–рп/99 від 14 грудня 1999 р., де вказано, що положення мовної статті Конституції щодо державної мови і мов національних меншин є не суперечливими, мовне питання в Україні залишається одним із найвразливіших, громадськість активно реагує на будь-які зміни в цій сфері, долучає свої

---

²⁵ Як держава захищає мову. Досвід Литви. Інтерв’ю з головою Мовної комісії Литви Д. Вайшніне та Ю. Пальоніте. *TEXTY.ORG.UA*. URL: https://texty.org.ua/articles/53955/Jak_derzhava_zahyshhaje_movu_Dosvid_Lytvy-53955/ (дата звернення: 12.04.2023).

²⁶ Конституція України. Офіційне видання. Київ : Парлам. вид-во, 2010. 62 с., ст. 10.

²⁷ Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р., № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

²⁸ Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004 – 2010 роки : затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р., №1546. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/2940284> (дата звернення: 19.04.2023).

ініціативи і корективи²⁹. Саме тому українське суспільство виступило категорично проти законопроекту “Про мови” П. Симоненка, О. Єфремова, С. Гриневецького та закону “Про засади державної мовної політики” С. Ківалова і В. Колесніченка³⁰, які цілком слушно розкритикували європейські експерти.

Вплив громадських діячів, українських мовознавців і правників, урахування суспільної думки зумовили ухвалення 25 квітня 2019 р. закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”. У ньому вперше наголошено на тому, що потрібно створити належні умови для забезпечення і захисту мовних прав і потреб саме українців; визначено виконавчі служби, які стежитимуть за дотриманням мовного законодавства; спеціальні органи, що здійснюють функцію контролю за виконанням законів про мову й опікуються розвитком мови титульної нації; передбачено створення окремого мовного органу – “Національної комісії зі стандартів державної мови” (ст. 43), посади Уповноваженого із захисту державної мови (ст. 49) і запровадження штрафів за порушення відповідних статей (прикінцеві та перехідні положення)³¹.

Аналізуючи цей закон, І. Фаріон звертає увагу на важливість окремих його положень, проте справедливо наголошує на його ліберально-гібридний характер, адже в багатьох статтях простежуємо відсилання до інших законів, хоч мало б бути навпаки. Мовознавець зазначає, що й надалі існують квоти щодо функціонування державної мови, відтерміновано застосування окремих статей та відкладено покарання за порушення. Погоджуємось із думкою І. Фаріон, що ці обмеження торкнулись “...трьох базових сфер буття нації: освітньо-наукової, культурно-інформаційної та державно-управлінської. У всіх них допущено іншу мову або ж мову, “прийнятну для сторін”³².

Концепцію “Державної цільової програми розвитку і функціонування української мови” ухвалили 19 травня 2021 р.³³. У цьому документі прописано заходи щодо зміцнення української мови як державної на 9 років (2022–2030). Варто зазначити, що в програмі розроблено культуромовні та освітні аспекти

---

²⁹ Мовні питання в Україні 1917–2000. Документи і матеріали. Сімферополь : Доля, 2003. 286 с., с. 244.

³⁰ Про засади державної мовної політики : Закон України № 5029-VI від 03.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 24.05.2023).

³¹ Про забезпечення функціонування української мови як державної : Закон України № 2704-VIII від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>. (дата звернення: 24.05.2023).

³² Фаріон І. Д. Ліберально-гібридна модель мовного питання в Законі України «Про забезпечення функціонування української мови як державної». *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 26(2). С. 109–119.

³³ Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку і функціонування української мови. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-konceptsiyu-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-i-funkcionuvannya-ukrayinskoyi-movi> (дата звернення: 24.06.2023).

розвитку нашої мови. У ньому наголошено, що треба підвищити рівень викладання української мови як державної в закладах освіти, ввести іспит щодо володіння українською мовою для іноземців, піднімати престиж нашої мови за кордоном. Дуже важливо, що на державному рівні сприятимуть розвиткові української наукової мови, розвиваючи національну словникову базу, яка буде у вільному доступі; підтримуватимуть інновації та розвиток сучасних культурних індустрій. Одним із дієвих засобів впливу на свідомість громадян є ЗМІ, які зобов'язані дбати про культуру свого мовлення і всіх громадян, покращувати україномовний культурний продукт на телебаченні, радіо, у кіно- та відеомережі. Нас обнадіює прописана норма про дублювання українською мовою творів класики світового кінематографу; конче необхідне створення інформаційного медійного україномовного продукту для дітей. У Концепції зацентовано, що надалі держава підтримуватиме книговидавничу справу в Україні. Уперше законотворці звернули увагу на те, що громадяни мають бути поінформовані щодо норм законодавства про державну мову та їх вимоги³².

Із вищесказаного бачимо, що нині, під час війни, в Україні проводиться доволі жорстка та послідовна мовна політика. У Конституції зафіксовано, що українська мова є мовою титульної нації та є державною. Беручи до уваги європейські мовні законопроекти, у нашій країні розроблено та затверджено низку законів, підзаконних актів і програм, які передбачають культуромовні та освітні аспекти утвердження державного рівня української мови, чіткі, дієві механізми її захисту, плекання та всебічної популяризації. Як повідомляє вітчизняний уповноважений із захисту державної мови Т.Кремінь, нині в різних регіонах України затверджено й набрало чинності 47 власних мовних програм, серед них 17 обласних, переважна більшість із них були розроблені й ухвалені вже під час повномасштабної війни³⁴. Хоч все ще не розроблено Державної програми сприяння оволодінню державною мовою, місцеві громади провадять активну діяльність з утвердження державної мови в усіх царинах життя.

Отже, на мовну політику України впливають непослідовні та подекуди відверто помилкові дії вітчизняних парламентарів і владних структур. Натомість в усіх європейських країнах на законодавчому рівні визнано провідну роль державної мови як чинника національної єдності, проводиться виважена мовна політика, розроблені та впроваджені ефективні механізми дотримання мовних прав громадян. У законодавствах країн ЄС передбачено, що обов'язком держави є захист національної мови, піклування про її розвиток. Українська мова на сьогодні теж має законодавчо закріплений статус державної, створені

---

³⁴ Кремінь Т. В Україні функціонують 47 місцевих програм розвитку української мови. *Інтерфакс-Україна*: інформаційне агентство. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/910766.html> (дата звернення: 18.05.2023).

державні та громадські інституції, здатні послідовно забезпечити дотримання положень Конституції та закону України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”. Беручи до уваги досвід послідовного розвитку та системної реалізації мовної політики у країнах Європейської Співдружності, Україна прагне створити адекватну модель функціонування та розвитку державної мови.

Список літератури

Ажнюк Б. Мовна політика: європейські критерії і Україна. *Українське мовознавство*: міжвідом. наук. зб. Вип. 1. № 49. 2019. С. 9–31.

Больман І. Мовні війни в Європі / пер. з фр. Київ: К.І.С., 2007. 280 с.

Василенко В. Юридична регламентація статусу офіційної (державної) мови у практиці європейських держав. *Право України*. 2016. № 3. С. 74–83.

Державна програма розвитку і функціонування української мови на 2004–2010 роки: затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 2 жовтня 2003 р., № 1546. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/2940284> (дата звернення: 19.04.2023)

Європейська хартія регіональних мов та мов меншин. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_014#Text (дата звернення: 19.04.2023)

Комплексні заходи щодо всебічного розвитку і функціонування української мови: затвердж. постановою Кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 р., № 998. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998-97-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.04.2023).

Конституція України. Офіційне видання. Київ: Парлам. вид-во, 2010. 62 с.

Креміль Т. В Україні функціонують 47 місцевих програм розвитку української мови. *Інтерфакс-Україна*: інформаційне агентство. URL: <https://interfax.com.ua/news/general/910766.html> (дата звернення: 18.05.2023)

Куньч З. Й., Харчук Л. В. Сучасна мовна політика України та країн Балтії: зіставний аналіз. *Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи*: монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача. Львів; Olsztyn: РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 211–219.

Левчук П. Г. Мовна політика в країнах Європейського Союзу та Україна: аналіз та приклади добрих практик. *Мова: класичне – модерне – постмодерне*: зб. наук. праць. 2016. Вип. 2. С. 91–102.

Мовні питання в Україні 1917–2000. Документи і матеріали. Сімферополь: Доля, 2003. 286 с.

Про забезпечення функціонування української мови як державної: Закон України № 2704-VIII від 25.04.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>. (дата звернення: 24.05.2023)

Про засади державної мовної політики : Закон України № 5029-VI від 03.07.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5029-17#Text> (дата звернення: 24.05.2023)

Руда О. Г. Мовне питання як об’єкт маніпулятивних стратегій у сучасному українському політичному дискурсі: монографія. Київ: Інститут української мови, 2012. 232 с.

Стеценко С., Клименко Л. Державна мовна політика країн Прибалтики та Ірландії (порівняльно-правовий аспект). *Юридична Україна*. 2012. Ч. 8. С. 23–27.

Уряд схвалив Концепцію Державної цільової програми розвитку і функціонування української мови. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uryad-shvaliv-konceptsiyu-derzhavnoyi-cilovoyi-programi-rozvitku-i-funkcionuvannya-ukrayinskoji-movi> (дата звернення: 24.06.2023)

Фаріон І. Законодавче поле української мови: колоніальна, ліберально-гібридна і національна мовні моделі (1989–2019 рр.). *Українська реальність крізь призму терміна*: монографія / З. Й. Куньч, І. Д. Фаріон, О. Р. Микитюк, Г. П. Городиловська, Л. В. Харчук. Львів: Вид-во Львівської політехніки. С. 47–93.

Фаріон І. Д. Ліберально-гібридна модель мовного питання в Законі України “Про забезпечення функціонування української мови як державної”. *Записки з українського мовознавства*. 2019. Вип. 26(2). С. 109–119.

Як держава захищає мову. Досвід Литви. Інтерв’ю з головою Мовної комісії Литви Д. Вайшнене та Ю. Пальоніте. *TEXTY.ORG.UA*. URL: https://texty.org.ua/articles/53955/Jak_derzhava_zahyshhaje_movu_Dosvid_Lytvvy-53955/ (дата звернення: 12.04.2023).

Estatut de la Comunitat Autònoma de Catalunya. URL: <https://www.parlament.cat/document/cataleg/48146.pdf> (дата звернення: 19.04.2023).

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. URL: <https://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення: 21.04.2023).

O języku polskim: Ustawa nr 90 poz. 999 z dnia 7 października 1999 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19990900999> (дата звернення: 21.04.2023).

O nabyvání a pozbývání státního občanství České republiky: Zákon České národní rady č. 40 ze dne 29 prosince 1992. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1993-40> (дата звернення: 19.04.2023).

O štátnom jazyku Slovenskej republiky: Zákon Národnej rady Slovenskej republiky No 270 z 15. novembra 1995. URL: <https://www.zakonypreludi.sk/zz/1995-270> (дата звернення: 18.04.2023).

Philipson R. English-only Europe?: Challenging language. London; New York: Psychology Press, 2003. 240 p.

Pisarek W. Polityka językowa w wybranych krajach europejskich. *Polska polityka językowa w Unii Europejskiej* / J. Warchala, D. Krzyżyk (red.). Katowice, 2008. S. 79–105.

The Spanish constitution. Boletín Oficial del Estado. URL: <https://www.boe.es/legislacion/documentos/ConstitucionINGLES.pdf> (дата звернення: 18.04.2023).

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ: КЛАСИЧНІ ТА СУЧАСНІ ОРІЄНТИРИ ДЛЯ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ЗМІН ТА ВІЙНИ

Анотація. Розглянуто проблеми, пов'язані із глобальними соціальними трансформаціями, які викликали різноманітні суперечливі та кризові явища, зокрема у сфері ціннісних трансформацій. Класичні складові західного габітусу (індивідуалізм, раціоналізм та активність) розуміють як такі, що стали основою формування сучасних світових держав. На основі результатів дослідження “Україна у трансформації: від радянської республіки до європейського суспільства” (Головаха Є., 2020) виокремлюються такі сучасні європейські цінності: рівність перед законом, самореалізація, толерантність, відкритість до змін, індивідуальна відповідальність, взаємодопомога та трансформовані пострадянські цінності: зрівняльність; кар’єризм; ізоляціонізм; консерватизм; атомізація; патерналізм. В умовах війни в Україні спостерігається збереження євроцентричного вектора розвитку, переорієнтація свідомості більшості українських громадян у контексті національно-громадянської консолідації та зростання довіри до основних соціальних інститутів.

Ключові слова: глобалізація; європейські цінності; пострадянські цінності; солідарність; космополітизм.

EUROPEAN VALUES: CLASSICAL AND MODERN GUIDELINES FOR UKRAINE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION CHANGES AND WAR

Abstract. The chapter studied the problems related to global social transformations, which have caused various controversial and crisis phenomena, including in the field of value transformations that. The classic components of the Western habitus (individualism, rationalism and activity) are understood as those that became the basis of the formation of modern world states. Based on the results of the study Transformation of Ukrainian Society Ukraine in Transformation: from Soviet Republic to European Society by E. Golovakha, the following modern European values are distinguished; equality before the Law, self-realization, tolerance, openness to change, individual responsibility, mutual help and transformed Post-Soviet values; Uniformity careerism, isolationism, conservatism, atomization, paternalism. In the context of the war in Ukraine, there is a strengthening of the Eurocentric vector of development, a reorientations of the consciousness of the majority of Ukrainian citizens in the context of national-civics consolidation and an increase in trust in the main social institutions.

Key words: globalization; European values; Post-Soviet values; solidarity; cosmopolitanism.

---

¹ **Майструк Наталія**, науковий співробітник, Інститут соціології НАН України, PhD in Sociology, Associate Professor. E-mail: natalia.maistruk@gmail.com

Глобалізація як новий процес соціальних трансформацій викликала кризу ідентичності, кризу самовизначення, знаходження себе та заміни ідентичності мультикультуралізмом або плюралістичною ідентичністю. Руйнація соціалістичної системи, розпад Радянського Союзу, що розглядалися як реальна альтернатива Заходу, стали фундаментальним викликом кордонам та ідентичностям, що існували до останнього моменту, та призвели до актуалізації потреби у змінненні дослідницької парадигми на нову, адекватнішу новій реальності. Ш. Ейзенштадт, розвиваючи концепцію множинних модернів, доходить висновку, що процес глобалізації культур у площині міжцивілізаційних взаємодій дійсно є загальним. Сучасні культури кристалізувалися шляхом відбору, а відповідно, трансформації значної кількості традицій, символів й інститутів, як національних, так і запозичених у інших цивілізацій. Глобалізація не виключає, а передбачає розвиток варіативності як потенціалу подальшого розвитку людства. Е. Головаха зазначає, що загалом можна виділити кілька основних типів суспільної трансформації, зокрема: 1. Природний (як результат послідовного визрівання соціально-економічних умов для трансформації). Наприклад, країни Заходу, де економічні зміни в суспільстві визрівали століттями і стали підґрунтям демократичних основ суспільного життя, є прикладом природного перетворення, коли йдеться про модернізацію як різновид суспільної трансформації. 2. Відновлений природний (як повернення до природного перетворення після певних соціальних потрясінь)².

Загалом модернізованими вважалися ті соціальні організації та культурні взірці, які запропонував Захід та яким була притаманна орієнтація на індивідуалізм, демократію, капіталізм, секуляризацію релігійних традицій, зверненість до науки, яка, на думку представників цього напрямку, космополітизує еліти усіх країн, створить планетарну свідомість, загальні соціальні та моральні цінності. Процеси модернізації у сьогоденні водночас інтенсифікуються, якщо вести мову щодо екологічної та економічної конкуренції на світових ринках, та повертаються у минуле³. Проблема ідентичності народжується та загострюється саме у трансформаційну добу, часи руйнації старої соціальної структури. Проблема полягає не стільки в тому, як набути вибрану ідентичність, примусити оточення визнати її, скільки в тому, яку ідентичність вибрати та як своєчасно зробити інший вибір, якщо раніше вибрана ідентичність втратить свою цінність. Ідентичність народжується і як проблема, і як завдання. За часів Першого модерну

---

² Golovakha E., Liubyva and T., Veira-Ramos A. Introduction: Ukrainian Society Under Reluctant Transformation and Institutional Duality. *Ukraine in Transformation: from Soviet Republic to European Society*. P. 1–18. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-24978-6>

³ Maistruk N. Transnationalization and Transformation of Social Institutions in the Context of Globalization and War in Ukraine. *Development trends in social science in the era of the digitalization: scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 220–235ю <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-292-0-10>.

клас і гендер загрожували індивідуальному діапазону варіантів вибору; уникнути їхніх обмежень було не набагато легше, ніж відстояти своє місце у досучасному устрої буття. Другий модерн ліквідував подібні простори для “відтворення приналежності” або такі ніші є крихкими та часто-густо зникають раніше, ніж закінчується “відновлення приналежності”⁴.

Так, ще К. Маркс, аналізуючи процес суспільних трансформацій, зазначав, що всі суспільно-економічні формації, за винятком первісного суспільства та майбутнього комуністичного, постійно породжують конфлікти, об’єктом яких є влада та власність, які є неподільними та можуть належати лише одному класові. Боротьба між класами власників та найманими працівниками ведеться до повної перемоги одного класу, і компромісу в цій боротьбі місця немає. Отже, зміна суспільно-економічних формацій відбувається шляхом революції, а останні – це пік боротьби двох основних класів суспільства.

Г. Зіммель, на відміну від К. Маркса, заперечував можливість існування безконфліктних суспільств, оскільки неможливо викоренити конфлікт між формами індивідуалізації та формами соціалізації (соціологічна трагедія, за Г. Зіммелем), між індивідами та культурними формами⁵. Загалом, на відміну від К. Маркса, Г. Зіммель намагається відшукати комунікативні механізми врегулювання конфліктів, заперечуючи їх насильницькі форми⁶. Також Г. Зіммель першим почав писати про третю сторону у конфлікті, зазначаючи, що конфлікт втягує у взаємодію не тільки дві сторони, а й три. Третя сторона може принципово змінити склад супротивників, виступаючи: союзником одного з супротивників; арбітром; нейтральним спостерігачем; зацікавленим спостерігачем. Відносини двох сторін найбільшою мірою виявляються у конкуренції за завоювання третьої сторони. Після катастроф двох тотальних світових війн світова спільнота, усвідомлюючи необхідність створення надійних засад збереження миру, а також упередження насильницьких конфліктів, розвиває конфліктологічну парадигму. Виникає конфліктологія як наука і практика врегулювання конфліктів, однією із ґрунтовних засад якої було заперечення насильницьких форм конфліктів. Особлива заслуга тут належить європейським вченим, соціологам, зокрема німецьким. Р. Дарендорф зазначає, що суспільства мають два “обличчя” – обличчя загальної згоди та обличчя конфлікту. Сучасний соціальний конфлікт вчений характеризує як антагонізм прав, їхнього забезпечення, політики й економіки, громадянських прав і економічного зростання⁷.

---

⁴ Майструк Н. Зміна парадигм дослідження конфліктів у Другому модерні. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія “Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”*. 2018. № 41, С. 17–22. DOI: 10.26565/2227-6521-2018-41-03

⁵ Simmel, G. *Soziologie*. Berlin, 1908.

⁶ Simmel G. *Conflict. The Web of Group-Affiliations*. London, 1955.

⁷ Maistruc N. *Conflictological Paradigm: Classical and Modern Interpretations. European Political and Law Discourse*. 2017. Vol. 4. Iss. 3, P. 173–174. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-3/28.pdf>

Отже, внаслідок як об'єктивних, так і суб'єктивних чинників, у другій половині ХХ ст. актуалізується необхідність формування соціальних держав, виникають нові соціальні зв'язки, відносини економічної та політичної взаємозалежності, які перетинали національні кордони та призвели до формування наднаціональних об'єднань, зокрема ЄС. Перед обличчям цих системних трансформацій були “підірвані” звичні відносини солідарності. Виникла необхідність у реконструкції невеликих за масштабом національно-державних форм політичної інтеграції⁸. Хоча традиційні відносини солідарності, які були сформовані протягом багатьох століть, такі як допомога членам родини, рідним, друзям та іншим близьким людям, також зберігають своє значення, все ж таки за умов специфічного для всієї історії цивілізації нестерпного розриву між надлишковим багатством і бідністю, на фоні акцентування прав, свобод, гідності людини виходить на перший план та стає всезагальносоціальною, моральною, юридично підкріпленою й розповсюдженою у свідомості людей цінність солідарності, яка пов'язана із солідарним діями для збереження Європи та всього цивілізованого світу загалом. Глобалізація підштовхує Європу до зовсім інших імперативів. Три основні поняття стають найважливішими: самоствердження, конкретна взаємодія у забезпеченні світової політики та збереження багатоманітності нашого культурного біотопосу⁹. Так, Габермас ще на початку ХХІ ст. підкреслював, що вже давно усвідомлена “уразливість” нашої занадто складної цивілізації, а розкол *Заходу* (у широкому сенсі останнього слова) відбувався скоріше не по лінії базових політичних цілей, а у зв'язку із грандіозними зусиллями досягти стану цивілізованості людського роду¹⁰.

Близькими за духом щодо визначення майбутнього України та її місця в європейській співдружності держав були ідеї видатного українського вченого М. Драгоманова. Будучи прихильником європейського позитивізму та раціоналізму і беручи щонайактивнішу участь в інтелектуальному процесі в еміграції, М. Драгоманов не втомно досліджував та осмислював можливості реформування та розбудови існуючих суспільств, їх розвиток у соціальному та національному напрямках. Вчений вважав, що головне діло – поступ людини і громади, поступ політичний, соціальний і культурний, а національність – тільки ґрунт, форма та спосіб. Національні права можуть бути досягнуті на ґрунті політичних свобод: чим більше політичних свобод, тим більше національних прав. “... коли українське громадянство вкорениться на своїй землі й зчепиться з сусідніми демократичними й федеральними гуртами, то воно потроху втягнеться в широку спілку всеєвропейських демократичних гуртів, а між ними,

---

⁸ Habermas J. Zeit der Übergänge. Kleine politische Schriften IX. Frankfurt am Main Suhrkamp Verlag, 2001.

⁹ Habermas J. Im Sog der Technokratie. Kleine politische Schriften XII. Frankfurt am Main Suhrkamp Verlag, 2013.

¹⁰ Habermas J. Der gespaltene Westen. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2004. с. 7.

найтісніше, в спілку демократій людей ...таких як, напр., західні слов'яни, волохи, провансали, каталонці, бретонці, фламандці, ірландці і т. і., котрих доля найподібніша до нашої і серед котрих впорядковуються тепер скрізь гурти, подібні ... громадівству”¹¹.

Європейська ідентичність є первісно сконструйованою, розглядається як результат публічної діяльності. Які ж риси притаманні європейській ідентичності? На думку Габермаса, провідні цінності такі: секуляризація; пріоритет держави щодо ринку; солідарність; скепсис стосовно техніки; усвідомлення парадоксів прогресу; відмова від права сильнішого; орієнтація на збереження миру, зважаючи на історичний досвід втрат. За нових умов провідними світовими та європейськими, зокрема, цінностями стають космополітизм та толерантність. Космополітизм передбачає не позачасне зрівняння або зняття усіх відмінностей, як це відбувається у глобалізмі, а навпаки, радикальне оновлення та визнання інакшості культурно інакших (інших цивілізацій, модернів), майбутнього, природи, об'єкта та інших раціональностей. Космополіти вітають та сприймають культурну різноманітність, а фундаменталісти вважають її небезпечним явищем, незважаючи на те, про що йдеться – релігію, етнічну ідентичність або націоналізм, бо вони шукають сховище в оновленій та “очищеній” традиції, а часто-густо і у насильстві. Спіраль насильства, за Габермасом, починається зі спіралі порушеної комунікації. У міжкультурних відносинах право створює інституціональні можливості для формальних спроб розуміння. І саме у повсякденних комунікативних практиках повинні бути створені умови задля формування капіталу довіри. Європейська культура протягом багатьох століть була пронизана конфліктами між містом та селищем, між церковними та секулярними владами, конкуренцією між вірою та знаннями, боротьбою між політичними структурами та антагоністичними класами, вона у муках вчилася поєднувати відмінне, інституціоналізувати суперечності. А взаємне визнання іншого у його інакшості стає відмінною рисою загальної ідентичності. А загалом політична ідентичність громадян, без якої Європа не може стати дієздатною, формується тільки у транснаціональному соціальному просторі. Це формування свідомості не піддається елітарному вторгненню зверху, його не можна “встановити” адміністративними рішеннями¹².

Справжня “європейськість” передбачає здатність поєднувати в одне ціле те, що іноді здається взаємовиключним. Можна бути мусульманином та демократом, цінувати баварські пейзажі та спосіб життя, але підтримувати заходи проти притоку іммігрантів. Європейське громадянське суспільство виникає тільки там, де з приводу політичної реальності Європи ведуть боротьбу

---

¹¹ Драгоманов М. П. Передне слово до “Громади” 1878 р. *Вибране* (“...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні”). Київ, 1991. С. 322.

¹² Habermas. J. *Der gespaltene Westen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2004.

християни та мусульмани, демократи з білим та чорним кольором шкіри тощо¹³. Якщо народи Європи достатньо рішуче вибрали шлях до ЄС, незважаючи на явні труднощі, які зростають, все ж і сьогодні не бачать альтернативи цьому шляху, вітають й використовують його переваги, то звідси випливає, що вони повинні добровільно та свідомо зробити найважливіші висновки із ситуації, що склалася, та діяти відповідно до них, незважаючи на труднощі, й не зупинятися на півшляху. Сучасні суспільства для забезпечення своєї життєздатності повинні адаптуватися до постійного виникнення інновацій, форм життєдіяльності в умовах, коли культурна система розширює рефлексивні можливості за допомогою переходу від різноманітності до стимулювання ще більшої різноманітності. Незважаючи на те, що для України глобалізація проявляється через численні суперечності трансформаційних та глобалізаційних тенденцій, все ж значно більший діапазон можливостей стати глобальним гравцем Україна отримує саме через європейську інтеграцію.

Історія України як незалежної держави дуже коротка. Буквально кілька років до входження в СРСР та 30 років незалежності. Всі наші державні машини формувалися як вторинні щодо центра. Що за царського режиму, що за радянського – вони завжди чекали вказівок. Ефективні європейські держави довго нагромаджували такий досвід. А в українців досвіду побудови ефективної держави немає. Але останнім часом з'явилися свідчення зміни уявлень громадян України про ефективність своєї держави, і результати соціологічних досліджень свідчать, що громадяни ставляться до своєї держави значно краще, коли є реальна загроза її втрати. В Україні є позитивна перспектива розвитку: 1) українці своїм опором довели всьому світові, що агресія (російська) не зможе ліквідувати українську державу; 2) підтримка всього цивілізованого світу у сенсі усвідомлення того, що виживання України сьогодні є критерієм виживання цивілізації загалом. Крім того, істотно змінилися і погляди українців. Україна була амбівалентною країною, тобто з двоїстим баченням свого місця у світі. Вона не могла визначитися, куди їй іти, – в Європу, назад в СРСР чи вибрати якийсь свій, третій шлях. Тепер сумнівів немає. Наш шлях – у Європу¹⁴. Результати довоєнних досліджень, що представлені у колективній монографії “Україна у трансформації: від радянської республіки до європейського суспільства” (2020 р.), свідчать про спотворену форму цінностей, які існують у свідомості більшості громадян України, що відповідає специфіці спотвореної радянської модернізації та пострадянської демодернізації. Йдеться про фундаментальні європейські цінності (як універсальні), які декларативно

---

¹³ Beck U. The Cosmopolitan Perspective. *Sociology for the Second Age of Modernity. British Journal of Sociology*. 2000. 51. P. 79–106.

¹⁴ Головаха Є. Корупцію слід викривати. Це поліпшить імідж України в Європі. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/jevhen-holovakha-koruptsiyu-slid-vikrivati-tse-polipshit-imidzh-ukrajini-v-jevropi.html> (18.03.2023).

сприймає українське суспільство: рівність перед законом, самореалізація, толерантність, відкритість до змін, індивідуальна відповідальність, взаємодопомога. Дослідження ставило за мету проаналізувати особливості трансформації пострадянських цінностей (зрівняльність; кар'єризм; ізоляціонізм; консерватизм; атомізація; патерналізм) через "еквівалентні" цінності-посередники (еквівалентність соціальних обмінів; професіоналізм; засудження агресії; наступність; самодостатність; соціальна підтримка слабких) до європейських цінностей (рівність перед законом; самореалізація; толерантність; відкритість до змін; індивідуальна відповідальність; взаємодопомога)¹⁵. Кожній з цих цінностей відповідає культурно специфічна цінність, що визначає реальні умови, спосіб і якість життя громадян України: зрівняльність, кар'єризм, ізоляціонізм, консерватизм, атомізація, патерналізм. Зрівняльність як фундаментальна традиційна цінність досі широко представлена у свідомості більшості українців, декларативне прийняття принципу рівності перед законом не підкріплено реальними ціннісними основами в масовій свідомості. Що стосується кар'єризму, то ця цінність домінує в умовах пригнічення особистої ініціативи, яка має дозволити людині реалізувати свій потенціал незалежно від статусу. У цьому випадку єдиним реальним механізмом самореалізації стає кар'єра, що набуває особливого суспільного значення. Значення толерантності до представників різних соціальних груп у пострадянських умовах набуло специфічної форми ізоляціонізму, що виявляється у збільшенні соціальної дистанції до "чужого". Консерватизм українського суспільства багато в чому пов'язаний з ізоляціонізмом. Його прояви виявляються в мікросередовищі, де ще сильні патріархальні установки, і в економіці, де більшість населення підозріло ставиться до приватної власності, а також у політичній сфері, де змагаються окремі лідери у виборчому процесі, але не ідеології чи програми. Атомізація і патерналізм масової ціннісної свідомості в Україні взаємопов'язані. Атомізація проявляється у відчуженні більшості пересічних громадян від держави, а патерналізм підтримується залишковим механізмом пострадянської системи розподілу соціальних благ. Україна вибирає європейський вектор, а отже, і європейський вибір значення.

Результати *соціологічного моніторингу "Українське суспільство". Громадська думка в Україні після 10 місяців війни* засвідчили зростання показників національно-громадянської консолідації у грудні 2022 р. до 79,7 %, у 2021 р. його максимальне значення досягало 62,6 %. У грудні 2022 р. громадянами України себе вважали 79,7 % респондентів; мешканцем села, району, міста – 7,9 %; представником свого етносу, нації – 3,9 % респондентів; мешканцем

---

¹⁵ Golovakha E., Liubyva and T., Veira-Ramos A. *Oksamytna S., Simonchu E., Ivaschenko-Stadnik K, Brik T., Conclusions: Institutional Reform and Changes of Values for the Successful Transformation of Ukrainian Society. Ukraine in Transformation: from Soviet Republic to European Society*. P. 262–264. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-24978-6>

регіону – 1,7 % респондентів; громадянином світу – 3,3 % респондентів; громадянином Європи – 1,6 % респондентів; громадянином ЄСРП – 1,4 % опитаних респондентів. Також зазначимо, що 63,8 % українців дуже високо оцінюють міжнародну підтримку України у війні з росією¹⁶.

Отже, ідея Європи непроста для засвоєння і передбачає складну роботу, яка пов'язана із прагненнями до універсальних смислів та значущостей, спільного існування, до практик взаємодії й обміну знаннями, компетенціями тощо. Відкритість стосовно наднаціонального депозитарію стає непорушною умовою соціальної реанімації й подальшої модернізації внутрішніх інституціональних і стратифікаційних порядків. І, навпаки, закритість пов'язана зі стагнацією й руйнуванням соціального¹⁷.

Загальноєвропейський моніторинговий проєкт “Європейське соціальне дослідження” (ESS), що реалізував з 2005 р. ІС НАН України за участі наукових колективів 30 країн Європи, презентує результати п'яти хвиль міжнародного порівняльного дослідження (2005 – 2007 – 2009 – 2011 – 2013). На жаль, п'ята хвиля була останньою. Це дослідження надавало багатий емпіричний матеріал для аналізу тенденцій соціальних змін в Україні та Європі з таких основних напрямів: 1. Політика, держава, міждержавні відносини. 2. Економіка, умови та рівень життя сім'ї. 3. Робота, зайнятість, безробіття. 4. Освіта, наука, ЗМІ. 5. Здоров'я та медична допомога; повсякденне життя та спілкування. 6. Право, мораль, релігія. 7. Соціальна дискримінація, міграція та місце проживання¹⁸.

Україна, перебуваючи на перетині різних цивілізацій, зокрема поміж Сходом та Заходом, під впливом різних глобалізаційних, так і деглобалізаційних тенденцій, кризових явищ, перерозподілу сфер впливу поміж провідними глобальними та європейськими гравцями світової політики, відчувши на собі жахи та непомірні втрати від тотальних та глобальних війн, остаточно ствердила свій магістральний шлях – до Європи. Як зазначає Є. Головаха, згідно із результатами соціологічних досліджень, проведених Інститутом соціології НАН України за рік великої війни, українці з високою імовірністю вийдуть із цієї війни інтегрованою європейською нацією, завдяки суттєвим

---

¹⁶ Соціологічний моніторинг “Українське суспільство”. Громадська думка в Україні після 10 місяців війни. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/news/gromadska-dumka-v-ukraini-pislya-10-misyaciiv-vijnikiiis.com.ua>

¹⁷ Макеев С. Класики німецької та світової соціології у Першій світовій війні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 4. С. 168. <https://doi.org/10.15407/sociology.2022.04.162>.

¹⁸ Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі за результатами “Європейського соціального дослідження” 2005–2007–2009–2011–2013. Київ: Інститут соціології НАН України, 2014.

економічним, політичним, морально-психологічним змінам, які відбулися в їхній свідомості¹⁹.

Отже, сучасний світ, внаслідок дії суперечливих глобалізаційних тенденцій, переживає складний процес трансформацій, що відбуваються на різних рівнях його функціонування: від мегарівня до макро- та мікрорівня, особистісної трансформації. Системні трансформації, на відміну від особистісних, охоплюють менший за часом період, та здійснюються значно простіше. Складові західного габітусу, які характеризуються орієнтацією на індивідуалізм, демократію, капіталізм, секуляризацію релігійних традицій, зверненість до науки, тривалий час у класичному періоді слугували моделями для побудови сучасних як європейських, так і світових соціальних держав. Солідарність як одна із базових цінностей проявлялася в межах певної національної держави, класу. Відкритість сучасного соціуму потребує відносин солідарності, що виходять за межі національних кордонів на наднаціональний рівень, а провідними цінностями, зокрема європейськими, стають космополітизм, толерантність. Не втрачає актуальності розуміння терміна “європейський” як усього, що є цивілізованим, демократичним, сповненим гідності чи духу співпраці стосовно Західної Європи у політичних, економічних і культурних термінах. На жаль, Україна сьогодні перебуває у стані війни проти російської агресії, але все ж сподіваємось, що з допомогою провідних європейських та світових держав постійно підтверджує свій провідний європейський шлях розвитку, має добрі шанси стати провідним європейським та світовим “гравцем”, а після перемоги стане ще консолідованішою європейською державою.

Список літератури

Beck U. The Cosmopolitan Perspective. *Sociology for the Second Age of Modernity. British Journal of Sociology*. 2000. 51. P. 79–106.

Habermas. J. *Zeit der Ubergänge. Kleine politische Schriften IX*. Frankfurt am Main Suhrkamp Verlag, 2001. 280 s.

Habermas. J. *Der gespaltene Westen*. Frankfurt am Main: Suhrkamp Verlag, 2004.

Habermas. J. *Im Sog der Technokratie. Kleine politische Schriften XII*. Frankfurt am Main Suhrkamp Verlag, 2013, 193 s.

Golovakha E., Liubyvaand T., Veira-Ramos A. Introduction: Ukrainian Society Under Reluctant Transformation and Institutional Duality. *Ukraine in Transformation: from Soviet Republic to European Society*. P. 1–18. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-24978-6>

Golovakha E., Liubyva T., Veira-Ramos A. *Oksamytna S., Simonchu E., Ivaschenko-Stadnik K, BrikT., Conclusions: Institutional Reform and Changes of Values for the Successful Transformation of Ukrainian Society* *Ukraine in Transformation: from Soviet Republic to European Society*. P. 261–276. <https://doi.org/10.1007/978-3-030-24978-6>

---

¹⁹ Головаха Є. Корупцію слід викривати. Це поліпшить імідж України в Європі. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/jevhen-holovakha-koruptsiju-slid-vikrivati-tse-polipshit-imidzh-ukrajini-v-jevropi.html> (18.03.2023)

Головаха Є. Корупцію слід викривати. Це поліпшить імідж України в Європі. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/jevhen-holovakha-koruptsiju-slid-vikrivati-tse-polipshit-imidzh-ukrajini-v-jevropi.html> (18.03.2023)

Головаха Є., Горбачик А. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі за результатами “Європейського соціального дослідження” 2005 – 2007 – 2009 – 2011 – 2013. Київ: Інститут соціології НАН України, 2014. 96 с.

Головаха Є. Корупцію слід викривати. Це поліпшить імідж України в Європі. <https://zn.ua/ukr/POLITICS/jevhen-holovakha-koruptsiju-slid-vikrivati-tse-polipshit-imidzh-ukrajini-v-jevropi.html> (18.03.2023)

Драгоманов М. П. Передне слово до “Громади” 1878 р. *Вибране* (“...мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні”). Київ, 1991. С. 276–326.

Simmel, G. *Soziologie*. Berlin, 1908.

Simmel G. *Conflict. The Web of Group-Affiliations*. London, 1955.

Maistruk N. Transnationalization and Transformation of Social Institutions in the Context of Globalization and War in Ukraine. *Development trends in social science in the era of the digitalization: scientific monograph*. Riga, Latvia: Baltija Publishing, 2023. P. 220–235. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-292-0-10>

Маїструк Н. Зміна парадигм дослідження конфліктів у Другому модерні. *Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. Серія “Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи”*. 2018. № 41. С. 17–22. DOI: 10.26565/2227-6521-2018-41-03.

Maistruk N. Conflictological Paradigm: Classical and Modern Interpretations. *European Political and Law Discourse*. 2017. Vol. 4. Iss. 3. P. 170–175. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2017/2017-4-3/28.pdf>

Макеєв С. Класики німецької та світової соціології у Першій світовій війні. *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2022. № 4. С. 162–171. <https://doi.org/10.15407/sociology.2022.04.162>.

Соціологічний моніторинг “Українське суспільство”. Громадська думка в Україні після 10 місяців війни. URL: <https://i-soc.com.ua/ua/news/gromadska-dumka-v-ukraini-pislya-10-misyaciv-vijnikiis.com.ua>

ГЛОБАЛЬНА ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА В КОНТЕКСТІ ДІАЛОГУ УКРАЇНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВИКЛИКИ, ПРІОРИТЕТИ, ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті розглянуто гарантування глобальної енергетичної безпеки в умовах міжнародних енергетичних відносин України та Європейського Союзу. Звернено увагу на переосмислення концепції глобальної енергетичної безпеки в умовах викликів ХХІ ст. та вичерпності ресурсів та невідновлюваних джерел енергії. У структурі первинної енергії нафта за чверть століття поступиться місцем відновлювальним видам енергії. Європейський Союз на 50 % імпортозалежний у питаннях постачання енергії. Воєнні виклики та перерозподіл економічних сфер впливу позначаються на глобальній енергетичній безпеці. Гарантування глобальної енергетичної безпеки залежить від економічної волатильності, доступності енергетичних ресурсів, визначеності енергетичної політики та створення системи енергетичного управління. Європейська енергетична політика передбачила імплементацію рамкових директив та стандартів забезпечення енергоефективності. Постійна залежність європейського енергетичного ринку від російських енергетичних ресурсів в умовах російської інтервенції в Україну змусила шукати нових постачальників енергетичних ресурсів, займатись диверсифікацією джерел енергії.

Енергетична політика Європейського Союзу здійснюється на рівні національних урядів. Приклади енергетичної політики Данії, Великобританії, Бельгії свідчать про різноманітність підходів та пріоритетів визначення енергетичної безпеки. Виклики глобальній енергетичній безпеці змусили дбати про енергоефективність. Стратегії диверсифікації постачальників, ринків, джерел енергії сприятимуть створенню глобальної енергетичної безпеки. Водночас важливим є подолання ризиків впровадження відновлюваних джерел енергії, змін клімату та довкілля.

Визначено роль України в системі енергетичної безпеки як партнера Європейського Союзу, продуцента та постачальника “зеленої” енергії до Європи, а також учасника гарантування глобальної енергетичної безпеки.

Ключові слова: відновлювальні джерела енергії; зелена енергетика; глобальна енергетична безпека; Європейський Союз; Україна.

GLOBALNE BEZPIECZEŃSTWO ENERGETYCZNE W KONTEKŚCIE DIALOGU MIĘDZY UKRAINĄ A UNIĄ EUROPEJSKĄ: WYZWANIA, PRIORYTETY, PERSPEKTYWY

Streszczenie. Artykuł poświęcony jest gwarancji globalnego bezpieczeństwa energetycznego w kontekście międzynarodowych stosunków energetycznych między Ukrainą a Unią Europejską. Zwrócono uwagę na ponowne przemyślenie koncepcji globalnego bezpieczeństwa energetycznego w kontekście wyzwań XXI wieku oraz

---

¹ Малюта Ольга, кандидат історичних наук, доцент. E-mail: maliutaov@gmail.com

wyczerpywania się zasobów i nieodnawialnych źródeł energii. W strukturze energii pierwotnej ropa naftowa ustąpi miejsca energii odnawialnej w ciągu ćwierćwiecza. Unia Europejska jest w 50 % uzależniona od importu w zakresie dostaw energii. Wyzwania militarne i redystrybucja ekonomicznych stref wpływów wpływają na globalne bezpieczeństwo energetyczne. Zapewnienie globalnego bezpieczeństwa energetycznego zależy od zmienności gospodarczej, dostępności zasobów energetycznych, pewności polityki energetycznej i ustanowienia systemu zarządzania energią. Europejska polityka energetyczna przewiduje wdrożenie dyrektyw ramowych i standardów efektywności energetycznej. Stałe uzależnienie europejskiego rynku energetycznego od rosyjskich zasobów energetycznych w kontekście interwencji Rosji na Ukrainie wymusiło poszukiwanie nowych dostawców energii i dywersyfikację źródeł energii.

Polityka energetyczna Unii Europejskiej realizowana jest na poziomie rządów krajowych. Przykłady polityk energetycznych w Danii, Wielkiej Brytanii i Belgii pokazują różnorodność podejść i priorytetów w określaniu bezpieczeństwa energetycznego. Wyzwania dla globalnego bezpieczeństwa energetycznego sprawiły, że konieczne stało się zadbanie o efektywność energetyczną. Strategie dywersyfikacji dostawców, rynków i źródeł energii przyczynią się do globalnego bezpieczeństwa energetycznego. Jednocześnie ważne jest, aby przewyciężyć ryzyko związane z wprowadzeniem odnawialnych źródeł energii, zmian klimatycznych i środowiska.

Artykuł określa rolę Ukrainy w systemie bezpieczeństwa energetycznego jako partnera Unii Europejskiej, producenta i dostawcy zielonej energii do Europy oraz uczestnika gwarantującego globalne bezpieczeństwo energetyczne

Słowa kluczowe: odnawialne źródła energii; zielona energia; globalne bezpieczeństwo energetyczne; Unia Europejska; Ukraina.

GLOBAL ENERGY SECURITY IN THE CONTEXT OF THE DIALOGUE BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION: CHALLENGES, PRIORITIES, PROSPECTS

Abstract. The article is devoted to the guarantee of global energy security in the context of international energy relations between Ukraine and the European Union. Attention is drawn to the rethinking of the concept of global energy security in the context of the challenges of the 21st century and the exhaustion of resources and non-renewable energy sources. In the structure of primary energy, oil will give way to renewable energy in a quarter of a century. The European Union is 50 % import-dependent in terms of energy supply. Military challenges and the redistribution of economic spheres of influence affect global energy security. Ensuring global energy security depends on economic volatility, availability of energy resources, certainty of energy policy and the establishment of an energy governance system. The European energy policy provides for the implementation of framework directives and energy efficiency standards. The constant dependence of the European energy market on Russian energy resources in the context of Russia's intervention in Ukraine has forced the search for new energy suppliers and diversification of energy sources.

The energy policy of the European Union is implemented at the level of national governments. Examples of energy policies in Denmark, the UK, and Belgium

demonstrate the diversity of approaches and priorities in determining energy security. Challenges to global energy security have made it necessary to take care of energy efficiency. Strategies to diversify suppliers, markets, and energy sources will contribute to global energy security. At the same time, it is important to overcome the risks of introducing renewable energy sources, climate change and the environment.

The article defines the role of Ukraine in the energy security system as a partner of the European Union, a producer and supplier of green energy to Europe, and a participant in guaranteeing global energy security.

Key words: renewable energy sources; green energy; global energy security; European Union; Ukraine.

Трансформаційні процеси сприяли переосмисленню енергетичної парадигми та концепції енергетичної безпеки. Водночас у площині подолання вичерпності світових ресурсів, зміни світової геополітики енергетична безпека стала основою співпраці основних світових гравців. Європейський Союз у подоланні енергетичних викликів сучасності прагне урізноманітнити міжнародні енергетичні відносини. Україна у контексті міжнародного енергетичного співробітництва є продуценткою енергетичних ресурсів та безпосереднім учасником гарантування глобальної енергетичної безпеки.

Глобальна енергетична безпека стала темою наукових досліджень Г. Бахгата, М. Бредшоу, К. Вінцера, Д. Манца, В. Наттолла, Б. Совакула, Ф. Умбаха тощо. Проблема глобальної енергетичної безпеки у контексті діалогу України та Європейського Союзу через російську інтервенцію в Україні переосмислюється: нові пропозиції ще не стали основою глобальної енергетичної безпеки.

Мета нашої наукової статті – визначити виклики, пріоритети, перспективи глобальної енергетичної безпеки в контексті діалогу України та Європейського Союзу.

Концепція “енергетичної безпеки” породжена геополітичними викликами ХХ ст. на Близькому Сході. Основним енергетичним ресурсом є нафта, тому в минулому столітті енергетичну безпеку визначало безперебійне постачання нафти. Нова енергетична парадигма сучасності переосмислила “класичну енергетичну безпеку”: значну роль у ній відіграватимуть технології, чисті, безпечні, сталі відновлювані джерела енергії². З погляду сучасності, глобальна енергетична безпека передбачає доступне, безперебійне постачання енергії за доступними цінами та вмiле управління процесом. Прогнозовано “нафтова ера” триватиме щонайбільше чверть століття, що сприятиме розширенню ринку енергетичних послуг та джерел їх поновлення.

---

² Hanan, Akhmad. The Importance of Energy Security Concept. URL: https://www-purnomoyusgiantorocenter-org.translate.google.com/translate/the-importance-of-energy-security-concept/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc

В енергетичному балансі Європи значною мірою домінують викопні види палива. У 2005 р. на нафту припадало приблизно 37 % споживання енергії в ЄС, на природний газ – 24 %, тверде паливо – 18 %, ядерну енергію – 15 %, відновлювані джерела енергії – 6 %. Значна залежність Європи від викопних видів палива відображає структуру глобального використання джерел енергії, суттєві зміни якої обумовить заміщення в глобальному масштабі основних енергетичних ресурсів. За даними Міжнародного енергетичного агентства (МЕА), викопне паливо й надалі домінуватиме у світовому енергоспоживанні. Нафта залишатиметься найзатребуванішим паливом у структурі первинної енергії, навіть незважаючи на те, що її відсоткова частка дещо зменшиться. Попит на природний газ буде швидко зростати³. Європейські експерти з енергетичних питань глобальну безпеку енергопостачання в Європі у майбутньому вбачають у розширенні використання відновлюваних джерел енергії, прискоренні нових інноваційних технологічних проривів, підвищенні енергоефективності⁴.

Близько половини енергії, що споживається в ЄС, виробляється всередині країн-членів, тоді як решта – імпортується. Основною причиною такої істотної залежності від зовнішніх поставок, яка зростає, є обмеженість власних потужностей із виробництва енергії в Європі. Члени ЄС володіють приблизно 0,6 % світових запасів нафти, 2 % запасів природного газу. Ці обмежені запаси в основному зосереджені в Північному морі. Норвегія, Нідерланди, Велика Британія мають основну частку запасів природного газу в Європі. Потреба у високорозвинених морських технологіях, високих виробничих витратах уповільнила нафтогазовий видобуток у регіоні Північного моря. Перевагами для видобутку стали політична та фінансова стабільність, близькість до великих європейських ринків споживання. Постійні інвестиції у високовартісний видобуток у Північному морі виправдовували високі ціни на нафту, швидке зростання світового попиту. Прогрес у технологіях видобутку продовжив термін експлуатації деяких родовищ. Близько половини енергії, спожитої в ЄС, вироблялось всередині країни, інша половина – імпортувалась. Основною причиною зростання залежності від зовнішніх поставок була обмеженість власних потужностей з видобутку енергії в Європі⁵. Залежність ЄС від імпорту

---

³ Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 965. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

⁴ Umbach, Frank. Global energy security and the implications for the EU. *Energy Policy*. Vol. 38, Issue 3, March 2010, 1229–1240. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421509000421>

⁵ Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 963. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

енергоносіїв з країн, що не є членами ЄС, у 2005–2015 рр. зросла на 12 % для природного газу, на 6 % – для сирової нафти, на 3 % – для твердого палива⁶.

Вразливість Європи щодо постачання енергоресурсів 2006 р., на думку професора з питань національної безпеки Центру стратегічних досліджень Близького Сходу і Південної Азії Університету національної оборони (Вашингтон) Г. Бахгата, спричинили зростання етнічної та релігійної міжконфесійної напруженості в Іраку, нестабільність поставок з Перської затоки через ядерну програму Ірану, глобальна конкуренція за дефіцитні вуглеводні ресурси через зростання енергоспоживання в Китаї та Індії. Ці зміни на світовому енергетичному ринку в поєднанні зі зменшенням нафтопереробних потужностей, низьким рівнем інвестицій призвели до зростання цін на нафту і природний газ. Витрати Європейського Союзу на нафту становили у цінах того періоду близько 250 млрд євро на рік⁷. Економічна волатильність посилила причину впровадження європейської енергетичної політики. Нерівномірність між рівнем доходів у різних країнах Європи та зрівняння в ціні на енергетичні послуги та продукти для споживачів вливала на зміну попиту та викликала зміну обсягу споживання ресурсів, спричиняла ефект їх заміщення. Європейський ринок, надмірно залежний від російських енергетичних послуг, постав перед потребою змінити постачальника послуг та урізноманітнити джерела енергії.

Енергетична політика Європейського Союзу 2005 р., схвалена Європейською Радою, передбачила: гарантування енергетичної безпеки, енергоефективності, сталості. Європейська комісія у “Зеленій книзі” джерелами ризиків для енергетичної безпеки визначила геополітичну кризу, стихійні лиха, припинення виробництва енергії, виснаження енергетичних ресурсів, економічні, регуляторні, соціальні екологічні фактори.

Сучасне суспільство стало залежнішим від енергії майже в усіх сферах людської діяльності: в житловому, промисловому і транспортному секторах, для проведення військових операцій потрібні різні види енергії. Держави-члени ЄС стикаються із проблемою відсутності глобальної системи управління енергетичною безпекою, виникає потреба мобілізації коштів для підтримання системи гарантування енергетичної безпеки, триває процес імплементації рамок директив та стандартів забезпечення енергоефективності. Підтвердженням цьому є ухвалення Європейським парламентом 2002 р. директиви

---

⁶ Muhammad Adil Khattak, Mohammad Azfar Haziq Ayoub, Muhammad Ariff Fadhlillah Abdul Manaf, Mohd Faidhi Mahrul, Mohd Ridwan Mohd Juhari, Mira Idora Mustaffa, Suhail Kazi. *Global Energy Security and European Union: A Review. Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*, 11, Issue 1 (2018), 64–81. P. 65. URL: <https://www.akademiabaru.com/submit/index.php/araset/article/view/1961/1533>

⁷ Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 961. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

Європейського Союзу про енергетичне функціонування будівель, що забезпечила енергоспоживання житлового фонду, та 2009 р. – директиви екодизайну, що застосовується до енергоспоживчих продуктів, містить мінімальні вимоги до енергоефективності та екологічності різних категорій електроприладів. Норми директиви екодизайну в Україні впроваджено 2019 р.

Попит на енергетичні носії зростає, запаси енергоресурсів у Європі зменшились, незначні інвестиції позначились на енергетичній політиці, і, як наслідок – відбуваються зміни клімату. 8 березня 2006 року Європейська комісія опублікувала нову “Зелену книгу”, яка визначила пріоритетні напрями енергетичної політики. В умовах співробітництва між державами-членами ЄС та узгодженої зовнішньої енергетичної політики передбачено створити внутрішні європейські ринки електроенергії та газу, забезпечити стійкий, ефективний, диверсифікований енергетичний баланс, вирішити проблеми зміни клімату, розвивати енергетичні технології. Споживання енергії в ЄС зростає повільніше, ніж ВВП. Держави-члени Європейського Союзу переосмислюють моделі енергоспоживання під впливом нестабільності нафтових ринків і цін на нафту. Лісабонський договір ЄС юридично закріпив угоду про постачання енергоносіїв, зміни в енергетичній політиці в межах ЄС.

Європейська комісія розуміє енергетичну безпеку як гарантування потреби в основних видах енергії за рахунок адекватних внутрішніх ресурсів та ресурсів, що працюють на економічно прийнятних умовах або зберігаються як стратегічні резерви, залучення доступних і стабільних зовнішніх джерел зі стратегічних запасів. Більшість енергетичних аналітиків сходяться на думці, що існує достатньо фізичних запасів для задоволення світового попиту на енергоносії⁸.

Європейська комісія розробила стратегію Енергетичного союзу як проєкт для координації трансформації європейського енергопостачання з метою забезпечення безпечної, сталої, конкурентоспроможної та доступної енергії. Пріоритетними напрямками Енергетичного союзу стало втілення перспективної кліматичної політики на основі рамкової стратегії Європейської комісії: енергетична безпека, солідарність, довіра, повністю інтегрований європейський енергетичний ринок, енергоефективність, декарбонізація економіки, дослідження, інновації, конкурентоспроможність⁹.

Європа залежна від російських енергоносіїв. Енергетичний експорт та трубопровідну монополію росія використовувала як чинник зовнішньої полі-

---

⁸ Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 962. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

⁹ Muhammad Adil Khattak*, Mohammad Azfar Haziq Ayoub, Muhammad Ariff Fadhlillah Abdul Manaf, Mohd Faidhi Mahrul, Mohd Ridwan Mohd Juhari, Mira Idora Mustaffa, Suhail Kazi. Global Energy Security and European Union: A Review. *Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*, 11, Issue 1 (2018), 64–81. P. 73. URL: <https://www.akademiabaru.com/submit/index.php/arasel/article/view/1961/1533>

тики: росія володіла понад 25 % світових запасів природного газу та кам'яного вугілля, 6 % світових запасів нафти. В енергетичному секторі Європи нині домінують нафта, природний газ і вугілля, ядерна енергетика та відновлювані джерела енергії становлять незначну частку. Поклади вугілля в Європі є значними, ціни стабільними. Споживання та видобуток вугілля забруднює довкілля, тому в ЄС видобувають незначні його кількості.

Очікування широкого використання ядерної енергії в цивільних цілях не виправдалися. Небезпека для існування людства, проблема утилізації ядерних відходів обмежили масштабне розширення ядерної енергетики. Аварія на АЕС Три-Майл-Айленд у США (1979) та на Чорнобильській АЕС (1986) засвідчили небезпеку ядерної енергетики для громадськості. Європейська комісія зайняла нейтральну позицію щодо ядерної енергетики. Енергетична політика окремих країн-членів ЄС регулює її використання. У 1990-х роках Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Бельгія вирішили примусово закрити свої атомні електростанції. Франція все ще залежить від ядерної енергетики для задоволення своїх енергетичних потреб. Удосконалення технологій і заходів безпеки та зростання цін на нафту відновили на початку 2000-х рр. інтерес до ядерної енергії¹⁰.

Енергетична самодостатність держав-членів ЄС обмежена, тому в майбутньому Європа залежатиме від зовнішніх поставок. Диверсифікація джерел постачання та політичні ініціативи посилили енергетичну безпеку Європи. Ринки нафти і природного газу є глобальними і добре інтегрованими: самостійно жодна країна чи регіон не можуть захистити себе від коливань цін на нафту, наслідків перебоїв у видобутку нафти. Держави-члени ЄС на національному рівні підтримують партнерство із видобувними регіонами. Вони утворили єдиний ринок товарів, послуг, робочої сили, але досі не направили єдиної енергетичної політики.

Енергетична політика держав-членів ЄС різноманітна, втілюється на національному рівні. Енергетична політика поза межами країн Європи визначалась стратегічними та геополітичними інтересами. Зовнішня енергетична політика Європи перетворила нафту і газ виключно на економічний товар, стосовно якого діють правила ринкової економіки. Держави-члени ЄС імпортують нафту і газ, аби налагодити регіональне та глобальне постачання.

Зовнішня енергетична політика ЄС спрямована на зміцнення енергетичної безпеки, стійкості, відкритої стратегічної автономії шляхом диверсифікації енергопостачання ЄС, підвищення енергозбереження та енергоефективності, переходу на “зелену” енергетику; підтримку України та інших країн, прямо чи опосередковано постраждалих від російської агресії; просування чистої енергетики ЄС у всьому світу.

---

¹⁰ Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 966. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

Данія є найбільш енергетично безпечною та стійкою країною в Організації економічного співробітництва та розвитку. Країна цілковито незалежна від іноземних джерел енергії, самостійна у виробництві та споживанні енергії. Успішність підходу Данії полягає в енергоефективності, оподаткуванні енергетичного палива, електроенергії, вуглекислого газу. У країні стимулюють комбіноване виробництво тепла, електроенергії, вітрових турбін. Данія 1970 р. практично стовідсотково залежала від імпортного палива (нафта, вугілля для електростанцій), тепер країна стала чистим експортером палива та електроенергії. Лідируючи в експорті вітроенергетичних технологій (1/3 світового ринку вітрових турбін), Данія запровадила мораторій на будівництво електростанцій (працюють на вугіллі, 1990-ті рр.). Остання стратегія Данії передбачає за рахунок відновлюваних джерел енергії до 2025 р. досягти 30 % загального електропостачання. Данія використовує енергоефективність, комбіноване тепло та електроенергію, відновлювані джерела електроенергії для збільшення доступності внутрішньої енергії та досягнення самозабезпечення¹¹. Основна мета Данії – мінімізувати залежність від іноземного імпорту нафти досягнута, її головними цілями є підтримка енергетичної незалежності, поступова відмова від викопного палива та скорочення викидів вуглекислого газу. Відданість енергоефективності, податки на енергетичне паливо, електроенергію та вуглекислий газ, стимули та субсидії для ТЕЦ і вітрових турбін є складовими енергетичного підходу Данії. Великі інвестиції Данії спрямовані на енергоефективність. Данія є світовим лідером за використанням вітрової електроенергії на душу населення та за часткою вітрової електроенергії. Данці на 200 % збільшили валове споживання відновлюваної енергії, на 600 % – потужність вітряних турбін. Це сприяло зменшенню викидів вуглекислого газу на 29 %. Стратегія енергетичної політики Данії передбачала розвиток вітрової електроенергії, комбіноване використання тепла, електроенергії, централізоване опалення, енергоефективність. Данці знизили енергоємність, втілили національну енергетичну самодостатність, скоротили викиди парникових газів, стимулювали прибутковий експорт данських енергетичних технологій, покращили національну енергетичну безпеку. У своїй енергетичній політиці Данія намагається здійснювати управління енергетичною мережею, цінами. Данія зменшила залежність виробництва електроенергії від нафти із 95 до 5 %¹².

---

¹¹ Bahgat, Gawdat. Europe's energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 967. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

¹² Benjamin K. Sovacool. Energy policymaking in Denmark: Implications for global energy security and sustainability. *Energy Policy*, Vol. 61, October 2013, 829–839. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421513006137>

Наслідком енергетичної політики Великобританії стало витіснення вугільних електростанцій, реструктуризація енергетичного сектору, зменшення викидів вуглецю, лібералізація енергетичного ринку, диверсифікація енергопостачання, підвищення енергоефективності¹³.

Бельгія збільшила економію та диверсифікувала транспортне паливо, споживання електроенергії на душу населення, зменшила енергоємність ВВП, знизила роздрібні ціни на електроенергію, скоротила викиди вуглекислого газу. Бельгія імпортує 100 % первинних джерел енергії, позаяк не має власних запасів нафти або природного газу. Бельгійський ринок електроенергії частково інтегрований з ринками сусідніх країн. Бельгія обмінюється електроенергією з Францією та Нідерландами. Транскордонне співробітництво та лібералізація ринку електроенергії сприяли падінню роздрібною ціни на електроенергію в Бельгії¹⁴.

Прикладами енергетичного різноманіття в державах-членах Європейського Союзу є дамби Австрії, родовища природного газу Нідерландів та Данії, вугільні шахти Польщі, атомні електростанції Франції, нафтові свердловини Північного моря¹⁵. Найнижчий рівень загальної енергетичної залежності з країн ЄС у 2020 р. зафіксовано у Швеції (33,5 %), Румунії (28,2 %), Естонії (10,5 %) ¹⁶. Рада міністрів закордонних справ 25 січня 2021 року посилила взаємодію з партнерами, зміцнила кліматичну та енергетичну дипломатію.

Неспровокована інтервенція росії проти України перевернула енергетичні та продовольчі ринки, спровокувала підвищену волатильність цін, енергетичну нестабільність. ЄС посилює свою глобальну участь у питаннях глобальної енергетичної безпеки за допомогою партнерства, фінансової підтримки, допомоги, передавання технологій, посилення торговельних відносин. Енергія стала зброєю, інструментом глобального впливу на міжнародну безпеку людства.

8 березня 2022 року Європейська комісія представила повідомлення REPowerEU про план припинення імпорту викопних енергоносіїв з росії. Це вимагає диверсифікації енергопостачання ЄС, підвищення енергозбереження та

---

¹³ Marilyn A. Browna, Yu Wang B., Benjamin K. Sovacool, Anthony Louis D'Agostino. Forty years of energy security trends: A comparative assessment of 22 industrialized countries. *Energy Research & Social Science* 4 (2014), 64–77. P. 72. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60463133/Brown-et-al-ERSS-Security20190902-80602-djmzil-libre.pdf?1567428541=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DForty_years_of_energy_security_trends_A.pdf

¹⁴ Там само. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60463133/Brown-et-al-ERSS-Security20190902-80602-djmzil-libre.pdf?1567428541=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DForty_years_of_energy_security_trends_A.pdf

¹⁵ Там само. URL: https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60463133/Brown-et-al-ERSS-Security20190902-80602-djmzil-libre.pdf?1567428541=&response-content-disposition=inline%3B+filename%3DForty_years_of_energy_security_trends_A.pdf

¹⁶ Joit, a. D.; Panait, M.; Dobrot ~A., C.-E.; Dinit, ~Aro, A.; Neacs, Aro, A.; Naghi, L. E. The European Dilemma – Energy Security or Green Transition. *Energies* 2023, 16, 3849. P. 8. file:///D:/energies-16-03849-v2.pdf

енергоефективності, прискорення переходу до “зеленої” енергетики. Найближчими роками і десятиліттями з’являться нові можливості для виробництва енергії, моделі торгівлі та транспортні потреби. Торгівля традиційними енергетичними товарами поступово скорочуватиметься, нові товари, такі як водень і аміак, стануть предметом міжнародної торгівлі. Пріоритетом енергетичної політики Європейського Союзу в умовах сталого розвитку є “зелена” енергетика. Перехід до “зеленої” енергетики передбачає стійке інвестування відновлюваних джерел енергії.

План Європейської комісії від 8 березня 2022 року пропонував розвиток стійкої енергетичної системи в ЄС на основі двох вимірів: диверсифікації постачання газу, швидкого скорочення використання вугілля за рахунок підвищення енергоефективності, відновлюваних джерел енергії, усунення перешкод у розвитку енергетичної інфраструктури¹⁷.

Європейський Союз у травні 2022 р. запровадив план REPowerEU, яким передбачено виробляти чисту енергію, диверсифікувати постачання енергії, здійснювати її економію¹⁸. Це прискорить перехід енергетичної системи Європи на “зелені” джерела енергії. ЄС надаватиме перевагу стратегіям диверсифікації, які охоплюють інвестиції в газ та в “зелений” водень. Більша частина попиту на газ буде заміщена відновлюваними, низьковуглецевими джерелами енергії, подолана енергоефективністю та енергозбереженням. Потребу в природному газі частково покривала диверсифікація постачальників.

Відновлювані низьковуглецеві джерела енергії мають сприяти заміщенню більшої частини попиту на газ, а також забезпечити енергоефективність та енергозбереження.

Газовий ринок потребує нового постачальника газу до Європи. Потребу в природному газі планують покривати за рахунок диверсифікації постачальників. Норвегія збільшила поставки газу до Європи. Збільшення потужності Трансадриатичного газопроводу збільшить постачання газу до ЄС та країн Західних Балкан¹⁹. США постачають до Європи скраплений газ.

Зовнішніми викликами енергетичній безпеці продовжують залишатись імпорт нафти, нестабільність цін²⁰, екологічні фактори та наслідки нераціо-

---

¹⁷ Joita, D.; Panait, M.; Dobrot, A., C.-E.; Dinit, A., A.; Neacs, A., A.; Naghi, L. E. The European Dilemma-Energy Security or Green Transition. *Energies* 2023, 16, 3849. P. 12. file:///D:/energies-16-03849-v2.pdf

¹⁸ REPowerEU at a glance. URL: https://commission.europa.eu.translate.google/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en?x_tr_sl=en&x_tr_tl=uk&x_tr_hl=uk&x_tr_pto=sc

¹⁹ Joint Communication To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Eu external energy engagement in a changing world Brussels, 18.5.2022 JOIN(2022) 23 final {SWD(2022) 152. P. 4. final} file:///D:/CELEX%2052022JC0023%20EN%20TXT.pdf

²⁰ Rula Inglesi-Lotz, in *Economics and Econometrics of the Energy-Growth Nexus*, 2018. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/sustainable-energy-supply>,

нального використання енергетичних ресурсів. Гарантування енергетичної безпеки передбачило збереження біорізноманіття, запобігло змінам клімату, усунуло наслідки використання різних енергетичних джерел на довкілля та людство. ЄС передбачав зменшити глобальні викиди парникових газів на 43 % та обмежити глобальне потепління до 1,5 °С.

Кліматичні та геополітичні зміни, технологічний розвиток, зростання світового енергетичного попиту створює складне, швидкозмінне середовище, яке потребує адаптації енергетичних систем. Втручання Росії в Україну має далекосяжні наслідки для глобальної енергетичної безпеки: спровоковано волатильність цін на енергетичних ринках, підкреслено необхідність ґрунтованої довіри та спільних довгострокових цілей партнерства. Глобальну енергетичну безпеку людства посилить диверсифікація джерел та постачальників енергії, виробництво “зеленої” енергетики, запровадження спільної енергетичної політики для держав-членів ЄС, створення глобальної системи управління енергетичною безпекою. Це означає поступову відмову від викопного палива, застарілих практик, поступове впровадження “зеленої” енергетики, інноваційних технологій²¹. Відновлювані джерела енергії вже переважають у Швеції, Фінляндії, Естонії, найнижчий їх рівень у Мальті, Польщі²². Спільне партнерство України та ЄС передбачає створити нову енергетичну систему. У цій системі має бути безпечним використання атомної енергетики, яка в умовах російської інтервенції в Україну створює загрозу всьому людству. Інвестування розвитку ресурсів посилює глобальну енергетичну безпеку. Перспективами співпраці України та країн-членів Європейського Союзу стосовно глобальної енергетичної безпеки є диверсифікація джерел енергопостачання, виробництво “зеленої” енергетики. Україна в глобальній енергетичній безпеці може відіграти визначальну роль як продуцент “зеленої” енергетики та її постачальник до Європейського Союзу.

Список літератури

Bahgat, Gawdat. Europe’s energy security: challenges and opportunities. *International Affairs*, 82: 5 (2006), 961–975. P. 965. URL: <https://ir101.co.uk/wp-content/uploads/2018/10/bahgat-2006-europes-energy-security-challenges-and-opportunities.pdf>

Browna Marilyn A., Yu Wang B., Benjamin K. Sovacool, Anthony Louis D’Agostino. Forty years of energy security trends: A comparative assessment of 22 industrialized countries. *Energy Research & Social Science*, 4 (2014), 64–77. P. 72. URL:

---

²¹ Joint Communication To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Eu external energy engagement in a changing world Brussels, 18.5.2022 JOIN(2022) 23 final {SWD(2022) 152. P. 4. final} file:///D:/CELEX%2052022JC0023%20EN%20TXT.pdf

²² Joit, D.; Panait, M.; Dobrot˘A., C.-E.; Dinit˘A., A.; Neacs, A.; Naghi, L. E. The European Dilemma – Energy Security or Green Transition. *Energies*, 2023, 16, 3849. P.13. file:///D:/energies-16-03849-v2.pdf

https://d1wqtxts1xzle7.cloudfront.net/60463133/Brown-et-al-ERSS-Security20190902-80602-djmzil-libre.pdf?1567428541=&response-contentdisposition=inline%3B+filename%3DForty_years_of_energy_security_trends_A.pdf

Hanan, Akhmad. The Importance of Energy Security Concept. URL: https://www-purnomoyusgiantorocenter-org.translate.goog/the-importance-of-energy-security-concept/?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc

Khattak, Muhammad Adil, Ayoub Mohammad Azfar Haziq, Abdul Manaf, Muhammad Ariff Fadhilillah, Mohd Faidhi Mahrul, Mohd Ridwan Mohd Juhari, Mira Idora Mustaffa, Suhail Kazi. Global Energy Security and European Union: *A Review. Journal of Advanced Research in Applied Sciences and Engineering Technology*, 11, Issue 1 (2018), 64–81. P. 65. URL: <https://www.akademiabaru.com/submit/index.php/araset/article/view/1961/1533>

Joint Communication To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions Eu external energy engagement in a changing world Brussels, 18.5.2022 JOIN(2022) 23 final {SWD(2022) 152. P. 4. file:///D:/CELEX%2052022JC0023%20EN%20TXT.pdf

Joit, A, D.; Panait, M.; Dobrot, A, C.-E.; Dinit, A, A.; Neacs, A, A.; Naghi, L. E. The European Dilemma – Energy Security or Green Transition. *Energies*, 2023, 16, 3849. P. 8 file:///D:/energies-16-03849-v2.pdf

REPowerEU at a glance. URL: https://commission-europa-eu.translate.goog/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal/repowereu-affordable-secure-and-sustainable-energy-europe_en?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=uk&_x_tr_hl=uk&_x_tr_pto=sc

Rula Inglesi-Lotz, in Economics and Econometrics of the Energy-Growth Nexus, 2018. URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/economics-econometrics-and-finance/sustainable-energy-supply>

Sovacool, Benjamin K. Energy policymaking in Denmark: Implications for global energy security and sustainability. *Energy Policy*, Vol. 61, October 2013, 829–839. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421513006137>

Umbach, Frank. Global energy security and the implications for the EU. *Energy Policy*. Vol. 38, Issue 3, March 2010, 1229–1240. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0301421509000421>

ПІДТРИМКА СВІТОВИМ КОНГРЕСОМ УКРАЇНЦІВ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ І ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ ПРАГНЕНЬ УКРАЇНИ

Анотація. У статті йдеться про форми і механізми підтримки, які надає Світовий Конгрес Українців (СКУ) задля вступу України до Європейського Союзу та НАТО. Подано характеристику історичного тла проблеми; вказано, що СКУ, як головна координаційна надбудова українських громад у світі, завжди була прихильною щодо приєднання України до європейської сім'ї народів. Наголошено на ролі Президента СКУ як захисника українських інтересів перед міжнародною спільнотою. Висвітлено напрями роботи Представництва СКУ зі зв'язків з міжнародними організаціями в Брюсселі задля підтримки євроінтеграційних і євроатлантичних прагнень України. Звернено увагу на важливість діяльності СКУ в інформаційному напрямі, проведенні мирних демонстрацій, мітингів та інших акцій. Автор пропонує розглядати допомогу, яку надає СКУ для України в ході протистояння російській збройній агресії, як одну із форм підтримки прагнень України ввійти до складу ЄС і НАТО, зауважуючи, що Україна в ході війни боронить також європейські цінності та безпеку.

Ключові слова: Світовий Конгрес України (СКУ); діаспора; дипломатія; євроінтеграція; НАТО.

UWC SUPPORT FOR UKRAINE'S EUROPEAN AND EURO-ATLANTIC INTEGRATION

Abstract. The article deals with the forms and mechanisms of support provided by the Ukrainian World Congress (UWC) for Ukraine's accession to the European Union and NATO. The author describes the historical background of the problem, pointing out that the UWC, as the main coordinating superstructure of Ukrainian communities in the world, has always been in favor of Ukraine joining the European family of nations. The role of the President of the UWC as a defender of Ukrainian interests before the international community is emphasized. It tells about the areas of work of the UWC Mission to International Organizations in Brussels in the direction of supporting European integration and Euro-Atlantic aspirations of Ukraine. Attention was drawn to the importance of the activities of the UWC in the information direction, holding peaceful demonstrations, rallies and various actions. The author proposes to consider the assistance provided by the UWC to Ukraine in the course of resisting

---

¹ **Мартинюк Назар**, науковий співробітник Інституту досліджень української діаспори імені професора Любомира Винара, аспірант кафедри історії ім. проф. М. П. Ковальського Національного університету "Острозька академія", інформаційний секретар Наукового товариства історії дипломатії та міжнародних відносин. E-mail: nazar.martyniuk@oa.edu.ua,

Russian armed aggression as one of the forms of support for Ukraine's aspirations to join the EU and NATO, noting that Ukraine also defends European values and security during the war.

Key words: the Ukrainian World Congress (UWC); diaspora; diplomacy; European integration; NATO.

У сучасній зовнішній політиці важливу роль відіграють діаспори, які можуть виступати недержавними учасниками міжнародних відносин. Залежно від чисельності, інституційної структури, матеріальних ресурсів та становища в країні поселення (країні проживання/країні-реципієнті) діаспора може реалізовувати власну дипломатію, цілі якої полягатимуть у підтримці країни походження (країни-донора) та лобюванні її інтересів, або ж у протистоянні панівному в ній політичному режиму². Звісно, зусилля діаспори можуть бути спрямовані й на досягнення більших суспільно-політичних і економічних прав у країні-реципієнті. Зауважимо, що діаспора може співпрацювати з офіційною владою країни свого походження чи країни-реципієнта або здійснювати свій вплив на основі співпраці з громадськістю чи окремими її представниками³.

Реалізацію самостійної дипломатії діаспорою можемо чітко простежити на основі аналізу діяльності світового українства. У добу перебування України в радянських лещатах і після відновлення її незалежності в 1991 р. зусилля закордонних українців і створюваних ними організацій були спрямовані на всебічну підтримку України. До 1991 р. вони полягали в обстоюванні існування України як незалежної держави, утвердженні самобутності української культури як повноцінної і ні від кого залежної; розвінчуванні штучних фактів, створюваних радянською (совєтською) історіографією; захисті та популяризації української мови, а після відновлення незалежності – значній фінансовій підтримці; лобюванні інтересів на міжнародній арені; освітній, науковій та культурній співпраці тощо. Саме тому вивчення питання надання допомоги українцями зарубіжжя Україні є актуальним.

Головною координаційною надбудовою українських громад у діаспорі, т. зв. “парасольковою” організацією, є Світовий Конгрес Українців (СКУ). Організацію було засновано в 1967 р. як Світовий Конгрес Вільних Українців (СКВУ), в 1993 р. офіційну назву було змінено на СКУ.

СКУ представляє інтереси понад 20 мільйонів українців, котрі проживають у більше ніж 60 країнах світу. У 2003 р. Конгрес визнала Економічна і Соціальна Рада ООН як неурядову міжнародну організацію зі спеціальним консультативним статусом, з 2018 р. він здобув статус учасника міжнародної неурядової організації в Раді Європи (Конференції міжнародних неурядових

---

² Атаманенко А., Матвійчук Н. Публічна дипломатія закордонних українців як прояв дипломатії діаспор // Публічна дипломатія: навчальний посібник. Київ: Острог, 2021. С. 80–81.

³ Там само. С. 80.

організацій)⁴. До структури СКУ входить низка рад, комітетів і комісій, діють офіси в Торонто (Канада), Нью-Йорку (США), Брюсселі (Бельгія) та Києві (Україна)⁵. До мережі СКУ входять українські громади та організації в різних країнах світу (Світова федерація українських жіночих організацій (СФУЖО), Українські крайові центральні репрезентації, Європейський Конгрес Українців (ЕКУ), Українські світові організації, Українські церкви).

Одним із ключових напрямів роботи СКУ є розбудова України як сучасної демократичної заможної держави. Досягнення цієї мети передбачає підтримку євроінтеграційних і євроатлантичних прагнень України та відповідних курсів реформ⁶.

Цю проблему ще спеціально не висвітлювали в науковій літературі, хоча про неї опосередкованого йшлося в працях низки українських дослідників. Алла Атаманенко і Наталія Матвійчук вказали, що одним із ключових пріоритетів СКУ є підтримка євроінтеграційних і євроатлантичних прагнень України та демократичних реформ, тому Конгрес задля досягнення цих цілей співпрацює з урядами іноземних країн і міжнародними організаціями⁷. Станіслав Лазебник дав характеристику міжнародної діяльності СКУ і вказав на те, що організація послідовно і систематично сприяє покращенню бачення України в світі та захищає її міжнародні інтереси, підтримує європейський політичний курс⁸. Ірина Мусієнко зазначила, що СКУ і ЕКУ сприяють формуванню глобального українського простору; вчена зауважила, що за належної підтримки зі сторони України та взаємодії зі своєю діаспорою українські громади могли б бути основою для поліпшення зовнішньополітичного іміджу України, її входження до ЄС, НАТО та інших євроатлантичних структур, наближення усіх сфер життя України до європейських стандартів⁹. Наталія Бем, описуючи роль СКУ як об'єднувачого центру закордонних українців, згадувала про Міжнародний форум "СКУ в 50 років і далі: європейський і євроатлантичний форум" у Бельгії, під час якого було обговорено чимало проблем євроінтеграційного і євроатлантичного напрямів політики України¹⁰. Леся Біловус, аналізуючи українськомовні періодичні видання США, пише про те, що СКУ з 2010 р. активно працює задля пришвидшення євроінтеграції України, переконуючи як Україну, так і ЄС у

---

⁴ XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. Київ, 2018. С. 4.

⁵ Програми // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/programa-ua/> (дата звернення: 16.05.2023).

⁶ Річний звіт Світового Конгресу Українців – 2021. Торонто; Київ; Брюссель; Нью-Йорк, 2021. С. 2.

⁷ Атаманенко А., Матвійчук Н. Публічна дипломатія закордонних українців як прояв дипломатії діаспор. С. 85.

⁸ Лазебник С. Світова українська трибуна // З прожитого... з відвертістю (відчайдушне зазіхання на мемуари). Київ: ДП "ГДП", 2023. С. 89–105.

⁹ Мусієнко І. Діаспоральна політика та її вплив на європейське сприйняття України // Українознавчий альманах. 2014. Вип. 15. С. 56.

¹⁰ Бем Н. Технології просування інтересів України Світовим Конгресом Українців. С. 2. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53296/1/%d0%9c_3_2_%d0%a1%d1%82%d1%80.%20172-178.pdf (дата звернення: 19.05.2023).

перевагах цього кроку¹¹. Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою (МІОК) Національного університету “Львівська політехніка” реалізував проєкт “Світовий Конгрес Українців. Вчора, сьогодні, завтра. Виставка, присвячена 50-літтю Світового Конгресу Українців” на основі якого було підготовлено відповідний тематичний вебресурс, де стисло йдеться також і про шляхи роботи СКУ в напрямі європейської і євроатлантичної інтеграції України¹².

Мета статті – простежити механізми підтримки Світовим Конгресом Українців процесів євроінтеграції України та входження до НАТО.

Основними формами роботи СКУ в цьому напрямі є насамперед активна інформаційна діяльність серед закордонного українства і українців в Україні, координація дій українських громад у країнах-реципієнтах, проведення заходів при міжнародних організаціях щодо європейського і євроатлантичного векторів України та участь у подіях, що пов'язані з цією тематикою, підтримка реформ в Україні. До цього також вважаємо доцільним зарахувати підтримку України, яка захищає власний суверенітет і європейські цінності та безпеку в ході російсько-української війни.

СКУ в підтримці України на шляху до євроінтеграції: історичне тло

СКУ підтримував Україну у вступі до Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) у 1992 р. та до Ради Європи в 1995 р.¹³. Для розвитку України закордонні українці надавали значну фінансову підтримку. У 2001 р. Президент СКУ Аскольд Лозинський (1998–2008 рр.) заявив, що за останні десять років діаспора передала для України майже 50 мільйонів доларів США та 20 мільйонів канадських доларів¹⁴. Упродовж першого десятиліття 2000-х років Конгрес не змінював курсу лояльності щодо прагнень України долучитися до європейської сім'ї народів і всіляко надав підтримку становленню України як демократичної і правової держави.

У 2011 р. СКУ звернувся до європейської спільноти із заявою, в якій було висловлено підтримку процесів інтеграції України до Європейського Союзу

---

¹¹ Біловус Л. Світовий Конгрес Українців на шпальтах української діаспори США (після 1991 р.) – напрямі роботи для збереження національної ідентичності // Проблеми всесвітньої історії: наук. журнал. 2017. № 2 (4). С. 203.

¹² Діяльність СКУ. Європейська і євроатлантична інтеграція України та боротьба з російською агресією // Світовий Конгрес Українців. Вчора, сьогодні, завтра. Виставка, присвячена 50-літтю Світового Конгресу Українців / ідея та виконання – Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”. URL: <http://uwc.miok.lviv.ua/diyalnist-sku/evropejska-i-evroatlantychna-integratsiya-ukrayiny-ta-borotba-z-rosijskoju-agresiyeyu> (дата звернення: 18.05.2023).

¹³ Інавгураційна лекція Почесного доктора Національного університету “Києво-Могилянська академія” Євгена Чолія “Роль Світового Конгресу Українців у державотворчих процесах України та її європейській і євроатлантичній інтеграції”. Київ, 11 жовтня 2019 р. С. 5. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c3d6df6-d3b8-4563-a428-069484d25284/content> (дата звернення: 15.05.2023).

¹⁴ Лазебник С. Світова українська трибуна. С. 96.

(ЄС)¹⁵. А в 2012 р. висловив прохання до міжнародних партнерів поширювати в Україні відомості про користь вступу до ЄС. Того ж року на запрошення Президента СКУ Євгена Чоля (2008–2018 рр.) з доповіддю про переваги євроінтеграції перед студентами Національного університету “Кієво-Могилянська академія” виступив очільник Європейського парламенту (14 липня 2009 – 17 січня 2012 рр.) і Прем’єр-міністр Польщі (1997–2001 рр.) Єжи Бузек¹⁶. Під час Х Конгресу (з’їзду) СКУ (20–22 серпня 2013 р., Львів, Україна) однією з ключових тем була “Євроінтеграція – запорука незалежності України та сприяння її демократизації”¹⁷. У листопаді 2013 р. СКУ спільно із українськими організаціями з 40 країн світу звернулися до політичної еліти ЄС із закликом підтримати підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, особливий акцент було зроблено на тому, що в країнах ЄС проживає багато українців. Коли українська влада на чолі з тогочасним Президентом України Віктором Януковичем (25 лютого 2010 – 22 лютого 2014 рр.) відмовилася від європейського курсу та Угоди про асоціацію, СКУ зайняв роль репрезентанта України перед європейським співтовариством¹⁸. 28 листопада 2013 р. Президент Конгресу Е. Чолій під час Третього саміту Східного партнерства у Вільнюсі (Литва) виступив у литовському парламенті на засіданні голів комітетів із закордонних справ парламентів ЄС і закликав зважати на голос Євромайдану та українського народу, який прагне євроінтеграції, а не української правлячої верхівки на той час¹⁹. СКУ та українці зарубіжжя активно долучилися до участі в Євромайдані в Києві, поширювали інформацію про європейські настрої та прагнення України під час проведення Євромайданів на знак солідарності з українським народом у 42 державах світу, до цих акцій долучалися громадяни країн-реципієнтів, представники мас-медіа та влади²⁰. СКУ послідовно підтримував Україну на шляху до ЄС і в подальші роки, беручи участь в різного рівня політичних, експертних і громадських заходах, та вітав набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та ЄС в 2017 р. Важливими були інформаційні кампанії та офіційні звернення до урядів іноземних держав щодо російської агресії проти України в 2014 р., подальшого розгортання війни, де йшлося про те, що ці події свідчать про кризу світової системи безпеки і задля її підтримки необхідно допомогти Україні в боротьбі з державою-агресором.

---

¹⁵ Лазебник С. Світова українська трибуна. С. 96.

¹⁶ Інавгураційна лекція... С. 3.

¹⁷ Історія Конгресів // Світовий Конгрес Українців. Вчора, сьогодні, завтра. Виставка присвячена 50-літтю Світового Конгресу Українців / ідея та виконання – Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”. URL: <http://uwc.mio.k.lviv.ua/history> (дата звернення: 18.05.2023).

¹⁸ Інавгураційна лекція... С. 7.

¹⁹ Там само. С. 8.

²⁰ Там само.

Міжнародна діяльність Президента СКУ як чинник підтримки України на шляху до ЄС і НАТО

За час своєї каденції на посаді Президента СКУ Е. Чолій відвідав усі країни ЄС (яких до виходу Великої Британії в 2020 р. налічувалось 28) і 28 із 29 держав НАТО (сьогодні до Північноатлантичного альянсу входить вже 31 країна)²¹. Е. Чолій під час зустрічей з високопосадовцями переконував країни-члени ЄС і НАТО в користі вступу України, враховуючи її геополітичне положення, яке має значення для інтересів об'єднаної Європи і загалом для підтримки безпекової ситуації; закликав проводити межі між Україною та її народом і діями політичного режиму В. Януковича; наголошував на потребі підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС і її ратифікацією, зокрема в питанні поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі між ЄС і НАТО²². СКУ надавав вагу питанням запровадження безвізового режиму для України. Також відзначалася важливість приєднання України до Плану дій щодо членства в НАТО²³. У матеріалах XI Конгресу (з'їзду) СКУ, який проходив у Києві 25–27 листопада 2018 р., знаходимо відомості про численні закордонні відрядження і візити, зустрічі Президента СКУ Е. Чолія, що свідчать про підтримку організацією України в напрямі євроінтеграції та шляху до НАТО, серед яких із урахуванням нашої теми можемо виокремити такі:

- виступ на тему європейських прагнень народу України під час засідання Голів комітетів закордонних справ парламентів країн ЄС та під час Парламентського форуму за демократію “Парламенти за демократію: до більш амбітної світової співпраці” (у рамках Третього саміту Східного партнерства у Вільнюсі, Литва, 28 листопада 2013 р.);

- виступ на тему європейських прагнень народу України під час конференції громадянського суспільства “Усвідомлення дійсності щодо Східного партнерства: політичні виклики та майбутні плани щодо громадянського суспільства” (у рамках Третього саміту Східного партнерства у Вільнюсі, Литва, 29 листопада 2013 р.);

- виступ на тему європейської та євроатлантичної інтеграції України на круглому столі Німецького фонду Маршалла, США (Берлін, Німеччина, 12 вересня 2014 р.);

- виступ на тему “Збереження миру шляхом зміцнення свободи, справедливості та безпеки в світі” на Експертному форумі Варшавського саміту “НАТО в захисті миру: 2016 р. і далі” (Варшава, Польща, 9 липня 2016 р.);

- виступ на тему України на конференції “Успіхи і невдачі в реформуванні України” Фондації “Абсолютно нова Україна” напередодні ре-

---

²¹ Інавгураційна лекція... С. 7.

²² Там само.

²³ XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. С. 43.

ферендуму щодо Угоди про асоціацію між ЄС і Україною (Гаага, Нідерланди, 29 березня 2016 р.);

- виступ на тему підтримки України перед Комітетом НАТО з партнерства і колективної безпеки (Брюссель, Бельгія, 21 лютого 2017 р.);
- участь у Другій міжнародній конференції з питань реформ в Україні “Рушій змін” (Копенгаген, Данія, 27 червня 2018 р.)²⁴.

У матеріалах цього ж з’їзду зазначені успіхи СКУ, які були досягнуті прямо або опосередковано завдяки такій діяльності. Наведемо приклади кількох з них:

- 2014 р.: виключення РФ з самітів Великої Вісімки; позбавлення росії права голосу в Парламентській асамблеї Ради Європи, а також можливості призначати до неї своїх представників;
- 2015 р.: заснування Східного страткому Європейської служби зовнішньополітичної діяльності (оперативної робочої групи зі стратегічних комунікацій, англ. – East StratCom Task Force) для посилення заходів з протидії дезінформаційній кампанії російської федерації;
- 2016 р.: прийняття резолюцій Європейського парламенту щодо кримських татар і ситуації з правами людини в Криму;
- 2017 р.: відкриття Представництва СКУ зі зв’язків з міжнародними організаціями в Брюсселі; запровадження безвізового режиму для громадян України до держав Шенгенської зони; повна ратифікація та набуття чинності Угоди про асоціацію між ЄС і Україною;
- 2018 р.: набуття статусу СКУ як учасника міжнародної неурядової організації в Раді Європи (з 28 серпня 2018 р.); прийняття державами-членами НАТО Декларації Брюссельського саміту, яка відзначає прагнення України до членства в НАТО, визнає процес реформування в Україні та ще раз підтверджує прихильність до партнерства з Україною.

З 2018 р. і до сьогодні СКУ очолює Павло Грод. Він продовжив практику активної міжнародної діяльності свого попередника і також звертає увагу в своїх виступах, публічних зверненнях тощо на те, що Україна є демократичною європейською державою. Наведемо кілька прикладів. У липні 2019 р. П. СКУ стежить за процесом реформування в Україні, періодично його ради, комітети та комісії організовують різні зустрічі, вебінари, до яких долучають

---

²⁴ XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. С. 45–48.

²⁵ Збірник звітів Світового Конгресу Українців. 6–8 вересня 2019 року. Берлін, Німеччина. С. 30–31.

²⁶ Grod Paul. The EU needs Ukraine // Atlantic Council. March, 17 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-eu-needs-ukraine/> (last accessed: 18.05.2023).

²⁷ СКУ дякує голові Єврокомісії і закликає до прискореного членства // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 9 березня 2023 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/sku-dyaku%d1%94-golovi-komisi%d1%97-%d1%94s-i-zaklika%d1%94-do-priskorenogo-chlenstva/> (дата звернення: 18.05.2023).

²⁸ Там само.

представників різних органів влади і громадянського суспільства з України для обміну досвідом, обговорення актуальних питань міжнародної політики. П. Грод зазначав, що: “Світовий Конгрес Українців є на передовій консолідованих зусиль українських громад на захист територіальної цілісності й суверенітету України, її проєвропейського курсу реформ та євроатлантичної інтеграції. Ми працюємо задля зміцнення підтримки позицій України у світі, лишаючись її потужним голосом на світовій арені – під час переговорів нормандського формату, міжнародних акцій наших громад, форумів та конференцій, зустрічей з ключовими партнерами та обговорень дорожньої карти мирних процесів”²⁹. **Робота Представництва СКУ зі зв’язків з міжнародними організаціями в Брюсселі щодо підтримки європейського і євроатлантичного курсу України**

20 лютого 2017 р. СКУ відкрив власне Представництво зі зв’язків з міжнародними організаціями в Брюсселі, яке очолила Марина Ярошевич (сьогодні очолює Ігор Хохоляк). Було налагоджено контакти не лише з представниками міжнародних організацій, а й з низкою неурядових організацій, аналітичних центрів, університетами, фондами, які займаються українськими питаннями або були до них дотичні³⁰. У своїй роботі воно, відповідно до головних цілей роботи СКУ, надає важливу вагу питанням захисту територіальної цілісності України на тлі російської агресії. Представництво проводило і продовжує займатися політичною, інформаційною і культурно-просвітницькою діяльністю в Брюсселі, державах-членах ЄС, яка спрямована на підвищення обізнаності в європейських політичних і експертних колах щодо українських питань³¹.

Представництво організовувало тематичні координаційні зустрічі щодо українських питань із залученням зарубіжної політичної еліти, експертів і представників громадськості, зокрема:

- 28 вересня 2017 р. – 10-та координаційна зустріч на тему “Вітер змін у відносинах України – ЄС: Що буде далі?”. Зустріч проведено в приміщенні Європейського фонду підтримки демократії (EED) у Брюсселі. Ключовий доповідач: Ребекка Хармс, депутат Європейського парламенту, співголова Парламентської асамблеї “Євронест”;

- 20 грудня 2017 р. – 11-та координаційна зустріч на тему “Відносини між НАТО та Україною: шлях вперед”. Зустріч відбулась в приміщенні Центру європейської політики (ЕРС) у Брюсселі. Ключовий доповідач: Петр Луняк, заступник директора секції взаємодії при відділі НАТО з питань публічної дипломатії;

---

²⁹ Збірник звітів Світового Конгресу Українців. 17–18 жовтня 2020 р. С. 15.

³⁰ XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. С. 120–121, 124–125.

³¹ Там само. С. 119.

- 15 лютого 2018 р. – 12-та координаційна зустріч на тему “Процес реформ в Україні: склянка наполовину повна чи наполовину пуста?”. Зустріч проведено у приміщенні Німецького фонду науки і політики (SWP) у Брюсселі. Ключовий доповідач: Сюзан Стюарт, старший науковий співробітник цієї установи;

- 10 квітня 2018 р. – 13-та координаційна зустріч на тему “Антикорупційний прогрес України: де ми стоїмо?”. Зустріч було проведено у приміщенні Фонду ім. Фрідріха Еберта в Брюсселі. Ключові доповідачі: народний депутат України Єгор Соболев та українські антикорупційні активісти та репортери³².

Важливе значення мав організований в межах відзначення 50-літнього ювілею СКУ 7 листопада 2017 р. в Брюсселі міжнародний форум “СКУ в 50 років і далі: європейський і євроатлантичний форум”. Участь у заході взяло близько 200 учасників, серед яких представники закордонного українства, політики, журналісти, представники різних структур із ООН, ЄС і НАТО тощо. У межах форуму відбулося п’ять панелей, на яких обговорювалися європейська інтеграція України, євроатлантична інтеграція України, план Маршалла для України, людські права та протидія російській дезінформації. Обговорено процес реформування в Україні в контексті імплементації Угоди про асоціацію між Україною і ЄС. Ключову доповідь “Складні виклики для України: протидія російській агресії та одночасне просування реформ” виголосила Віце-прем’єр-міністр України з питань європейської та євроатлантичної інтеграції (16 квітня 2016 – 29 серпня 2019 рр.) Іванна Климпуш-Цинцадзе³³.

10 травня 2018 р. Представництво СКУ в Брюсселі запустило базу даних аналітики, яка містила академічні та політичні дослідження з Європи, Північної Америки та інших частин світу, а також офіційні документи про Україну міжнародних організацій, зокрема ООН, ОБСЄ, Ради Європи, НАТО та ЄС. Цей банк даних містить посилання на різноманітні матеріали, що стосуються процесу проведення реформ в Україні, а також її євроінтеграційної і євроатлантичної політики, там також поміщена інформація про російську дезінформацію, двосторонні відносини України з країнами Східного партнерства тощо³⁴.

Організація заходів і долучення до подій з питань євроінтеграції України та членства в НАТО

Напередодні саміту НАТО в червні 2021 р. СКУ розгорнув кампанію на підтримку вступу України до Північноатлантичного альянсу. Члени мережі Конгресу в 30 країнах-членах НАТО звернулися до урядів країн свого про-

---

³² XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. С. 125.

³³ Там само. С. 126.

³⁴ Там само. С. 126–127.

живання та ЗМІ, щоб отримання запевнення у підтримці НАТО Плану дій щодо членства України³⁵.

СКУ також організував дискусію провідних експертів з міжнародної політики та безпеки на тему “НАТО на передовій: чому Україна важлива для євроатлантичної безпеки?”. А впливове американське видання “The Hill” процитувало звернення Конгресу до Генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга у травні 2021 р: “Чітка заява про підтримку надання Україні ПДЧ у НАТО допоможе стримати подальшу ескалацію російської агресії. Крім того, такий крок засвідчить прихильність НАТО незалежності України, її суверенітету, територіальній цілісності та євроатлантичному вибору українського народу, який закріплено у Конституції України”³⁶.

У червні 2021 р. керівництво СКУ взяло участь у “IX річному саміті робочої групи США – Україна: надання Україні річного звіту”. П. Грод звернувся до євроатлантичної спільноти із закликом забезпечити посилену підтримку для українських реформ та пришвидшити інтеграцію України в НАТО і набуття нею членства. Виконавчий директор СКУ Марія Купріянова виступила модератором сесії “How US Can Best Help Ukraine Attain Its Euro-Atlantic Vision – UA Perspective”³⁷.

Інформаційна діяльність

Важливою ділянкою роботи СКУ із підтримки України на шляху до ЄС і НАТО є інформаційний напрям. СКУ є ініціатором акцій, покликаних розповідати світові про Україну, її прагнення і сучасний хід російсько-української війни, особливо про те, як Україна боронить безпеку всієї Європи. Вони відбуваються за активної участі українських громад – членів мережі СКУ в країнах їхнього проживання. В час пандемії COVID-19 і масового переходу в віртуальну реальність Конгрес організував низку онлайн-акцій і марфонів.

На офіційному сайті СКУ³⁸ (ведеться українською і англійською мовами) постійно публікуються важливі повідомлення не лише щодо діяльності Конгресу, але й актуальних питань світової політики, заходів, що стосуються євроінтеграції України чи вступу до НАТО. Відповідна інформація, а також офіційні звернення СКУ до урядів зарубіжних держав і міжнародних організацій публікуються на офіційних сторінках СКУ в соціальних мережах³⁹ (теж англійською і українською мовами). Традиційно інтернет-публікації супрово-

---

³⁵ Річний звіт Світового Конгресу Українців – 2021. С. 9.

³⁶ Там само. С. 10.

³⁷ Там само. С. 11.

³⁸ Офіційний сайт СКУ: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/>

³⁹ Сторінки СКУ в соціальних мережах:

- Facebook: <https://www.facebook.com/UkrainianWorldCongress>
- Instagram: <https://www.instagram.com/uwcongress/>
- Twitter: <https://twitter.com/UWCongress>
- YouTube: <https://www.youtube.com/user/UkrWorldCongress/videos>

джуються хештегами #EmbraceUkraine, #UAtoEU тощо. Подібні інформаційні повідомлення поширюють й організації-члени мережі СКУ. Важливо, що вони супроводжуються перекладами на мови країн-реципієнтів. Це уможливило ширше ознайомлення іноземців із українськими проблемами, а також сприяє тому, що до акцій українських громад долучаються і громадяни країн проживання українців.

Масштабною була кампанія СКУ “Embrace Ukraine”. Конгрес звернувся до українців у всьому світі із закликом підтримати європейські прагнення України та продемонструвати їх на відповідних мирних акціях, маніфестаціях, мітингах (#UAtoEU), у публікаціях у соціальних мережах⁴⁰. Це активно пропагували, особливо на тлі зустрічей на високому рівні лідерів країн-ЄС, щоб привернути увагу до України. Наприклад, 23–24 червня 2022 р. напередодні саміту країн-лідерів ЄС, учасники #EmbraceUkraine утворили живий ланцюг біля будівлі штаб-квартири Європейської комісії в Брюсселі⁴¹.

Співпраця з Україною

СКУ і Кабінет Міністрів України мають Меморандум про співпрацю, який передбачає взаємодію щодо євроінтеграції України та вступу до НАТО. Такі документи оновлювалися і підписувалися в 2014, 2016 і 2020 рр. Налагоджено також співпрацю з профільним комітетом у Верховній Раді України. Систематично відбуваються зустрічі членів Проводу СКУ, його рад і комітетів із представниками влади України та різних громадських структур. У Києві функціонує Представництво СКУ, яке очолює Сергій Касячук.

СКУ неодноразово наголошує, що Україна, захищаючи свою незалежність у війні з російським агресором, також є захисником безпеки в Європі та цінностей, які закладені в основу існування європейської сім’ї народів. Задля підтримки України Конгрес ініціював масштабні фандрейзингові кампанії #UniteWithUkraine⁴² та “Energize Ukraine”⁴³, систематично проводить мирні

---

⁴⁰ #UAtoEU мітинги у європейських столицях тривають // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 20 червня 2020 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/uatoeu-mitingi-u-%d1%94vropejskih-stolicyah-trivayut/> (дата звернення: 17.05.2023).; Що може зробити для європейського майбутнього України кожен, де б ми не жили? // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 21 червня 2022 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/shho-mozhe-zrobiti-dlya-%d1%94vropejskogo-majbutnogo-ukra%d1%97ni-kozhen-z-nas-de-b-mi-ne-zhili/> (дата звернення: 17.05.2023).

⁴¹ Потужні #EmbraceUkraine акції в європейських столицях // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 13 червня 2022 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/potuzhni-embraceukraine-akcii%d1%97-v-%d1%94vropejskih-stolicyah/> (дата звернення: 17.05.2023).

⁴² Our Results. *Unite With Ukraine*. URL: <https://unitewithukraine.com/> (last accessed: 15.05.2023).

⁴³ Energize Ukraine! Зупиніть російський енергетичний терор! // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 22 грудня 2022 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/energize-ukraine-zupinit-rosijskij-energetichnij-teror/> (дата звернення: 15.05.2023).; СКУ розпочинає глобальну кампанію з відновлення української енергосистеми // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 25 січня 2023 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/sku-dopomozhe-nacziionalnomu-operatoru-vidnoviti-energosisistemu-ukra%d1%97ni/> (дата звернення: 15.05.2023).

акції протесту, мітинги, демонстрації під будівлями іноземними парламентами, зокрема європейських. Питання підтримки, яку надає СКУ для України в ході російсько-української війни, потребує окремого розгляду в спеціальній науковій розвідці.

Висновки

Отже, СКУ, як міжнародна неурядова організація і координаційна надбудова українських громад у діаспорі, в своїй діяльності вагоме місце відводить євроінтеграційним і євроатлантичним прагненням України. Задля підтримки в цьому аспекті проводяться різноманітні акції та кампанії, більшість яких зосереджено на просуванні українських питань під час участі у роботі міжнародних організацій; на зустрічах із політичною елітою ЄС і НАТО, а також із громадськістю; співпраці українських владних структур і Конгресу в напрямі вироблення спільних дій щодо просування євроінтеграції України та вступу до НАТО; інформаційній політиці тощо.

Однак це питання потребує детальнішого вивчення та аналізу в розрізі вивчення роботи комітетів і рад СКУ, які займаються питаннями євроінтеграції України, і дослідження роботи в цьому напрямі членів його мережі, зокрема Європейського Конгресу Українців (ЕКУ). Необхідно також простежити реакції міжнародної спільноти на безпосередні звернення до них Конгресу щодо питань вступу України до ЄС і НАТО.

Список літератури

Атаманенко А., Матвійчук Н. Публічна дипломатія закордонних українців як прояв дипломатії діаспор // Публічна дипломатія: навч. посіб. Київ; Острог, 2021. С. 80–94.

Бем Н. Технології просування інтересів України Світовим Конгресом Українців. 7 с. URL: https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/53296/1/%d0%9c_3.2_%d0%a1%d1%82%d1%80.%20172-178.pdf (дата звернення: 19.05.2023).

Біловус Л. Світовий Конгрес Українців на шпальтах української діаспори США (після 1991 р.) – напрями роботи для збереження національної ідентичності // Проблеми всесвітньої історії: наук. журнал. 2017. № 2 (4). С. 197–209.

Діяльність СКУ. Європейська і євроатлантична інтеграція України та боротьба з російською агресією // Світовий Конгрес Українців. Вчора, сьогодні, завтра. Виставка, присвячена 50-літтю Світового Конгресу Українців / ідея та виконання – Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”. URL: <http://uwc.miok.lviv.ua/diyalnist-sku/yevropejska-i-yevroatlantychna-integratsiya-ukrayiny-ta-borotba-z-rosijskoju-agresiyeyu> (дата звернення: 18.05.2023).

Збірник звітів Світового Конгресу Українців. 17–18 жовтня 2020 р. 259 с.

Збірник звітів Світового Конгресу Українців. 6–8 вересня 2019 року. Берлін, Німеччина. 334 с.

Energize Ukraine! Зупиніть російський енергетичний терор! // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 22 грудня 2022 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/energize-ukraine-zupinit-rosijskij-energetichnij-teror/> (дата звернення: 15.05.2023).

Інавгураційна лекція Почесного доктора Національного університету “Києво-Могилянська академія” Євгена Чоля “Роль Світового Конгресу Українців у державотворчих процесах України та її європейській і євроатлантичній інтеграції”. Київ, 11 жовтня 2019 р. 15 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c3d6dfb-d3b8-4563-a428-069484d25284/content> (дата звернення: 15.05.2023).

Історія Конгресів // Світовий Конгрес Українців. Вчора, сьогодні, завтра. Виставка присвячена 50-літтю Світового Конгресу Українців / ідея та виконання – Міжнародний інститут освіти, культури та зв’язків з діаспорою Національного університету “Львівська політехніка”. URL: <http://uwc.mio.k.lviv.ua/history> (дата звернення: 18.05.2023).

Лазебник С. Світова українська трибуна // З прожитого... з відвертістю (відчайдушне зазіхання на мемуари). Київ: ДП “ГДІП”, 2023. С. 89–105.

Мусієнко І. Діаспоральна політика та її вплив на європейське сприйняття України // Українознавчий альманах. 2014. Вип. 15. С. 54–57.

Одинадцятий XI Світовий Конгрес Українців (25–27 листопада 2018 р.). Звіти 2013–2018. Київ, 2018. 484 с.

Потужні #EmbraceUkraine акції в європейських столицях // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 13 червня 2022 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/potuzhni-embraceukraine-akczi%d1%97-v-%d1%94vropejskih-stoliczyah/> (дата звернення: 17.05.2023).

Програми // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/programy-ua/> (дата звернення: 16.05.2023).

Річний звіт Світового Конгресу Українців – 2021. Торонто; Київ; Брюссель; Нью-Йорк, 2021. 23 с.

СКУ дякує голові Єврокомісії і закликає до прискореного членства // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 9 березня 2023 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/sku-dyaku%d1%94-golovi-komisi%d1%97-%d1%94s-i-zaklika%d1%94-do-priskorenogo-chlenstva/> (дата звернення: 18.05.2023).

СКУ розпочинає глобальну кампанію з відновлення української енергосистеми // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 25 січня 2023 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/sku-dopomozhe-nacziionalnomu-operatoru-vidnoviti-energosistemu-ukra%d1%97ni/> (дата звернення: 15.05.2023).

Що може зробити для європейського майбутнього України кожен, де б ми не жили? // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 21 червня 2022 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/shho-mozhe-zrobiti-dlya-%d1%94vropejskogo-majbutnogo-ukra%d1%97ni-kozhem-z-nas-de-b-mi-ne-zhili/> (дата звернення: 17.05.2023).

#UAtOEU мітинги у європейських столицях тривають // Офіційний сайт Світового Конгресу Українців. 20 червня 2020 року. URL: <https://www.ukrainianworldcongress.org/ua/uatoeu-mitingi-u-%d1%94vropejskih-stoliczyah-trivayut/> (дата звернення: 17.05.2023).

Grod Paul. The EU needs Ukraine // Atlantic Council. March, 17 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/the-eu-needs-ukraine/> (last accessed: 18.05.2023).

Our Results. *Unite With Ukraine*. URL: <https://unitewithukraine.com/> (last accessed: 15.05.2023).

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ І ОСВІТУ – МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД ДЛЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ²

Анотація. Міждисциплінарні дослідження для збереження біорізноманіття, формування управлінської політики та глобального сталого розвитку важливі для України в умовах Євроінтеграції та в особливій ситуації ведення воєнних дій на власній території. Необхідне впровадження цілей сталого розвитку в управління “зеленою” інфраструктурою (ЗІ), порівняння соціальних аспектів, дослідження впливу воєнних дій та внутрішньої міграції. Це дозволить ефективно ліквідувати наслідки воєнних дій для міського зеленого середовища та біорізноманіття, а також покращити якість життя та здоров’я мешканців міст. Ми вивчаємо умови та процеси, що відбуваються в урбоекосистемах (Київ, Вінниця, Чернігів), розробляємо рекомендації щодо управління станом ЗІ. Виявлено, що найбільший ступінь воєнного впливу та ризик ескалації воєнних дій у м. Чернігові, а найбільший вплив внутрішньої міграції на ЗІ у м. Вінниця. Вказано необхідні кроки для розроблення концепцій і дорожніх карт практичного впровадження національних стратегій із створення безбар’єрного простору в Україні до 2030 р., розвитку інклюзивної освіти, сталого розвитку України до 2030 р. в управлінні об’єктами природно-заповідного фонду та міською ЗІ.

Ключові слова: “зелена” інфраструктура; міста; урбанізація; екосистемні послуги.

PRIORITY AREAS FOR IMPLEMENTING THE PRINCIPLES OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN RESEARCH AND EDUCATION – AN INTERDISCIPLINARY APPROACH FOR MANAGEMENT POLICY

Abstract. Interdisciplinary research for biodiversity conservation, management policy formation and global sustainable development is important for Ukraine in the context of European integration and the special situation of military operations on its territory. It is necessary to integrate sustainable development goals into the management of green infrastructure (GI), compare social aspects, and study the impact of military operations and internal migration. This will help to effectively eliminate the effects of military operations on the urban green environment and biodiversity, as well

---

¹ **Мірошник Наталія**, канд. біол. наук., ст. наук. співр. ДУ “Інститут еволюційної екології НАН України”. Київ, Україна; fellow in the Research Institute for Sustainability, Potsdam, Germany, natalie.miroshnik@outlook.com

² Дослідження проводимо за підтримки the Research Institute for Sustainability – Helmholtz Centre Potsdam (RIFS), <https://www.rifs-potsdam.de/en>

as improve the quality of life and health of city residents. We study the conditions and processes taking place in urban ecosystems (Kyiv, Vinnytsia, Chernihiv) and develop recommendations for managing the state of urban green spaces. We find that the greatest degree of military impact and the risk of escalation of hostilities is in Chernihiv, and the greatest impact of internal migration on urban green spaces is in Vinnytsia. The section proposes a methodological framework for assessing the state of protected areas in the context of hostilities and internal migration to improve the provision of ecosystem services. The necessary steps to develop concepts and roadmaps for the practical implementation of the National Strategies for the Creation of Barrier-Free Space in Ukraine by 2030, the Development of Inclusive Education, and Sustainable Development of Ukraine by 2030 in the management of nature reserves and urban protected areas are indicated.

Key words: green infrastructure; cities; urbanisation; ecosystem services.

У дослідженнях, особливо у біологічних, природничих, науках про Землю важливим та необхідним є екосистемний підхід, що надає можливості систематизації, узагальнення, статистичного опрацювання, синтезу нових знань на основі оброблення великих масивів даних (big data), розроблення нових теорій з урахуванням ризиків незворотних втрат видів, екосистем, зв'язків, що сприятиме реалізації принципів сталого розвитку на рівні регіонів, держав, біомів та планети в цілому. Основні цілі й засади сталого розвитку (Sustainable development) структуровано у документах Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку “Порядок денний на ХХІ століття” (Ріо-де-Жанейро, 1992) та конференції ООН зі сталого розвитку (Ріо-де-Жанейро, 2012). У них задекларовано основні цінності, за якими повинні розвиватися високоцивілізовані суспільства, наприклад, верховенство закону; свобода, мир і безпека, побудова орієнтованого на розвиток вільного, демократичного і справедливого суспільства, дотримання всіх прав людини, зокрема права на розвиток, належний рівень життя, освіти, підтримання психічного і фізичного здоров'я, збереження екосистем і біорізноманіття тощо. Сталий розвиток неможливий без ефективного управління ризиками, спричиненими діяльністю людини (глобальні процеси урбанізації, змін клімату, опустелювання, знеліснення, виснаження природних ресурсів тощо). Досягнення цілей сталого розвитку включає розвиток освіти і підвищення освіченості всього людства задля покращення усвідомленості життя і споживання, зниження глобальних екологічних і економічних ризиків, перебудови цінностей суспільства.

Теоретичні засади впровадження політики сталого розвитку і управління у лісовій та аграрній галузі України розробили вчені^{3, 4, 5, 6}. Окреслено особливості

---

³ Грабовська Т. О., Лавров В. В. Політика органічного сільського господарства України – шлях до європейських стандартів. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи: монографія / за ред. проф. Т. О. Зінчук. Київ: Центр учбової літератури, 2019. С. 444–453. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3369>

та засади управління та імплементації на місцях^{3, 5, 6}. Проте багато теоретичних і прикладних аспектів, розроблення політики на законодавчому рівні у галузі управління освітою, наукою, об'єктами природно-заповідного фонду (ПЗФ), міської ЗІ недосконалі. Немає або окреслені лише загальні напрями впровадження стратегії сталого розвитку, а практичні засади взагалі не почали розробляти, що заважає проводити ефективні реформи і у перспективі гальмує євроінтеграцію України, може призвести до соціальних вибухів, як це було в інших країнах^{7, 8, 9}. Отже, необхідно розробити програмні документи та дорожні карти практичного впровадження на рівні міст у галузях наукових досліджень, освіти, управління ЗІ та об'єктами ПЗФ.

1. Впровадження цілей сталого розвитку в управління ЗІ в умовах воєнних дій та післявоєнного часу – виклики та “білі плями”

Стале лісокористування, збереження природних середовищ існування та сталий розвиток міст є одними з основних глобальних цілей сталого розвитку (рішення 70-ї Генеральної Асамблеї ООН¹⁰, рішення Стратегії ЄС з біорізноманіття до 2030 р., Нова лісова стратегія ЄС до 2030 р.). Для досягнення сталого розвитку міст цими документами рекомендовано приділяти особливу увагу покращенню якості повітря та збереженню ЗІ. Тому моніторинг стану зелених насаджень у містах має важливе значення для подальшого сталого ефективного управління. Зелені насадження, паркові екосистеми (ПЕ) створюють екосистеми і безперервно адаптуються до динамічних та агресивних умов міста. Важливо комплексно підходити до збереження ПЕ – виявляти слабкі ланки та процеси, виробляти рішення щодо підтримання здорового стану ланок екосистем, враховувати особливості урбанізованого середовища та змін клімату.

Урбанізація, як глобальний незворотний процес, порушує зв'язки в екосистемах, зокрема, сприяє глобальній перебудові популяційних зв'язків і

---

⁴ Лавров В.В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук. 03.00.16 “Екологія”. К., 2009. 43 с.

⁵ Природоорієнтовані рішення для міст у законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на національному, регіональному й місцевому рівні в Україні. *Аналітичний звіт*. 2021. 52 с.

⁶ Розпорядження КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1777-р (20.04.2023). Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>.

⁷ Манифестація ветеранов війни во Вьетнаме перед зданием Конгресса США, 21 апреля 1971 (20.04.2023). *Новое время*. 2018. № 13. <https://nv.ua/project/ekho-voynu-2462298.html>

⁸ Ремовська О. (20.04.2023). Ненормально змушувати поранених ходити збирати документи. 17 квітня 2023. <https://suspilne.media/448059-nenormalno-zmusuvati-poranenih-hoditi-zbirati-dokumenty-masi-najem-pro-vijnu-vtratu-oka-princip-i-reformu-vlk/>

⁹ Статистика самоубийств (20.04.2023). <https://web.archive.org/web/20090316143442/http://suicidewall.com/SWStats.html>

¹⁰ Резолюція саміту ООН 70/1 “Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030”.

вселенню чужорідних видів^{11, 12}; погіршує доступ до водних ресурсів і гідрологічний режим екосистем, зменшує біорізноманіття, необоротно перетворює природні ґрунти на міські, що призводить до погіршення стану ЗІ та загибелі деревних насаджень. Збереження ЗІ у межах міст для забезпечення екосистемних послуг (ЕП) в умовах підсилення урбанізації дуже важливе для впровадження цілей сталого розвитку. Пригнічення стану міських зелених насаджень підсилюється глобальними процесами змін клімату та викидами автотранспорту¹³. Тому для розроблення ефективної політики землекористування, сталого розвитку міст та управління інфраструктурою вкрай важливо оцінити вплив урбанізації на стан і життєздатність ЗІ та забезпечення ними ЕП¹⁴. ЗІ надає унікальні ЕП збереження біорізноманіття і екосистем у містах, забезпечення безперервності ландшафтів, очищення повітря, покращення здоров'я людей, урівноваження міських екосистем, стабілізуючого впливу на психо-емоційний, ментальний/інтелектуальний стан мешканців, візуалізацію, адекватне сприйняття реальності як частини соціальних ЕП. Тому систематичні дослідження якості навколишнього природного середовища необхідні для реалізації політики ЄС щодо збереження здоров'я людей та сталого розвитку міст і це має бути головною метою для спрямування дій посадових осіб під час прийняття рішень.

Українські міста нині особливо потерпають від воєнних дій та значної внутрішньої міграції. Не вивчено вплив цих факторів на управління ЗІ. Міждисциплінарні дослідження для збереження біорізноманіття, формування управлінської політики та глобального сталого розвитку в умовах ведення воєнних дій та внутрішньої міграції допоможуть вчасно враховувати ризики, ефективно реагувати та планувати догляд за зеленими насадженнями. У довгостроковій перспективі це призведе до вдосконалення стратегій сталого управління містами в Україні; зниження соціальної напруги у містах у післявоєнний час; прогресу в покращенні громадського здоров'я.

Інтенсивні воєнні дії та внутрішня міграція великої кількості людей є надлишково сильними факторами, що спричиняють деградацію, порушення процесів усередині екосистем, погіршується стан та виконання функцій ЗІ, не здійснюється ЕП. Дослідження ПЕ саме по собі важливе для вирішення

---

¹¹ Enders M., Havemann F., Bernard-Verdier M. et al. (20.04.2023). A conceptual map of invasion biology: integrating hypotheses into a consensus network. *Global ecology and biogeography*, 2020, Vol. 29 (6). P. 978–991. DOI: <https://doi.org/10.1111/geb.13082>

¹² Sitzia T., Iacopino S., Burrascano S. et al. Exploring the biotic homogenization and diversity resistance hypotheses: The understory of non-native and native woodland canopies in three urban areas of Europe. *Diversity and Distributions*, 2021, Vol. 27 (9). P. 1747–1758. DOI 10.1111/ddi.13365

¹³ Miroshnyk N., Grabovska T., Mazura M., Teslenko I. Bioindication of megalopolis park ecosystems under aerotechnogenic loading. *Folia Forestalia Polonica. Series A – Forestry*, 2022, Vol. 64 (1). P. 15–37. DOI: <https://doi.org/10.2478/ffp-2022-0003>.

¹⁴ Miroshnyk N., Likhanov A., Grabovska T., Teslenko I., Roubík H. Green infrastructure and relationship with urbanization – Importance and necessity of integrated governance. *Land Use Policy*, 2022, Vol. 114. 105941. <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105941>.

глобальних соціальних екологічних проблем – забруднення середовища викидами від транспорту, виснаження природних ресурсів та втрати біорізноманіття внаслідок впливу урбанізації. Проте унаслідок воєнних дій і внутрішньої міграції на території України ці проблеми стали ще гострішими. Є міста із сильними руйнуваннями внаслідок воєнних дій, які перебувають під контролем України: Чернігів, Харків, Миколаїв, Снігурівка, Херсон, Буча, Ірпінь, Куп'янськ, Ізюм. Ми вивчаємо вплив урбанізації та аеровикидів від автотранспорту на стан ПЕ у містах Києві, Вінниці, Чернігові у межах науково-дослідних робіт ДУ “ІЕЕ”. Міста Вінниця та Чернігів мають особливі фактори впливу щодо міграційних та воєнних процесів у країні.

Місто Вінниця – населення 370.8 тис. ос.; природна зона *Лісостеп*, кількість біженців з інтенсивно зруйнованих війною регіонів (Харківська, Чернігівська, Донецька, Дніпропетровська області) збільшилась – від початку війни до 13 січня 2023 р. за офіційними даними до Вінниці прибуло 45804 внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Найбільше переселенців прибуло із Донецької області¹⁵. Прибулі біженці будуть проживати у Вінниці невизначено довго, оскільки їм нікуди повертатися (інтенсивні бойові дії, руйнування домівок, інфраструктури або повністю зруйновані міста, де раніше проживали ці люди). По Вінниці було здійснено ракетний удар 14.07.2022 р., що спричинило руйнування у центрі міста, загибель 27 осіб, поранення 202 осіб.

Нашими дослідженнями виявлено ступінь урбанізації та викидів від автотранспорту і рівень воєнного впливу (див. таблицю). Надалі вивчатимемо рівень збереженості ЗІ та значення для жителів у контексті впливу на здоров'я і можливості відновлення після завершення воєнних дій.

Чернігів – населення 285.82 тис. ос., природна зона *Полісся* (зона *мішаних лісів*), кількість вимушених переселенців на серпень 2022 р. – 6410 людей¹⁸. Чернігів сильно постраждав під час обстрілів та окупації взимку 2022 р. (21 % міста зруйновано, не враховуючи майже на 70–80 % зруйнованих передмість¹⁶. Загиблих понад 700¹⁷, деякі частини міста та передмість досі не розміновані (частини парків і лісопарків Ялівщина, Міський сад, виїзди по обидві сторони від автодоріг, що прямують у повністю зруйновані села Новоселівка, Киїнка, Количівка, Ягідне та інші). Населення з часу окупації та сильних обстрілів зменшилося приблизно на 1/4, переселенці з інших міст сюди приїжджають рідко, оскільки є потенційна небезпека швидкого погіршення військової ситуації – відновлення сильних обстрілів і швидкої окупації через близькість з Білоруссю (до кордону 66 км) та відкритий прямий шлях Чернігів – Київ.

---

¹⁵ Бондарев В. (20.04.2023) З початку війни Вінницька громада прийняла майже 46 тисяч переселенців. Суспільне. Новини. 17 січня 2023. <https://suspilne.media/360776-z-pocatku-vijnivinnicka-gromada-prijnala-majze-46-tisac-pereselenciv/#:~:text=>

¹⁶ На скільки відсотків зруйновано Чернігів: супутникові дані. 15.04.2022. <https://cntime.cn.ua/na-skilki-vidsotkiv-zrujnovano-chernigiv-suputnikovi-dani/#:~:text=> (20.04.2023)

Показники оцінювання впливу урбанізації, викидів автотранспорту на міста України

Показники оцінювання	Київ	Вінниця	Чернігів
Кількість населення, осіб	5 млн	369739	285820
Площа міста, км ²	839,0	113,2	79,0
Частка зелених насаджень у місті, %	27,7	32,2	9,7
Максимальна кількість автомобілів, шт./год ¹³	7161,0	2800,0	2657,0
Середня кількість автомобілів, шт./год ¹³	4219,0	985,4	832,5
Середня кількість аеровикидів від автомобілів, мг/м ³ ¹³	0,14	0,05	0,03
Мінімальний індекс урбанізації, розраховано за (Seress et al., 2014)	-3,23	-4,63	-3,14
Максимальний індекс урбанізації, розраховано за (Seress et al., 2014)	3,35	2,33	2,53
Кількість ВПО, тис. осіб ^{17, 18, 19}	26,4	45,8	6,4
Ступінь воєнного впливу*	1	1	3
Ризик ескалації воєнних дій**	3	2	4

Примітки: * – **ступінь воєнного впливу:** тут маємо на увазі руйнування будівель, земної поверхні, спалення будівель, споруд, зелених насаджень, лісів, загибель людей та інших живих істот, розміщення потенційно небезпечних для життя об'єктів (зброї, небезпечних та/або отруйних речовин, паливно-мастильних матеріалів) на території населених пунктів або близько біля них, у період проведення бойових дій, оголошеного воєнного стану або спричинене воєнними діями і може тривати після припинення бойових та воєнних дій на зазначеній території. Ступінь воєнного впливу опосередковано оцінювали як кількість руйнувань на території міста, спричинену воєнними діями (за друкованими засобами інформації) за п'ятибальною шкалою, де 1 – руйнування незначні, пошкоджені поодинокі будинки, скупчення будинків; 5 – руйнування дуже значні, більше від половини будівель, споруд, ґрунтового покриву на території міста зруйновано внаслідок воєнних дій; ** – **ризик ескалації воєнних дій** оцінювали опосередковано, враховуючи відстань до кордону з росією або близькі військові дії поряд з наведеним населеним пунктом та/або на території цієї ж області, за п'ятибальною шкалою, де 1 – ризик ескалації воєнних дій незначний у найближчий до оцінювання період, на території області немає відкритих військових дій, не проводяться обстріли населених пунктів та інші конфлікти із застосуванням зброї масового ураження та вогнепальної зброї, кордон з територією агресора (росії) пролягає по території сусідніх областей, 5 – ризик ескалації воєнних дій надзвичайно високий, на території області проводять агресивні військові дії, у сусідніх населених пунктах з оцінюваним оголошена добровільна евакуація або вони зруйновані, є перебої з постачанням електроенергії, води, газу, є зруйновані поряд мости тощо; кордон з територією агресора (росії) пролягає по території оцінюваної області та/або населений пункт знаходиться ближче ніж 61 км від кордону з агресором.

Міська ЗІ має потенціал сприяти виконанню Цілі 11 сталого розвитку Порядку денного ООН до 2030 р. щодо сталого розвитку міст. Необхідно

¹⁷ Названа кількість вимушених переселенців у Києві (20.04.2023). Суспільство. <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/25/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-vymushenyx-pereselencziv-kyuevi>

¹⁸ У Чернігові загинули близько 700 людей, більшість загиблих вже упізнали. 08 квітня 2022. (20.04.2023) <https://zmina.info/news/u-chemigovi-zagynuly-blyzko-700-lyudej-bilshist-zagyblyh-vzhe-upiznaly/>

¹⁹ Хто прихистить переселенців? 2022.08.18. https://m.gorod.cn.ua/news_138426.html

оцінювати стан ПЕ та ЗІ і можливість надання ними ЕП в умовах урбанізації і змін клімату, враховуючи обставини війни, руйнувань та масової міграції (див. рисунок).

Схема оцінювання негативних факторів впливу на міську ЗІ за методикою²⁰

Для подальшого відновлення та управління для сталого розвитку міст важливо мати актуальну достовірну інформацію щодо стану ЗІ, пошкоджень та розроблені плани щодо реконструкції. Нашими дослідженнями у трьох містах виявлено, що найбільший ступінь воєнного впливу та ризик ескалації воєнних дій у м. Чернігові, а найбільший вплив на ЗІ внутрішньої міграції у м. Вінниця (див. таблицю).

У політиці управління ЗІ важливою проблемою є не вирішені та не розроблені, не впроваджені практичні складові національної стратегії зі створення безбар'єрного простору на об'єктах природно-заповідного фонду України (ПЗФ).

2. Проблеми впровадження практичної складової національної стратегії зі створення безбар'єрного простору на об'єктах природно-заповідного фонду України

Відповідно до Цілей сталого розвитку до 2030 р. необхідно впровадити відкритий доступ та рівні можливості для усіх громадян щодо доступу до

²⁰ Наукові основи інтегрального оцінювання паркових лісових екосистем в умовах великого міста: метод. рекомендації / В.В. Лавров та ін. Київ, 2021. 68 с.

необхідних ресурсів (зокрема вільної освіти, збереження і підтримання здоров'я). Об'єкти ПЗФ є закладами, які надають, зокрема, освітні послуги (мають освітню функцію) для всіх ланок освітнього процесу і є важливими для підтримання здоров'я населення (психологічного, психічного, розвитку інтелекту дітей різного віку, очищення повітря та покращення міського середовища, збереження біорізноманіття для наступних поколінь, естетичної функції, розвитку когнітивних та творчих здібностей тощо). Все це є складовою соціальних ЕП, які надають заклади ПЗФ, зокрема парки-пам'ятки, національні природні, міські парки, парки культури і відпочинку, ботанічні, зоологічні сади і зоопарки тощо. Проте всі соціальні ЕП нівелюються неможливістю доступу до об'єктів ПЗФ осіб з маленькими дітьми (діти до трьох років, яких везуть у дитячих візках) та людей з інвалідністю. Для того, щоб обладнати об'єкти ПЗФ рівними доріжками, широкими дверними отворами, об'єктами інфраструктури без сходів і бордюрів, необхідними допоміжними засобами (ліфтами, поручнями на крутих схилах і спусках/підйомах) потрібні дуже великі кошти. Проте деякі кроки за останні 5 років уже успішно здійснено. Наприклад, впровадження інклюзивної освіти та тьюторів у столичних школах, безбар'єрних ініціатив у Національному ботанічному саду ім. Гришка НАН України, ППСМ "Феофанія" (тут розроблені та впроваджені спеціальні виставкові експозиції для людей з обмеженими можливостями за зором) та на інших об'єктах ПЗФ, що розміщені в основному у великих містах.

Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р. прийнята законом у 2021 р.²¹. На основі названої Стратегії ґрунтується, але досі на доопрацюванні Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2023–2030 рр.²². Міністерство освіти і науки розробило проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 рр. та план заходів з її реалізації ще у 2019 р.²³, але через брак коштів цей документ досі не прийнято, а, отже, діти і дорослі, які потребують інклюзивної освіти, майже не навчаються у закладах вищої освіти та школах, не мають достатнього доступу до психологічної, педагогічної реабілітації. Через брак фінансування названі стратегії затверджено лише на рівні закону, проте вони не впроваджені у практику. Наприклад, лише у великих містах у школах навчаються та відвідують всі шкільні заняття особисто максимум одна дитина на клас з легкими порушеннями здоров'я, діти з інвалідністю та особи – учасники навчального процесу на інвалідних візках (діти, батьки, вчителі, стажери,

---

²¹ Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 р. (20.04.2023) Розпорядження КМУ, 14 квітня 2021 р. № 366-р, Київ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

²² Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2023-2030 рр. (20.04.2023). <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulosia-zasidannia-mizhvidomchoi-robochoi-hrupy-z-pytan-rozroblennia-natsionalnoi-stratehii-rozvytku-inkliuzyvnoho-navchannia-na-2023-2030-roky>

²³ Проєкт Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 роки та план заходів з її реалізації. (20.04.2023) <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-do-2030-roku>

аспіранти) та ті, які використовують додаткові засоби для ходіння, наприклад, милиці, ортези, не можуть відвідувати школи особисто через вузькі дверні отвори, велику кількість сходинок і порогів всередині приміщень та непристосованість іншої інфраструктури. Отже, конституційне право людей з інвалідністю на вільний та рівний з іншими доступ до освіти, підтримання здоров'я на належному рівні та реабілітації, рівного доступу до всіх можливостей як громадянина (доступ до послуг, будівель, можливостей, подій, консультацій, парків, кінотеатрів тощо), грубо порушує сама держава.

Закон України “Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року” від 7.08.2018 затверджений тільки в першому читанні²⁴. Отже, поки що політика України в цьому питанні базується лише на Указі Президента України 2019 р. “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030”²⁵. Практична реалізація названих законодавчих документів здійснюється з 2019 р. і нині набуває більшої важливості через можливості реабілітації та збільшення доступності міського простору для постраждалих внаслідок воєнних дій на території України, оскільки вразливі групи населення (діти і дорослі) потребують захисту, освіти (зокрема, післядипломної), підтримання і збереження здоров'я, реабілітації, задоволення інших потреб, проте законодавча база, програмні документи та практичні засади впровадження досі не розроблені.

Кількість населення із вразливих груп у воєнний і післявоєнний час буде збільшуватися. У нашій країні, як і у багатьох інших у післявоєнний час (США, Ізраїль, В'єтнам, постраждали внаслідок Алжирської війни 1954–1962 рр. французькі військові та внаслідок інших масштабних воєнних конфліктів), необхідно буде швидко вирішувати гострі проблеми реабілітації, навчання та післявоєнної інтеграції постраждалих, біженців, воїнів²⁸, щоб запобігти соціальним вибухам (як наприклад, маніфестація ветеранів війни у В'єтнамі у США у 1971 р.²⁷, збільшення кількості самогубств у США та протиправної поведінки учасників бойових дій²⁹, залученість колишніх учасників військових дій до протиправних дій самостійно та у воєнізованих озброєних групах, важкі посттравматичні стресові розлади – “афганський” синдром, “в'єтнамський” синдром тощо^{26, 27, 28, 29} .

---

²⁴ Проєкт Закону України від 07.08.2018 № 9015 (20.04.2023). “Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року” (Одержаний ВР України). <https://ips.ligazakon.net/document/1H6YF00A?an=332>

²⁵ Указ Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” (20.04.2023) від 30 вересня 2019, № 722/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

²⁶ Алексєєвич С. (20.04.2023). Цинковые мальчики. 2012. Время, 2007. 400 с. URL: <https://web.archive.org/web/20151106014623/http://www.alexievich.info/knigi/ZinkovyeRus.pdf>

²⁷ Hammond C. Do most people get it after terrifying incidents? PTSD. 1st December 2014. <https://www.bbc.com/future/article/20141201-the-myths-about-ptsd>.

²⁸ Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми: монографія. К.: Талком, 2016. 246 с.

²⁹ Легалов Е. (20.04.2023) “Кровь, унижения и бесправие”. Воспоминания советского ветерана-“афганца” *Радио Свобода*: вебсайт. <https://www.svoboda.org/a/krovj-unizheniya-i-bespravie-vospominaniya-veterana-afganskoy-voyny/32302847.html>

У загальній структурі санітарних втрат розлади психіатричного профілю можуть становити 0,3–0,5 % від всієї чисельності особового складу, який брав участь у активних бойових діях, за більше ніж рік повномасштабного вторгнення та з 2014 р. це велика кількість українських військових. А профілактика важких посттравматичних психічних розладів обходиться державі дешевше у перспективі, ніж лікування постраждалих із активними психо-емоційними розладами та заходи для гасіння соціальних вибухів.

Отже, необхідно вже зараз удосконалювати законодавство, засвоювати уроки інших країн, які вже виробили дієві механізми запобігання соціальним кризам та катастрофам, розробляти свої механізми управління ризиками та адаптації постраждалих внаслідок військових дій верств населення. Стратегія євроінтеграції для України, зокрема, включає ефективне впровадження стратегії із створення безбар'єрного простору, стратегії сталого розвитку та впровадження засад інклюзивної освіти і науки, міського управління, управління ПЗФ тощо. У контексті Євроінтеграції України та сприяння запровадженню стратегій сталого розвитку держави та міст необхідна розробка програмних документів практичної реалізації та алгоритмів (дорожніх карт) впровадження Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні у об'єктах ПЗФ, що є важливим, у тому числі, для управління міською ЗІ. Для цього найближчими роками потрібно вирішити такі **завдання**:

- створити робочі групи з впровадження названих стратегій на місцях – при профільних міністерствах та міських радах;
- вже створені робочі групи перевірити на ефективність та ввести до їх складу спеціалістів з управління, якщо їх недостатньо;
- проаналізувати програмні документи та названі стратегії для узгодження протиріч, заповнення “білих плям”, розуміння, що зроблено і які напрацювання лише розпочато;
- викристалізувати принципи впровадження у галузях економіки, управління, на місцях (по “вертикалі та горизонталі” управління країною);
- розробити план дій та алгоритми, дорожні карти для практичного впровадження названих стратегій у галузі економіки, управління країною, об'єктами ПЗФ;
- **підготувати докладні програми для впровадження практичних аспектів Стратегії сталого розвитку, Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні та запровадження інклюзивності для галузі освіти, наукових установ на рівні Національної академії наук України, у сферах виробництва та управління (наприклад, у сферах управління земельними ресурсами, ліською галуззю, збереженням біорізноманіття, сільським господарством тощо);**
- апробувати практичні та новітні запропоновані рішення та програми, дорожні карти на базі декількох установ кожної галузі;

- врахувати виявлені помилки, провести громадські обговорення та опрацювати зауваження фахівців кожної галузі;
- надати практичні рекомендації щодо впровадження стратегій до установ міського управління та інших, для удосконалення політики управління;
- здійснити необхідні коригування у законодавчих документах та управлінських рішеннях на рівні постанов КМУ та фахових міністерств;
- поширити виявлені дієві механізми та програмні інструменти на територію всієї України.

Науковим та прикладним результатом для управління та впровадження має стати концепція та дорожні карти на рівні міста (ранжовані за величиною міст та кількістю населення) і установ ПЗФ України.

Незважаючи на складне економічне становище України, невеликими кроками реформи просувають нашу країну у бік інтеграції до Європейського Союзу.

Висновки

Відповідно до засад сталого розвитку та Указу Президента України необхідно затвердити стратегії сталого розвитку України, розвитку інклюзивної освіти в Україні та розробити нормативні документи і дорожні карти щодо їх практичного впровадження, що істотно позитивно впливатиме на управління об'єктами ПЗФ та міською ЗІ. Зокрема, Національна стратегія безбар'єрного простору нині потребує впровадження на місцях, розроблення концепцій і практичних рекомендацій щодо реалізації на об'єктах ПЗФ та у паркових екосистемах міст України. Ми окреслили необхідність впровадження стратегій сталого розвитку, інклюзивної освіти та створення безбар'єрного простору в управління, запропоновано загальний алгоритм організаторських рішень щодо створення концепцій управління в об'єктах ПЗФ та міській ЗІ на рівні міст України.

Список літератури

Алексиевич С. (20.04.2023). Цинковые мальчики. 2012. Время, 2007. 400 с. URL: <https://web.archive.org/web/20151106014623/http://www.alexievich.info/knigi/ZinkovyeRus.pdf>

Блінов О. А. Психологія бойової психічної травми: монографія. К.: Талком, 2016. 246 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40737/1/%D0%91%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BE%D0%B2%20%D0%9E.%20%D0%90.%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%20%D0%B1%D0%BE%D0%B9%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BC%D0%B8.pdf>

Бондарев В. (20.04.2023). З початку війни Вінницька громада прийняла майже 46 тисяч переселенців. Суспільне. Новини. 17 січня 2023. URL: <https://suspinne.media/360776-z-pocatku-vijni-vinnicka-gromada-prijnala-majze-46-tisac-pereselenciv/#:~:text=>

Грабовська Т. О., Лавров В. В. Політика органічного сільського господарства України – шлях до європейських стандартів. Аграрна політика Європейського Союзу: виклики та перспективи: монографія / за ред. проф. Т. О. Зінчук. Київ: Центр учбової літератури, 2019. С. 444–453. URL: <https://rep.btsau.edu.ua/handle/BNAU/3369>

Лавров В. В. Методологія сталого розвитку лісової галузі України: теорія і практика: автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук. 03.00.16 “Екологія”. К., 2009. 43 с.

Легалов Е. (20.04.2023) “Кровь, унижения и бесправие”. Воспоминания советского ветерана-“афганца”. *Радио свобода*: веб-сайт. URL: <https://www.svoboda.org/a/krovj-unizheniya-i-bespravie-vospominaniya-veterana-afganskoy-voyny/32302847.html>

Манифестация ветеранов войны во Вьетнаме перед зданием Конгресса США, 21 апреля 1971 (20.04.2023). *Новое время*. 2018. № 13. URL: <https://nv.ua/project/ekho-vojnny-2462298.html>

На скільки відсотків зруйновано Чернігів: супутникові дані. 15.04.2022. URL: [https://cntime.cn.ua/na-skilki-vidsotkiv-zrujnovano-chernigiv-suputniko-article/#:~:text=\(20.04.2023\)](https://cntime.cn.ua/na-skilki-vidsotkiv-zrujnovano-chernigiv-suputniko-article/#:~:text=(20.04.2023))

Названа кількість вимушених переселенців у Києві (20.04.2023). Суспільство. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/04/25/novyna/suspilstvo/nazvana-kilkist-vymushenyh-pereselencziv-kyuevi>

Наукові основи інтегрального оцінювання паркових лісових екосистем в умовах великого міста: метод. рекомендації / В. В. Лавров та ін. Київ, 2021. 68 с.

Національна стратегія із створення безбар’єрного простору в Україні на період до 2030 р. (20.04.2023): Розпорядження КМУ, 14 квітня 2021 р. № 366-р, Київ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

Національна стратегія розвитку інклюзивної освіти на 2023–2030 рр. (20.04.2023). URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/vidbulosia-zasidannia-mizhvidomchoi-robochoi-hrupy-z-rytan-rozroblennia-natsionalnoi-stratehii-rozvytku-inkliuzyvnoho-navchannia-na-2023-2030-roky>

Приодоорієнтовані рішення для міст у законодавстві, стратегіях, політиці та планах дій на національному, регіональному й місцевому рівні в Україні. Аналітичний звіт. 2021. 52 с. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/nbs-legal-report-ua.pdf>

Проект Закону України від 07.08.2018 № 9015 (20.04.2023). “Про Стратегію сталого розвитку України до 2030 року” (одержаний ВР України). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH6YF00A?an=332>

Проект Національної стратегії розвитку інклюзивної освіти на 2020–2030 роки та план заходів з її реалізації (20.04.2023). URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/mon-rozrobilo-strategichni-napryami-rozvitku-inklyuzivnoyi-osviti-do-2030-roku>

Резолюція саміту ООН 70/1 “Перетворення нашого світу: Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030”. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU15167>

Ремовська О. (20.04.2023). Ненормально змушувати поранених ходити збирати документи. 17 квітня 2023. URL: <https://suspilne.media/448059-nenormalno-zmusuvati-poranenih-hoditi-zbirati-dokumenty-masi-najem-pro-vijnu-vtratu-oka-princip-i-reformu-vlk/>

Розпорядження КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1777-р (20.04.2023). Про схвалення Державної стратегії управління лісами України до 2035 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>

Статистика самоубийств (20.04.2023). URL: <https://web.archive.org/web/20090316143442/http://suicidewall.com/SWStats.html>

У Чернігові загинули близько 700 людей, більшість загиблих вже упізнали. 08 квітня 2022 (20.04.2023). URL: <https://zmina.info/news/u-chernigovi-zagynuly-blyzko-700-lyudej-bilshist-zagyblyh-vzhe-upiznaly/>

Указ Президента України “Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року” (20.04.2023) від 30 вересня 2019, № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>

Хто прихистить переселенців? 2022.08.18. URL: https://m.gorod.cn.ua/news_138426.html

Enders M., Havemann F., Bernard-Verdier M. et al. (20.04.2023). A conceptual map of invasion biology: integrating hypotheses into a consensus network. *Global ecology and biogeography*, 2020, Vol. 29 (6). P. 978–991. DOI: <https://doi.org/10.1111/geb.13082>

Hammond C. Do most people get it after terrifying incidents? PTSD. 1st December 2014. <https://www.bbc.com/future/article/20141201-the-myths-about-ptsd>.

Miroshnyk N., Grabovska T., Mazura M., Teslenko I. Bioindication of megalopolis park ecosystems under aerotechnogenic loading. *Folia Forestalia Polonica. Series A – Forestry*, 2022, Vol. 64 (1). P. 15–37. DOI: <https://doi.org/10.2478/ffp-2022-0003>.

Miroshnyk N., Likhanov A., Grabovska T., Teslenko I., Roubik H. Green infrastructure and relationship with urbanization – Importance and necessity of integrated governance. *Land Use Policy*, 2022, Vol. 114. 105941. URL: <https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105941>.

Sitzia T., Iacopino S., Burrascano S. et al. Exploring the biotic homogenization and diversity resistance hypotheses: The understory of non-native and native woodland canopies in three urban areas of Europe. *Diversity and Distributions*, 2021, Vol. 27 (9). P. 1747–1758. DOI: 10.1111/ddi.13365

СЦЕНАРНИЙ МЕТОД ДЖ. ДЕЙТОРА ДЛЯ АНАЛІЗУ ПЕРСПЕКТИВ ПОВОЄННОЇ УКРАЇНИ

Анотація. Проблему післявоєнного відновлення України почали активно обговорювати на різних рівнях невдовзі після початку широкомасштабного російського вторгнення – як тільки з’явилося розуміння, що в Україні є шанс на перемогу у цій війні. Проте й у 2023 р. відчутна нестача загальних та всеосяжних проєктів вивчення перспектив та образів майбутнього повоєнної України з урахуванням світоглядних і ціннісних відмінностей у суспільстві. Мета цього дослідження – досягти кращого розуміння множини чітко виражених та прихованих образів українського майбутнього. Для цього використано метод альтернативних майбутніх, який розробив відомий футуролог Джеймс Дейтор. У результаті окреслено чотири принципово різні сценарії повоєнного становища в Україні, а саме: “Бізнес як завжди”, “Колапс”, “Дисципліна” та “Трансформація”. Зроблено висновок про необхідність активізації професійної та суспільної дискусії на тему не лише відбудови, але й винайдення нового майбутнього для України.

Ключові слова: повоєнна відбудова; сценарії; футурологія; російсько-українська війна; трансформація України.

JIM DATOR’S ALTERNATIVE FUTURES METHOD FOR THE ANALYSIS OF POST-WAR UKRAINE’S OUTLOOK

Abstract. The issue of post-war reconstruction of Ukraine began to be actively discussed at various levels shortly after the beginning of the large-scale Russian invasion – as soon as it became clear that Ukraine had a chance not to lose this war. However, even in 2023, there is a noticeable lack of general and comprehensive projects for the study of perspectives and images of the future of post-war Ukraine, taking into account differences in worldviews and values existing in Ukrainian society. The purpose of this paper is to gain a better understanding of the set of clearly expressed and hidden images of the Ukrainian future. For this, the alternative futures method developed by the prominent futurist James Dator is used. As a result, four fundamentally different scenarios of the post-war situation in Ukraine are outlined, in particular: Business as usual, Collapse, Discipline, and Transformation. A conclusion is made about the need to

---

¹ Сухорольський Петро, канд. юрид. наук, доц. кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”. E-mail: petro.m.sukhorolskyi@lpnu.ua

² Сухорольська Ірина, канд. політ. наук, доц., ст. викл. кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”. E-mail: iryna.y.sukhorolska@lpnu.ua

intensify the professional and public discussion on the topic of not only reconstruction of Ukraine, but also of the invention of a new future for this country.

Key words: post-war reconstruction; scenarios; futures studies; Russian-Ukrainian war; Ukraine's transformation.

Незважаючи на те, що питання повоєнної відбудови нашої держави за теперішніх обставин є одним із найактуальніших, образу майбутньої України надають недостатньо уваги у дослідженнях. Її майбутні перспективи або відходять на задній план порівняно з теперішніми проблемами, або ситуацію розглядають і проєктують у майбутнє виключно в межах лише однієї сфери (найчастіше – економіки, охорони довкілля, будівництва, цифровізації). Прикладом першого є загалом змістовне дослідження громадської думки “Післявоєнне майбутнє України”, підготовлене Харківським інститутом соціальних досліджень³. Незважаючи на назву, у ньому лише одне запитання з близько двадцяти, які ставили респондентам, безпосередньо стосується творення майбутнього у післявоєнній країні, і це запитання не про позитивні образи, а про перешкоди, які найбільше заважатимуть відновленню.

Якщо автори досліджень фокусуються на одній зі сфер, для побудови сценаріїв вони покладаються на єдину перспективу і той самий набір змінних, на основі яких вони окреслюють умовні “низький–середній–високий” чи “позитивний–нейтральний–негативний” сценарії⁴. Наприклад, такий підхід втілений у дослідженні “Зелене повоєнне відновлення України: візія і моделі”, проведеному Ресурсно-аналітичним центром “Суспільство і довкілля”. У його межах виділено амбітну, прагматичну та інерційну моделі повоєнного відновлення на основі критерію рівня врахування “зелених” цілей та принципів у майбутній українській політиці⁵. Не применшуючи значення таких досліджень у теперішньому контексті, все ж варто відзначити, що вони не компенсують нестачу загальніших та всеосяжніших проєктів вивчення перспектив і образів майбутнього повоєнної України з урахуванням світоглядних і ціннісних відмінностей у суспільстві.

Ще однією важливою проблемою є те, що створені в експертних середовищах проєкти відбудови можуть трансформуватися до невпізнання, коли справа дійде до їхнього втілення, адже погляди на різні аспекти відновлення у спеціалістів та суспільства, враховуючи неоднорідність і строкатість останнього, можуть суттєво відрізнятись. Це також одна з причин неможливості прямого запозичення досвіду інших країн, навіть у випадку, якщо вони

---

³ Кобзін Д., Черноусов А., Щербань С. Післявоєнне майбутнє України: звіт за результатами опитування. Київ: ХІСД, 2022. 31 с.

⁴ Dator J. Jim Dator: A Noticer in Time. Selected work, 1967-2018. Springer, 2019. P. 43.

⁵ “Зелене” повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля”, 2022. С. 15.

пережили дуже схожі трагедії та змогли успішно відновитися. У цьому місці доречно зацитувати слова зі звернення Дж. Дейтора до новообраного президента Південної Кореї з нагоди його вступу на посаду: “Тепер уже не існує місця у світі, де Корея може знайти надійні вказівки до дій чи натхнення. Корея повинна шукати ці речі всередині себе – у середовищі власних працьовитих, освічених та творчих людей – а також в інших місцях у світі заради отримання спільного натхнення та лідерства і вчинення ефективних, мирних та взаємовигідних дій”⁶.

Усе це, *mutatis mutandis*, стосується й України. Тому наше завдання у межах цієї статті – зосередитися на окресленні принципово різних сценаріїв повоєнного відновлення України. Зрозуміти всю множину чітко виражених та прихованих елементів образів майбутнього, яке настане після війни, – це перший крок до розгортання загальносупільної дискусії на цю тему. І чим більше людей розмірковуватиме та обговорюватиме ці питання, тим більше суспільство віддалятиметься від позиції стороннього спостерігача, занурюючись у величний акт творення власного майбутнього.

Методологія

Коли йдеться про майбутні перспективи, то для побудови сценаріїв можна вибирати один із багатьох методів⁷. У нашому випадку скористаємося методом чотирьох альтернативних майбутніх Джеймса (Джима) Дейтора, який вже довів свою продуктивність і пройшов апробацію у межах багатьох досліджень та практичних проєктів упродовж тривалого часу. Сам Дейтор є одним із провідних сучасних футурологів та засновником і багаторічним директором всесвітньовідомого футурологічного дослідницького центру в Гавайському університеті в Маноа⁸. У сучасних *futures studies* він уже став майже культовою фігурою – наприклад, на сайті, яка стосується теорії постнормальних часів⁹ Центру постнормальної політики та футурології у Лондоні, Дейтора названо “хрещеним батьком” цієї галузі знань¹⁰.

Використана нами методологія передбачає окреслення чотирьох сценаріїв або, як їх називає автор методу, альтернативних майбутніх. У своїй книзі Дейтор вказує, що у минулому він довго розмірковував над величезною кількістю образів майбутнього, що постають із різних результатів людської

---

⁶ Dator J. Country advised to cease fighting old battles, move toward mutual cooperation. *The Korea Times*. 15.05.2022. URL: https://www.koreatimes.co.kr/www/opinion/2022/05/197_329061.html

⁷ Більше про це у роботі: Сухорольський П. Основи футурології. Львів: “Апріорі”, 2021. С. 96–100.

⁸ Dunagan J. Jim Dator: The Living Embodiment of Futures Studies. *Journal of Futures Studies*. 2013. 18(2). P. 131–138.

⁹ Більше про теорію постнормальних часів та її застосування до дослідження російсько-української війни у роботі: Sukhorolskyi P. Postnormal Ukraine // Sardar Z. *Critical Muslim 42: Liberty*. London: Hurst Publishers, 2022. P. 119–134.

¹⁰ Postnormal Times: About. The Centre for Postnormal Policy and Futures Studies. URL: <https://postnormaltim.es/about>

інтелектуальної активності та творчості¹¹. Найбільше його цікавило запитання, як можна систематизувати ці численні різноманітні образи, які не узгоджуються і часто конфліктують між собою. У певний момент він дійшов висновку, що усіх їх можна зарахувати до однієї з чотирьох груп альтернативних майбутніх¹². Мислитель переконаний, що здебільшого образи повністю входять в одну групу і не перетинають її межі й лише інколи перебувають на перетині двох груп. Ці групи альтернативних майбутніх є родовими та універсальними, тобто кожна з них базується на відмінному від усіх інших космологічному, епістемологічному та деонтологічному фундаменті. Ними є: 1) “Продовження зростання”; 2) “Колапс”; 3) “Дисципліна” та 4) “Трансформація”.

Незважаючи на назви, для яких характерні певні позитивні чи негативні конотації, жодна група альтернативних сценаріїв не є ані хорошою, ані поганою, а швидше – і тим, і тим одночасно, залежно від того, з чиєї позиції на неї дивитися. Так, сценарій постійного економічного зростання є бажаним для усередненого офісного працівника, але далеко не завжди прийнятним для захисника природи чи для людини, яка прагне й очікує триумфу духовних цінностей над матеріальними. Інший приклад – колапс теперішньої системи може бути жахом із телевізора для одних і омріяним майбутнім – для інших. З-поміж останніх можуть бути частина борців за права природи чи віддані віряни багатьох релігійних течій.

Альтернативні майбутні Дейтора всеохопні, і тому цей метод можна застосовувати до вивчення і вирішення будь-яких проблем, якщо вони передбачають розмірковування над варіантами майбутнього. Зважаючи на це, цікаво встановити, що ми зможемо побачити і зрозуміти, якщо спробуємо накласти цю схему на сучасні українські реалії та майбутні післявоєнні перспективи.

1. “Бізнес як завжди”

У Дейтора цей сценарій називається “Продовження (економічного) зростання”, або “Відновлення зростання”. Проте, враховуючи українські реалії, де далеко не завжди було зростання, натомість можна було спостерігати значні коливання економічних показників¹³, позначимо його альтернативною назвою “Business as usual”, яку використовує багато хто з послідовників сценарного

---

¹¹ Важливо відзначити, що у футурології домінують у суспільстві образи майбутнього, зазвичай, розглядають не лише як відображення реальності, але й у душі ідеалістичних теорій як важливий чинник, що впливає на трансформацію цієї реальності. Простіше кажучи – “Ми будемо те, що уявляємо” (Українська хартия вільної людини. Ініціативна група “Першого грудня”. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoj-ljudny>). Ключовою роботою, де досліджено вплив образів майбутнього на суспільство, є: Polak F. *The Image of the Future* / Translated by E. Boulding. Elsevier, 1973. 319 p.

¹² Dator J. *Jim Dator: A Noticer in Time*. ... P. 42–43.

¹³ Наприклад, показник ВВП на душу населення в доларах США у 2020 р. приблизно такий самий, як 12 років перед тим – у 2008 р. За цей досить невеликий період часу він вже встиг двічі карколомно впасти на більше ніж 30 % за один рік, а нині, після широкомасштабного вторгнення, можемо спостерігати вже третє таке падіння. Джерело: Валовий внутрішній продукт (ВВП) в Україні 2023. Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/>

підходу Дейтора¹⁴. Це найзвичніший сценарій, який не передбачає ніяких масштабних якісних змін і ґрунтується на домінуванні у суспільстві характерних для теперішньої епохи цінностей економічного зростання та матеріального прогресу.

В українських реаліях цей сценарій може означати повернення до звичних практик господарювання та урядування, які вже вкоренилися за три десятиліття незалежності, з усіма їхніми особливостями та відхиленнями від норм “цивілізованіших” країн. Якщо розирнутися навколо, то можна вже нині помітити, що поки одні планують відновлення та обговорюють передові та інноваційні стандарти, інші – вже відбудовують чи готові негайно це робити, незважаючи на абстрактні теорії та концепції. Зокрема, в останній час розгорнулися дискусії щодо законопроекту про реформування сфери містобудівної діяльності¹⁵. Представники громадянського суспільства стверджують, що законопроект лобіює інтереси великих забудовників та виключає інших головних стейкхолдерів із процесу ухвалення рішень¹⁶. Цілком виправдано припустити, що після завершення війни і скасування офіційних та неофіційних воєнних обмежень ініціатори і бенефіціари колишніх практик добиватимуться їхнього відновлення, як це вже відбувалося у 2014–2015 рр.

Інший варіант – наближення великого українського бізнесу та урядування до західних стандартів у процесі євроінтеграції нашої держави. Проте у межах нашого сценарного підходу було б неправильно протиставляти традиційні українські практики та західні стандарти, оскільки все це варіації тієї ж парадигми, яка означає осмислення майбутнього, насамперед у категоріях зростання та економічного і науково-технічного прогресу. У випадку запровадження ефективніших антикорупційних заходів колишні “великі корупціонери” просто переформатують свою діяльність та залишаться впливовими гравцями і респектабельними особами у новому середовищі.

Якщо ж вийти за межі економіки, то потрібно визнати, що у сценарій “Бізнес як завжди” добре вписується стратегія так званого примирення і порозуміння з росіянами, яку прощтовхують як самі “хороші росіяни” та їхні прихильники в Україні, так і дуже багато людей на Заході, вже не говорячи про віддаленіші від нас народи¹⁷. Після припинення бойових дій, особливо якщо Росія почне відшкодовувати шкоду та карати воєнних злочинців (вистачить і кількох десятків

---

¹⁴ Slaughter R. Futures concepts. *Futures*. 1993. April. P. 289–314.

¹⁵ Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування сфери містобудівної діяльності № 5655 від 11.06.2021. Верховна Рада України. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/26981>

¹⁶ Федорів І. Непідписана містобудівна “реформа”: як прихильники 5655 намагаються начаклувати підпис Зеленського? Рух ЧЕСНО. 31.03.2023. URL: <https://www.chesno.org/post/5572/>

¹⁷ Kumove M. When the war ends, will Ukrainians and Russians eventually reconcile? *Political Violence at a Glance*. 13.06.2022. URL: <https://politicalviolenceataglance.org/2022/06/13/when-the-war-ends-will-ukrainians-and-russians-eventually-reconcile/>

показових процесів), сила цих голосів зросте багатократно. Те саме відбудеться, якщо самі росіяни суттєво постраждають від наслідків агресії власного режиму, який вони плекали упродовж двох десятиліть, і на них добре накладатиметься образ жертви. За таких умов усе більше говоритимуть про стратегію “win-win” та про необхідність перегорнути трагічну сторінку історії. Потрібно також врахувати, що ідея відповідальності всього народу за злочини режиму (яка була актуальною у минулому і яка популярна в сучасній Україні) зовсім не співзвучна з парадигмою мислення, домінантною на Заході у теперішній час¹⁸.

Отже, перевагами першого сценарію є: 1) можливість пришвидшеної інтеграції до Європейського Союзу, а також сподівання, що західний контроль зможе допомогти приборкати українських корупціонерів; 2) значне економічне зростання внаслідок величезних компенсацій від Росії чи передавання Україні російських активів, які зберігаються на Заході, а також значне збільшення закордонних інвестицій. Водночас його недоліками можна вважати: 1) ті самі західні стандарти і контроль, які сподобаються в Україні далеко не усім; 2) відсутність значного прориву в плані побудови власної української цивілізації та ідентичності; 3) поширення глобальних проблем на Україну внаслідок зростання рівня глобалізованості нашої країни (міграційні кризи, обов’язок дотримуватися жорстких екостандартів ЄС тощо). Головними ідейними противниками майбутнього в душі “Бізнес як завжди” є ті, хто нині стверджує: “Так, як було до війни, більше не буде”. І вони часто мають на увазі не лише законне переслідування корупції, але й викорінення соціальної несправедливості та перебирання влади в свої руки у випадку, якщо офіційні інституції не здатні задовольнити їхні сподівання.

2. Колапс

Про такий сценарій важко писати в умовах, коли реальність уже є найповнішою реалізацією колапсного сценарію. З іншого боку, в останні роки ми були свідками того, що катастрофи можуть наставати одна за одною каскадом, на зразок повномасштабної війни відразу після пандемії коронавірусу. Якщо розглядати повоєнні сценарії, то колапс означатиме настання нових великих потрясінь. Дейтор зазначає, що причини колапсу можуть бути еконо-

---

¹⁸ Показово, що установчий документ Ліги Націй 1919 р. містив положення, згідно з яким у випадку, якщо держава-член вдається до війни з порушенням чинних норм, це має призвести до “розірвання всіх торговельних чи фінансових відносин, заборони будь-яких відносин між громадянами та громадянами держави, що порушила Пакт, а також перешкоджання всім фінансовим, комерційним чи особистим стосункам між громадянами держави, що порушила Пакт, та громадянами будь-якої іншої держави, незалежно від того, є вона членом Ліги чи ні”. (Джерело: The Covenant of the League of Nations. *League of Nations – Official Journal*. February, 1920. Art. 16. URL: https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179). Тобто фактично громадяни держави-агресора мали зазнавати значних негативних наслідків через порушення їхньою державою норм міжнародного права. Жодного схожого положення не існує в Статуті ООН. Також зовсім іншими є реалії під час російсько-української війни.

мічні, екологічні, ресурсні, моральні, ідеологічні, вольові чи пов'язані з уявою. Також колапс може поширитися ззовні, наприклад, внаслідок вторгнення чужинців чи настання природних катастроф¹⁹.

В Україні це може бути або значне загострення міграційної чи економічної кризи, або критичне загострення внутрішніх конфліктів і вкрай болісне переживання травм війни, особливо якщо вона завершиться по-іншому, аніж очікувалося. У цю групу альтернативних майбутніх добре вписуються прогнози про те, що навіть у випадку програшу не варто очікувати розпаду росії²⁰, і тому рано чи пізно війна обов'язково повернеться, коли ця держава залиже рани, але збереже і наростить ненависть за пережите нею приниження²¹. Це може трапитися досить швидко, якщо унаслідок поразки теперішнього режиму там до влади придуть ще радикальніші та агресивніші лідери, які продовжуватимуть розмахувати “ядерною дубиною”, і, врешті-решт, справа дійде до її застосування²².

Ще один варіант – настання загального глобального колапсу, який пошириться на Україну, на зразок коронавірусу, і який буде здатний змістити тему наслідків російсько-української війни на задній план (економічний крах, великі природні катаклізми внаслідок зміни клімату, новий вірус, велика війна в іншому місці, неконтрольовані процеси у сфері технологій, зокрема значні соціальні та економічні трансформації через упровадження технологій штучного інтелекту)²³.

Хто з-поміж українців може бажати й очікувати колапсу? Це передусім ті, хто хоче побачити повністю нову якість української держави й українського суспільства, яке повинно гартувати власний дух у боротьбі, а не розмивати власну самобутність і суверенітет у межах глобальних процесів та інституцій. Це також можуть бути затяті традиціоналісти чи глибоко релігійні люди, адже колапс матеріального, базованого на високих технологіях, порядку стане суттєвим аргументом на підтвердження їхніх переконань.

3. Дисципліна

За Дейтором, дисципліноване суспільство – це суспільство, яке надає перевагу іншим пріоритетам, аніж економічне зростання, особливо якщо останнє руйнує дороги для них цінності, місця чи процеси²⁴. І воно пого-

¹⁹ Dator J. Jim Dator: A Noticer in Time. ... P. 45.

²⁰ Vohra A. The West Is Preparing for Russia's Disintegration. *Foreign Policy*. 17.04.2023. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/04/17/the-west-is-preparing-for-russias-disintegration/>

²¹ Наприклад, Головнокомандувач Збройних сил України Валерій Залужний висловив таку думку в інтерв'ю журналу *Time*: “Виходячи з того, що я знаю про росіян, наша перемога не буде остаточною. Наша перемога буде нагодою перепочити і приготуватися до наступної війни”. Джерело: Shuster S., Bergengruen V. Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned the Tide of the War. *Time*. 26.09.2022. URL: <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/>

²² Muraviev A. ‘Tread carefully’: The West is heading for a ‘truly ugly scenario’ if Putin is replaced with a more radical leader. *Sky News Australia*. 11.03.2023. URL: <https://t.ly/yySd>

²³ Avin S. et al. Classifying global catastrophic risks. *Futures*. 2018. 102. P. 20–26.

²⁴ Dator J. Jim Dator: A Noticer in Time. ... P. 46.

джується принести в жертву багато звичних речей заради цих пріоритетів. Серед наших сусідів ми можемо спостерігати непоодинокі приклади повної чи часткової реалізації такого сценарію. Так, росіяни учергове знехтували нормами цивілізованого співжиття заради уявної “імперської величі”, а білоруси поступилися свободою та суверенітетом і надали перевагу збереженню “звичного і затишного” радянського світу. Провладні сили в Угорщині та Польщі роблять основою своєї політики захист важливих національних цінностей та інтересів, що вибиває їх із загальноєвропейського політичного мейнстріму та перетворює на об’єкти гострої зовнішньої критики.

Зважаючи на ймовірний контекст майбутньої післявоєнної України, сценарій “Дисциплінованого суспільства” виглядає для нашої держави достатньо реалістичним. Політика “наведення порядку” здобуде підтримку великої частини населення, для яких неприпустимим є повернення до колишніх практик та які вимагають “сильної руки”, радикальних змін і покарання усіх винних²⁵. Результатом може бути намагання побудувати в Україні “другий Сінгапур”, тобто економічне та цивілізаційне диво та середовище, повністю вільне від корупції. Водночас за кадром залишатиметься те, що Лі Куан Ю перебував там при владі близько трьох десятиліть, а тепер, згідно з індексом Свободи у світі від організації “Freedom House”, Сінгапур є лише частково вільною країною та перебуває аж на 126 місці в рейтингу (на 5 позицій нижче, ніж Україна під час війни)²⁶.

Формування “дисциплінованого режиму” в Україні може відбуватися на національній основі та бути продовженням тих внутрішніх процесів, які склалися після широкомасштабного вторгнення 2022 р. Зважаючи на результати президентських та парламентських виборів 2019 р., коли переважну більшість голосів народ віддав лідеру та партії “з телевізора”, які обіцяли швидке наведення порядку, а також на недостатню укоріненість ліберальних ідей в Україні, є підстави припустити, що народ може підтримати консолідацію такого режиму. Противниками, очевидно, будуть як ті, хто щиро вірить у ліберально-демократичні цінності, так і ті, чиї інтереси суттєво постраждають внаслідок встановлення “дисципліни і справедливості”.

4. Трансформація

Останній сценарій означає глибокі зміни і Дейтор пов’язує його передусім з технологіями. Його основою можуть стати проекти відбудови на принципово нових засадах, а також концентрація в Україні передових технологічних рішень, зважаючи на надходження у країну великої кількості фінансових ресурсів. В екологічному плані це, наприклад, реалізація амбітної моделі зеленого віднов-

---

²⁵ Більше про бажання “сильної руки” в Україні і його вплив на демократію можна прочитати у роботі: Turchyn Y., Sukhorolskyi P., Sukhorolska I. Marking time on the way to democracy in Ukraine: A causal layered analysis. *New Perspectives*. 2020. Vol. 28. Is. 2. P. 150–178.

²⁶ Freedom in the World 2023: Countries and Territories. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>

лення²⁷. До нього можна зарахувати і стратегію радикальної диджиталізації та повного переходу держави у цифру, а також інші інноваційні проекти. На заваді втілення трансформаційного сценарію можуть стати: а) зовнішні чинники, описані в другому сценарії; б) брак творчої уяви і волі, коли інноваційне не витримає конкуренції з явищами, описаними у першому сценарії; в) недостатня підтримка інновацій великою частиною населення. Тут потрібно врахувати, що технології лише на початку зумовлюють значний емоційний відгук, і дуже швидко їх починають сприймати як даність та елемент “природного середовища”. Окрім цього, несприятливими для новацій є особливості вікової структури населення²⁸. Зовсім невелика частка молодих людей може стати ще меншою, зважаючи на втрати під час війни, виїзд молоді за кордон, а також імовірно посилення трудової еміграції внаслідок поширення свободи руху осіб Європейського Союзу на Україну.

Проте варіанти трансформації зовсім не вичерпуються описаними процесами. Як зазначає письменниця і дослідниця Оксана Забужко, у теперішній момент уже “попливли льоди світової історії”²⁹, і зовсім скоро ми можемо вести мову про трансформацію у цілком інших обставинах.

Висновки

Проведений аналіз продемонстрував, що метод альтернативних майбутніх Дж. Дейтора є вдалим інструментом для побудови сценаріїв післявоєнного розвитку України. Описані варіанти, безумовно, не охоплюють усього, що може трапитися, проте кожен із них ґрунтується на образах та переконаннях, які мають відчутний рівень підтримки всередині українського суспільства. Той, хто проєктує один варіант відновлення, не може ігнорувати усі інші, а особливо – фундамент, на якому вони базуються.

Після закінчення війни увесь фокус уваги зміститься всередину країни, і більшість стримувальних чинників перестане діяти. Тоді максимально затребуваним буде діалог між носіями різних образів бажаного українського майбутнього. Те, що було цінне, безперечно, заслуговує на відбудову, але те, чого ніколи не було, потрібно буде винаходити вперше. І як було зазначено на початку, жодних готових лекал, які б допомогли це зробити, не існує. Зважаючи на зовнішній контекст, який не обіцяє стабільності та прогнозованості, може виявитися, що точок опори за межами України стає все менше, і доводиться усе більше розраховувати на власні сили. Важливою складовою цього процесу здобуття суб’єктивності є не лише відвага та креативність на полі бою, але й

---

²⁷ “Зелене” повоєнне відновлення України: візія та моделі. Аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля”, 2022. С. 4.

²⁸ Вікова структура населення (1989–2022). Державна служба статистики України. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/dem/piramid/all.php>

²⁹ Оксана Забужко про розпад Росії, перемогу України, проєкт Мазепи, ChatGPT і Нобелівську премію. BBC News Україна. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fFypJxRWbLs>

уміння домовитися і досягти певного рівня консенсусу всередині суспільства, а також творча здатність народу перевинайти себе та власну державу відповідно до сучасних загальноцивілізаційних змін.

Список літератури

- Вікова структура населення (1989–2022). Державна служба статистики України. URL: <https://www.lv.ukrstat.gov.ua/dem/piramid/all.php>
- “Зелене” повоєнне відновлення України: візія та моделі: аналітична записка. Ресурсно-аналітичний центр “Суспільство і довкілля”, 2022. 32 с.
- Кобзін Д., Черноусов А., Щербань С. Післявоєнне майбутнє України: звіт за результатами опитування. Київ: ХІСД, 2022. 31 с.
- Оксана Забужко про розпад Росії, перемогу України, проєкт Мазепи, ChatGPT і Нобелівську премію. *BBC News Україна*. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fFypJxRWbLs>
- Сухорольський П. Основи футурології. Львів: Априорі, 2021. 628 с.
- Федорів І. Непідписана містобудівна “реформа”: як прихильники 5655 намагаються начаклувати підпис Зеленського? Рух ЧЕСНО. 31.03.2023. URL: <https://www.chesno.org/post/5572/>
- Avin S. et al. Classifying global catastrophic risks. *Futures*. 2018. 102. P. 20–26.
- Dator J. Country advised to cease fighting old battles, move toward mutual cooperation. *The Korea Times*. 15.05.2022. URL: https://www.koreatimes.co.kr/www/opinion/2022/05/197_329061.html
- Dator J. Jim Dator: A Noticer in Time. Selected work, 1967-2018. Springer, 2019. 473 p.
- Dunagan J. Jim Dator: The Living Embodiment of Futures Studies. *Journal of Futures Studies*. 2013. 18(2). P. 131-138.
- Freedom in the World 2023: Countries and Territories. Freedom House. URL: <https://freedomhouse.org/countries/freedom-world/scores>
- Kumove M. When the war ends, will Ukrainians and Russians eventually reconcile? *Political Violence at a Glance*. 13.06.2022. URL: <https://politicalviolenceataglance.org/2022/06/13/when-the-war-ends-will-ukrainians-and-russians-eventually-reconcile/>
- Muraviev A. ‘Tread carefully’: The West is heading for a ‘truly ugly scenario’ if Putin is replaced with a more radical leader. *Sky News Australia*. 11.03.2023. URL: <https://t.ly/yySd>
- Polak F. *The Image of the Future* / Translated by E. Boulding. Elsevier, 1973. 319 p.
- Shuster S., Bergengruen V. Inside the Ukrainian Counterstrike That Turned the Tide of the War. *Time*. 26.09.2022. URL: <https://time.com/6216213/ukraine-military-valeriy-zaluzhny/>
- Slaughter R. Futures concepts. *Futures*. 1993. April. P. 289–314.
- Sukhorolskyi P. Postnormal Ukraine // Sardar Z. (Ed.) *Critical Muslim 42: Liberty*. London: Hurst Publishers, 2022. P. 119–134.
- The Covenant of the League of Nations. *League of Nations – Official Journal*. February, 1920. URL: https://libraryresources.unog.ch/ld.php?content_id=32971179
- Turchyn Y., Sukhorolskyi P., Sukhorolska I. Marking time on the way to democracy in Ukraine: A causal layered analysis. *New Perspectives*. 2020. Vol. 28. Is. 2. P. 150–178.
- Vohra A. The West Is Preparing for Russia’s Disintegration. *Foreign Policy*. 17.04.2023. URL: <https://foreignpolicy.com/2023/04/17/the-west-is-preparing-for-russias-disintegration/>

ТРАНСФОРМАЦІЯ СУБ'ЄКТНОСТІ УКРАЇНИ В ГЛОБАЛЬНІЙ ПОЛІТИЦІ ПІД ВПЛИВОМ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Анотація. У статті розглядається вплив повномасштабної російсько-української війни на суб'єктність України у глобальній (міжнародній) політиці. Стверджується, що ця війна неоднозначно впливає на таку суб'єктність: з одного боку, вона остаточно виникла і зміцнюється з 2022 р., з іншого – ресурси, необхідні для її підтримки, в Україні в середньо- і довгостроковій перспективі зменшуються, порівняно із 2021 р. Зокрема, зростає поточна мотивація офіційного Києва до володіння статусом міжнародного актора і його використання. Також збільшуються 1) масштаби воєнної могутності України, зумовлені масштабними поставками її західними партнерами техніки, озброєння і боєприпасів та 2) відомість України та її присутність на міжнародній арені (в глобальному інформаційному просторі). Натомість потенціал жорсткої та м'якої сили України, необхідний для підтримки її статусу міжнародного актора, зменшився через її масштабні демографічні, екологічні та економічні втрати, спричинені повномасштабною війною, і буде зменшуватись надалі доти, доки триває ця війна. Що матиме негативні наслідки для підтримки нашої суб'єктності на глобальній арені в перспективі.

Ключові слова: глобальна політика; міжнародна суб'єктність; сила держави; Україна; російсько-українська війна.

TRANSFORMATION OF THE INTERNATIONAL ACTORNESS OF UKRAINE IN GLOBAL POLITICS UNDER THE INFLUENCE OF THE FULL-SCALE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. The article examines the influence of the full-scale Russian-Ukrainian war on the actorness of Ukraine in global (international) politics. It is argued that this war has an ambiguous effect on such actorness: on the one hand, it finally emerged and strengthens from 2022, on the other hand, the resources necessary to support it in Ukraine in the medium and long term, on the contrary, decrease compared to 2021. In particular, the current motivation of official Kyiv to possess the status of an international actor and use it is only growing. Also, 1) the scale of Ukraine's military power due to large-scale supplies of equipment, weapons and ammunition by its Western partners, as well as 2) Ukraine's fame and its presence in the international arena (in the global information space) are increasing. Instead, Ukraine's hard and soft power potential required to maintain its status as an international actor has diminished

---

¹ **Тишкун Юрій**, канд. політ. наук, доц. кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету "Львівська політехніка". E-mail: yurii.y.tyshkun@lpnu.ua

due to its massive demographic, environmental, and economic losses caused by a full-scale war, and will continue to diminish as long as this war continues. Which will have negative consequences for maintaining Ukrainian actorness on the global stage.

Key words: global politics; the international actorness; state power; Ukraine; Russian-Ukrainian war.

Російсько-українська війна впливає на всі аспекти життя глобального суспільства. Однак ззовні випускають з поля зору вплив цієї війни на саму Україну, зокрема на показники її глобальної суб'єктності, які визначають міжнародну поведінку офіційного Києва під час цього конфлікту і зумовлюватимуть дії української держави після неї.

Необхідність врахування показників глобальної суб'єктності держави зумовлена тим, що її можливості бути суб'єктом (актором) міжнародної політики, а не її об'єктом якраз і визначаються її потенціалом “розумної сили” (за Дж. Наєм-мол.), що включає її “м'яку” (привабливість) й “жорстку” (примус), об'єктивну (кількісну) і суб'єктивну (якісну) складові, її здатність ефективно мобілізувати всі доступні ресурси (зокрема, воєнну міць та культурно-інформаційний вплив) і оптимально ними розпорядитися в політичних цілях (могутність)².

Відповідно, треба враховувати те, що аналіз можливості України бути актором глобальної політики має передбачати аналіз перерахованих вище показників суб'єктності, які у нашої держави змінились за час повномасштабної війни з Росією, порівняно з періодом до 24 лютого 2022 р., і, тим більше, порівняно із 1991–2013 рр.

Так, з 2022 р. виникла мотивація України бути суб'єктом міжнародної політики, актором міжнародної системи. Адже відсутність мотивації України бути міжнародним актором означає відсутність у неї іноземної підтримки (фінансової, гуманітарної і матеріальної) у боротьбі за виживання у війні за незалежність від Росії – власника другої за потужністю (після США) армії на планеті на 2023 р.³ І, навпаки, відмова офіційного Києва від власної суб'єктності дозволяє застосувати до нього зовнішній примус до “врегулювання стосунків”⁴ з офіційною Москвою на прийнятних для останньої умовах. Так, як це пропонують нам Будапешт⁵, Пекін⁶ чи Бразилія⁷ чи інші прихильні⁸ до Росії столиці.

---

² Юрій Тишкун. Проблема участі Польщі й України в глобальній політиці: порівняльний аналіз *Транскордонне співробітництво та спільний європейський простір: теорія, практика і нові можливості*. С. 33–34.

³ Comparison of Ukraine and Russia Military Strengths (2023)

⁴ Єлизавета Фохт, Святослав Хоменко. “Попит на перемир'я” чи “рожева мрія”: наскільки реальні переговори України з Росією?

⁵ Глава МЗС Білорусі в Угорщині говорив про переговори і перемир'я в Україні. *Європейська правда*

Ця суб'єктивна мотивація ґрунтується на волі українців до виживання, буття та існування (в розумінні Ф. Ніцше і А. Шопенгауера) і є основою активності України на міжнародній арені.

Цього суб'єктивного, якісного показника міжнародної суб'єктності України на міжнародній арені (регіональній, глобальній) раніше не існувало, оскільки вона ніколи у 1991–2021 рр. не перебувала в умовах екзистенційної загрози.

Також кардинально змінилися інші складові суб'єктності України на міжнародній арені. Так, раніше можна було ставити питання про те, чи існують в принципі позитивні “м'яка” сила України і її “бренд” серед глобальної громадськості (окрім негативних стереотипів: “війна/конфлікт з Росією” / частина Росії, “бідність та безробіття”, “імміграція та сезонні робітники”⁹, “Чорнобиль”). Натомість, повномасштабна війна регулярно продукує яскраві, емоційні медіа-картинки з України, що в принципі зняло питання знання решти людства про українців, місце України на карті планети, її бренду як держави¹⁰. Щобільше, з'явилося усвідомлення суб'єктності України в інших акторів і учасників глобальної арени. І тут не важливо, чи воно відображає реальний факт, чи лише фантазії, є позитивним, чи негативним, оскільки головне – наявність такого образу та ідентичності міжнародного суб'єкта в принципі. Тут йдеться і про: 1) позитивну здатність України тиснути на своїх партнерів і союзників для отримання допомоги у війні з Росією (напр., через звернення президента В. Зеленського до парламентів та громадськості різних країн) та 2) негативну можливість уникнути зовнішнього тиску на Україну, і про створений в межах російсько-української “битви нарративів” негативний образ України в країнах “глобального Півдня”, який стверджує, ніби остання (разом із Євросоюзом¹¹) прагне заморити голодом бідні країни третього світу. В будь-якому випадку, і реальні дії України, і приписані їй, говорять саме про її статус як міжнародного актора, який може й інтеріоризуватись в нашому суспільстві, і стати стереотипом в інших державах, що стане чинником міжнародних відносин України.

Аналогічно, з 24 лютого 2022 р. парадоксально виросла “жорстка сила” України як суб'єкта “сухопутної” геополітики (європейської) і переоцінено її

---

⁶ Посланець Китаю пропонує Зеленському “почати з себе” для мирних переговорів – новини світу. *Ракурс*.

⁷ Дарина Хаміна. Заяви президентів Бразилії та Франції про перемир'я між Україною та Росією – навіщо це ім *24 Канал*.

⁸ Тетяна Катриченко. Війна без перемоги. Чому Захід пропонує Україні перемир'я та згадує Південну Корею. *Фокус*.

⁹ Що думають про Україну та її майбутнє французи, німці, поляки та італійці. *BBC News Україна*.

¹⁰ “Ніхто вже не сплутає Україну та Росію”. Як війна в Україні змінила світ – ЗМІ. *BBC News Україна*.

¹¹ Josep Borrell. The battle of narratives around the food crisis. *EEAS*.

силу в Євразії, Старому світі. Що відображає той факт, що Україна витримала два роки війни з другою за потужністю армією Землі (після США) – російською. Зростання “жорсткої сили” України як частини її глобальної суб’єктності має внутрішній і зовнішній виміри. Внутрішній – бойовий потенціал Сухопутних військ України виріс за рахунок їх досвіду боїв – найбільших в Європі з часів II світової війни на фронті, найдовшому на континенті з 1945 р. (3750 км проти 6200 км радянсько-німецького фронту¹²), за рахунок зростання кількості, різноманітності та якості озброєнь та техніки ЗСУ. Вони виявились серед небагатьох армій планети, здатних вести тривалу, повномасштабну війну, а не лише антитерористичну операцію в третьому світі. Це перетворює Україну на джерело досвіду для інших армій Землі.

Своєю чергою, зовнішній вимір геополітичної суб’єктності України проявляється у тому, що її могутність, на фоні воєнної слабкості більшості держав Європи засвідчила перевірка війною (у 2023 р. – 15 позиція ЗСУ у рейтингу 15 найсильніших армій Global Firepower Military Strength, порівняно із 21-м місцем у цьому рейтингу на початку російсько-українського конфлікту і 25-м – у 2010 р.¹³). Це позиціонує її як континентальну геополітичну потугу, регіональний полюс сили міжнародної системи. Потужність ЗСУ на європейській арені засвідчують показники знищеної армії ворога: кількість вбитих російських військових (200 тис. ос. на 17 травня 2023 р.) дорівнює чисельності армій Молдови, Естонії, Чехії, Білорусі, Фінляндії, Нідерландів, Словенії, Швеції та Казахстану разом¹⁴, або чисельності французької і німецької армій разом¹⁵, а навіть ¼ цих втрат перевищує сумарну чисельність регулярних армій (51,4 тис.) 9 держав – Словаччини, Албанії, Пн. Македонії, Словенії, Естонії, Латвії, Чорногорії, Люксембургу, Ісландії (25 % членів НАТО)¹⁶, кількість знищеної ЗСУ російської техніки ще у березні 2022 р. перевищила арсенали озброєнь “більшості армій Європи та світу”¹⁷.

Однак позиціонування України саме як сухопутної геополітичної потуги не означає автоматично її глобальної суб’єктності в такому вимірі (“жорсткої сили”). Адже останній також передбачає наявність у держави арсеналу засобів проєкції сили в будь-яку точку Землі – космічних, повітряних (авіаційних і ракетних) та океанських.

---

¹² Владислав Кравцов. Сили оборони назвали актуальну протяжність фронту. *24 Канал*.

¹³ Military powers ranked since 2005 according to Global Firepower .

¹⁴ Інна Семенова .200 тис. вбитих окупантів: це багато чи мало для Росії? П’ять неочевидних висновків NV I.

¹⁵ Скільки техніки та зброї необхідно на 200 тисяч “чмобіків” та чи не лусне російська військова промисловість. *Defense Express*.

¹⁶ Василь Денисюк. В Україні “знищені” армії 9 країн НАТО: що означають 50 тисяч втрат росії в порівнянні. *24 Канал*.

¹⁷ Знищеної техніки рф вже більше, ніж мають на озброєнні деякі армії світу – Денис Шмигаль *АрміяInform*; Скільки у країнах НАТО танків, БМП та САУ на складах у запасі. *Defense Express*.

Так, з огляду на експортну (сировинну) орієнтацію вітчизняної економіки на глобальні ринки (продовольства, чорних металів – більше ніж 50% експорту, 153,3 млн т вантажів у 2021 р.¹⁸), саме на розбудову традиційного інструмента геополітики за Мехеном – флоту була спрямована значна частина зусиль В. Зеленського як Президента України¹⁹ і міністра оборони О. Резнікова²⁰ до 24 лютого 2022 р. Однак втрата портів Азовського моря та блокада російським флотом українських портів Чорного моря (спричиняла від 3 млн²¹ до 25–170 млн \$ збитків щодня²²) звели ці зусилля нанівець до кінця війни. Щобільше, до кінця повномасштабного конфлікту не можемо передбачити майбутніх параметрів розбудови вітчизняних торгового і військового флоту як інструментів проєкції глобального впливу України.

Однак потрібно враховувати досвід того, як регіональні, навіть локальні зусилля двох держав – нашого противника РФ (із блокування портів) і егоїстичної держави зі специфічними інтересами – Туреччини (закриття чорноморських проток для українських військових кораблів) миттєво звели нанівець всі глобальні перспективи, плани і наміри України в океанах Землі й, навпаки, зробили її заручником “зернової угоди” цих двох держав.

Своєю чергою, Київ (разом з Москвою)²³ є олігополістами у сфері вантажного повітряного флоту глобального значення, важливого під час повномасштабної війни – для перевезень озброєнь²⁴ та енергетичного обладнання²⁵. Цей повітряний флот може зрости після передавання Україні конфіскованих літаків Ан-124 “Руслан”²⁶ і стати монополістом у наданні унікальних транспортних послуг арміям і економікам усіх держав.

Водночас потрібно підкреслити одночасну необхідність і проблемність розвитку вітчизняних бойових пілотованих та безпілотних літаків і ракет глобального радіуса дії. Унікальна в масштабах планети “стратегічна глибина”

---

¹⁸ Богдан Мірошніченко, Дана Гордійчук. Чорне море по коліна: як військові навчання Путіна заганяють на міліну торгівлю України морем. *Економічна правда*.

¹⁹ В Україні до 2035 року планується побудувати новий військово-морський флот – Володимир Зеленський. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*.

²⁰ Валентина Мерещук. Резніков про розбудову флоту: “Ми дивимося на 10–30 років уперед”

²¹ Богдан Мірошніченко, Дана Гордійчук. Чорне море...

²² Ольга Чайка Витрати та збитки. Як блокада українських портів Росією вплине на економіку. *Фокус*.

²³ Майже половина авіаперевезень супутників у світі припадає на Ан-124 “Руслан” “Авіаліній Антонова”. *Defense Express*.

²⁴ Наші “Руслани” пришвидшують доставку M777 та Bushmaster з Австралії. *Defense Express*.

²⁵ Володимир Скрипін. “Антонов” за допомогою Ан-124-100 “Руслан” перевіз 200 тонн компонентів електростанції зі Словенії в Африку попри війну.

²⁶ Тепер російський “Руслан” буде везти вантажі для України; Скільки ще російських Ан-124 “Руслан” заарештовано, де знаходяться та чи є шанси повністю припинити польоти “Волга-Днепр”. *Defense Express*.

нашого ворога – Росії (понад 10 тис. км із сх. на зх. між крайніми точками країни, 11 часових поясів – трохи менше, ніж половина відстані між північним і південним полюсами Землі по меридіану – близько 20 тис. км.) зумовлює необхідність появи у нас всіх трьох типів повітряних озброєнь (стратегічних) великої дальності (яка дозволяє досягати більшості регіонів Старого світу і, навіть, частково Нового світу). Однак їх потенційна поява у нас кидає виклик більшості великих держав і наддержав планети, зокрема нашим союзникам і партнерам. Як через можливість надмірного посилення України, так і через негативний приклад для інших держав Землі у відповідній сфері. Тому очікувати появи у нас стратегічної авіації (як пілотованої, так і безпілотної) завдяки поставкам відповідної техніки, чи хоча б технологій, від наших західних партнерів не доводиться. Тим більше, що Україна на другому році повномасштабної війни досі не отримала від держав Заходу будь-яких бойових вертольотів і ледве отримала згоду на можливу поставку багатоцільових винищувачів IV покоління (типу F-16)²⁷, які належать до тактичної, а не стратегічної авіації. Тому, швидше за все, можна очікувати, що Україна вирішуватиме проблему створення власної безпілотної авіації і бойових ракет глобального радіуса дії, здатного охопити Росію на всю її “стратегічну глибину”, самостійним виробництвом, як це вирішували такі різні держави, як Ізраїль, Іран, Пакистан, Індія, Північна Корея.

З попереднім (повітряним) виміром можливостей “жорсткої” сили України пов’язаний наступний – космічний, який охоплює супутникові зв’язок, розвідку і навігацію для потреб військових. Однак той факт, що сучасна Україна – спадкоємець УРСР, з її масштабним, високотехнологічним ракетно-космічним потенціалом, не змогла вирішити проблему створення зазначених власних можливостей космічних розвідки, навігації та зв’язку для забезпечення власних потреб безпеки, натомість покладається на своїх союзників і на окремі приватні компанії (SpaceX²⁸) та індивідів (І. Маск), а тому вразлива для їх шантажу (погрози унеможливити використання “Старлінк” для потреб ЗСУ, принаймні для їх частин РВіА та БПЛА)²⁹, свідчить про глибину деградації відповідної сфери українських ВПК за останні 30 років і дає підстави песимістично оцінювати перспективи цього компонента “жорсткої” сили України на глобальній арені.

Також треба враховувати той факт, що базовим компонентами об’єктивної (і жорсткої, і м’якої сили) будь-якої держави є її демографія і економіка. Обидва ці показники України погіршились через негативні наслідки повномасштабної війни і окупації та руйнування частини її територій.

---

²⁷ Білий дім дозволить партнерам передавати Україні F-16 – CNN. *Українська правда*.

²⁸ Jonathan Beale. Space, the unseen frontier in the war in Ukraine. *BBC*.

²⁹ Валентина Дудко, Таїса Мельник. SpaceX обмежила використання Starlink на українському фронті. Звинувачус дрони. Що це означає для ЗСУ. *Forbes.ua*

Зокрема, людський потенціал, який є базою могутності держави, у випадку України безперервно погіршується – і в абсолютних показниках (з 52,2 млн ос. у 1993 р. до 41,6 млн у 2021 р. а нині міг впасти до 34–35 млн³⁰), і щодо населення інших великих держав планети, як в кількісних показниках, так і в якісних. Кількісні демографічні втрати України внаслідок повномасштабної війни ілюструють такі цифри: загибель (щонайменше 8 тис. цивільних і 13–17,5 тис. військових) і травмування мас українців (35–131 тис. поранених і зниклих безвісти військових, за оцінками ЄС і США³¹), виїзд їх за кордон (понад 10 млн ос. з них 8,087 млн у ЄС) або депортації (2,872 млн опинились в Росії та Білорусі). Водночас, травмування мас людей, мобілізація і загибель унікальних фахівців на фронті, міграція критично важливих категорій населення України (85 % мігрантів – жінки, 47 % мігрантів мають вищу освіту і 73 % емігрантів до війни працювали³²) погіршує якість населення держави і зменшує його кількість. А це на фоні демографічного зростання нових центрів сили на глобальному Півдні означає, що роль і значення України в глобальній політиці будуть зменшуватись.

Не менше за демографію через повномасштабне вторгнення Росії постраждав інший компонент об'єктивної, “жорсткої” сили держави – її економіка. Її прямі втрати вже в квітні 2023 р. сягнули \$147,5 млрд³³. Через це лише за 2022 р. український ВВП скоротився на понад 30 %, що стало найглибшим та найстрімкішим падінням національної економіки за останні 30 років. Через це коштів держбюджету, отриманих від українських податків і емісії гривні НБУ, вистачає виключно на утримання Сил оборони, які вирости кількісно та якісно з 24 лютого 2022 р. Натомість, решту національних видатків (на 36,845 млрд \$) фінансують союзники України (переважно США та ЄС) своїми грантами та кредитами. Однак після завершення цієї війни обсяг міжнародної підтримки української економіки зменшиться в умовах, коли витрати на національну безпеку залишаться значними через російську загрозу і протистояння США – КНР. А це неминуче обмежуватиме обсяг коштів, доступних для фінансування зовнішньополітичної активності України на будь-якому рівні (двосторонньому, регіональному, глобальному), незважаючи на очевидну потребу в її розширенні.

Отже, повномасштабна російсько-українська війна впливає на різні аспекти життя української держави. Не виняток її зовнішньополітична сфера. Так, маніфестація української суб'єктності на міжнародній арені, на противагу

---

³⁰ Валерія Федорчук, Борис Давиденко. Соціолог Елла Лібанова: Скільки в Україні залишилось українців. *Forbes.ua*.

³¹ Україна втратила менш як 15 тисяч загиблими у війні проти РФ – дані ЄС. *Українська правда*.

³² Валерія Федорчук, Борис Давиденко. Соціолог Елла Лібанова: Скільки в Україні ...

³³ За рік повномасштабної війни Росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. *Економічна правда*.

до претензій Росії довести протилежне, необхідність пошуку партнерів і союзників, здатних допомогти Україні вистояти у війні з Росією, підштовхують Київ до активності у глобальній політиці й, водночас, фіксують її на тривалій термін. Водночас, ця війна зробила українців відомими на планеті, як і їхню стійкість, впертість, непоступливість і агресивність у відстоюванні власних інтересів на глобальній арені. А це також є частиною міжнародної суб'єктності України. Однак, якщо нарощування її воєнної потуги посилює її суб'єктність, то масштабні демографічні та економічні втрати країни, навпаки, підривають статус України як впливового міжнародного актора в перспективі.

Список літератури

Білий дім дозволить партнерам передавати Україні F-16. CNN. *Українська правда*. <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/19/7402872/>

Богдан Мірошниченко, Дана Гордійчук. Чорне море по коліна: як військові навчання Путіна заганняють на міліну торгівлю України морем. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2022/02/13/682339/>

В Україні до 2035 року планується побудувати новий військово-морський флот – Володимир Зеленський. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. <https://www.president.gov.ua/news/v-ukrayini-do-2035-roku-planuyetsya-pobuduvati-novij-vijskov-70149>

Валентина Дудко, Таїса Мельник. SpaceX обмежила використання Starlink на українському фронті. Звинувачує дрони. Що це означає для ЗСУ. URL: <https://forbes.ua/innovations/spacex-obmezhlila-vikoristannya-starlink-na-ukrainskomu-fronti-zvinuvachue-droni-shcho-tse-oznachae-dlya-zsu-09022023-11632>

Валентина Мерещук. Резніков про розбудову флоту: “Ми дивимося на 10–30 років уперед. URL: https://lb.ua/news/2022/01/31/504300_reznikov_pro_rozbudovu_flotu_mi.html

Валерія Федорчук, Борис Давиденко. Соціолог Елла Лібанова: Скільки в Україні залишилось українців. URL: <https://forbes.ua/war-in-ukraine/skilki-zalishilos-ukrainsiv-khtone-povernetsya-yakim-bude-ukrainske-suspilstvo-ta-ekonomika-intervyu-z-sotsiologineyu-elloyu-libanovoyu-17012023-11104>

Василь Денисюк. В Україні “знищені” армії 9 країн НАТО: що означають 50 тисяч втрат росії в порівнянні. 24 Канал. https://24tv.ua/rosiya-vtratil-viyni-50-tisyach-soldativ-shho-oznachayut-tsi_n2149543

Владислав Кравцов. Сили оборони назвали актуальну протяжність фронту. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/sili-oboroni-nazvali-aktualnu-protyazhnist-frontu_n2317062

Володимир Скрипін. “Антонов” за допомогою Ан-124-100 “Руслан” перевіз 200 тонн компонентів електростанції зі Словенії в Африку попри війну. URL: <https://itc.ua/ua/novini/antonov-za-dopomogoyu-an-124-100-ruslan-pereviz-200-tonn-komponentiv-elektrostantsiyi-zi-sloveniyyi-v-afriku-popri-vijnu/>

Глава МЗС Білорусі в Угорщині говорив про переговори і перемир'я в Україні. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/04/12/7159711/>

Дарина Хаміна. Заяви президентів Бразилії та Франції про перемир'я між Україною та Росією – навіщо це їм. 24 Канал. URL: https://24tv.ua/zayavi-prezidentiv-braziliyi-frantsiyi-pro-peremirya-mizh-ukrayinoyu_n2299984

Слизова Фохт, Святослав Хоменко. “Попит на перемир’я” чи “рожева мрія”: наскільки реальні переговори України з Росією? *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-63914232>

За рік повномасштабної війни Росія завдала збитків інфраструктурі України на майже \$144 млрд. *Економічна правда*. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2021/04/6/685311/>

Знищеної техніки РФ вже більше, ніж мають на озброєнні деякі армії світу – Денис Шмигаль. *АрміяInform*. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/03/31/znyshtenoiy-tehniky-rf-vzhe-bilshe-nizh-mayut-na-ozbroyenni-deyaki-armiyi-yevropy-ta-svitu-denys-shmygal/>

Інна Семенова. 200 тис. вбитих окупантів: це багато чи мало для Росії? П’ять неочевидних висновків. *NV*. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/200-tis-ubitih-rosiyan-chi-ce-bagato-dlya-armiji-rosiji-porivnyannya-ta-visnovki-novini-ukrajini-50324821.html>

Майже половина авіаперевезень супутників у світі припадає на Ан-124 “Руслан” “Авіаліній Антонова”. *Defense Express*. URL: https://defence-ua.com/news/majzhe_polovina_aviaperevezhen_suputnikiv_u_sviti_pripadaje_na_an_124_ruslan_avialinij_antonova-5727.html

Наші “Руслани” пришвидшують доставку M777 та Bushmaster з Австралії. *Defense Express*. URL: https://defence-ua.com/photo/nashi_ruslani_prishvidshujut_dostavku_m777_ta_bushmaster_z_avstraliji-209.html

“Ніхто вже не сплутає Україну та Росію”. Як війна в Україні змінила світ. *ЗМІ BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/press-review-64016696>

Ольга Чайка. Витрати та збитки. Як блокада українських портів Росією вплине на економіку. *Фокус*. URL: <https://focus.ua/uk/economics/506277-izerzhki-i-ubytki-kak-blokada-ukrainskih-portov-rossiey-povliyaet-na-ekonomiku>

Павло Красномоєць, Михайло Сапінтон. Як знищення “Мрії” вплине на світовий ринок вантажоперевезень. Розповідає людина з обкладинки. *Forbes*. URL: <https://forbes.ua/inside/yak-znishchennya-mrii-vpline-na-svitoviy-rinok-vantazhoperevezhen-rozповідає-lyudina-z-obkladinki-forbes-28022022-4000>

Посланець Китаю пропонує Зеленському “почати з себе” для мирних переговорів. Новини світу. *Ракурс*. URL: <https://racurs.ua/ua/n183174-poslanec-kytau-proponuie-ukrayini-pochaty-z-sebe-dlya-myrnyh-peregovoriv.html>

Рік великої війни Росії проти України у 10 цифрах. *BBC News*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ck5ylk3rj0zo>

Скільки техніки та зброї необхідно на 200 тисяч “чмобіків” та чи не лусне російська військова промисловість. *Defense Express*. URL: https://defence-ua.com/army_and_war/skilki_tehniki_ta_zbroji_neobhidno_na_200_tisjach_chmobikiv_ta_chi_ne_luchne_rosijska_viskova_promislovist-10022.html

Скільки ще російських Ан-124 “Руслан” заарештовано, де знаходяться та чи є шанси повністю припинити польоти “Волга-Днепр”. *Defense Express*. URL: https://defence-ua.com/people_and_company/skilki_sche_rosijskih_an_124_ruslan_zaareshtovano_de_znahodja_tsja_ta_chi_je_shansi_povnistju_pripiniti_poloti_volga_dnepr-11313.html

Тепер російський “Руслан” буде везти вантажі для України. URL: <https://ukrinfo.com/dumki/56558-teper-rosyskiy-ruslan-bude-voziti-vantazh-dlya-ukrayini.html>

Тетяна Катриченко. Війна без перемоги. Чому Захід пропонує Україні перемир’я та згадує Південну Корею. *Фокус*. URL: <https://focus.ua/uk/politics/518603-pochemu-zapad-predlagaet-ukraine-peremirie-i-spominaet-yuzhnyu-koreu>

Україна втратила менш як 15 тисяч загиблими у війні проти РФ – дані ЄС. *Українська правда*. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/12/7401966/>

Що думають про Україну та її майбутнє французи, німці, поляки та італійці. *BBC News Україна*. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-55004443>

Юрій Тишкун. Проблема участі Польщі й України в глобальній політиці: порівняльний аналіз. Транскордонне співробітництво та спільний європейський простір: теорія, практика і нові можливості. С. 33–42.

Comparison of Ukraine and Russia Military Strengths (2023). *Global Firepower Index*. URL: <https://www.globalfirepower.com/countries-comparison-detail.php?country1=ukraine&country2=russia>

Jonathan Beale. Space, The Unseen Frontier in The War in Ukraine. URL: <https://www.bbc.com/news/technology-63109532>

Josep Borrell. The battle of narratives around the food crisis. *EEAS*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/battle-narratives-around-food-crisis%C2%A0_en

Military powers ranked since 2005 according to Global Firepower. URL: <https://www.globalfirepower.com/global-ranks-previous.php>

ПІДТРИМКА УКРАЇНИ ДЕРЖАВАМИ ВИШЕГРАДСЬКОЇ ЧЕТВІРКИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. Розглянуто підтримку України державами Вишеградської четвірки в умовах повномасштабної російської агресії. Констатується, що підтримка України державами Вишеградської групи залежить від низки особливостей, як-от: 1) становища цих країн у ЄС і відносин між самими країнами В4; 2) відносин між ними і Україною; 4) впливу на ці відносини третіх країн (головно росії). З'ясовано, що з 2014 року й до сьогодні триває сучасний етап співробітництва між Україною та В4 який формується під впливом різноманітних чинників. Головно тут йдеться про російсько-українську війну та підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Ці події активізували зусилля Вишеградської групи на підтримку України, яка проявилася у спільних заявах і деклараціях, консолідації довкола проукраїнської позиції інших країн ЄС, сприянні внутрішнім реформам в Україні задля наближення до ЄС, а також посиленні військової співпраці. Після 24 лютого 2022 року спостерігаються певні зміни у відносинах між Україною та В4, з одного боку, а з іншого – між самими Вишеградськими державами чи їхніх відносинах із російською федерацією. Неоднозначною залишається позиція Угорщини, що найперше пояснюється енергетичною залежністю Будапешта від росії та обмеженнями, які запровадив ЄС до Угорщини через недотримання європейських демократичних і правових цінностей.

Ключові слова: Вишеградська четвірка, російсько-українська війна, допомога, санкції, позиції.

SUPPORT OF UKRAINE BY THE STATES OF THE VISEHRAD FOUR IN THE CONDITIONS OF FULL-SCALE RUSSIAN AGGRESSION

Abstract. The support of Ukraine by the Visegrad Four countries in the conditions of full-scale russian aggression was considered. It is noted that the support of Ukraine by the states of the Visegrad Group depends on a number of features, such as: 1) the position of these countries in the EU and the relations between the V4 countries; 2) relations between them and Ukraine; 4) the influence of third countries (mainly russia) on these relations. It was found that from 2014 to the present, the modern stage of cooperation between Ukraine and V4 has been ongoing, which is being formed under the influence of various factors. It is mainly about the Russian-Ukrainian war and the signing of the Association Agreement between Ukraine and the EU. These events intensified the efforts of the Visegrad Group in support of Ukraine, which was manifested in joint statements and declarations, consolidation around the pro-Ukrainian

---

¹ Турчин Ярина, д-р політ. наук, директор Інституту гуманітарних і соціальних наук Національного університету “Львівська політехніка”. E-mail: yaryna.b.turchyn@lpnu.ua

² Горбач Олександр, канд. політ. наук, доц. кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”. E-mail: gorbachon@gmail.com

position of other EU countries, promotion of internal reforms in Ukraine in order to get closer to the EU, as well as strengthening of military cooperation. After February 24, 2022, certain changes are observed in relations between Ukraine and V4, on the one hand, and on the other – between the Visegrad states themselves or their relations with the Russian Federation. Hungary's position remains ambiguous, which is primarily explained by Budapest's energy dependence on Russia and the restrictions imposed by the EU on Hungary due to non-compliance with European democratic and legal values.

Key words: Visegrad Four, Russian-Ukrainian war, aid, sanctions, positions.

Вишеградська четвірка як неформальне політичне об'єднання Польщі, Угорщини, Чехії та Словаччини була заснована ще наприкінці ХХ ст. у 1991 р. Консолідуючи зусилля, зазначені країни Центрально-Східної Європи, прагнули протистояти наслідкам радикальних трансформаційних змін, які на той час охопили постсоціалістичний простір, та напрацювати дієві механізми подолання цілої низки актуальних на той момент економічних і політичних проблем, які потребували нагального вирішення. Лідери країн Вишеградського об'єднання – Йозеф Анталл, Вацлав Гавел, Лех Валенса не лише прагнули активізувати спільний рух держав до європейських та євроатлантичних структур, а й посилити регіональну безпеку та стабільність.

Звичайно, об'єднання Польщі, Угорщини та Чехословаччини не було випадковим, адже такій співпраці сприяли географічна близькість країн, спільність історії та ментальна схожість їхніх громадян, подібність суспільно-економічних моделей розвитку та викликів тогочасного державного поступу, а також суголосність інтересів із багатьох питань внутрішньої та зовнішньої політики центральноєвропейських партнерів. Ціла низка дослідників європейської інтеграції виокремлює чимало причин, які стали системоутворювальними для такого регіонального об'єднання. Наприклад, Є. Кіш найвагомішими з-поміж них називає: бажання країн ЦСЄ вийти зі сфери контролю Радянського Союзу, не допустити відновлення попереднього недемократичного політичного режиму, спільно координувати свою зовнішню політику задля наближення до структур Заходу³. Не менш важливим стало бажання заповнити політичний та економічний вакуум, який утворився в центрі Європи після розпаду Організації Варшавського договору в 1991 р. Цілком очевидно, що Вишеградська четвірка слугувала новим інструментом взаємодії з ЄС і НАТО, а також сформувала ще один центр впливу на політично видозміненому європейському континенті кінця минулого століття⁴.

---

³ Кіш Є. “Європейська карта” країн Вишеградської четвірки: історія розвитку та формат співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/36.pdf> - С.261-262,265

⁴ В яких країнах Європи Найбільше Українських біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-eyropy-najbilshe-ukrayinskyx-bizhencziv>. – С.13.

Не безпідставно вважають, що Вишеградська група стала найуспішнішим регіональним об'єднанням сучасної Європи. “Вишеградським тиграм” вдалося досягти п'яти спільних цілей, зафіксованих у Декларації про співробітництво Чехословацької Республіки, Республіки Польща та Угорської Республіки (1991 рік)⁵. Зокрема, йдеться про цілковите відновлення державної незалежності, демократії та свободи; ліквідацію всіх соціальних, економічних і духовних проявів тоталітарної системи; побудову парламентської демократії, сучасної правової держави, дотримання основних прав і свобод людини; створення сучасної ринкової економіки; повне залучення до європейської політичної та економічної системи, а також системи безпеки та законодавства⁶. Країни Вишеграду поетапно долучилися до НАТО – Польща (1999 р.), Угорщина (1999 р.), Чехія (1999 р.), Словаччина (2004 р.), а також до ЄС у 2004 р., виробивши та застосувавши власний інтеграційний досвід.

Однак, навіть досягши своїх ключових цілей, Вишеградська група не припинила свого функціонування, а зосередила увагу на інших цілях з метою зміцнення свого становища як на рівні ЄС, так і європейського регіону загалом. Наприклад, В4 активно співпрацює з країнами Східного партнерства, а ключові напрями такої взаємодії зафіксовані у спільній Декларації В4 від 3 березня 2011 р. Країни Вишеграду виробили модель розвитку партнерства, коли “увесь ЄС забезпечує фінансування СП, а країни Центральної Європи спрямовують її”. Це до певної міри є цілком логічним, адже, з одного боку, країни В4 краще розуміють проблеми колишніх членів соцтабору, мають власний досвід імплементації європейських норм та прагнуть стабільності на своїх східних кордонах, а з іншого – не здатні самостійно забезпечити необхідні ресурси (інституційні, фінансові тощо) для підтримки реформ у країнах Східного партнерства. Країни Вишеградської четвірки не лише діляться своїм євроінтеграційним досвідом зі східними сусідами, але й посилюють увагу інших країн ЄС до розвитку країн Східної Європи, фінансово підтримують різноманітні ініціативи на Сході через створений Вишеградський фонд або ж залучення ресурсного потенціалу інших країн ЄС.

Тому країни Вишеградської четвірки можуть стати надійними партнерами України в реалізації її євроінтеграційного курсу, а також протистоянні з російською федерацією чи повоєнній відбудові України, позаяк, будучи членами

---

⁵ Deklaracja o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej i Republiki Węgierskiej w dążeniu do integracji europejskiej (Wyszehrad, 15 lutego 1991 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.cvce.eu/obj/deklaracja_o_wspolpracy_rzeczypospolitej_polskiej_czeskiej_i_slowackiej_republiki_federacyjnej_i_republiki_wegierskiej_w_dazeniu_do_integracji_europejskiej_wyszehrad_15_lutego_1991_r-pl-6e592602-5431-42fd-8e65-2274e294ad89.html

⁶ Кіш Є. “Європейська карта” країн Вишеградської четвірки: історія розвитку та формат співробітництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/36.pdf>. – С. 136.

ЄС і НАТО, безпосередньо впливають на розвиток сучасної системи міжнародних відносин. Така співпраця посилить й регіональне лідерство країн В4, їхню впливовість на рівні євроатлантичних і європейських структур, а також обмежить вплив росії в регіоні Східної Європи, що також відповідає їхнім національним інтересам і пріоритетам зовнішньої політики.

Офіційні відносини України з Вишеградською групою розпочалися в грудні 1999 р., коли під час зустрічі у Герлахові лідери центральноєвропейських держав задекларували свою підтримку євроінтеграційним прагненням України. Співпраця офіційного Києва з вишеградськими партнерами розвивалася як на двосторонньому рівні, так і у багатосторонньому форматі – “Вишеградська четвірка плюс”. Також неодноразово Україна виголошувала пропозицію свого можливого членства у Вишеградському об’єднанні, але безуспішно. Проте варто зауважити, що палітра наявних механізмів співпраці між В4 і Україною є цілком достатньою, хоча й не зовсім використана Києвом для досягнення пріоритетних цілей його зовнішньої політики. Надаючи політичну підтримку, країни В4 всіляко сприяли євроінтеграційному курсу України, започаткувавши так звану “групу друзів”, до якої крім країн В-4 належали Данія, Естонія, Латвія, Литва, Фінляндія, Швеція, а також реалізації Плану дій Україна – ЄС (2005 р.) через зміцнення міжурядових контактів, посилення співпраці у політичній, військовій, безпековій, енергетичній, соціокультурній сферах. Також ще у 2008 р. міністри закордонних справ Вишеградської четвірки задекларували підтримку євроатлантичного курсу України, підписавши Спільну заяву з приєднання останньої до Плану дій щодо членства в НАТО, а також проведення інформаційної кампанії на тему Північноатлантичного альянсу в Україні⁷.

Варто зауважити, що з 2014 р. триває сучасний етап співробітництва між Україною та Вишеградською групою, який формується під впливом різноманітних чинників і зазнає певних трансформацій. Найперше йдеться про російсько-українську війну, яка розпочалася з анексії Криму та перетворилася на повномасштабне збройне протистояння. Ці події активізували зусилля Вишеградської групи на підтримку України, яка проявилася у спільних заявах і деклараціях, консолідації довкола проукраїнської позиції інших країн ЄС, сприянні внутрішнім реформам в Україні задля наближення до ЄС, а також посиленні військової співпраці. Усі країни Вишеградської четвірки засудили анексію Криму, досягли стратегічного консенсусу щодо збереження санкцій проти Росії. Власне, політичні лідери країни В4 одні з перших підтримали територіальну цілісність та суверенітет України в умовах російської агресії. Так, 28–29 квітня 2014 року в Будапешті відбулася неформальна зустріч глав зовнішньополітичних відомств чотирьох країн В4, де була прийнята спільна декларація про засудження російської збройної агресії в Криму та дестабілізації

---

⁷ Україна розширила “групу друзів” в ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.unian.ua/politics/112078-ukrajina-rozshirila-grupu-druziv-v-es.html>

ситуації у східній Україні⁸. Вишеградській четвірці вдалося використати платформу В4 не лише як майданчик для обговорення ситуації в Україні, а й переконати у необхідності підтримки української сторони цілу низку інших держав, як-от: Австрію, Великобританію, Швейцарію, країни Західних Балкан, Німеччину та Францію.

Також агресія росії посилила увагу всіх країн Вишеградської четвірки до питання безпеки, найперше щодо її посилення на східному фланзі НАТО. Так, у травні 2016 р. країни В4 уклали спільну Декларацію щодо необхідності зміцнення східного флангу НАТО, а також про скерування партнерами до країн Балтії своїх військових підрозділів у межах Альянсу. Згодом цей план чотирьох країн був представлений під час саміту НАТО 8–9 липня 2016 року у Варшаві⁹.

Починаючи з 2007 р., систематично проводилися спільні військові навчання країн Вишеградської групи та України, що є важливою частиною безпекового співробітництва з партнерами. У травні 2011 р. був створений батальйон Вишеградської групи, а в 2013 р. українську сторону запросили до участі у Вишеградській бойовій тактичній групі (БТГ ЄС В4). Згодом, у 2016 р. Міністерство оборони України приєдналося до Технічної угоди між міністерствами оборони Польщі, Словаччини, Угорщини та Чехії стосовно співробітництва в межах Бойової тактичної групи Європейського Союзу. Завдяки такому кроку ЗСУ отримали нагоду поліпшити свої оперативні спроможності, набути кращих військових стандартів та підтримати взаємосумісність з арміями держав-членів ЄС задля спільного врегулювання криз¹⁰. Безперечно, така співпраця була вкрай важливою для Києва щонайменше з декількох причин, як-от: проводити військові навчання зі збройними силами країн, які належали до НАТО; підготуватися до вступу в Альянс; посилити військову здатність для протидії російській агресії.

Також Україні вдалося посилити національну систему енергетичної безпеки. Саме завдяки підтримці Словаччини, Польщі та Угорщини Україна змогла протистояти російському “енергетичному зашморгу”, адже реверс газу від вишеградських партнерів дозволив Україні відмовитись від купівлі природного газу в росії ще в листопаді 2015 р. Не менш важливо, що Україна стала одним з головних отримувачів грантової допомоги від Міжнародного вишеградського фонду, не будучи членом В4. Наприклад, у 2014 р. щорічна підтримка України з боку фонду досягла показника в 1,3 млн євро¹¹.

---

⁸ Вишеградська четвірка засудила агресію України проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1655542-vishegradska_chetvirka_zasudila_agresiyu_rossii_proti_ukraini_1933903.html

⁹ Вишеградська група хоче зміцнення східного флангу НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2024182-visegradaska-grupa-hoce-zmicnenna-shidnogo-flangu-nato.html>

¹⁰ Міноборони приєдналося до угоди бойової тактичної групи ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/7/7110976/>

¹¹ Максак Г. Співробітництво в сфері безпеки V+Україна: межі можливого / Г. Максак [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://prismua.org/v4ukraine-security-cooperation-limits->

Непересічною подією стало підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що ще більшою мірою активізувало залучення країн В4 до внутрішніх українських реформ та імплементації тут європейських норм. Так, у 2014 р. партнери домовилися про сприяння імплементації Угоди про асоціацію в Україні на основі власного євроінтеграційного досвіду. Зокрема, як зазначив міністр закордонних справ та європейської інтеграції Словаччини М. Лайчак, Словаччина задекларувала допомогу в реформуванні сектору енергетики та енергобезпеки, Польща – у децентралізації влади на регіональному рівні та управлінні державними службами, Чехія – у підтримці громадянського суспільства, освіти і ЗМІ, а Угорщина – в економічному розвитку, зокрема малого та середнього бізнесу, сприяння імплементації Угоди про зовнішню торгівлю¹².

Водночас, підтримка України державами Вишеградської групи залежить від низки особливостей, як-от: 1) становища цих країн у ЄС і відносин між самими країнами В4; 2) відносин між ними і Україною; 4) впливу на ці відносини третіх країн (головно росії).

Щодо першого, то країни В4 різняться за критерієм зовнішньополітичних пріоритетів, тому умовно їх поділяють на дві групи. До першої зараховують Польщу та Угорщину, які, реалізуючи свою зовнішню політику, часто вступають в гостру полеміку із державами Заходу: Польща з ФРН і ЄС, а Угорщина – ЄС та США. Натомість до другої зараховують Чехію та Словаччину, які, на відміну від першої групи, уникають розбіжностей та вибудовують відносини пріоритетного типу з попередньо згаданими міжнародними акторами – Вашингтоном і Берліном¹³. Ще 20 липня 2021 року Європейська комісія опублікувала річний звіт про стан верховенства права в країнах ЄС, де зазначено, що уряди Польщі та Угорщини загрожують незалежності судів та свободі слова, а також докладають недостатньо зусиль для боротьби з корупцією. Фактично, відносини між Брюсселем, з одного боку, та Варшавою та Будапештом, з іншого, донині залишаються доволі напруженими. За таких обставин ЄС застосовує механізми фінансового тиску задля відновлення демократичних засад розвитку Польщі та Угорщини. Також Польща задля задоволення регіональних амбіцій поглиблює свої відносини з англосаксонськими країнами – Великою Британією та США. Натомість Угорщина, працюючи над статусом регіонального лідера, прагне

---

possible-ukrainian-perspective/; Максак Г. Як далі будувати співпрацю України з Вишеградською групою? / Г. Максак [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://prismua.org/> %D1%8F%D0%BA-%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B7-%D0%B2/

¹² Україна і “Вишеградська четвірка” домовилися про сприяння імплементації УА з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-i-vyshegradska-ya-chetverka-dogovorilis-o-sodeystvii-16122014161600>

¹³ Фесенко М. Феномен Вишеградської групи в європейському політичному процесі / М. Фесенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3577/3252>. – С.13

надати В4 “континентальності”, головню через залучення Австрії (зокрема й для підтримки вишеградських ініціатив, які стосуються СП), а також поліпшити відносини з росією та активізувати співпрацю із КНР¹⁴.

Щодо відносин між Україною та країнами Вишеградської четвірки, то їх, радше, можна окреслити як “хвилеподібні”, коли періоди активної співпраці чергуються із політичними та економічними кризами. Так, на межі 2016–2017 рр. темпи співпраці між Вишеградською четвіркою та Україною значно сповільнилися, головню з політичних причин. Українські аналітики пояснюють це, з одного боку, фокусуванням тогочасних зусиль Вишеградської групи на розв’язанні внутрішніх проблем ЄС, а також пошуком компромісних рішень у виробленні нової політики щодо росії, а, з іншого – українські політики не повною мірою розуміли інтереси, механізми та можливості співпраці з вишеградськими партнерами. До того ж Україна більшою мірою зосередилася на розвитку білатеральних зв’язків з великими державами – США, Канадою, Німеччиною, Великобританією, Францією, недооцінюючи потенціал країн В4¹⁵. Ситуація ще більшою мірою ускладнилася фактом головування впродовж 2016–2018 рр. у Вишеградській четвірці Польщі та Угорщини. Перша дедалі сильніше посилювала історичну риторичу в провадженні зовнішньої політики (йдеться про оцінку Волинської трагедії), а Угорщина різко критикувала заходи, вжиті Києвом у своїй освітній та мовній політиці, зокрема, щодо угорської меншини в Україні. Особливо критична ситуація спостерігалася саме в угорсько-українських відносинах. Офіційний Будапешт систематично звинувачує Україну в недотриманні прав угорської національної меншини та розпочав політику блокування її європейських та євроатлантичних прагнень на рівні ЄС та НАТО¹⁶.

Натомість близькими до стратегічного партнерства вважали білатеральні відносини між Україною та Словаччиною, позаяк обидві країни засуджували політику російського ревізіонізму, мали схожі погляди щодо організації європейської безпеки, а також спільні інтереси щодо транзиту та постачання енергоресурсів. Так, Словаччина не лише засудила агресію росії, але й аналогічно як Україна виступала проти будівництва “Північного потоку-2”. Загалом відносини між обома країнами є прагматичними та збалансованими,

---

¹⁴ Фесенко М. Феномен Вишеградської групи в європейському політичному процесі / М. Фесенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3577/3252>. – С. 14.

¹⁵ Максак Г. Як далі будувати співпрацю України з Вишеградською групою? / Г. Максак [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://prismua.org/%D1%8F%D0%BA-%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B7-%D0%B2/>

¹⁶ Капітоненко М. Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства / М. Капітоненко, В. Філіпчук, І. Івашко, Ш. Акерманн, М. Угрошді, П. Голяш та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/polityka_ukrayiny_shchodo_krayin_v4.pdf. – С. 2.

об'єднані спільними інтересами у сфері енергетики та безпеки, а словацький досвід є цінним для набуття Україною членства в НАТО. Подібно й Чехія підтримує інтеграцію України до ЄС за умови виконання копенгагенських критеріїв. Також у 2017 р. Чеська Республіка ліквідувала обмеження щодо військово-технічної співпраці з Україною, а у 2019 р. уперше за 11 років до Києва з офіційним візитом прибув прем'єр-міністр Чехії А. Бабіш, що значно активізувало політичний діалог та кооперацію між обома державами¹⁷. Урядовець назвав свій візит до України рестартом взаємовідносин, чітко засудив російську агресію проти України та підтвердив підтримку чеським урядом територіальної цілісності й суверенітету України¹⁸.

З початку російського вторгнення на територію України і до 24 лютого 2022 р., на думку О. Близняк, вишеградські партнери висловлювали дещо різну позицію у трактуванні російсько-української війни та запровадженні санкцій проти рф. Найбільшу та цілковиту підтримку України демонструвала Польща, яка активно лобювала впровадження санкцій проти росії, підтримала територіальну цілісність України та надавала їй постійну фінансову допомогу. Позиція Словаччини впродовж окресленого періоду змінювалася – від проросійських вподобань прем'єр-міністра Р. Фіцо до проукраїнської позиції президента А. Кіски, який підтримав санкції проти росії як країни-агресора. Угорщина під тиском європейських партнерів також засудила дії рф та підтримала впровадження санкцій. Схожа ситуація спостерігалася й у Чехії, зважаючи на проросійську позицію М. Земана, який не квапився підтримати санкції проти росії, зважаючи, що в Україні відбувається громадянська війна. Лідери Угорщини та Чехії періодично порушували питання щодо послаблення або скасування санкцій проти росії¹⁹.

Після 24 лютого 2022 року спостерігаються певні зміни у відносинах між Україною та В4, з одного боку, а з іншого – між самими Вишеградськими державами чи в їхніх відносинах із російською федерацією.

Найперше варто проаналізувати офіційну реакцію країн Вишеградської четвірки на повномасштабне вторгнення росії до України в лютому 2022 р. Так, І. Вовканич вказує, що офіційне засудження російської агресії відразу висловила Республіка Польща, а в середині березня цього ж року прем'єр-міністр Республіки Польщі М. Моравецький прибув з офіційним візитом до Києва, щоб у такий спосіб продемонструвати солідарність з українським народом. Також

---

¹⁷ Капітоненко М. Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства / М. Капітоненко, В. Філіпчук, І. Івашко, Ш. Акерманн, М. Угрошді, П. Голяш та ін. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.icps.com.ua/assets/uploads/images/files/polityka_ukrayiny_shchodo_krayin_v4.pdf. – С. 7, 11.

¹⁸ Прем'єр-міністр Чеської Республіки А. Бабіш відвідав Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2005_11_03/x2019_11_27.html

¹⁹ Близняк О. Позиції країн Вишеградської групи в політиці ЄС щодо України в умовах російсько-української війни / О. Близняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/243/211>

Варшава однією з перших надала солідний пакет військової допомоги, активно відстоювала інтереси України на рівні ЄС і НАТО, інших міжнародних організацій, лобіювала запровадження жорсткіших санкцій до росії, прийняла мільйони українських біженців, спростивши для цього цілу низку адміністративних процедур задля легалізації їхнього перебування на території Польщі. Схожу позицію висловила й Словаччина, посиливши її візитами своїх високопосадовців до Києва – прем'єр-міністра Е. Гегера у квітні 2022 р. та президентки СР З. Чапутової в червні того ж року. Словаччина надала військову та гуманітарну допомогу, лобіювала питання якнайшвидшого отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС, вступу до НАТО. Президент Чехії М. Земан, який попередньо вважав санкції запроваджені до росії, необґрунтованими, також кардинально змінив свою позицію та засудив дії рф, а уряд Чехії виділив кошти на військову та гуманітарну підтримку України, висловив офіційну заяву про підтримку вступу України до ЄС та НАТО²⁰. Восени 2022 р. президентка Угорщини К. Новак здійснила візит найвищого рівня в Україну, під час якого засудила дії президента рф, визнавши його відповідальним за війну в Україні²¹. Натомість прем'єр-міністр Угорщини В. Орбан залишається одним із небагатьох політичних лідерів, які не відвідали Київ після повномасштабного російського вторгнення. Хоча у березня глава МЗС Угорщини П. Сійярто заявив, що візит прем'єр-міністра в Україну готується, проте він так і не відбувся.

Також Угорщина виступає проти надання військової підтримки Україні та не дозволяє її переміщення своєю територією, вважаючи, що війна в Україні може перерости у глобальний конфлікт за участі інших країн. Хоча В. Орбан закликав до мирних переговорів, але при цьому не критикував Росію за вторгнення в Україну. Дотримуючись таких переконань, у травні 2023 р. Угорщина заблокувала виділення чергового траншу в розмірі 500 мільйонів євро з Європейського фонду миру, що фінансує військове обладнання, яке держави-члени ЄС передають Україні²².

Угорщина систематично демонструє позицію, відмінну від позиції Польщі, Чехії та Словаччини. Хоча на офіційному рівні Будапешт засудив агресію росії щодо України та під тиском європейських партнерів підтримав санкції

---

²⁰ Вовканич І. Реакція країн Вишеградської четвірки на повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну / І. Вовканич, І. Шніцер [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/issue/view/16268>

²¹ Черкасець О. Президентка Угорщини Каталін Новак у Києві засудила Путіна за війну / О. Черкасець [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/180/171265>

²² Угорщина підтвердила блокування коштів із фонду ЄС, який допомагає Україні зброєю [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/16/7402532/>; Скаврон Б. Орбан заявив про “реальну загрозу” Третій світової війни / Б. Скаврон [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://tsn.ua/svit/orban-zayaviv-pro-realnu-zagrozu-tretoy-svitovoyi-viyni-2298055.html>

стосовно рф, уже в жовтні 2022 р. прем'єр Угорщини В. Орбан та міністр закордонних справ П. Сійярто заявили про їхню шкідливість і блокували запровадження нафтового ембарго. Також у травні 2023 р. угорська сторона заявила: якщо Україна не вилучить ОTR Bank з переліку спонсорів війни, то Будапешт блокуватиме новий пакет санкції ЄС проти росії. Така позиція, насамперед, пояснюється енергетичною залежністю Угорщини від росії, адже після 2014 р. країна так і не диверсифікувала джерела надходження енергетичних ресурсів. Попередньо 11 квітня 2023 р. Угорщина підписала нові угоди з рф щодо постачання газу. Це свідчить про те, що країна зберігатиме тісні зв'язки, які налагодила з Москвою, й надалі блокуватиме щодо неї санкційні обмеження ЄС²³. Також наприкінці травня 2023 р. В. Орбан заявив про наміри зменшити залежність Угорщини від російського газу та про початок перемовин з Катаром щодо постачання газу, що може реалізуватися до 2026 р. Фактично, у найближчій перспективі енергетичне питання й надалі залишатиметься пріоритетним для Угорщини під час вироблення основних напрямів зовнішньої політики, й тому числі й щодо України та росії.

Позиція Угорщини спровокувала кризу у функціонуванні Вишеградської четвірки. Наприклад, була скасована зустріч міністрів оборони В4, яка мала відбутися 30 березня 2022 р. у Будапешті. Однак зустріч провели у вересні цього ж року й усі міністри оборони країн Вишеграду, крім Угорщини, знову підтвердили свої наміри щодо військової допомоги Україні та засудили агресію росії. Угорське бачення російсько-української війни політично розбалансовує єдність Вишеградської четвірки, що теоретично може призвести до зміни її складу. Наприклад, польські політичні експерти неодноразово зазначали, що в інтересах вишеградських партнерів замінити Угорщину на Румунію, що посилить ефективність й дієвість організації.

Керуючись своїми зовнішньополітичними пріоритетами, країни Вишеградської четвірки надали різну підтримку Україні, однак спостерігається суттєва відмінність між, з одного боку, Польщею, Чехією та Словаччиною, а з другого – Угорщиною. Підтвердженням цього є дані Ukraine Support Tracker про обсяги та типи підтримки (гуманітарної, військової та фінансової) для України, обіцяної західними країнами у 2022 р. Якщо вимірювати у відсотках від ВВП донорів, то найперше виділяється підтримка Польщі (четверте місце в загальному рейтингу), далі Чехії (дев'яте місце), Словаччини (10 місце) та Угорщини (28 місце). За критерієм “Додавання витрат на утримання біженців (загальна підтримка у відсотках від ВВП країн-донорів)” Польща посідає перше місце в загальному списку, Чехія – четверте, Словаччина – шосте, а Угорщина –

---

²³ Угорщина підписала нову енергетичну угоду з Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://bykvu.com/ua/bukvy/uhorshchyna-pidpysala-novu-enerhetychnu-uhodu-z-rosiieiu/>

вісімнадцять²⁴. Також Польща прийняла 1,5 млн українських біженців, Чехія 482 тисячі, Словаччина – 99,3, Угорщина – 31,2²⁵.

Отож, новий етап у відносинах між Вишеградською четвіркою та Україною розпочався у 2014 р. та формувався під впливом двох ключових чинників. По-перше, російсько-української війни, по-друге, підписанням Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Основна увага була приділена розвитку співробітництва у сфері безпеки (найперше військової, енергетичної) та підтримці вишеградськими партнерами євроінтеграційних реформ в Україні. Хоча всі країни В4 засудили російську агресію та підтримали запровадження санкцій щодо рф, але ставлення політичних еліт цих країн до російської агресії різнилося. Так, Угорщина та Чехія періодично актуалізували питання про зняття санкцій з рф. Переломним моментом цього етапу стало повномасштабне вторгнення росії до України 24 лютого 2022 року. Країни Вишеграду посилили свою консолідацію з Україною через надання гуманітарної, військової та фінансової підтримки, розширення санкцій щодо рф і білорусі, надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС та підтримку подальших євроінтеграційних реформ. Неоднозначною залишається позиція Угорщини, що найперше пояснюється енергетичною залежністю Будапешта від росії та обмеженнями, які запровадив ЄС до Угорщини через недотримання європейських демократичних і правових цінностей. Попри війну Україні варто посилювати співпрацю з країнами Вишеградської четвірки, які відіграють важливу роль у консолідації країн ЄС у підтримці України, а в перспективі – її повоєнного відновлення. У цьому процесі важливо віднайти паритетні політичні рішення задля зняття суперечностей у двосторонніх відносинах з Польщею в трактуванні Волинської трагедії та Угорщиною щодо питання угорської національної меншини, яка компактно проживає в Україні. Хоча спостерігається ослаблення впливу росії на країни вишеградської четвірки, але для України важливо не лише зберегти наявну ситуацію, а ще більшою мірою зміцнювати співробітництво з країнами В4, демонструючи ефективність та стійкість європейських реформ і своїх політичних пріоритетів.

Список літератури

Албул С. Австрія та Угорщина домовилися не постачати зброю в Україну / С. Албул [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://lb.ua/society/2023/01/31/544305_avstriya_ugorshchina_domovilisya.html. (дата звернення: 10.05.2023)

---

²⁴ Данилов О. Ukraine Support Tracker – хто і як допомагає Україні / О. Данилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://mezha.media/2022/05/03/ukraine-support-tracker/>

²⁵ Гогілашвілі Є. Допомога Україні у цифрах. Які країни надали найбільше фінансової допомоги за рік / Є. Гогілашвілі [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://speka.media/dopomoga-ukrayini-u-cifrax-yaki-krayini-nadali-naibilse-finansovoyi-pidtrimki-za-rik-9w8qq9>

Артёмов І. Регіональна політика країн Вишеградської четвірки: досвід для України / І. Артёмов [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <https://www.uzhnu.edu.ua/en/infocentre/get/19914>. (дата звернення: 10.05.2023)

Близняк О. Позиції країн Вишеградської групи в політиці ЄС щодо України в умовах російсько-української війни / О. Близняк [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://mhpi.chnu.edu.ua/index.php/issues/article/view/243/211>. (дата звернення: 10.05.2023)

В яких країнах Європи найбільше українських біженців [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/08/infografika/suspilstvo/yakux-krayinax-uevgoru-najbilshe-ukrayinskykh-bizhencziv>. (дата звернення: 10.05.2023)

Вишеградська група хоче зміцнення східного флангу НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2024182-visegradaska-grupa-hoce-zmicnenna-shidnogo-flangu-nato.html>. (дата звернення: 10.05.2023)

Вишеградська четвірка засудила агресію України проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.ukrinform.ua/rubric-world/1655542-vishegradska_chetvirka_zasudila_agresiyu_rosiii_proti_ukraiiii_1933903.html. (дата звернення: 10.05.2023)

Вовканич І. Реакція країн Вишеградської четвірки на повномасштабне воєнне вторгнення Росії в Україну / І. Вовканич, І. Шніцер [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://geopolitics-of-ukraine.uzhnu.edu.ua/issue/view/16268>. (дата звернення: 10.05.2023)

Гогілашвілі Є. Допомога Україні у цифрах. Які країни надали найбільше фінансової допомоги за рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://speka.media/dopomoga-ukrayini-u-cifrax-yaki-krayini-nadali-naibilse-finansovoyi-pidtrimki-za-rik-9w8qq9>. (дата звернення: 10.05.2023)

Данилов О. Ukraine Support Tracker – хто і як допомагає Україні / О. Данилов [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://mezha.media/2022/05/03/ukraine-support-tracker/>. (дата звернення: 10.05.2023)

Капітоненко М. Політика України щодо країн Вишеградської четвірки: на шляху до кращого взаєморозуміння та добросусідства / М. Капітоненко, В. Філіпчук, І. Івашко, Ш. Акерманн, М. Угрошді, П. Голяш та ін. [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: https://www.icps.com.ua/assets/uploads/imagesfiles/polityka_ukrayiny_shchodo_krayin_v4.pdf. (дата звернення: 10.05.2023)

Кіш Є. “Європейська карта” країн Вишеградської четвірки: історія розвитку та формат співробітництва / Є.Кіш [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/03/36.pdf>. (дата звернення: 10.05.2023)

Кіш Є. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції / Є. Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008.

Максак Г. Співробітництво в сфері безпеки V+Україна: межі можливого / Г. Максак [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://prismua.org/v4ukraine-security-cooperation-limits-possible-ukrainian-perspective/>. (дата звернення: 10.05.2023)

Максак Г. Як далі будувати співпрацю України з Вишеградською групою? / Г. Максак [Електронний ресурс] – Режим доступу до джерела: <http://prismua.org/%D1%8F%D0%BA-%D0%B4%D0%B0%D0%BB%D1%96-%D0%B1%D1%83%D0%B4%D1%83%D0%B2%D0%B0%D1%82%D0%B8-%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%B2%D0>

%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%8E-%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B8-%D0%B7-%D0%B2/. (дата звернення: 10.05.2023)

Міноборони приєдналося до угоди бойової тактичної групи ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.pravda.com.ua/news/2016/06/7/7110976/>. (дата звернення: 10.05.2023)

Прем'єр-міністр Чеської Республіки А. Бабіш відвідав Україну [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.mzv.cz/kyiv/uk/x2005_11_03/x2019_11_27.html. (дата звернення: 10.05.2023)

Скаврон Б. Орбан заявив про “реальну загрозу” Третью світової війни / Б. Скаврон [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://tsn.ua/svit/orban-zayviv-pro-realnu-zagrozu-tretoyi-svitovoyi-viyni-2298055.html>. (дата звернення: 10.05.2023)

Толуб Н. Які країни найбільше допомагають Україні та чому не всі роблять це публічно / Н. Толуб [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://therage.ua/ua/politics/yaki-krayini-najbilshe-dopomagayut-ukrayini-ta-chomu>. (дата звернення: 10.05.2023)

Угорщина підписала нову енергетичну угоду з Росією [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://bykvu.com.ua/bukvy/uhorshchyna-pidpysala-novu-enerhetychnu-uhodu-z-rosiiei/>

Угорщина підтвердила блокування коштів із фонду ЄС, який допомагає Україні зброєю [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/05/16/7402532/>. (дата звернення: 10.05.2023)

Україна і “Вишеградська четвірка” домовилися про сприяння імплементації УА з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraina-i-vyshegradskaya-chetverka-dogovorilis-o-sodeystvii-16122014161600>. (дата звернення: 10.05.2023)

Україна розширила “групу друзів” в ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://www.unian.ua/politics/112078-ukrajina-rozshirila-grupu-druziv-v-es.html>. (дата звернення: 10.05.2023)

Фесенко М. Феномен Вишеградської групи в європейському політичному процесі / М. Фесенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/knu/article/viewFile/3577/3252>. (дата звернення: 10.05.2023)

Черкасець О. Президентка Угорщини Каталін Новак у Києві засудила Путіна за війну / О. Черкасець [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://umoloda.kyiv.ua/number/0/180/171265>. (дата звернення: 10.05.2023)

Як Захід допомагає Україні: дослідження виявило разучі відмінності в обсягах і типах підтримки від різних країн [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <https://texty.org.ua/fragments/109017/yak-zahid-dopomahaye-ukrayini-doslidzhennya-vyuvavlylo-razyuchi-vidminnosti-v-obsyahah-i-tytah-pidtrymky/>. (дата звернення: 10.05.2023)

Deklaracja o współpracy Rzeczypospolitej Polskiej, Czeskiej i Slowackiej Republiki Federacyjnej i Republiki Węgierskiej w dazeniu do integracji europejskiej (Wyszehrad, 15 lutego 1991 r.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: https://www.cvce.eu/obj/deklaracja_o_wspolpracy_rzeczypospolitej_polskiej_czeskiej_i_slowackiej_republiki_federacyjnej_i_republiki_wegierskiej_w_dazeniu_do_integracji_europejskiej_wyszehrad_15_lutego_1991_r-pl-6e592602-5431-42fd-8e65-2274e294ad89.html. (дата звернення: 10.05.2023)

AQUAHUB: ПОЛІФУНКЦІОНАЛЬНІ ІННОВАЦІЙНІ ЦЕНТРИ АКВАКУЛЬТУРИ ТА ЇХ СТРАТЕГІЧНІ ФУНКЦІЇ У ВІДНОВЛЕННІ ТА РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Анотація. В дослідженні висвітлено негативний вплив воєнних дій на морське та річкове біорізноманіття в Україні. Водночас звернено увагу на важливість розвитку аквакультурної галузі як засобу захисту та відтворення біорізноманіття. Обґрунтовано, що практичний досвід свідчить про можливість поліфункціонального використання аквакультурних об'єктів, що приведе до отримання вищого та надійнішого доходу для фермерів, збереження біорізноманіття та сприятиме соціальному прийняттю рибальства.

Поліфункціональність аквакультурних водних об'єктів висвітлено на прикладі інноваційно-рекреаційних аквакультурних центрів, які поєднують у собі вирощування риби та інших водних організмів з елементами розваг та відпочинку. Додатково розглядаються різні напрями розвитку аквакультури, включаючи науково-освітні та декоративні об'єкти, а також циркулярні системи.

Обґрунтовано, що створення науково-освітніх об'єктів дозволяє досліджувати водні екосистеми та види тварин та рослин, що мешкають у морях, річках та інших водоймах. Декоративні аквакультурні об'єкти виконують естетичну функцію та можуть стати місцем для фотосесій, а також викликати інтерес до вивчення водних екосистем. Циркулярні аквакультурні системи є ефективним способом зменшення негативних генетичних наслідків для змішаної популяції риб.

Визначено, що аквакультурні об'єкти обґрунтовують “неубивчу” (гуманну) риболовлю та демонструють цінність, яку ми отримуємо від споживання риби, відновлення та збереження довкілля, зокрема водних ресурсів.

Ключові слова: воєнні дії; морське біорізноманіття; аквакультура; поліфункціональність; інноваційно-рекреаційні аквакультурні центри; аквакультурні об'єкти.

AQUAHUB: MULTIFUNCTIONAL INNOVATION CENTRES AQUACULTURE AND THEIR STRATEGIC FUNCTIONS IN THE RESTORATION AND DEVELOPMENT OF UKRAINE

Abstract. The study highlights the negative impact of military operations on marine and river biodiversity in Ukraine. At the same time, attention is drawn to the importance of the development of the aquaculture industry as a means of protecting and reproducing biodiversity. It is substantiated that practical experience shows the

---

¹ Тютюнник Ганна, канд. екон. наук, наук. співробітник, вчений секретар відділу економіко-екологічного розвитку приморських регіонів Державної установи “Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України”. E-mail: ecoregnatures@ukr.net

possibility of multifunctional use of aquaculture facilities to lead to higher and more reliable income for farmers, preservation of biodiversity and to promote social acceptance of fishing.

The multifunctionality of aquaculture water objects is presented on the example of innovative recreational aquaculture centers that combine the cultivation of fish and other aquatic organisms with elements of entertainment and recreation. In addition, various directions of aquaculture development are considered, including scientific and educational and decorative objects, as well as circular systems.

It is substantiated that the creation of scientific and educational facilities allows to study water ecosystems and species of animals and plants living in seas, rivers and other bodies of water. Decorative aquaculture objects have an aesthetic function and can become a place for photo sessions, as well as arouse interest in the study of aquatic ecosystems. Circular aquaculture systems are an effective way to reduce negative genetic consequences for mixed fish populations.

Aquaculture facilities have been identified as justifying “no-kill” (humane) fishing and demonstrating the value we derive from consuming fish, restoring and conserving the environment, particularly water resources.

Key words: hostilities; marine biodiversity; aquaculture; multi-functionality; innovative and recreational aquaculture centers; aquaculture objects.

Українське Причорномор’я страждає від військових дій, що призвели до значного забруднення водних ресурсів та інших негативних наслідків, таких як самовільна інтродукція екзотичних видів риби, неадекватні репопуляції, вплив електромагнітного випромінювання, детонації вибухових пристроїв. Додатково можна виділити зміни клімату та надмірний вилов або браконьєрство. Наслідки цих дій настільки серйозні, що популяції риби можуть не відновлюватися, а їх кількість зменшується настільки, що є загроза зникнення назавжди. Крім того, мала генетична мінливість риби також сприяє загрози їх виживання. Для збереження рибних ресурсів необхідно вжити ефективних заходів щодо їх захисту.

Без відповідних заходів захисту, контролю та відтворення навколишнє середовище зазнає змін, які впливають до зміни біорізноманіття. Це може призвести до екологічних та соціально-економічних наслідків. Одним з інструментів, які допомагають підтримати та покращити якість видів риби, є аквакультура. Культивування риби може бути важливим інструментом відновлення видів, яким загрожує зникнення, відновлення популяцій, або виробництва декоративної риби (таблиця).

Практичний досвід свідчить про те, що використання різноманітних ресурсів та диверсифікація в поліфункціональному ставковому господарстві сприяють отриманню вищого та надійнішого доходу для фермерів. Крім того, така діяльність допомагає зберегти біорізноманіття, збільшує знання про природу та сприяє соціальному прийняттю рибальства. Екологічні послуги,

пов'язані з рекреацією та екологічною освітою, також є важливими компонентами поліфункціональних ставкових господарств.

Роль рекреаційних аквакультурних об'єктів для суб'єктів господарювання

Суб'єкти господарювання	Переваги
Органи державної влади	<p>Об'єктом уваги є раціональне використання природних ресурсів, репопуляція, поліпшення, захист, відновлення та покращення якості життя людей.</p> <p>Створюється стійка система виробництва продуктів харчування, що гарантує якість та надійність.</p> <p>Місія полягає в забезпеченні стійкої екосистеми та гарантії якості природних ресурсів, що забезпечить збереження біорізноманіття та покращення якості життя планети</p>
Наукові інституції	<p>Об'єкт фундаментальних та прикладних наукових досліджень щодо:</p> <ul style="list-style-type: none"> – навчання та стажування; – забезпечення доступності збалансованого харчування на рівні науково обґрунтованих норм для всіх верств населення; – досягнення політики, пов'язаної із відтворенням та збереженням навколишнього середовища, біорізноманіття
Рибалки (федерації, товариства, асоціації) та неурядові організації	<p>Джерело інформації для залучення її в процес прийняття управлінських рішень та формування локальних програм розвитку; платформа просування найкращих можливих практик; джерело підтримки та доступності цін на продукти харчування</p>
Сектор послуг	<p>Диверсифікація економічних діяльностей, таких як магазини спеціальних кормів, ресторани кластери блакитної кухні – надбання ЮНЕСКО, сектори готелів і туризму, естетичні зони для соціальних мереж тощо;</p> <p>формування нових робочих місць, створення корпоративних тренінгів, проведення ознайомчих екскурсій;</p> <p>популяризація споживання аква- та марипродукції як багатого на поживні речовини продукції, необхідної для підтримки та покращення здоров'я замість знищення риби для дозвіллевих потреб</p>
Фізичні особи	<p>Місце відпочинку, яке виконує, окрім провідних трьох, функцій:</p> <ul style="list-style-type: none"> – навчальну, – інформаційну, – культурно-просвітницьку, – естетичну, – пізнавальну, – виховання, екологоорієнтованого мислення, – поширення серед громадян цінностей та властивостей водних екосистем

Джерело: авторська розробка [1, с. 43; 2].

З викладеного вище можна визначити, що поліфункціональне використання аквакультурних об'єктів – це поліпшення якості роботи аквакультурних об'єктів шляхом управлінського втручання з метою збільшення або оптимізації економічних і соціальних вигод. Це означає, що аквакультурні об'єкти використовуються не тільки для збагачення водних ресурсів, але й для досягнення інших корисних цілей, таких як підвищення туристичного потенціалу території або створення нових робочих місць. Цей підхід є дуже ефективним і може бути використаний для досягнення різноманітних цілей, які відповідають інтересам спільноти. Найважливішим є те, що поліфункціональне використання рибних ставків допомагає зберегти біорізноманітність території та забезпечити сталий розвиток регіону (рис. 1).

Рис. 1. SWOT-аналіз ефективності формування, розвитку та функціонування поліфункціональних рекреаційних аквакультурних об'єктів

Джерело: авторська розробка [3].

У нашій країні воєнні дії справляють серйозний негативний вплив на морське та річкове біорізноманіття. Це призводить до втрати середовища існування для багатьох видів та забруднення водних об'єктів різними

шкідливими речовинами. Однак аквакультурні об'єкти можуть стати важливою альтернативою, допомагаючи забезпечувати доступну продукцію риби на місцевих ринках.

Поєднання інноваційно-технологічних систем із рекреаційними цілями може допомогти забезпечити доступ до поживних харчових продуктів у достатній кількості протягом усього року та розвиток аквакультурних об'єктів у напрямі поліфункціональності. Таке рішення відповідає завданню контролюваного вилову та відтворення водного біорізноманіття, сприяє доступності цін на продукти харчування та боротьбі з дефіцитом мікроелементів у вразливих груп населення (цілі 2, 9). Об'єднання відтворювальних та харчових функцій із рекреаційними допомагає збільшити зацікавленість та участь молоді в наукових дослідженнях.

Інноваційно-рекреаційні центри поєднують у собі функції розваг, виробництва продуктів, забезпечення екологічної стійкості та нових робочих місць. Завдяки формуванню таких центрів виникає можливість використовувати природні ресурси та створювати нові можливості для розвитку місцевої економіки.

Інноваційно-рекреаційні аквакультурні центри – це спеціалізовані поліфункціональні комплекси, оснащені інноваціями, у яких комбінують елементи аквакультури (виращування риби, морепродуктів та інших водних організмів) та рекреації (розважальні ігри, активний відпочинок, ресторани, готелі тощо).

Ці комплекси поєднують рибальство та аквакультуру з інклюзивними, розважальними, економічними та функціями екологічної освіти. Вони можуть бути розташовані як у міських, так і у сільських районах та використовувати інноваційні технології для вирощування риби й інших водних організмів. Крім аквакультурних установок, ці комплекси мають зони відпочинку для відвідувачів. Метою цих комплексів є виробництво аквакультурної продукції, надання науково-освітніх послуг, цікавих та екологічно чистих форм відпочинку для дітей та дорослих, що дозволяють вивчати різноманітність водних біоресурсів та підвищувати екологічну обізнаність. Такі центри можуть містити акваріуми, рибні ферми, музеї морської тематики, атракціони та пропонувати інші види розваг.

Для успішної розбудови інноваційно-рекреаційних аквакультурних центрів необхідно збалансовувати технічні переваги та фінансові недоліки. Хоча високий попит на електроенергію та постійну аерацію можуть призвести до фінансових викликів, їх можна подолати за допомогою продуманих мотиваційних механізмів.

Поліфункціональні аквакультурні об'єкти мають багато переваг, таких як використання ґрунтів низької якості, можливість бути екологічним ядром підтримки рівноваги екосистеми, сприяння формуванню “зеленого” коридору, концентрація зелених зон та створення нових робочих місць, оскільки потребують кваліфікованої робочої сили та спеціальностей. Аквакультурні центри є важливими екологічними пунктами з природоохоронним та рекреаційним

потенціалом, оскільки водойми комплексного призначення та прилеглі до них території завжди характеризуються підвищеним рівнем біорізноманіття [2, с. 32] (рис. 2).

Одним із таких напрямів є формування науково-освітніх аквакультурних об'єктів, які мають на меті збереження та відтворення популяцій відповідно до Директиви 2010/63/ЄС [4]. Ці об'єкти надають можливість досліджувати водні екосистеми та види тварин і рослин, що мешкають у морях, річках та інших водоймах. Наукова платформа дозволяє збирати інформаційні дані, проводити дослідження, гарантувати прозорість вкладення інвестицій в ту чи іншу наукову розробку.

Об'єкти з декоративними гідробіонтами є ще одним з напрямів аквакультурного розвитку, який має свої переваги. На відміну від науково-освітніх об'єктів, вони можуть виконувати не лише наукову, а й естетичну функцію, привертаючи увагу широкої аудиторії та викликаючи інтерес до вивчення водних екосистем. Метою створення об'єктів з декоративними гідробіонтами може бути не лише задоволення естетичних потреб, але й відтворення популяцій цих видів. Крім того, такі об'єкти можуть стати чудовим місцем для фотосесій, особливо у популярних соціальних мережах, та привертати увагу дитячої аудиторії.

Декоративні аквакультурні об'єкти відображають результати впливу цифрової трансформації на сучасний бізнес та конкуренцію у галузі послуг. Вони відповідають потребі досягнення результату “блакитної” трансформації галузі аквакультури з урахуванням екосистемного підходу та використанням наукових та природних рішень, ефективних інструментів просторового планування, цифровізації та інновацій [5, 6].

Циркулярні аквакультурні об'єкти є ефективним способом зменшення негативних генетичних наслідків для змішаної популяції риб, яка може виникати унаслідок втечі з ферм, що розташовані у морі та річках [7]. Рекреаційні послуги, які пропонуються на цих об'єктах, включають годування риби та самостійне рибальство для відвідувачів, які можуть насолоджуватися “риболовлю на фермі”. Це може бути особливо привабливим для дорослої аудиторії, зокрема рибалок та туристів. З метою залучення ще більшої кількості клієнтів на таких об'єктах проводять різноманітні заходи, включаючи відтворення дрібного рибальства та просування “блакитної” кухні.

Для досягнення мети – зменшення знищення видів, їх збереження та відтворення, формування поліфункціональних аквакультурних об'єктів, які демонструють сумісність рибальства зі збереженням природного середовища та водних екосистем об'єктів, стає важливим завданням для забезпечення сталого розвитку рибальства та аквакультури, а також для збереження біорізноманіття та природних ресурсів. Окреслено політику зменшення знищення видів та досягнення цілей Стратегії сталого рибальства та аквакультури в Середземному та Чорному морях до 2030 року.

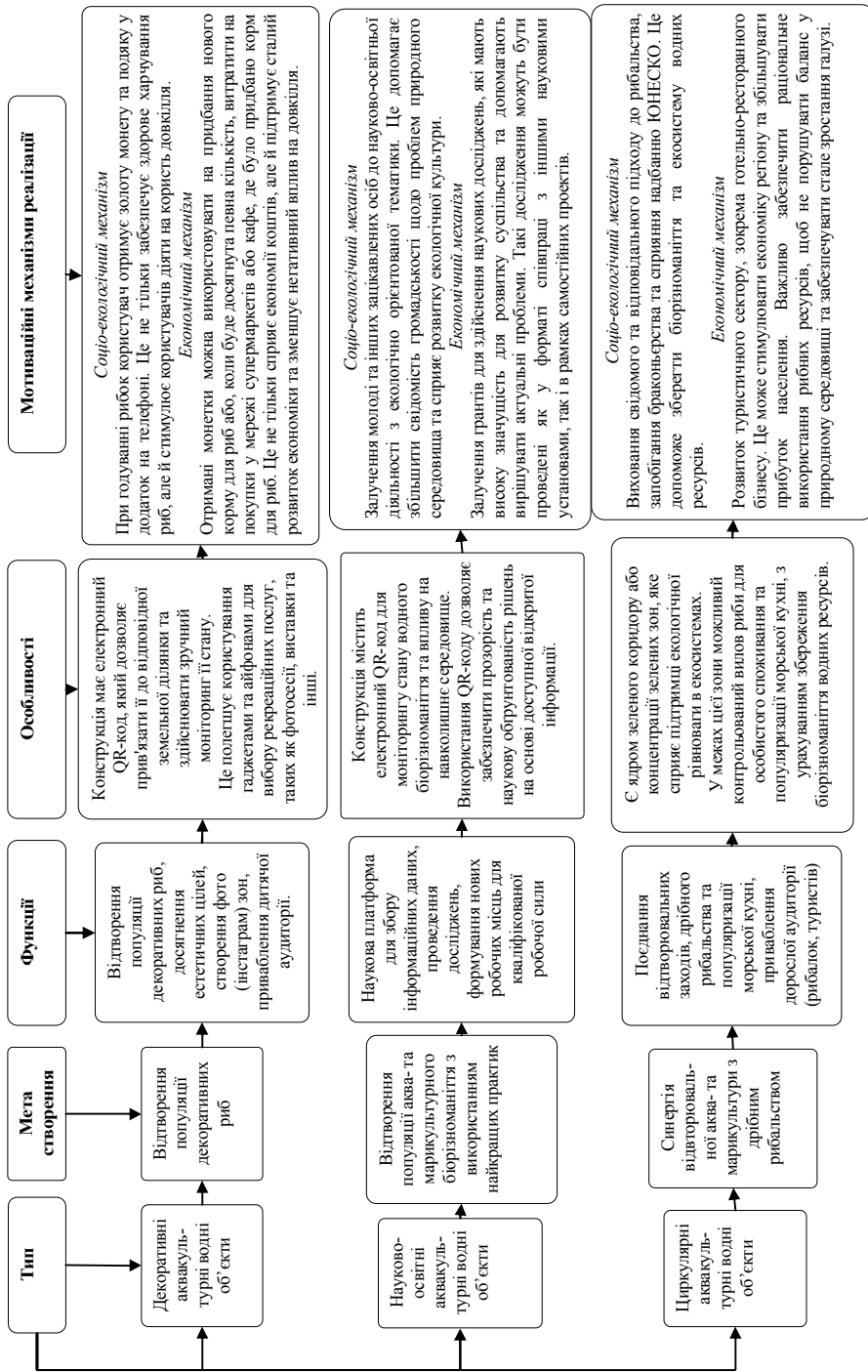

Рис. 2. Рекреаційні аквакультурні зони в міському (Сільському) просторі до планування

Джерело: авторська розробка

Аквакультурні об'єкти обґрунтовують “неубивчу” (гуманну) риболовлю та демонструють цінність, яку ми отримуємо від споживання риби. Однак для покращення стану навколишнього середовища в Україні та ефективного ведення бізнесу необхідно не тільки залучити уряд до сприяння підтримці та запровадженню наукових досліджень та передових практик, але й підвищити відповідальність кожного члена суспільства та забезпечити необхідні знання про майбутнє та прогнози. Експлуатація інноваційно-рекреаційних аквакультурних центрів може забезпечити не тільки економічну вигоду, але і неринкові цінності, які фіксують задоволення та корисність, пов'язану з використанням послуг.

Можна зробити висновки, що воєнні дії негативно впливають на біорізноманіття України, а розвиток аквакультурної галузі може стати інструментом захисту та відтворення біорізноманіття. Досвід показує, що поліфункціональне використання аквакультури може зберігати біорізноманіття, збільшувати дохід фермерів та сприяти соціальному прийняттю рибальства. Інноваційно-рекреаційні аквакультурні центри, які поєднують вирощування риби та інших водних організмів з елементами розваг та відпочинку, можуть бути важливими екологічними пунктами з природоохоронним, рекреаційним та економічним потенціалом. Існують різні напрями розвитку аквакультури, такі як науково-освітні та декоративні об'єкти та циркулярні системи. Ці напрями можуть допомогти досліджувати водні екосистеми, зменшувати негативні наслідки для рибальства та збільшувати інтерес до вивчення водних екосистем.

Список літератури

1. Fundación Biodiversidad. La Pesca Recreativa Continental en España. Madrid : Marco Jurídico y Caracterización Fundación Biodiversidad, 2019. 110 p.
2. Zapata L. (Ed). Colombia Azul: Acuicultura creciente y pesca sostenible. Medellín : AUNAP y WWF Colombia, 2020. 132 p.
3. Tiutiunnyk, H. (2021). Methodical aspects of the strategic management of investment and innovation activities in the field of ecologically safe land use. *Economic Innovations*, 23(3(80)), 329–341. [https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.3\(80\).329-341](https://doi.org/https://doi.org/10.31520/ei.2021.23.3(80).329-341)
4. On the protection of animals used for scientific purposes : Directive of 22.09.2010 no. 2010/63/EU. *Official Journal of the European Union*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:276:0033:0079:En:PDF>.
5. Property Management Dominants for Recreational Natural Resources / B. Burkynskyi et al. *Economics. Ecology. Socium*. 2018. Vol. 2, No. 4. P. 77–90. URL: <https://doi.org/10.31520/2616-7107/2018.2.4-8>.
6. FAO. 2021. *GFCM 2030 Strategy for sustainable fisheries and aquaculture in the Mediterranean and the Black Sea*. Rome. URL: <https://doi.org/10.4060/cb7562en> (дата звернення: 30.01.2023).
7. Office of Aquaculture. Frequent Questions – Marine Aquaculture and Recreational Fishing Interactions. www.fisheries.noaa.gov. URL: <https://www.fisheries.noaa.gov/national/aquaculture/frequent-questions-marine-aquaculture-and-recreational-fishing-interactions> (дата звернення: 14.02.2023).

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА XXI ст. В КОНТЕКСТІ КОНФРОНТАЦІЇ МІЖ РФ І ЗАХОДОМ: ІСТОРИКО-АНАЛІТИЧНА РОЗВІДКА

Анотація. Аналіз “гібридного” періоду війни важливий в контексті розуміння причин переростання його в повномасштабну збройну сутичку. Мета дослідження: з’ясувати вплив російсько-української війни XXI ст. (до повномасштабного вторгнення РФ) загалом на систему міжнародної безпеки та, зокрема, щодо утворення нових конфігурацій згуртування (оборонного характеру) провідних країн світу в умовах протистояння між РФ і Заходом. Охарактеризовані головні заходи умовного колективного Заходу щодо протидії агресору (їхня ефективність і водночас суперечливість, а також наслідки). Один із основних результатів війни: початок формування нової коаліції країн демократії, мета якої надати підтримку Україні у боротьбі із загарбником.

Ключові слова: Україна; США; Чатем Гаус; НАТО; дипломатія.

RUSSIAN-UKRAINIAN WAR OF THE XXI CENTURY IN THE CONTEXT OF THE CONFRONTATION BETWEEN THE RF AND THE WEST: HISTORICAL AND ANALYTICAL STUDY

Abstract. The analysis of the “hybrid” period of the war is important in the context of understanding the reasons for its development into a full-scale armed conflict. The purpose of the study: to find out the impact of the Russian-Ukrainian war (before the full-scale invasion of the Russian Federation) on the international security system in general and, in particular, on the formation of new configurations of coalitions (of a defensive nature) of the leading countries of the world in the conditions of confrontation between the Russian Federation and the West. The main measures of the conditional collective measure against the aggressor are characterized (their effectiveness and at the same time contradiction, as well as consequences). One of the main results of the war: the beginning of the formation of a new coalition of democratic countries, the purpose of which is to support Ukraine in the fight against the aggressor.

Key words: Ukraine; USA; Chatham House; NATO; diplomacy.

*Десь там далеко-далеко на півночі, за лісами,
за горами й за скалами, є країна, для своїх же жителів ворожа².*
Лесь Мартович (1871–1916)

Аналіз “гібридного” періоду війни важливий в контексті розуміння причин переростання його в повномасштабну збройну сутичку. Цією працею ми продовжуємо дослідження проблеми сучасної російсько (московсько)-української війни. У попередніх розвідках йшлося про таке: роль і місце України в

¹ Ховрич Сергій, канд. іст. наук (Doctor of philosophy), доц., м. Київ, E-mail: s.khovrych@ukr.net

² Мартович Л. Винайдений рукопис про руський край : оповідання. Київ : Веселка, 1991. С. 38.

системі міжнародних відносин; поглиблення співпраці із країнами демократії (євроатлантичний вектор); успіхи та труднощі соціально-економічного розвитку нашої держави в умовах сучасної війни; особливості санкційної політики умовного колективного Заходу проти країни-агресорки; пріоритети продовольчої політики України тощо³.

Мета дослідження⁴: з'ясувати вплив московсько-української війни ХХІ ст. (до повномасштабного вторгнення РФ) загалом на систему міжнародної безпеки та, зокрема, щодо утворення нових конфігурацій згуртування (сьогодні оборонних) провідних країн світу в умовах протистояння між РФ і Заходом.

На Заході побутувало гіперболізоване уявлення, що шляхом міжнародних домовленостей, якщо не в Мінському, то принаймні в Нормандському форматі, можливо досягти тривалого режиму припинення вогню на Сході України⁵ (події 2022–2023 рр. продемонстрували хибність цього уявлення). Ситуація ускладнена ще й нинішньою подвійною стратегією ЄС⁶, якою намагаються вгамувати країну-агресорку. Така стратегія, як показав досвід (наприклад, з останніх сплесків напруженості напередодні повномасштабного наступу 24 лю-

---

³ Ховрич С. “Весь світ спить... Говорять про мир – і немає миру”, – Григорій Сковорода або Думи та сентенції про Україну і Світ (аналітика та логіка). *Гомін України*. 2021. Рік LXXIII, № 32(3880). С. 10; Ховрич С. Євроатлантичний вектор України в контексті сучасного російсько-українського конфлікту. *Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи* : матеріали VI Укр.-польськ. наук. форуму, Львів, 27–28 травня 2021 р. Львів; Olsztyn : РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 114–121; Ховрич С. Соціально-економічні наслідки сучасного російсько-українського протистояння та посилення економічної присутності ЄС в Україні. *Східна політика Європейського Союзу: здобутки, виклики та перспективи* : монографія. Львів; Olsztyn : РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 97–106; Ховрич С. Український досвід взаємодії з Європейською та Євроатлантичною спільнотами в умовах гібридної агресії. *Архітектура безпеки європейського та євроатлантичного просторів* : наукова монографія. Рига, Латвія: Baltija Publishing, 2022. С. 243–267; Ховрич С. М. Продовольча безпека держави Україна в умовах російсько-української війни (триває з 2014 р.): основні ризики та шляхи їх подолання. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України : вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 17 лист. 2021 р. Вінниця: ТОВ “ТВОРИ”, 2021. С. 88–90; Ховрич С. Продовольча безпека України в період “гарячої” фази сучасної російсько-української війни : її особливості, головні завдання влади. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України : вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 20–21 жовт. 2022 р. Вінниця : ФОП Просянінківа О. М., 2022. С. 231–233; Ховрич С. М. Продовольча безпека України в перші місяці повномасштабної війни (на прикладі одного з міст Київщини). *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України : вчора, сьогодні, завтра* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 19–20 квіт. 2023 р. Вінниця, ТОВ “ТВОРИ”, 2023. С. 214–216.

⁴ Над ідеєю та текстом даної розвідки ми працювали з 25 лютого 2020 р. до середини лютого 2022 р., себто викладені тут фактаж й висновки (окрім незначних доповнень зроблених пізніше) підготовлені нами ще до повномасштабного наступу країни-агресорки.

⁵ Lété B. A New Ceasefire Deal for Donbas. *GMF*: website. URL : <https://www.gmfus.org/commentary/new-ceasefire-deal-donbas> (last accessed : 03.11.2020); Грицок В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України : воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*. 2023. № 2 (569). С. 16.

⁶ Сидорук Т. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Сер. Міжнародні відносини*. 2015. Вип. 36(3). С. 18; Україна в історії Європи ХІХ – початку ХХІ ст. : історичні нариси / Віднянський С. В. та ін. ; за ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського ; НАН України, Ін-т іст. України. Київ : Інститут історії України, 2020. С. 747, 801.

того 2022 р. – посилення військової присутності на кордоні з Україною в квітні 2021 р., далі мало продовження), не виправдала себе: конфронтація РФ із Заходом на порядок зросла. Ось чому ми переконані: демократія (Захід) має навчитися себе захищати, рішуче змінивши стратегію з прогративно-оборонної на дієво-контрнаступальну. Так, після повномасштабного вторгнення прем'єр-міністр Нідерландів (з 2010) Марк Рютте (нар. 1967) констатував: “Російська агресія проти України йде проти всього, що відстоюють Рада Європи та її країни-члени: свобода, демократія, права людини та верховенство права. Це наші спільні цінності. Їх потрібно захищати, коли вони під загрозою і коли їх атакують” (травень 2023)⁷. Отже, лише в 2022–2023 рр. відбулися певні (позитивні) зрушення у свідомості частини політеліти ЄС щодо необхідності захисту своїх цінностей; але цього все ж недостатньо, щоби завдати нищівної поразки країні-агресору.

В контексті сказаного не менш важливим виглядає підривна діяльність РФ, яка проявилася в одному з головних напрямів її гібридної агресії: провокування розколу всередині Євроатлантичної спільноти⁸, проте загалом тут агресор не досяг істотних результатів, що, гадаємо, посилює позиції власне самої України. На тлі нерозуміння багатьма представниками політичних еліт Заходу сутності гібридної війни, яка ведеться проти нього, привабливо виглядає висновок британського науковця Джеймса Шерра (нар. 1951): “...самими лише дипломатичними засобами досягти цього [знизити градус воєнних дій. – С. Х.] неможливо. Необхідні застрашувальні заходи...”⁹. У цьому ж дусі висловився і відомий британський академік Роджер Скрутон (1944–2020): на його думку, у відносинах з Росією марна дипломатія, не підкріплена можливістю застосування сили¹⁰. Загалом на експертному рівні тоді розуміли: “...Україні та Європі необхідно формувати комплексні стратегічні підходи у протидії російській “гібридній” агресії...”¹¹.

---

⁷ Прем'єр Нідерландів: Росія має відповідати не тільки за воєнні злочини, а й за всі руйнування. *Європейська правда* : вебсайт. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/17/7161870/> (дата звернення : 17.05.2023).

⁸ Орлова Т. В. Росія : вчора, сьогодні, завтра? Київ : Логос, 2016. С. 169; Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст. : історичні нариси / Віднянський С. В. та ін. ; за ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського ; НАН України, Ін-тут іст. України. Київ : Інститут історії України, 2020. С. 745 ; Віднянський С. В., Лисенко О. Є., Мартинов А. Ю. Український проєкт. Цивілізаційні фронтони та соціокультурні екстрими XX – початку XXI століть. Аналітична доповідь / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2022. С. 122.

⁹ Шерр Дж. Триумф страху. *ZN,UA* : вебсайт. URL : https://zn.ua/ukr/internal/triumf-strahu_.html (дата звернення : 08.05.2021).

¹⁰ Британський філософ : Європу погубят мигранты и Путин. *Вестн.Ру* : вебсайт. URL : <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2676119> (дата звернення : 16.01.2020).

¹¹ Алещенко В. Інформаційно-психологічна агресія Росії проти України : уроки та висновки. *Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти* : зб. матеріалів міжв. наук-практ. конф., 29 квітня 2021 р. Київ : Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2021. С. 95.

З останніх цікавих аналітичних досліджень у період “гібридної” фази війни ми виокремили би звіт експертів британського Королівського інституту міжнародних відносин (Chatham House) “Міфи та хибні уявлення в дискусії щодо Росії” (13.05.2021)¹², для якого характерний прагматизм і різкий тон у викладі аргументів. Фактично цим документом провідні інтелектуали закликали демократичні уряди відмовитися від недієвої політики “умиротворення агресора” і розробити нову програму ефективних заходів з його нейтралізації. Так, на думку дослідників Королівського інституту, згубний вплив на західну політику здійснюють помилкові уявлення (міти) про російську ідеологію, історію, політичну систему¹³. У цьому звіті міститься головний заклик: переглянути свою позицію щодо країни-агресорки, яка і надалі не буде дотримуватися норм міжнародного права¹⁴. Ці “пророчі” застереження не взяв на озброєння тодішній політикум, що, впевнені, призвело до неминучого вибуху “гарячої” фази означеної війни.

Опісля навіть один з впливових лідерів ЄС, обережний Еммануель Макрон (нар. 1977; французький президент з 2017 р.) зважився заявити про переформатування відносин з РФ¹⁵. Французи, гадаємо, мають пам’ятати про наслідки їхніх зносин з росіянами в різні історичні періоди, а також промовисті дискусії всередині свого суспільства щодо цього наприкінці XIX ст. Тоді у французькому тижневику “Le Devoir” (“Обов’язок”) опублікували статтю на злободенну тему, актуальність написаного не згасла до сьогодні: “Що міністри змушені сумною необхідністю вести дипломатію з Росією, хай так. Але щоб такий народ, як наш [французький. – С. Х.], мав розраховувати на людей, які є тиранами і катами свого власного народу, цього не повинно бути, хіба що наш народ забув би про всі уроки історії і виявився б здібним кинутись в ноги будь-кому, хто повіває кривавим маревом збройної слави”¹⁶. Нам здається, крах мілітаризованого, нашпигованого ненависницькими ідеологемами, суспільства може відбутися за умов рішучих й злагоджених дій (передусім воєнних та економічних) Заходу, як це було, скажімо, в XX ст. (ліквідація “імперій зла” – Третього райху та СРСР). Ось і шлях, і ціна миру!

Втім, важливим є те, що на рівні окремих експертів ця війна кваліфікується як “міжнародна проблема”, “міжнародний збройний конфлікт” (і для того є вагомі підстави)¹⁷, завдяки чому, думаємо, вона перебуватиме в епіцентрі

---

¹² Myths and misconceptions in the debate on Russia. *Chatham House*: website. URL : <https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia> (last accessed : 17.05.2021).

¹³ Там само.

¹⁴ Там само.

¹⁵ Cazenave F. Pour Emmanuel Macron, « nous sommes à un moment de vérité avec la Russie » de Vladimir Poutine. *Ouest France* : website. URL : <https://www.ouest-france.fr/europe/russie/pour-emmanuel-macron-nous-sommes-a-un-moment-de-verite-avec-la-russie-de-vladimir-poutine-4f3460ae-bd6d-11eb-b95a-34f62fed19a0> (last accessed : 26.05.2021).

¹⁶ Франко І. До відома панів чехів. *Франко І. Зібрання творів у 50-и томах*. Київ : Наукова думка, 1985. Т. 46, кн. 1 : Історичні праці (1883 – 1890). С. 488.

¹⁷ Lété V. Op. cit. ; Грицюк В., Лисенко О. Вказ. праця. С. 15–16.

уваги Європейського та Євроатлантичного співтовариств, а відтак безпосередня участь (зокрема збройна) у ній центральних країн і НАТО виглядає неефемерною справою. Саме тому військову співпрацю України із США, Великобританією та іншими партнерами¹⁸, мабуть, доречно розглядати як підготовчий етап США та його союзників напередодні їхнього вступу в збройне протистояння зі злісним порушником міжнародного права. Тим паче РФ нарешті офіційно отримала статус противника США, що радикально вплине на формування нової моделі військово-політичної стратегії цих країн і їхніх союзників. Так, у січні 2021 р. колишній президент (2017–2021) Дональд Трамп (нар. 1946) підписав указ, де поряд з КНДР, Іраном, КНР РФ визначена як “іноземний противник” США¹⁹. А наступний президент (з 2021) Джоозеф Байден-молодший (нар. 1942) прямо заявив: “...якщо Росія намагатиметься зашкодити інтересам США, ми відповідатимемо на це – це стосується наших народів і наших союзників”²⁰. КНР і РФ були визнані “реальними стратегічними конкурентами” Сполучених Штатів²¹. Нарешті, у квітні 2022 р. США та декілька десятків держав, за підсумками відповідної наради (скликана за ініціативою американського очільника)²², візиту до Києва держсекретаря й голови Пентагону²³ і засідання Консультативної групи (представники понад 40 країн) щодо оборони України в Німеччині²⁴, остаточно зробили ставку в цій війні саме на перемогу України; це важливе історичне рішення, адже, гадаємо, відтепер нашу державу будуть підтримувати на всіх рівнях аж до повного звільнення всієї її території від окупантів і їхньої безумовної капітуляції. Тож маємо наочний прогрес системи міжнародної безпеки: світ демократії, беручи до уваги свій успішний досвід боротьби з гітлеризмом в роки II Світової війни, спромігся де-факто утворити Антирашистську коаліцію, повноцінне оформ-

---

¹⁸ Стець А. США передали Україні протитанкові ракети Javelin на 60 млн доларів. *Zaxid.Net* : вебсайт. URL : https://zaxid.net/ssha_peredali_ukrayini_protitankovi_raket_i_javelin_na_sumu_60 mln_dolariv_n1503730 (дата звернення : 03.11.2020).

¹⁹ Трамп розпорядився заборонити купувати безпілотники у “противників США”. *Корреспондент.net* : вебсайт. URL : <https://ua.korrespondent.net/world/4317761-tramp-rozporiadyvsvia-zaboronyty-kupuvaty-bezpylotnyku-u-protyvnykiv-ssha> (дата звернення : 21.01.2021).

²⁰ Байден про Росію : Зараз час для деескалації. *Українська правда* : вебсайт. URL : <https://www.pravda.com.ua/news/2021/04/16/7290389/> (дата звернення : 26.04.2021).

²¹ Байден : Китай та Росія дуже хотіли б, щоб ми нескінченно витрачали мільярди ресурси на стабілізацію Афганістану. *Голос Америки* : вебсайт. URL : <https://ukrainian.voanews.com/a/baidan-zvernennia-afganistan/6004783.html> (дата звернення : 17.08.2021).

²² Генеральний секретар НАТО взяв участь в телефонній нараді лідерів, скликаний Президентом Байденом. *NATO* : вебсайт. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_194839.htm?selectedLocale=uk (дата звернення : 24.04.2022).

²³ У захваті від ЗСУ. Блінкен і Остін у Києві анонсували повернення дипмісії США та гарантували, що Україна переживе Пугіна – підсумки візиту. *НВ* : вебсайт. URL : <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ostin-i-blinken-u-kiyevi-zustrilisya-iz-zelenskim-24-kvitnya-pidsumki-povini-ukrajini-50236620.html> (дата звернення : 26.04.2022).

²⁴ “Рамштайн”-зібрання: представники понад 40 країн обговорюють військову допомогу Україні. *Радіо Свобода* : вебсайт. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/ramshayn-zibrannya-40-krayini-dopomoha/31821991.html> (дата звернення : 26.04.2022).

лення якої відбудеться лише після схвалення верховними головнокомандувачами згаданих країн спільної хартії, де повинні чітко бути сформульовані мета, завдання та покрокова програма дій коаліціантів проти загарбника, а також про основні засади повоєнного устрою. Засадничо, американо-російські взаємовідносини слід розглядати не як кризові, а цілком ворожі; ці недобрі взаємовідносини приведуть до міжнародної штурханини, де воєнна складова переважатиме.

Ще важливий аргумент. Європарламент дав однозначно негативну оцінку діям російської влади в контексті недотримання нею Будапештського меморандуму від 1994 р., чим виявив свою нульову толерантність щодо будь-якого порушення міжнародного права навіть/особливо з боку держави з ядерним потенціалом. Цей меморандум²⁵, нагадаємо, є одним із важливих (хоча і суперечливих) документів міжнародного рівня, який визначив двоїстий характер взаємовідносин України насамперед з державами-членами “Ядерного клубу”. У резолюції Європарламенту від 21 жовтня 2020 р. зафіксовано таке: “Неповага Росії до міжнародного права мала згубний ефект на клімат переговорів з ядерного роззброєння та непоширення (ядерної зброї. – Ред.)”²⁶. Себто Європейська спільнота звинуватила РФ у деструктивній політиці, внаслідок чого утворилися серйозні перепони у здійсненні ядерного роззброєння та непоширення ядерної зброї на глобальному рівні. Окремо це прокоментував автор проєкту резолюції Свен Міксер (нар. 1973): “Очевидно, що війна Росії проти України та незаконна [спроба анексії. – С.Х.] анексія Криму порушують низку принципів міжнародного права та серйозно підірвали подальші зусилля з нерозповсюдження”²⁷. Отже, йдеться не лише про недотримання однією із країн-підписантів умов Будапештського меморандуму, а й про негативний вплив кремлівської авантюри на загальну ситуацію з ядерної безпеки в світі, що, зрозуміло, призвело до погіршення іміджу РФ на глобальному рівні. Так, автор книжки “Повернення до стримування: боротьба з режимом Путіна” (“Back to Containment: Dealing with Putin’s regime”, McCain Institute for International Leadership, 2017) Девід Дж. Кремер (нар. 1964) правдиво оцінив політику кремлівського режиму як джерело особливої небезпеки для світу; в названій праці, зізнався він, змальовано “...режим Путіна як екзистенційну загрозу Сполученим Штатам, сусідам Росії та, чесно кажучи, російському народу”²⁸.

В своєму епічному виступі у 2023 р. президент Польщі (з 2015) Анджей Дуда (нар. 1972) доводив: треба “...донести до всієї міжнародної спільноти, що в

---

²⁵ Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. *Верховна Рада України. Законодавство України*: вебсайт. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (дата звернення : 10.08.2019).

²⁶ Шейко Ю. Європарламент нагадав Росії про Будапештський меморандум. *Українська служба DW*: вебсайт. URL : <https://p.dw.com/p/3kFMN> (дата звернення : 22.10.2020).

²⁷ Там само.

²⁸ Сірук М. Як стримувати режим Путіна. *День*: вебсайт. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety-svitovi-dyskusiyi/yak-strymuvaty-rezhym-putina> (дата звернення : 04.11.2020).

Україні вирішується доля світу»²⁹. Принагідно зауважимо, ще в 1946 р. член уряду Української Народної Республіки в екзилі, український письменник і публіцист Улас Олексійович Самчук (1905–1987) безапеляційно наполягав: «Українська проблема перестала бути проблемою Росії та України... – і суворо попередив: «Та проблема виросла до розмірів, коли нею повинні цікавитись люди цілого світу, як що вони не хочуть опинитись в такому ж становищі за сто років, в якому опинилися в наш час [II Світова війна. – С. Х.]»³⁰. У. Самчук в цілому слушно розглядав війну за Україну після Другої світової війни, по суті, як прелюдію до повномасштабної битви, де і США знайдеться місце.

Тут доречно нагадати, що менш ніж через сімдесят років на солідних зарубіжних політико-дипломатичних майданчиках негадано зринула тема стибу «ми на порозі чергової глобальної війни». Так, виступаючи на засіданні Комітету з економіки і безпеки Парламентської асамблеї НАТО (Вільнюс, 31 травня 2014 р.), відомий російський аналітик Андрій Миколайович Ілларіонов (нар. 1961) заявив: «...війна Росії з Україною. <...>...ця війна є лише прологом (чи вже першою главою) до набагато масштабнішої події... Четвертою світовою війною. <...> Цей термін використовується кремлівською пропагандистською машиною; згідно з її твердженнями Четверта світова війна ведеться Росією проти решти світу»³¹ (Отакої). За таких обставин цілком закономірно, що, як правильно зробили висновок історики Інституту історії України НАН України, «Україна стала форпостом і фронтиром євроатлантичної системи безпеки»³². І це, з огляду на сьогоднішні події, не є якимсь перебільшенням (чи то фантазією) «кабінетних вчених», а доконаним фактом, що випливає із реальних результатів героїчної боротьби нескорених українців, які, за влучним висловом відомого воєнного теоретика і практика ОУН полковника Михайла Франковича Колодзінського (1902–1939), мають «...вроджені військові прикмети, які його [український народ. – С.Х.] окреслюють як народ вояків»³³. Тож логічним є заклик Парламентської асамблеї найпотужнішого військово-політичного блоку НАТО до урядів своїх країн (травень 2023) відкрито оголосити на найближчому саміті про те, що Україна стане членом Альянсу³⁴. Отже, коливальний рух маятника «Україна – НАТО» насилу визначився на користь борця-нації.

---

²⁹ Маємо донести до всієї міжнародної спільноти, що в Україні вирішується доля світу – Дуда. ZN,UA : вебсайт. URL : <https://zn.ua/ukr/war/majemo-donesti-do-vsijeji-mizhnarodnoji-spilnoti-shcho-v-ukrajini-virishujetsja-dolja-svitu-duda-.html> (дата звернення : 18.05.2023).

³⁰ Самчук У. Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи / Ін-тут дослідів Волині (Ч. 38). Вінніпег : Накладом Т-ва «Волинь», 1979. С. 112.

³¹ Ілларіонов А. Четверта світова війна. *Економіст*. 2014. № 6. С. 75.

³² Віднянський С. В., Лисенко О. Є., Мартинов А. Ю. Вказ. праця. С. 127.

³³ Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів. Київ : ТОВ «Основа», 2019. С. 40.

³⁴ Парламентська асамблея НАТО визнала злочини Росії проти України геноцидом. *Європейська правда* : вебсайт. URL : <https://www.euointegration.com.ua/news/2023/05/22/7162176/> (дата звернення : 22.05.2023).

Коротко, сьогодні А. Ілларіонов, Річард Ширрефф (нар. 1955) (рекомендуємо ознайомитися із його книгою “Війна з Росією: термінове попередження від вищого військового командування”³⁵) та інші фахівці практично конкретизували й поглибили передбачення, зокрема, У. Самчука.

Отже, російсько-українська війна ХХІ ст. посилила до того приховану конфронтацію між РФ за Заходом, яку нині жоден притомний політик і експерт вже не заперечує. Саме існування окремішньої Української нації, суверенної Української держави (з її незалежним зовнішньополітичним курсом на зближення з ЄС і НАТО) в черговий раз стали ключовими причинами до відкритої збройної сутички, ініційованої, власне, РФ (гібридна агресія невдовзі переросла в повномасштабне вторгнення); загалом московсько-українська ворожнеча має глибокі історичні корені (передусім на ментальному рівні) та триває, щонайменше, від часів Андрія Половчанина (“Боголюбського”; 1155–1174). Вибраний демократичний шлях розвитку нашої держави суголосний із базовими принципами існування Євroatлантичної спільноти, що не могло не вплинути на формування (де-факто) нової військово-політичної конфігурації цивілізованих країн, спрямованої на підтримку демократичної України у протиборстві з автократичною РФ (Антирашистська коаліція). Найголовнішими результатами “гібридної” фази війни (до 24 лютого 2022 р.) слід вважати санкційний режим Заходу і часткову міжнародну ізоляцію країни-агресорки. Автор також не відкидає сценарію реального воєнно-політичного протистояння між Заходом і умовним “Диким світом”, чим розширено горизонти “моделі Ширреффа”.

Наголосимо і на такому: не завжди адекватні рішення вітчизняного істеблїшменту спричинені насамперед засиллям “п’ятої колони” (корупціонерів й ворожої агентури) у владних структурах держави. Ось чому важливо схвалити державний курс наступальних (та упереджувальних) дій в усіх сферах державотворення із принциповим застереженням про його дотримання навіть після остаточної перемоги над ворогом; системно й твердо впроваджувати політику щодо суцільної мілітаризації націєцентричного суспільства.

Список літератури

Алещенко В. Інформаційно-психологічна агресія Росії проти України : уроки та висновки. *Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти* : зб. матеріалів міжв. наук-практ. конф., 29 квітня 2021 р. Київ : Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, 2021. С. 92–97. URL : <https://nuou.org.ua/assets/documents/npc-zbr-agr-rs-pr-ukr-29-04-2021.pdf#page=62> (дата звернення : 02.07.2021).

---

³⁵ Ширрефф Р. Війна з Росією: термінове попередження від вищого військового командування / пер. з англ. Л. Лебеденко. 2017. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Shirreff_Richard/Viina_z_Rosiieiu/#comment9285 (дата звернення : 22.11.2020).

Байден : Китай та Росія дуже хотіли б, щоб ми нескінченно витрачали мільярдні ресурси на стабілізацію Афганістану. *Голос Америки* : вебсайт. URL : <https://ukrainian.voanews.com/a/baidan-zvernennia-afganistan/6004783.html> (дата звернення: 17.08.2021).

Байден про Росію : Зараз час для деескалації. *Українська правда* : вебсайт. URL : <https://www.prawda.com.ua/news/2021/04/16/7290389/> (дата звернення : 26.04.2021).

Британський філософ : Європу погубят мигранти и Путин. *Вести.Ру* : вебсайт. URL : <https://www.vesti.ru/doc.html?id=2676119> (дата звернення : 16.01.2020).

Віднянський С. В., Лисенко О. Є., Мартинов А. Ю. Український проєкт. Цивілізаційні фронтири та соціокультурні екстрими ХХ – початку ХХІ століть. Аналітична доповідь / НАН України. Інститут історії України. Київ : Інститут історії України, 2022. 128 с. URL : http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=elib_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=ID=&S21COLORTERMS=0&S21STR=0017072 : 11.05.2022).

Генеральний секретар НАТО взяв участь в телефонній нараді лідерів, скликаній Президентом Байденом. *NATO* : вебсайт. URL : https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_194839.htm?selectedLocale=uk (дата звернення : 24.04.2022).

Грицюк В., Лисенко О. Війна Російської Федерації проти України : воєнний, міжнародно-правовий, геополітичний та економічний виміри. *Український історичний журнал*. 2023. № 2 (569). С. 5–33. URL : http://resource.history.org.ua/publ/UIJ_2023_2_2 (дата звернення : 11.05.2023).

Ілларіонов А. Четверта світова війна. *Економіст*. 2014. № 6. С. 75–78. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_6_4 (дата звернення :15.12.2020).

Колодзінський М. Воєнна доктрина українських націоналістів / Центр національного відродження. Київ : ТОВ “Основа”, 2019. 287 с. URL : https://shron1.chtyvo.org.ua/Kolodzynskiy/Voienna_doktryna_ukrainskykh_natsionalistiv.pdf? (дата звернення : 17.05.2023).

Маємо донести до всієї міжнародної спільноти, що в Україні вирішується доля світу – Дуда. *ZN,UA* : вебсайт. URL : <https://zn.ua/ukr/war/majemo-donesti-do-vsijeji-mizhnarodnoj-spilnoti-shcho-v-ukrajini-virishujetsja-dolja-svitu-duda-.html> (дата звернення : 18.05.2023).

Мартович Л. Винайдений рукопис про руський край : оповідання. Київ : Веселка, 1991. 196, [2] с.

Меморандум про гарантії безпеки у зв’язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. *Верховна рада України. Законодавство України* : вебсайт. URL : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_158 (дата звернення : 10.08.2019).

Орлова Т. В. Росія : вчора, сьогодні, завтра? Київ : Логос, 2016. 232 с. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Orlova_Tetiana/Rosiiia_vchora_sohodni_zavtra7/ (дата звернення : 17.11.2020).

Парламентська асамблея НАТО визнала злочини Росії проти України геноцидом. *Європейська правда* : вебсайт. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/22/7162176/> (дата звернення : 22.05.2023).

Прем’єр Нідерландів: Росія має відповісти не тільки за воєнні злочини, а й за всі руйнування. *Європейська правда* : вебсайт. URL : <https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/05/17/7161870/> (дата звернення : 17.05.2023).

“Рамштайн”-зібрання: представники понад 40 країн обговорюють військову допомогу Україні. *Радіо Свобода* : вебсайт. URL : <https://www.radiosvoboda.org/a/ramshayn-zibrannya-40-krayini-dopomoha/31821991.html> (дата звернення : 26.04.2022).

Самчук У. Плянета Ді-Пі. Нотатки й листи / Ін-тут дослідів Волині (Ч. 38). Вінніпег : Накладом Т-ва “Волинь”, 1979. 355 с.

Сидорук Т. Позиції держав-членів ЄС щодо російсько-українського конфлікту. *Вісник Львівського університету. Сер. Міжнародні відносини*. 2015. Вип. 36(3). С. 13–19. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VLNU_Mv_2015_36%283%29__4 (дата звернення : 15.10.2020).

Сірук М. Як стримувати режим Путіна. *День* : вебсайт. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety-svitovi-dyskusiyi/yak-strymuvaty-rezhym-putina> (дата звернення : 04.11.2020).

Стець А. США передали Україні протитанкові ракети Javelin на 60 млн доларів. *Zaxid.Net* : вебсайт. URL : https://zaxid.net/ssha_peredali_ukrayini_protitankovi_raketi_javelin_na_sumu_60 mln_dolariv_n1503730 (дата звернення : 03.11.2020).

Трамп розпорядився заборонити купувати безпілотники у “противників США”. *Korrespondent.net* : вебсайт. URL : <https://ua.korrespondent.net/world/4317761-tramp-rozporiadivsya-zaboronnyu-kupuvaty-bezpilotnyky-u-protyvnykiv-ssha> (дата звернення : 21.01.2021).

У захваті від ЗСУ. Блінкен і Остін у Києві анонсували повернення дипмісії США та гарантували, що Україна переживе Путіна – підсумки візиту. *НВ* : вебсайт. URL : <https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/ostin-i-blinken-u-kiyevi-zustrilisya-iz-zelenskim-24-kvitnya-ridsumki-povini-ukrajini-50236620.html> (дата звернення : 26.04.2022).

Україна в історії Європи XIX – початку XXI ст. : історичні нариси / Віднянський С. В. та ін. ; за ред. чл.-кор. НАН України С. В. Віднянського ; НАН України, Ін-тут іст. України. Київ : Інститут історії України, 2020. 814 с.

Франко І. До відома панів чехів. *Франко І. Зібрання творів у 50 томах*. Київ : Наукова думка, 1985. Т. 46, кн. 1 : Історичні праці (1883 – 1890). С. 487–490.

Ховрич С. “Весь світ спить... Говорять про мир – і немає миру”, – Григорій Скворода або Думи та сентенції про Україну і Світ (аналітика та логіка). *Гомін України*. 2021. Рік LXXIII, № 32(3880). С. 10. *Гомін України* : вебсайт. URL : <http://www.homin.ca/news.php/news/24127/group/28> (дата звернення : 08.09.2021).

Ховрич С. Євроатлантичний вектор України в контексті сучасного російсько-українського конфлікту. *Східна політика Європейського Союзу : здобутки, виклики та перспективи* : матеріали VI Укр.-польськ. наук. форуму, Львів, 27–28 травня 2021 р. Львів ; Olsztyn : РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 114 – 121.

Ховрич С. Продовольча безпека України в період “гарячої” фази сучасної російсько-української війни : її особливості, головні завдання влади. *Науково-інноваційний розвиток агропромисловості як запорука продовольчої безпеки України : вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 20–21 жовт. 2022 р. Вінниця : ФОП Присянникова О. М., 2022. С. 231 – 233.

Ховрич С. Соціально-економічні наслідки сучасного російсько-українського протистояння та посилення економічної присутності ЄС в Україні. *Східна політика Європейського Союзу : здобутки, виклики та перспективи* : монографія / за наук. ред. Я. Турчин, Т. Астратович-Лейк, О. Горбача. Львів ; Olsztyn : РОМУС-ПОЛІГРАФ, 2021. С. 97–106.

Ховрич С. Український досвід взаємодії з Європейською та Євроатлантичною спільнотами в умовах гібридної агресії. *Архітектура безпеки європейського та євроатлантичного просторів* : наукова монографія / за ред. Т. Астратович-Лейк, Я. Турчин, О. Горбач, О. Цебенко. Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2022. С. 243–267. URL : <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-225-8-18> (дата звернення : 14.09.2022).

Ховрич С.М. Продовольча безпека держави Україна в умовах російсько-української війни (триває з 2014 р.): основні ризики та шляхи їх подолання. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України : вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 17 листопада 2021 р. / НААНУ, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки, Донецька держ. СГ дослідна станція НААН. Вінниця : ТОВ “ТВОРИ”, 2021. С. 88–90.

Ховрич С.М. Продовольча безпека України в перші місяці повномасштабної війни (на прикладі одного з міст Київщини). *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України : вчора, сьогодні, завтра* : матеріали III Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 19–20 квітня 2023 р. / НААН, ННСГБ, Ін-т історії аграр. науки, освіти та техніки, Ін-т СГ Північного Сходу НААН. Вінниця, ТОВ “ТВОРИ”, 2023. С. 214–216.

Шейко Ю. Європарламент нагадав Росії про Будапештський меморандум. *Українська служба DW* : вебсайт. URL : <https://p.dw.com/p/3kFMN> (дата звернення : 22.10.2020).

Шерр Дж. Триумф страху. *ZN, UA* : вебсайт. URL : https://zn.ua/ukr/internal/triumf-strahu-_html (дата звернення : 08.05.2021).

Ширрефф Р. Війна з Росією : термінове попередження від вищого військового командування / пер. з англ. Л. Лебеденко. 2017. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Shirreff_Richard/Viina_z_Rosiieiu/#comment9285 (дата звернення : 22.11.2020).

Cazenave F. Pour Emmanuel Macron, «nous sommes à un moment de vérité avec la Russie» de Vladimir Poutine. *Ouest France* : website. URL : <https://www.ouest-france.fr/europe/russie/pour-emmanuel-macron-nous-sommes-a-un-moment-de-verite-avec-la-russie-de-vladimir-poutine-4f3460ae-bd6d-11eb-b95a-34f62fcd19a0> (last accessed : 26.05.2021).

Lété B. A New Ceasefire Deal for Donbas. *GMF* : website. URL : <https://www.gmfus.org/commentary/new-ceasefire-deal-donbas> (last accessed : 03.11.2020).

Myths and misconceptions in the debate on Russia. *Chatham House* : website. URL : <https://www.chathamhouse.org/2021/05/myths-and-misconceptions-debate-russia> (last accessed : 17.05.2021).

DZIAŁALNOŚĆ HUMANITARNA POLSKIEGO CZERWONEGO KRZYŻA W OBLICZU KONFLIKTU ZBROJNEGO W UKRAINIE

Abstrakt. Badacze dyskursu w definiowaniu działalności humanitarnej nierzadko odnoszą się do tych samych czynników, jakimi jest: ograniczanie cierpienia, łagodzenie skutków zaistniałych w następstwie klęsk naturalnych bądź katastrof z ingerencji człowieka, natychmiastowe działanie ukierunkowane empatią i chęcią pomocy. Celem artykułu jest analiza aktywności humanitarnej Polskiego Czerwonego Krzyża w ciągu roku od momentu napaści zbrojnej Rosji na Ukrainę. W pracy założono, że nie wszystkie podjęte działania przez polską czerwonokrzyżską organizację pozarządową mieszczą się w klasycznej definicji działalności humanitarnej. Zastosowano ilościowe i jakościowe metody badań, posługując się dostępnymi raportami, publikacjami oraz danymi liczbowymi. Analizując ideę humanitarian aid w licznych publikacjach polskich i anglojęzycznych oraz wymiary dedykowanej uchodźcom pomocy humanitarnej Polskiego Czerwonego Krzyża, porównanie wykazało, że nie każdy rodzaj pomocy wliczał się w koncepcję działalności humanitarnej.

Słowa kluczowe: działalność humanitarna; Polski Czerwony Krzyż; organizacja pozarządowa; wojna w Ukrainie.

HUMANITARIAN AID OF THE POLISH RED CROSS IN THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE

Abstract. Discourse researchers often refer to the same factors when defining humanitarian action: reducing suffering, mitigating the effects of natural or man-made disasters, immediate action directed by empathy and willingness to help. The aim of the article is to analyze the humanitarian activity of the Polish Red Cross within a year of the Russia's armed invasion on Ukraine. The article assumes that not all actions taken by the Polish Red Cross non-governmental organization fall within the classic definition of humanitarian activity. Quantitative and qualitative research methods were applied, using available reports, publications and figures. Analyzing the idea of humanitarian aid in numerous Polish and English-language publications and the dimensions of humanitarian aid dedicated to refugees of the Polish Red Cross, the comparison showed that not every type of aid counted towards the concept of humanitarian activity.

Key words: Humanitarian aid; Polish Red Cross; non-governmental organization; war in Ukraine.

Wprowadzenie

Tocząca się wojna w Ukrainie skłania do przemyśleń i analiz nad aktywnością oraz wyzwaniem systemu pomocy humanitarnej. Od początku wojny pomoc udzielana jest przez wiele organizacji pozarządowych, między innymi przez jedną z

---

¹ **Bubelska Wiktorja**, studentka Instytutu Nauk Politycznych Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie. E-mail: wiktoria.bubelska@student.uwm.edu.pl

najstarszych – Polski Czerwony Krzyż (dalej: PCK), którego działalności w kontekście konfliktu w Ukrainie, został poświęcony niniejszy artykuł. Problem jest aktualną i istotną sprawą, gdyż działalność humanitarna organizacji pozarządowych stanowi jeden z głównych fundamentów procesu pomocy uchodźcom wojennym. Ważne jest, aby popularyzować wiedzę o działalności humanitarnej *non governmental organization* (dalej: NGO), takich jak Polski Czerwony Krzyż. Służyć ma to zwiększeniu świadomości społecznej, o tym jak działają składniki trzeciego sektora. Dotychczas tytułowa problematyka nie została poruszona w innych publikacjach. Jest to pierwsze opracowanie naukowe dotyczące omawianego problemu zarówno w literaturze polskiej jak i anglojęzycznej. Celem badawczym niniejszego artykułu jest pełna analiza działalności humanitarnej najstarszej polskiej organizacji pomocowej w obliczu trwającego kryzysu zbrojnego w Ukrainie. Należy postawić pytanie badawcze – jaki jest zakres działalności humanitarnej Polskiego Czerwonego Krzyża w obliczu konfliktu zbrojnego w Ukrainie? Pracę oparto na przypuszczeniu, że podjęte przez Polski Czerwony Krzyż działania wobec ofiar wojny w Ukrainie wykraczają poza klasyczne rozumienie idei pomocy humanitarnej. W procesie badawczym wykorzystano metody pracy ilościowo-jakościowe, w tym metodę instytucjonalno-prawną objawiającą się badaniem raportu z działalności Polskiego Czerwonego Krzyża, dokumentów prawnych, publikacji powiązanych z dyskursem, danych liczbowych. Zakres badawczy obejmuje rok wojny w Ukrainie, rozpoczęty pełnoskalową inwazją rosyjską 24 lutego 2022 rok. Artykuł składa się z czterech części. W pierwszej zostają przedstawione założenia i cele badawcze. W drugiej, rozważania ukierunkowane są na istotę działalności humanitarnej, jej problematyki i podstaw prawnych. Tak usystematyzowana problematyka płynnie doprowadza do meritum, w którym zawarto rozważania na temat działań podejmowanych w pierwszym roku wojny przez Polski Czerwony Krzyż, w sprawie uchodźców z Ukrainy. Omówienie rodzajów kierowanej pomocy pozwoli na podsumowanie całego procesu działań humanitarnych i wyciągnięcie wniosków o aktywności organizacji, dodatkowo także o aktywizacji społeczeństwa, które w początkowych fazach wojny, kierowane empatią, braterstwem i potrzebą niesienia pomocy, dołączało licznie do struktur Polskiego Czerwonego Krzyża.

Działalność humanitarna w obliczu konfliktu zbrojnego

Działalność humanitarna regulowana jest przez międzynarodowe prawo humanitarne, na które składają się liczne konwencje, pakt, protokoły, traktaty, zalicza się także prawo zwyczajowe². Istnienie prawa uzasadnia ochrona człowieka i jego godności przed brutalnością stosowaną w czasie wojny, po zakończeniu konfliktu zbrojnego, prawo przestaje obowiązywać. Prawo haskie i konwencje

---

² P. Żarkowski, *Prawo humanitarne a konflikt zbrojny. Wybrane aspekty ochrony osób i dóbr kultury*, Siedlce 2013, s. 16.

genewskie wraz z protokołami, bezpośrednio współtworzą prawo wojenne³. Celem konwencji genewskiej jest polepszenie losu rannych i chorych w armiach czynnych, rozbitków sił zbrojnych na morzu, jeńców wojennych oraz osób cywilnych w czasie wojny⁴. Protokoły dodatkowe zakazują atakowania ludności cywilnej, szpitali, handlu ludźmi, tortur i innych. Na podstawie międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, ogranicza się swobodę zważnionych stron do wyboru metod i środków prowadzenia działań zbrojnych. Strony nie mogą wychodzić poza działania potrzebne do celów militarnych, obowiązuje zakaz powodowania niepotrzebnych zniszczeń i cierpienia⁵. Można w tych zapisach upatrywać związku z chęcią zahamowania trendu do wojny totalnej⁶. Prawo haskie dotyczy ograniczenia metod i środków prowadzenia wojny, natomiast prawo genewskie skupia swą uwagę na ofiarach wojny. Dokumenty są hołdem godności ludzkiej, wolności, równości, demokracji i innych wartości praw człowieka. Rozwój prawa humanitarnego datuje się na moment zaistnienia w świecie Czerwonego Krzyża. Łatwo zauważyć związek praw człowieka z prawem humanitarnym. Roman Kuźniar trafnie zauważa wzajemne przenikanie i pokrycie. Prawo humanitarne nie posiada tak rozwiniętych systemów kontroli jak w przypadku praw człowieka, jednakże w czasie wojny stanowi lepszą ochronę niż przyjęte normy, jest precyzyjnie dostosowane do okoliczności i kieruje się zasadą wzajemności⁷. Kolejni badacze – Tadeusz Jasudowicz i Maciej Lubiszewski podkreślają stosunkowo późno odkryty związek pomiędzy prawami człowieka, a prawem humanitarnym, wskazując tym samym na brak konkretnych zapisów odnoszących się do praw w przypadku konfliktu zbrojnego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka – najważniejszym dokumencie nadającym i chroniącym prawa, jednocześnie będącym historycznym dorobkiem ludzkości⁸. W uchwalonej 16 listopada 1948 roku ustawie o Polskim Czerwonym Krzyżu⁹, scharakteryzowano zadania i usystematyzowano pozycję organizacji pozarządowej w państwie. Dokument ten budują cztery rozdziały poczynając od przepisów ogólnych, przepisów organizacyjnych, części o ochronie znaku i nazwy Czerwonego Krzyża, zatrzymując się na przepisach końcowych. Misja, której podejmuje się Polski Czerwony Krzyż rozumie się jako: zapobieganie ludzkim cierpieniom i łagodzenie ich skutków oraz ochrona ludzkiej godności, bez jakiegokolwiek dyskryminacji na tle narodowości, rasy,

---

³ Zob. B. Janusz-Pawletta, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2013, S. 14–16.

⁴ Zob. Konwencje o ochronie ofiar wojny podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. 1956 Nr 38, poz. 171).

⁵ M. Marcinko, *Główne założenia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, w: *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, pod red. Z. Falkowskiego, M. Marcinki, Warszawa 2014, s. 32.

⁶ Zob. R. Bierzaniek, *Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych*, Gdynia 1972, S. 100–101.

⁷ R. Kuźniar, *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2004, s. 151.

⁸ Zob. T. Jasudowicz, M. Lubiszewski, *Prawa człowieka i ich ochrona*, pod red. B. Gronowskiej, T. Jasudowicza i innych, Toruń 2005, S. 65–68.

⁹ Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. 1964 nr 41 poz. 276).

plci, przekonań religijnych lub politycznych¹⁰. Ustawa głosi m.in., że Polski Czerwony Krzyż jest organizacją społeczną działającą na zasadzie dobrowolności, odnajduje cel w prowadzeniu działalności humanitarnej i wychowawczej, co w założeniu ma budować pokój między narodami, udzielając pomocy, gdy istnieje bezpośrednio zagrożenie dla ludzkiego życia i zdrowia, wolności¹¹. Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu wymienia trzy główne zadania organizacji:

- prowadzenie działalności w zakresie szkolenia sanitarnego, podnoszenia kultury sanitarnej i zdrowia społeczeństwa oraz pomocy społecznej, a zwłaszcza organizowanie i prowadzenie społecznych akcji pomocy dla ludności w przypadkach epidemii i klęsk o charakterze masowym;

- prowadzenie działalności humanitarnej na rzecz osób chronionych międzynarodowymi konwencjami, a w szczególności konwencjami genewskimi o ochronie ofiar wojny;

- prowadzenie Krajowego Biura Informacji, przewidzianego w konwencjach międzynarodowych o traktowaniu jeńców wojennych oraz o ochronie osób cywilnych podczas wojny¹².

Realizacja postawionych przed organizacją zadań objawia się w ścisłej współpracy z organami państw, organami społecznymi, ponadto Polski Czerwony Krzyż służy pomocą społecznej służbie zdrowia i służbie zdrowia Sił Zbrojnych. Wyraźnie wskazuje to na charakter podejmowanej przez PCK aktywności humanitarnej.

Państwa członkowskie Unii Europejskiej wraz z jej organizacjami należą do największych darczyńców pomocy humanitarnej. Pomoc kierowana jest do dotkniętych społeczności niezależnie na rasę, wiek, płeć, grupę etniczną, narodowość czy przynależność polityczną¹³.

Naukowcy Walter J. Gutjahr, Pamela C. Nolz definiują pomoc humanitarną jako wsparcie materialne bądź logistyczne świadczone w celach humanitarnych zazwyczaj w odpowiedzi na kryzysy humanitarne, w tym klęski żywiołowe i katastrofy spowodowane przez człowieka¹⁴. Anna Bogucka tłumaczy działalność humanitarną jako „zapobieganie ludzkim cierpieniom i niesienie pomocy wszystkim, którzy tego potrzebują”¹⁵. Według Joanny Dobrowolskiej-Polak pomoc humanitarna powinna być wyrazem solidarności i empatii dla ofiar konfliktu zbrojnego, przekazywana zgodnie z zasadami neutralności, bezstronności i niezależności¹⁶.

---

¹⁰ Polski Czerwony Krzyż, <<https://pck.pl/o-nas/misja-i-ruch/>> dostęp: 22.04.2023.

¹¹ Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. 1964 nr 41 poz. 276).

¹² Tamże.

¹³ Oficjalna strona internetowa Unii Europejskiej, *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*, <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid_en>, dostęp: 22.05.2023.

¹⁴ W. J. Gutjahr, P. C. Nolz, *Multicriteria optimization in humanitarian aid*, „European Journal of Operational Research”, 2015, Nr 252, s. 351.

¹⁵ A. Bogucka, *Pomoc humanitarna we współczesnych operacjach i misjach pokojowych NATO oraz ONZ – casestudy*, „Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono”, 2022, Nr 1 (1), s. 335.

¹⁶ J. Dobrowolska-Polak, *Pomoc humanitarna dla obszarów objętych kryzysami zbrojnymi*, „Przegląd Zachodni”, 2013, nr 4, s. 161.

Wskazane definicje kształtują obraz idei działalności humanitarnej. Należy jednak rozróżnić pomoc humanitarną od pomocy rozwojowej. Ta pierwsza ma charakter inicjatywy natychmiastowej, odpowiadającej na palące potrzeby uszkodzonej jednostki bądź grupy. Pomoc rozwojowa długofalowo wspomaga rozwój danej społeczności, robi to planowo i systematycznie¹⁷. Przykładowymi formami działalności humanitarnej może być żywność i wsparcie żywieniowe, udzielenie schronienia, opieka zdrowotna, zapewnienie dostępu do wody, ochrona przed szkodą fizyczną i psychiczną, w tym przed przemocą seksualną i przemocą na tle płciowym, edukacja w sytuacjach nadzwyczajnych, czy także pomoc pieniężna¹⁸. Pomoc rozwojowa objawia się wsparciem państwa rozwiniętego w odbudowie państwa w pokonfliktowej rzeczywistości¹⁹.

Aktywność Polskiego Czerwonego Krzyża od wybuchu pełnoskalowej wojny w Ukrainie 24 lutego 2022

Pierwsze godziny po wybuchu pełnoskalowej wojny, zaktywizowały Polski Czerwony Krzyż do działania. Pomoc, którą niosła organizacja miała charakter wielowymiarowy. Przyszło się mierzyć z bezprecedensowym wyzwaniem – masowej migracji ludności. Od eskalacji konfliktu zbrojnego, dotychczasowe miejsce zamieszkania zmuszone było opuścić ponad 15 milionów mieszkańców Ukrainy²⁰. Niesiona pomoc w pierwszej kolejności zaspokajała potrzeby priorytetowe – pierwszego rzędu jak żywność, woda, schronienie. W szybkim czasie rozrósł się wymiar udzielanej pomocy, wspomagał on zaadaptowanie się uchodźców w nowym środowisku. Działania Polskiego Czerwonego Krzyża na przestrzeni roku, można pogrupować na kilka segmentów, w których pomoc była realizowana:

- transporty z pomocą humanitarną;
- wsparcie rzeczowe;
- wsparcie finansowe;
- wsparcie medyczne;
- wsparcie psychologiczne;
- łączenie rodzin *Resorting Family Links*;
- działania integracyjne,
- program SHELTER²¹.

Dzięki pomocy i wsparciu tysięcy wolontariuszy z Polski, jak i setkom włączających się w organizację ochotników z Ukrainy, zrealizowano akcje humanitarne. Z pomocy tej skorzystało ponad milion uszkodzonych.

---

¹⁷ P. Grzebyk, E.Mikos-Skuza, *Pomoc humanitarna – uwagi wstępne*, w: *Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki*, pod red. P. Grzebyk i E.Mikos-Skuzy, Warszawa, 2016, s. 9.

¹⁸ Oficjalna strona internetowa Rady Europejskiej i Rady Unii Europejskiej, *Pomoc humanitarna*, <<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/humanitarian-aid/>>, dostęp: 23.05.2023 r.

¹⁹ Zob. A. Paterek, *Rola pomocy rozwojowej w procesie stabilizacji i odbudowy obszarów pokonfliktowych*, „Bezpieczeństwo, teoria i praktyka”, 2018, Nr 3, S. 119–130.

²⁰ Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża. Raport Ukraina 24.02.2023 r., <<https://pck.pl/wp-content/uploads/2023/02/RAPORT-UKRAINA-02-2023-22-02.pdf>>, dostęp 01.03.2023 r.

²¹ Tamże.

Transporty humanitarne organizowane były od początku konfliktu. Ścisła współpraca z ukraińską czerwono krzyżską organizacją, pozostającą najbliższym wydarzeń i potrzeb poszkodowanych, usprawniła dystrybucję i relokację darów w samej Ukrainie²². Ponadto Polski Czerwony Krzyż współpracował z Grupą Pomocy Humanitarnej²³ z Lublina. Niebezpieczeństwo związane z wojną było główną trudnością, wyzwaniem w realizacji transportu humanitarnego.

Wsparcie rzeczowe opierało się na dystrybucji pakietów żywnościowych w łącznej liczbie 1 280 930²⁴, środków higienicznych w liczbie 555 000²⁵, bandaży, opatrunków, artykułów dla najmłodszych dzieci – pomocy pierwszej potrzeby. Otworzono punkty pomocy dla uchodźców, z których potrzebujący mogli zabrać niezbędne im artykuły. Tym samym rozdysponowano 8 839 ton pomocy humanitarnej²⁶.

Głównym sposobem udzielania wsparcia finansowego były bony podarunkowe, których łączna wartość określona została na 9 200 000 zł²⁷. Do pomocy humanitarnej dołączyła także sieć sklepów odzieżowych, oddając do rozdysponowania organizacji PCK bony o łącznej wartości 4 000 000 zł²⁸. 115 000 000 zł wyniosła pomoc finansowa w postaci kart przedpłaconych uruchomionych we współpracy z Międzynarodową Federacją Towarzystw Czerwonego Krzyża i Czerwonego Półksiężycy²⁹. Organizacja Polskiego Czerwonego Krzyża poszerzyła grono darczyńców pozarządowego projektu Health4Ukraine. Przeznaczona suma 3 500 000 zł. Pozwoliło rozdysponować 7 000 elektronicznych kodów o wartości 500 złotych na zakup leków. Według danych zgromadzonych w raporcie w roku działalności PCK na rzecz Ukrainy, wynika, że przez 4 miesiące z usługi skorzystało około 24 000 osób³⁰. Ponadto organizacja realizowała transporty medyczne, ewakuację ukraińskich szpitali. Realizowano wsparcie psychologiczne, na bezpłatnych infoliniach ofiary traumatycznych wydarzeń wojny, mogły szukać wsparcia wśród wykwalifikowanych specjalistów, odnotowano blisko 32 000 odebranych połączeń³¹. Polski Czerwony Krzyż realizuje program *Resorting Family Links* – poszukuje zaginionych w wyniku

---

²² Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża. Raport Ukraina 24.02.2023 r., <<https://pck.pl/wp-content/uploads/2023/02/RAPORT-UKRAINA-02-2023-22-02.pdf>>, dostęp 01.03.2023 r.

²³ Lubelski Oddział Okręgowy, *Grupa Pomocy Humanitarnej*, <<https://pck.lublin.pl/grupa-pomocy-humanitarnej/>>, dostęp: 20.05.2023r.

²⁴ Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża...

²⁵ Tamże.

²⁶ Polski Czerwony Krzyż, *Ponad ćwierć miliarda złotych na pomoc humanitarną dla uchodźców z Ukrainy*, 23.02.2023, <<https://pck.pl/ponad-cwierc-miliarda-zlotych-na-pomoc-humanitarna-dla-uchodzcow-z-ukrainy/>>, dostęp: 23.05.2023r.

²⁷ Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża...

²⁸ Tamże.

²⁹ Tamże.

³⁰ Tamże.

³¹ Polski Czerwony Krzyż, *Ponad ćwierć miliarda złotych na pomoc humanitarną dla uchodźców z Ukrainy...*

wojny osób, łączy rodziny. Jedną z najstarszych instytucji Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża jest zapisana w Konwencjach Genewskich *The Central Tracing Agency Bureau* – pomaga stronom międzynarodowego konfliktu zbrojnego, zapobiega separacji rodzin, przekazuje informacje pozostając neutralnym pośrednikiem³². Krajowe Biuro Informacji i Poszukiwań PCK przyjęło 3 803 zgłoszeń, rozpoczęło 152 procedury poszukiwawcze, odnaleziono 23 osoby³³.

Projekty integracyjne wspierają uchodźców w procesie odnalezienia się wśród społeczności lokalnej. Organizowane są zajęcia edukacyjno-integracyjne, letnie wyjazdy wypoczynkowe, spotkania z okazji wydarzeń religijnych. Ponadto organizowane są kursy, które wspomagają podnoszenie kwalifikacji zawodowych osób zainteresowanych, m.in. kursy związane z nauką jazdy, finansami, czy wspomagające w odnalezieniu się na polskim rynku pracy³⁴. Misją projektu jest przyczynienie się do usamodzielnienia uczestników szkolenia poza granicami Ukrainy. Uruchomiony w Łodzi pilotażowy program SHELTER z angielskiego „schronienie”, odnosi się do wsparcia w dofinansowaniu wynajmu mieszkań. Łączna kwota programu wynosi 3 000 000 zł³⁵, przeznaczony jest dla rodzin przebywających w ośrodkach recepcyjnych.

Prezentowana analiza ukazuje priorytetowe kierunki działań Polskiego Czerwonego Krzyża realizowane w obliczu wojny w Ukrainie. Niesiona działalność nie przyjmuje w każdym przypadku klasycznego charakteru działalności humanitarnej, do którego możemy zaliczyć transporty humanitarne, pomoc rzeczową, finansową, wsparcie medyczne i psychologiczne oraz program mieszkaniowy SHELTER, który zapewnia schronienie i przywraca część odebranego poczucia bezpieczeństwa. Poza tradycyjne rozumienie działalności humanitarnej wychodzą działania integracyjne. Spotkania świąteczne, wyjazdy kolonijne organizowane dla dzieci i młodzieży etc. nie należą do katalogu pomocy natychmiastowej, która ma na celu odpowiedzieć na najbardziej palące potrzeby zaistniałe wskutek wojny. Podobnej wątpliwości można poddać program łączenia rodzin *Resorting Family Links*. Pomoc ta opiera się na poszukiwaniu osób zaginionych w wyniku katastrofy wojny. Prezentowany aspekt działalności nie kwalifikuje się w klasyczne rozumienie definiowanej wyżej pomocy humanitarnej.

Wnioski

Prawo humanitarne stanowi integralną część zespołu praw człowieka. W momencie eskalacji i trwania konfliktu zbrojnego, działa międzynarodowe prawo humanitarne, które analogicznie przestaje obowiązywać po zawieszaniu broni. Prawo

---

³² International Committee of The Red Cross, *Resorting family links*, <<https://www.icrc.org/en/what-we-do/restoring-family-links>>, dostęp: 23.05.2023 r.

³³ Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża...

³⁴ Tamże.

³⁵ Tamże.

genewskie i haskie są filarami humanitarnego prawa międzynarodowego. Istnieje cały szereg aktów decydujących o polepszeniu losu chorych i rannych w czynnych armiach, traktowania jeńców wojennych czy ochrony ofiar wojny. Działalność Polskiego Czerwonego Krzyża wspomaga wydolność systemu pomocy humanitarnej państwa polskiego. W obliczu kryzysu wojny w Ukrainie i napływającej fali uchodźców, starano się odpowiedzieć na potrzeby pierwszego rzędu, jednakże aktywność przekształciła się szybko w długofalowy proces pomocy, który doprowadził do integracji społeczeństwa napływającego do Polski i jej mieszkańców, aktywizacji zawodowej, integracji społecznej wśród dzieci i młodzieży oraz osób dorosłych. Kryzys udowodnił jak wielkiej wagi są działania lokalne, oparte na doświadczeniu i wiedzy społeczników³⁶. PCK realizował szereg przedsięwzięć wpięrających ofiary napaści rosyjskiej. Jednakże nie każdą z zaprezentowanych pomocy zaliczyć można do katalogu działalności humanitarnej. Hipoteza o działaniach wykraczających poza granice klasycznego rozumienia idei pomocy humanitarnej została potwierdzona.

Bibliografia

- Bierzanek R., *Prawa człowieka w konfliktach zbrojnych*, Gdynia, 1972.
- Bogucka A., *Pomoc humanitarna we współczesnych operacjach i misjach pokojowych NATO oraz ONZ – case study*, „Zeszyty Naukowe Pro Publico Bono”, 2022, Nr 1 (1).
- Dobrowolska-Polak J., *Pomoc humanitarna dla obszarów objętych kryzysami zbrojnymi*, „Przegląd Zachodni”, 2013, Nr 4.
- Grzebyk P., Mikos-Skuza E., *Pomoc humanitarna – uwagi wstępne*, w: *Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki*, pod red. P. Grzebyk i E. Mikos-Skuzy, Warszawa, 2016.
- Gutjahr W. J., Nolz P. C., *Multicriteria optimization in humanitarian aid*, „European Journal of Operational Research”, 2015, Nr 252.
- International Committee of The Red Cross, *Resorting family links*, <<https://www.icrc.org/en/what-we-do/restoring-family-links>>, dostęp: 23.05.2023 r.
- Janusz-Pawletta B., *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, Warszawa, 2013.
- Jasudowicz T., Lubiszewski M., *Prawa człowieka i ich ochrona*, pod red. B. Gronowskiej, T. Jasudowicza i innych, Toruń, 2005.
- Konwencje o ochronie ofiar wojny* podpisane w Genewie dnia 12 sierpnia 1949 r. (Dz. U. 1956 Nr 38, poz. 171).
- Kuźniar R., *Prawa człowieka. Prawo, instytucje, stosunki międzynarodowe*, Warszawa, 2004.
- Lubelski Oddział Okręgowy, *Grupa Pomocy Humanitarnej*, <<https://pck.lublin.pl/grupa-pomocy-humanitarnej/>>, dostęp: 20.05.2023 r.
- Marcinko M., *Główne założenia międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych*, w: *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*, pod red. Z. Falkowskiego, M. Marcinki, Warszawa, 2014.

---

³⁶ Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża...

Oficjalna strona internetowa Rady Europejskiej i Rady Unii Europejskiej, *Pomoc humanitarna*, <<https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/humanitarian-aid/>>, dostęp: 23.05.2023 r.

Oficjalna strona internetowa Unii Europejskiej, *European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations*, <https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/humanitarian-aid_en>, dostęp: 22.05.2023.

Paterek A., *Rola pomocy rozwojowej w procesie stabilizacji i odbudowy obszarów pokonfliktowych*, „Bezpieczeństwo, teoria i praktyka”, 2018, Nr 3.

Polski Czerwony Krzyż, *Ponad ćwierć miliarda złotych na pomoc humanitarną dla uchodźców z Ukrainy*, 23.02.2023, <<https://pck.pl/ponad-cwierc-miliarda-zlotych-na-pomoc-humanitarna-dla-uchodzcow-z-ukrainy/>>, dostęp: 23.05.2023r.

Polski Czerwony Krzyż, <<https://pck.pl/o-nas/misja-i-ruch/>>, dostęp: 22.04.2023.

Roczny Raport z działań Polskiego Czerwonego Krzyża. Raport Ukraina 24.02.2023 r., <<https://pck.pl/wp-content/uploads/2023/02/RAPORT-UKRAINA-02-2023-22-02.pdf>> , dostęp 01.03.2023 r.

Serwis Rzeczypospolitej Polskiej, *Prawa Człowieka*, <<https://www.gov.pl/web/dyploma-cja/prawa-czlowieka>>, dostęp: 19.04.2023.

Ustawa z dnia 16 listopada 1964 r. o Polskim Czerwonym Krzyżu (Dz. U. 1964, Nr 41, poz. 276).

Żarkowski P., *Prawo humanitarne a konflikt zbrojny. Wybrane aspekty ochrony osób i dóbr kultury*, Siedlce, 2013.

EUROPEAN HISTORICAL MEMORY FACING GLOBAL CHALLENGES

Abstract. Analysing the foreign and domestic policies of leading figures – diplomats at the world political sphere, you conclude that their activities often led to changes the system of international relations. So, the implementation of often inadequate actions and the adoption of appropriate decisions were dictated by the lessons of memory that they received during their lives.

The European policies and practices of the integration association as the European Union – receive special attention from society. The history and memory of them is a kind of foundation for the justification of the decisions made within the EU, explanations of the motivation of the relevant discourses. Turning to the historical experience of the European integration generations, the discussion of the mentioned issues took place with force recently – at the end of the 20th century, which we already associate with the historical date of the founding of the European Union 1993. Motivated by the relevant guidelines of democratic governance, whose credo is the protection of human rights, European integrators turned primarily to the protection of human heritage, from which we still draw fateful ideas and skills. The topic of protection of human assets was devoted to a long-term discourse within the European Union about the cultural code of each nation. So, the result of this discourse was the introduction of the first provisions on European values into the Treaty establishing the EU. European values were finally fixed in 2002 in Nice at the next EU summit.

All of the above-mentioned issues are in one way, or another related to prominent individuals who created and implemented the idea of European integration. The presented article deals with the historical memory of these personalities.

Key words: European integrators; cultural code; nation; values; memory.

ЄВРОПЕЙСЬКА ІСТОРИЧНА ПАМ'ЯТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ

Анотація. Аналізуючи зовнішню та внутрішню політику провідних діячів – дипломатів у світовій політичній сфері, авторка робить висновок, що їх діяльність часто призводила до змін у системі міжнародних відносин. Водночас доводить, що реалізація часто неадекватних дій та прийняття нерациональних рішень були продиктовані уроками пам'яті, які ці провідні політики отримали протягом життя.

Європейська політика та практика інтеграційного об'єднання – Європейського Союзу – користується особливою увагою людства. Історія та пам'ять про створення цього об'єднання є своєрідною основою для обґрунтування рішень, які приймаються у межах ЄС, і пояснень мотивації відповідних дискурсів.

---

¹ **Chekalenko Liudmyla D.**, Professor, Doctor of Political Sciences, Gennadii Udovenko Diplomatic Academy of Ukraine under the MFA of Ukraine.

Звертаючись до історичного досвіду євроінтеграційних поколінь, обговорення зазначених питань активно відбувалося наприкінці 20 століття, що ми пов'язуємо з історичною датою заснування Європейського Союзу 1993 р. Мотивовані відповідними настановами демократичного врядування, кредо якого – захист прав людини, євроінтегратори звернулися насамперед до захисту людської гідності, з якої ми досі черпаємо доленосні ідеї та вміння. Темі захисту людських цінностей і досвіду було присвячено довгостроковий дискурс в межах Європейського Союзу про культурний код кожного народу. Результатом цього дискурсу стало уведення перших положень про європейські цінності в Договір про заснування ЄС. Остаточно європейські цінності були закріплені в 2002 році в Ніщі на наступному саміті ЄС.

Усі перераховані вище питання так чи інакше пов'язані з видатними особистостями, які творили та реалізовували ідею євроінтеграції. Стаття висвітлює історичну пам'ять цих особистостей.

Ключові слова: євроінтегратори; культурний код; нація; цінності; пам'ять.

The author turns to historical memory, which even today has no substantiated scientific definition, in search of an answer to several phenomena and consequences of various processes of European integration, to which, as we can judge from our knowledge, even the integrators themselves could not give comprehensive answers.

Studying the activities of the first European integrators, one wonders: why the Minister of Foreign Affairs of post-war France Robert Schuman (Jean-Baptiste Nicolas Robert Schuman), as the French call him, a citizen of German, who was born in Luxembourg, he was blew to overcome the memorable negatives of the Second World War?

Robert Schumann, who before the First World War worked in the German administration as a lawyer, and after the war formally became a Frenchman due to the return of Lorraine and Alsace to France, was arrested by the German authorities, fled, hid, participated in the Resistance movement. However, even in liberated France, he was branded as an associate of the pro-fascist Petain. Citizens demanded his punishment. Schumann wrote to General Charles de Gaulle asking for intervention, and the French leader came to his defence.

Why was Robert Schumann so tolerant of Germans and Germany? To the country that during two wars destroyed everything that was dear to him since childhood. However, he – the future builder of the European Union, did not hate his enemy, did not mention the crimes of this state against humanity, realizing that more responsible tasks appeared on the agenda of Europe than settling private scores with his former enemies.

His colleague, the French minister *Jean Monnet*, Schumann's associate, the author of the text of the first European treaty on the unification of the French and German steel and coal industries, literally pulled the Germans out of the pitfall of hatred towards them by the whole world, arguing that “the enemy must be known

from the inside and keep it under constant control”. And in the end, he overcame the resistance of mass and Germany became a member of the first European integration organization.

What guided these people in making such fateful decisions? Clearly not expecting thanks from the French government, whose head René Pleven hid the proposed draft of the document on the formation of the European Coal and Steel Community (ECSC) under the “green cloth” of his prime minister’s desk. Although he was a supporter of France joining NATO, an active supporter of ending the colonial war in Vietnam, the author of the plan to create a “European army” but an opponent of the European integration process [1].

The 1950 plan was thought out in advance. Its inspiration, Jean Monnet, the government minister responsible for the German question, discussed all the details with Robert Schumann and colleagues began to act. These outstanding persons – Robert Schumann and Jean Monnet – despite the deep anti-German sentiments of the French society that prevailed in the country, saw clearly the need for the revival of Germany, which in the future was to become not only a reliable ally of France, but also a peace-loving country that never developed war.

The personality of Jean Monnet is extraordinary: an entrepreneur, the son of owner of cognac factories, who arrived all over the world, where his father – the owner of cognac factories – sent him, was in search of markets for his products. J. Monnet never obtained a higher education. And the acquired practical knowledge later helped him become the first head of the European integration association, which began with the creation of a supranational management of coal and steel of six European countries.

It was these two previously unknown politicians who took responsibility for the deployment of a large-scale project with the initiation of European integration. They thought in advance all possible nuances of challenges that could become an obstacle on this path. Such, for example, as a negative attitude towards the German question of Great Britain, which tried to slow down the entire process of European integration for an indefinite period, because it did not want to see Germany in this movement. This is, firstly, and secondly, she tried to seize the chair of the leader in any variant of the integrated space, which was manifested in GB creation of the European Free Trade Association – as opposed to the European Coal and Steel Association.

Robert Schumann and Jean Monnet secured in advance the reliable support of the United States of America, which was interested in the rapid recovery of post-war Europe, devastated by the long war and occupation.

Washington even provided the future members of the association with the premises of its embassy in Paris to conduct relevant consultations and negotiations. And USA played the role of a kind of neutralizer of the negative reaction of Winston

Churchill and the British information campaign against the formation of the European Union, launched after the relevant decision was made in Paris.

We will remind you that Robert Schuman, being a Servant of God of the Catholic Church, spent his entire life in voluntary celibacy, and his political views, regarding European integration, cannot be understood without taking into account his deep Catholicism. These days, the Vatican is trying to canonize Robert Schumann. So, while some are consigning the European Union to the dustbin of history, Pope Francis is approving the first step towards the canonization of one of its founding fathers, Robert Schumann. The Catholic Church began the process of his beatification [2].

Why is this happening? How did the eminent analyst combine religion with politics? “Love your neighbour” was the driving force behind his actions.

He wanted to protect future generations from the horrors of war that befell those around him. Schuman tried to convince the wounded societies of Europe to forgive each other for all the wrongs and insults.

Therefore, R. Schuman’s “supra-national Europe” was conceived as a structure above nations, built by nations and supposed to exist for nations themselves. However, such a supranational system could not function without entering into conflict with the very nations that make it up, or extinguishing conflicts between them. Leading integrators tried to solve such a complex issue with the democratic principles that were laid at the basis of the European formation. As Robert Schuman predicted, democracy will be a safeguard against the emergence and spread of conflict. According to the politician, “the European community will be based on democratic equality elevated to relations between nations”.

The right of veto, in his opinion, is incompatible with a system that provides for the principle of majority decision-making and excludes the dictatorial use of material advantages. This is the meaning of supranationalism, in which everyone still tends to see only the lost freedoms, ignoring its importance and the received guarantees. In addition, it cannot refer to the sphere of culture, which respects all differences [3].

Let’s pay attention to the given passage: J. Monet denied the idea of introducing the right of veto of each participant into the practice of European integration, as he saw it as a threat to the entire integrated space.

Therefore, Robert Schuman and Jean Monet were clearly aware of the main sources of threats to their brainchild – the European Union, threats that could “kill” this entity. If he (R. Schuman) were alive, analysts note, he would probably be very surprised by the situation in integrated Europe. And it is hard to imagine that he cheerfully walks in parades in his honour [4].

A unique page in the history of post-war Germany was worthily inscribed by its first chancellor Konrad Adenauer (Konrad Hermann Joseph Adenauer) in 1949–1963. It was he who formed post-war Germany and based on the experience of the First World War, came to the conclusion that long-term peace can be achieved only in a united Europe [5]. Under Adenauer, West Germany became a stable democracy and

eventually reconciled with its neighbours. Adenauer managed to restore the sovereignty of West Germany, to attract the country to the new Euro-Atlantic community – NATO and the Organization for European Economic Cooperation. Adenauer was an active supporter of the European Coal and Steel Community, which was launched on May 9, 1950, by the Schumann Declaration, and the subsequent Treaty on the European Economic Community of March 1957.

Adenauer's views on Europe were based on the concept of its unity, which is a condition for lasting peace and stability. Therefore, Adenauer made enormous efforts to reconcile Germany with its old enemies, and primarily with France. According to legend, Chancellor Adenauer appealed to Charles de Gaulle with a request to accept his crippled Germany as a part of France...Thus he tried to save his country. In 1963, this reconciliation was sealed by the Elysée Treaty – Treaty of Friendship.

K. Adenauer emphasized that he is the only German chancellor who puts the unity of Europe first, and only then his own state. "I am ready to sacrifice German reunification if we create and enter a strong Western camp. The future of Europe lies in mutual understanding between Germany and France". This position became a solid basis for relations between Germany and France and put an end to the existing confrontation between the two states. Konrad Adenauer is one of the most outstanding figures in the history of Europe. The unity of Europe meant for him not only peace, but also a way to return Germany to the world stage.

The political place in history of the first chancellor of Germany, K. Adenauer, is discussed in the well-known scientific monograph of Professor A. I. Kudryachenko, who notes that thanks to the Chancellor's policy, today the world sees a united Germany in a Europe freed from communism, in the neighbourhood of the countries of the former Warsaw bloc, which fundamentally differed since the Cold War in determining their policy of cooperation. And further: "History has confirmed the strategic significance of Adenauer's foreign policy course" [6].

This personality is still respected by the Germans: they awarded Adenauer the title of "The Greatest German in History" in 2003.

And not only as a politician and leader of an advanced European state, but the chancellor also went down in history. He is also known to a limited public for his gastronomic discoveries. It was the chancellor who saved the German people in times of famine and impoverishment by inventing a means of creating cheap food – sausages with the addition of soy, since there was no meat in the country. And today these cooks are called German sausages. So, you will not find the name of the inventor – the head of state, the first German in the world, was ashamed to flaunt such an invention.

Time passed. European integrators thought about the next step of the European integration space – about the main document that would regulate all components of this entity. The European Union adopted the Laeken Declaration in 2001, the refrain

of which was the idea of “More democracy, transparency and efficiency in the European Union” [7].

The declaration on the future of the Union, added to the Treaty of Nice, contains the idea of the need to increase the democratic legitimacy and transparency of the current institutions. There was proposed that the draft of the European Constitution be approved not only by the National Parliaments, and in particular by the European Parliament, but also by the citizens of Europe in mandatory referendum. These referendums were to be held in accordance with the constitutional provisions of the member states. At the same time, member states, whose constitutions currently do not allow referendums, should have held at least consultative referendums.

So, the Laeken Declaration recognized the need to bring Europe closer to the people. Such idea became a kind of impetus for the development of the Convention on the Future of Europe, which was called to develop and adopt a Constitution or a constitutional treaty for Europe. If the Constitution was real democratic legitimacy, then it should be put to the people of Europe in a pan-European referendum. The ideologues of the drafting of the Constitution for the EU were sure that the pan-European referendum would create a single political space. Such decision would become a means of political unification of the peoples of Europe. The demand for the involvement of European citizens in political life was not a new process. In 1949, before the emergence of the European Economic Community (EEC), French President Charles de Gaulle declared that the development of Europe should grow from Europe itself. And a referendum of all free Europeans was supposed to start this process [8].

European integrator *Valery Giscard d'Estaing* was elected as a President of the Convention – the special structure to write the text of the future Constitution. One of the founding fathers of the European Union, an Italian politician and the inspirer of European federalism *Altiero Spinelli* (*ital. Altiero Spinelli*) also proposed in 1984 to create an EU Constitution, which should be ratified by the peoples of Europe in a referendum. Altiero Spinelli was sure, if the Convention did not give such a recommendation to the Intergovernmental Conference, the real opportunity to democratize the European Union and expand the opportunities of European citizens would be lost [9].

Valéry Giscard d'Estaing (*full name – Valéry René Marie Georges Giscard d'Estaing*) was born on February 2, 1926, in the city of Koblenz, in Germany, where his father was the curator of finances of the French administration that managed part of the occupied Rhineland in 1918–1930 by the Entente countries.

A coincidence of circumstances regarding the birth of Giscard d'Estaing: in occupied Germany, reminds us of the biography of another integrator of Europe – Robert Schuman. Both were born in occupied Germany, at the junction of different ethnicities and cultures, different languages, and national codes. Both politicians were

the members of the Resistance Movement and were supported and protected by the intervention of General Charles de Gaulle.

It can be assumed that the very place of birth and the first impressions of life played a far from ambiguous role in the formation of these personalities, who tolerantly saw the need to create Europe together, as a group with all its peoples and cultures, various features, and problems inherent only to them.

Giscard d'Estaing joined the Resistance movement, which was active in France during the years of fascist occupation in 1943, at the age of 17. In August 1944, he took part in the liberation of Paris, then joined the army and fought against fascist Germany as part of the tank forces. Awarded the Military Cross 1939–1945. In 1948 he graduated from the Polytechnic School, in 1951 from the National School of Administration in Paris.

In 1962, he entrusted the 36-year-old politician with the leadership of the Ministry of Finance. De Gaulle called him his “best treasurer”. Giscard d'Estaing always considered the general his godfather in politics. It was de Gaulle who invited him to the government. “For seven years I was entrusted to manage the French budget on his behalf”, recalled Giscard d'Estaing. “I knew that seven years was not enough to modernize France, but I had a role model – de Gaulle himself”.

The large-scale state projects were realized in France by him, as a President, including the construction of high-speed railways (1976) and the construction of new nuclear power plants (in 1973, nuclear power plants produced 8 % of all electricity, and by the end of the 1980s – more than 74 %; most of the reactors were built in the late 1970s – early 1980s).

In 1975, Giscard d'Estaing signed the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe on behalf of France (this document became an important step on the way to the formation of a pan-European security system). In the same year, on his initiative (together with German Chancellor Helmut Schmidt), a meeting of the leading states at the highest level (currently the Group of Seven) was convened. Thanks to him until the end of the 1970s. within the framework of the European Economic Community, it was possible to carry out a financial reform and introduce the European unit of account, the ECU (in 1999, it was replaced by the euro at a rate of 1:1).

Under Giscard d'Estaing, the rapprochement of France with the United States in the political and economic spheres began. Officially not returning to the military structures of NATO (it left in 1966 under the presidency of Charles de Gaulle), France began to participate in manoeuvres of the alliance, supported the decision of the NATO Council to deploy American missiles of medium and shorter range in Europe (1979). France owes a lot to Giscard d'Estaing in the cultural and social spheres. In 1978, he decided to transform the historic building of the Orsay train station into a museum of the same name (the collection of French Impressionist

paintings collected in this gallery is the largest in the world). “He embodied the honour of France”, politicians said about him.

After the end of the presidential term, Giscard d’Estaing continued his political activities. In 2001–2003, he headed the European Convention for the Development of the European Constitution, the draft of which was not approved in referendums in France and the Netherlands in 2005, and therefore did not enter into force.

Among the prominent political figures of the 20th century, let’s mention *Charles André Joseph Marie de Gaulle*, who, addressing the British radio from London, called the French to the barricades in the Second World War and formed the French Army (!). “Once, in a difficult hour, the country trusted me to lead it to salvation”, said the General. – Today, when the country is facing new challenges, let it know that I am ready to assume all the powers of the Republic” [11].

This person created a strong economic power of nuclear France – the leader of modern Europe, a permanent member of the UN Security Council. The memory of France turned out to be grateful: the country still lives by the system and strategy of Holism.

It was de Gaulle who warned about the shaky decision of Great Britain to advance to the European Communities. He twice vetoed Britain’s applications to the EU. What drove the General? Pro-American position of Great Britain (GB) or Memory of numerous bloody wars with Misty Albion? “Britain dictates its conditions to us, as if it is not asking us, in the EEC, but the European Communities are asking it. And in general, this island monster will destroy our little European house!”. He spoke.

And further: this person did not make a scene before his departure, when the workers took to the streets of Paris with slogans: “De Gaulle – we are tired of you! Ten years in power is enough!!!”. General, this modest man courageously admitted: “I came when France needed me. But if my France doesn’t need me, I’ll leave” [10].

Let’s turn to Great Britain, which is rich in its worthy heroes. The catchphrase of *Lord Henry John Temple Palmerston* (*English: Henry John Temple*, in 1855–1865 – Prime Minister) that “England has neither permanent friends nor permanent enemies, but permanent and eternal interests are – to protect England”, became a kind of credo of this majestic maritime state. And the prime minister perfectly understood that in a fragile world today’s friend can become tomorrow’s enemy. And this was proved by the long-term wars for possession of the sea and peace, the Hundred Years’ War with France in the 14–16th centuries, the expansion of territories, the struggle for colonial possessions, etc.

Prime Minister *Winston Churchill* worked brilliantly and actively to strengthen the British “I” and was a block of British greatness and British politics. We will recall several of his statements that are consistent with our situation. The Winston Churchills’ credo were: “Do you have enemies? Fine. So, in your life, you once stood

for something”. “If you’re going through hell, go without stopping”. “A lie has time to go halfway around the world while the truth is putting on its pants” (*so, as about modern russian propaganda...*).

This outstanding person, who was called “The most outstanding Briton in history”, also turned to his origins – as a journalist, writer, winner of the Nobel Prize in Literature [12].

Back to the roots...

And so, when you ask me, where are we going? My answer is: To the origins. So, everyone has their own path, and everyone returns to themselves, to their origins, to their essence. Leaders of European integration proved it. They implemented a smart and humanitarian project – the European Union. This creation has no analogues in the world. The EU is a return to Europe, to humanity.

The memory of history will judge everyone.

References

1. *Pleven*. <http://doc20vek.ru/taxonomy/term/1176>.
2. *Kanonizacja Roberta Schumana, ojca Unii Europejskiej* 11.07.2021. <https://www.polityka.pl/tygodnikpolityka/swiat/2125503,1,kanonizacja-roberta-schumana-ojca-unii-europejskiej.read>
3. *Robert Schuman: architect of the European integration project*. https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/history-eu/eu-pioneers/robert-schuman_en
4. *Dariusz Lipinski. Paradoks Schumana*. <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/dariusz-lipinski-paradoks-schumana/>
5. *Konrad Adenauer*. https://european-union.europa.eu/system/files/2021-06/eu-pioneers-konrad-adenauer_pl.pdf
6. *I. Kudryachenko. Federal Republic of Germany: principles of democratic ascent: monograph*. Kyiv, 2020. P. 65–66.
7. *Laeken Declaration – the future of the European Union*. Press Release: Laeken – Brussels (15-12-2001) SN 273/01. <https://www.statewatch.org/news/2001/december/eu-the-laeken-declaration>
8. *De Gaulle, Charles. Discourses and messages. Dans l'attente*. Février 146 – Avril 1958. Paris: Plon, Vol II. P. 309.
9. *Spinelli, Altiero. Una strategia per gli stati uniti d'Europa*. Bologna: Societa editrice il Mulino. European Convent. Brüssel, den 31. März 2003 (02.04) (OR. en). <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/CV-658-2003-INIT/de/pdf>
10. *EUROPÄISCHER KONVENT. DAS SEKRETARIAT. Brüssel, den 31. März 2003 (02.04) (OR. en)*. <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/CV-658-2003-NIT/de/pdf>; See: <https://www.rbc.ru/tags/?tag=%D0%A0%D0%B5%>
11. *De Gaulle. The last great Frenchman. Mysteries of the ages*. <https://www.youtube.com/watch>.
12. *Churchill* (2017). See: <http://baskino.me/films/biograficheskie/16714-cherchill.html>

POLISH SUPPORT FOR WAR-STRICKEN UKRAINE ON THE EXAMPLE OF THE TOWN AND MUNICIPALITY OF SZCZYTNO

Abstract. The aim of this article was to present a case study of one Polish town, Szczytno, with an adjoining municipality, which, in the face of Russia's aggression against Ukraine initiated on 24th February 2022, launched grassroots actions to help those affected by the war. The first part of the paper presented information on Russia's invasion on Ukraine. This was followed by a review of facts concerning the town and municipality of Szczytno. Next, the examples of support flowing from the town and municipality to the citizens of Ukraine was shown. Finally, the summary of the introduced information was presented. The article was additionally accompanied by this summary, references and keywords.

Key words: Polish support; Ukraine; war; aggression.

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu było przedstawienie studium przypadku jednego z polskich miast, Szczytina, wraz z przyległą gminą, które w obliczu agresji Rosji na Ukrainę zapoczątkowanej 24 lutego 2022 r. podjęło oddolne działania na rzecz pomocy poszkodowanym w wyniku wojny. W pierwszej części artykułu przedstawiono informacje na temat inwazji Rosji na Ukrainę. Następnie dokonano przeglądu faktów dotyczących miasta i gminy Szczytno. W dalszej kolejności zaprezentowano przykłady wsparcia płynącego z miasta i gminy do obywateli Ukrainy. Na koniec przedstawiono podsumowanie ukazanych informacji. Artykuł został dodatkowo opatrzony niniejszym streszczeniem, bibliografią i słowami kluczowymi.

Słowa kluczowe: polskie wsparcie; Ukraina; wojna; agresja.

Introduction

The Russian Federation annexed the Crimean peninsula in 2014, thereby violating the territorial and legal order established after the Second World War. Moscow provoked wars in eastern Ukraine and created separatist republics, the Donetsk and Lugansk, contrary to the Minsk agreements.² Taking advantage of the lack of strategy in the European Union's actions, Russia implemented a new geopolitical offensive to revise the borders in post-Soviet territory. Subsequently, Moscow proclaimed its right to the non-EU and non-NATO parts of Eastern Europe, in which Ukraine takes a central place³. In such circumstances, the chosen strategy for

---

¹ **Daszewska Anna**, research associate, Doctor of sociology Instytut Nauk Politycznych University of Warmia and Mazury in Olsztyn.

² A. Rogozińska, Identyfikacja uwarunkowań konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa, *ŚPP* 1(6), 2022, p. 177, pp. 117–133.

³ W. Kopijka, G. Perepelycia, *Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainie – skutki polityczne, prawne i gospodarcze*, Studia Ukraińskie, Politeja, 2, 2015, Vol. 34, No. 1, pp. 248.

Ukraine was to preserve national unity, obtain international support and maintain the independence of the country. The Russian Federation began to make further demands on Ukraine, the United States and NATO regarding security issues and the preservation of spheres of influence⁴. Some of the claims referred to the removal of NATO troops from countries adopted after 1997⁵. The Ukrainian authorities started preparations for the war, still hoping that this scenario would not be confirmed⁶.

Russia's aggression against Ukraine began on 24th February 2022. Many countries, including the US, Poland, the Baltic States and the UK formed a coalition condemning the war. The President of the European Commission, Ursula von der Leyen, immediately announced the implementation of sanctions against the aggressor. Russian actions were not opposed by China, which regarded the attack on Ukraine as a *special operation* and called on the West to exercise restraint and not to inflame tensions⁷. Russia has been isolated from the international arena since then⁸. It has invaded a highly motivated opponent, who also has powerful allies in the West⁹. Ukraine can rely on cooperation and arms supplies from Western countries¹⁰.

After the outbreak of the war, Poland has become the main logistical base for the delivery of weapons and humanitarian aid. The Polish authorities continued to seek support for Ukraine. On 25th February 2022, Poland was one of the first to take the decision to close the air space to Russian aircraft and to support Ukraine's application to join the European Union. In addition, Prime Minister Morawiecki and Deputy Prime Minister Kaczyński, together with the Prime Ministers of the Czech Republic and Slovenia, visited Kiev on 15th March 2022 as a gesture of solidarity. The delegation called for more active support for Ukraine from the European Union and NATO. Poland was among the countries which advocated tough sanctions against Russia, including the exclusion of Russian banks from the SWIFT system.¹¹

---

⁴ P. Bajor, *Ukraina w obliczu rosyjskiej Agresji – polityka i strategia*, in: Artur Gruszczak (ed.), *The war must go on. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo „Księgarnia Akademicka”, Kraków, 2023, pp. 66.

⁵ P. Grzybek, A. Bieńczyk-Missala, R. Kupiecki, M. Madej, *Agresja Rosji na Ukrainę – pierwsze dwa tygodnie wojny. Raport specjalny*, Rocznik Strategiczny, 2021/2022, pp. 62.

⁶ P. Bajor, *Ukraina w obliczu rosyjskiej Agresji – polityka i strategia*, in: Artur Gruszczak (ed.), *The war must go on. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo „Księgarnia Akademicka”, Kraków, 2023, pp. 66.

⁷ M. Drabczuk, *Inwazja Rosji na Ukrainę*, Instytut Europy Środkowej, 2022, Vol. 530, No. 42, p. 1.

⁸ R. Kuźniar, *Agresja Rosji na Ukrainę*, Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności, Vol. XIV, No. 603, pp. 1–2.

⁹ D. Kasprzycki, *Konflikt zbrojny na Ukrainie w kontekście rosyjskiej koncepcji wojny nowej generacji*, Rocznik bezpieczeństwa narodowego, 2022, Vol. 16, No. 1, p. 104.

¹⁰ R. Kuźniar, *Agresja Rosji na Ukrainę*, Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności, Vol. XIV, No. 603, pp. 1–2.

¹¹ Gazeta Prawna, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8713483,pomoc-dla-ukrainy-wojna-w-ukrainie-polacy-sondaz.html> [access: 21.05.2023].

On 28 February 2022, the Polish government adopted a resolution on providing Ukraine with portable anti-aircraft missile sets Piorun, ammunition and weapons¹². Spare parts and components for energy infrastructure, transformers and generators, infantry fighting vehicles, about 300 tanks, MiG 29 aircraft, Krab and Goździk self-propelled howitzers were sent to Ukraine¹³. On 2nd March, the UN General Assembly adopted a resolution condemning Russia's invasion of Ukraine, which was signed by 143 countries, including Poland¹⁴. As of 13th April, the law on special solutions to counteract the support of aggression against Ukraine and to protect national security came into force in Poland¹⁵. On 23rd February 2023, the United Nations General Assembly adopted another resolution calling on Russia to unconditionally withdraw from the Ukrainian territory¹⁶.

Since the beginning of the war until May 2023, 11.958 million refugees crossed the Polish border. From February 2023, 1.4 million people received valid residence permits in the country¹⁷. As of 16th May, a total of 10.164 million people returned to their country¹⁸. The value of Polish support in 2022 was approximately PLN 40 billion¹⁹. The Polish society responded very quickly to Russia's aggression against Ukraine. Hence, 7 % of Poles welcomed refugees into their homes and 77 % of adults have been involved in helping Ukrainians²⁰. One of the towns which had actively helped Ukraine was Szczytno.

The examples of help provided by Szczytno

Szczytno is a town in north-eastern Poland with the population of 22.6. It was founded in the year 1359. It belongs to the warmińsko-mazurskie voivodeship. Szczytno Municipality is a rural area with 13.3 thousand inhabitants. A total of 35.9 thousand residents live in the town and the municipality²¹.

---

¹² P. Grzybek, A. Bieńczyk-Missala, R. Kupiecki, M. Madej, *Agresja Rosji na Ukrainę – pierwsze dwa tygodnie wojny. Raport specjalny*, Rocznik Strategiczny 2021/2022, pp. 62–64.

¹³ Gazeta Prawna, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8713483,pomoc-dla-ukrainy-wojna-w-ukrainie-polacy-sondaz.html> [access: 21.05.2023].

¹⁴ A. Dobrowolski, *ONZ przyjęła rezolucję o przywróceniu pokoju na Ukrainie*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8667080,onz-rezolucja-wzywajaca-do-przywrocenia-pokoju-na-ukrainie.html> [access: 22.05.2023].

¹⁵ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/szczegolne-rozwiazania-w-zakresie-przeciwdzialania-wspieraniu-agresji-19231047> [access: 20.05.2023].

¹⁶ A. Dobrowolski, *ONZ przyjęła rezolucję...* op.cit.

¹⁷ Urząd do Spraw Cudzoziemców, <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne> [access: 21.05.2023].

¹⁸ Wiktoria Podorska, *Uchodźcy z Ukrainy? Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce?*, <https://www.fxmag.pl/artikul/uchodzcy-z-ukrainy-ilu-uchodzcow-z-ukrainy-jest-w-polsce-sprawdz-najnowsze-informacje> [access: 21.05.2023].

¹⁹ Gazeta Prawna, *Pomoc dla obywateli Ukrainy* [access: 21.05.2023].

²⁰ Ł. Baszczak, A. Kielczewska, P. Kukołowicz, A. Wincewicz, R. Zyzik, *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy*, polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa, 2022, p. 4.

²¹ Gmina Szczytno w liczbach, https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Szczytno [access: 21.05.2023].

The town authorities were very quick to act on 25th February 2022 with a written statement from the Town Council on solidarity with the Ukrainian nation²². On 26th February, the Mayor organized a meeting at the City Hall to help *our neighbours from Ukraine*²³. A Facebook page, *Szczytno is Helping Ukraine*, has become the town's official information page. The group has currently got 2.6 thousand members. It contained information about the number of people arriving from Ukraine in Szczytno, their needs, work possibilities and possible tasks for Polish volunteers²⁴. On 26th February, the Town Hall created a special questionnaire where people could declare their forms of help²⁵. On 27th February, collection centres were announced. Residents and institutions of the town and municipality joined the action²⁶. The Head of the Szczytno Municipality instructed inhabitants and school headmasters to collect products for Ukraine in 26 villages²⁷. Afterwards, the town provided a link to make donations for Ukraine²⁸. On 1st March the town authorities officially offered assistance to those Polish families who welcomed Ukrainians into their homes²⁹.

On 4th March 2022 the town's kindergartens and schools initiated a collection of products for Ukraine on their premises. On 6th March, an event *Szczytno for Ukraine* was organised in the town centre. The collection of necessary products and supplies was held and a fund rise of PLN 14 550.52³⁰. A music band Hunter from Szczytno performed a manifesto against the war³¹. On 8th March, the Public Library created a support club where Ukrainians could obtain necessary information, receive support and learn Polish free of charge³². On 9 March, Ukrainian-to-Polish translation assistance was implemented, and on 10th March Ukrainian children were invited to

---

²² Rada Miejska w Szczytnie, *Stanowisko rady miejskiej w Szczytnie w sprawie solidarności z narodem ukraińskim*, <https://bip.um.szczytno.pl/rada/uchwaly/2022/230/1145> [access: 22.05.2023].

²³ Miasto Szczytno, *Pomoc dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19789,Wsparcie-dla-Ukrainy.html>, [access: 22.05.2023].

²⁴ Oficjalna strona Szczytno na Facebook, *Szczytno Pomaga Ukrainie*, <https://www.facebook.com/groups/680207989684597> [access: 22.05.2023].

²⁵ Miasto Szczytno, *Ankieta dotycząca wsparcia uchodźców z Ukrainy*, https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfQ9vZBquxKts-dhklQXaZQrsK_zqBr4qsKjq9ZI8awXRW7BQ/viewform?fbclid=wAR1cO1lfl3fxlghpBeqYly-5lvhjV5jlC7r4mrX7UlaeoW5xNXsZ6m5r03c [access: 23.05.2023].

²⁶ Miasto Szczytno, *Miejsca zbiórki na terenie Miasta Szczytno*, <https://m.powiatszczycienski.pl/2022/02/orig/kopia-szczytno-z-pomoca-dla-ukrainy-3-47985.png> [access: 23.05.2023].

²⁷ Gmina Szczytno, <https://ug.szczytno.pl/> [access: 7.05.2023].

²⁸ Miasto Szczytno, *Link do zbiórki*, <https://szczytnodlaurainy.pl/> [access: 7.05.2023].

²⁹ Miasto Szczytno, *Poinformuj o przyjęciu uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19844,Prosimy-o-informacje-o-przyjetych-pod-swoj-dach-osobach-z-Ukrainy.html> [access: 21.05.2023].

³⁰ Miasto Szczytno, *Pomoc dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19907,Szczytno-dla-Ukrainy.html> [access: 8.05.2023].

³¹ Hunter, <https://www.huntersoulmetal.pl/> [access: 23.05.2023].

³² Miasto Szczytno, *Pomoc dla Uchodźców w Miejskiej bibliotece Publicznej*, <https://miastoszczytno.pl/19922,Pomoc-dla-Uchodzcow-w-Miejskiej-Bibliotece-Publicznej-w-Szczytnie.html> [access: 18.05.2023].

participate in free football trainings³³. Subsequently, on 14th March, Ukrainian citizens got the opportunity to be issued with an identification number³⁴. On 15th March a reception point for Ukrainians was established³⁵ as well as free of charge, 24-hour National Health Fund helpline³⁶.

The collection of articles for Ukraine was so huge that on 21st March 2022 it was moved from the garage hall of a private company to the Water Base of the Sports Centre in Szczytno³⁷. Seven transports with donations for Ukraine were set out from the town by volunteers. The deliveries of goods were organised on: 2nd March (with the products to the border with Ukraine), 10th March (donations for the Tarnopol hospital), 18th March (donations for Lviv), 16th April (medical donations for the Lviv hospital), 9th May (donations for the temporary home in Lviv), 22nd May (medical donations for Lviv), 13th August (donations for children from Czernihiv)³⁸.

On 21st March 2022, a two-hour family day-care centre was launched in a restaurant in Szczytno³⁹. On 26th and 27th March, a *Weekend for Ukraine* event was organised, during which employees of the Social Insurance Institution helped all those interested in setting up a profile to submit an application for the 500+ child benefit⁴⁰. On 6th April the band Hunter published their song *When I die...* in the Ukrainian version (*Колу вмираю...*) on youtube and has started a campaign throughout Poland entitled *Stop the War*⁴¹.

On 23rd April 2022 Easter feast was organised for Ukrainians at the Community Centre in Szczytno⁴². The following day, a judicial portal for those fleeing Ukraine was launched⁴³ as well as the Regional Consultation Point for Refugees from Ukraine⁴⁴. On

---

³³ Miasto Szczytno, *Darmowy cykl treningów dla miłośników piłki nożnej z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19951,Darmowy-cykl-treningow-dla-milosnikow-pilki-noznej-z-Ukrainy.html> [access: 15.05.2023].

³⁴ Miasto Szczytno, *Nadanie numeru PESEL dla uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20012,Nadanie-numeru-PESEL-dla-uchodzcow-z-Ukrainy.html> [access: 15.05.2023].

³⁵ Miasto Szczytno, *Punkt recepcyjny dla Uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20023,Punkt-Recepcyjny-dla-Uchodzcow-z-Ukrainy.html> [access: 13.05.2023].

³⁶ Miasto Szczytno, *Bezplatna i całodobowa infolinia NFZ*, <https://miastoszczytno.pl/20022,Bezplatna-i-calodobowa-infolinia-NFZ.html> [access: 14.05.2023].

³⁷ Miasto Szczytno, *Zbiórka artykułów dla obywateli Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20073,Zbiorka-artykulow-dla-obywateli-Ukrainy.html> [access: 10.05.2023].

³⁸ Oficjalna strona Szczytno na Facebook, *Szczytno Pomaga Ukrainie*, op. cit.

³⁹ Miasto Szczytno, *Rodzinna świetlica*, <https://miastoszczytno.pl/20078,Rodzinna-swietlica.html> [access: 13.05.2023].

⁴⁰ Miasto Szczytno, *Akcja Weekend dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20169,Akcja-quotWeekend-dla-Ukrainyquot.html> [access: 12.05.2023].

⁴¹ Hunter, *Колу вмираю...*, <https://www.youtube.com/watch?v=Q89myJ7OXBQ> [access: 21.05.2023].

⁴² Miasto Szczytno, *Święcenie pokarmów wielkanocnych dla obywateli Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20383,Swiecenie-pokarmow-wielkanocnych-dla-obywateli-Ukrainy.html> [access: 11.05.2023].

⁴³ Miasto Szczytno, *Portal prawny dla osób uciekających z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20421,Portal-prawny-dla-osob-uciekajacych-z-Ukrainy.html> [access: 11.05.2023].

⁴⁴ Miasto Szczytno, *Powiatowy Punkt Konsultacyjny dla Ukraińców w Szczytnie*, <https://miastoszczytno.pl/20482,Powiatowy-Punkt-Konsultacyjny-dla-Ukraincow-w-Szczytnie.html> [access: 10.05.2023].

16th August, an open-air cinema was organised for Ukrainians⁴⁵, and on 21st August the Baptist Church in Szczytno initiated a celebration of Ukrainian Independence Day entitled *the Heart for Ukraine*⁴⁶. On 25th August, the Guild of Craftsmen and Entrepreneurs, together with the Bank, organised a concert entitled *Crafts for Ukraine*, which was enhanced by attractions for children⁴⁷.

Conclusion

The case study of one town and municipality, Szczytno, has shown how intensively and spontaneously the Polish authorities and inhabitants took measures to help Ukraine during the war started by the Russian Federation. The Polish citizens have demonstrated their solidarity with Ukraine by the willingness to help. Events and donations were organised on the spur of Polish hearts, often without ready-made laws and regulations. Local people invited Ukrainians into their homes, offering them everything which was needed at the time. The Polish society, in cooperation with the authorities, organised collections, aid centres, meeting places, activities for children and cultural events. At present, people from Ukraine who live in the town and municipality of Szczytno are safe, have jobs, places to live, their children have access to public education, information, health and social benefits. The inhabitants of the town and municipality of Szczytno, like the citizens of Poland, believe that the war will end in favour of the defending Ukraine and there will be an end to the nightmare of this nation.

References

Bajor P., *Ukraina w obliczu rosyjskiej Agresji – polityka i strategia*, in: Artur Gruszcak (ed.), *The war must go on. Dynamika wojny w Ukrainie i jej reperkusje dla bezpieczeństwa Polski*, Wydawnictwo Księgarnia Akademicka, Kraków, 2023, pp. 65–74.

Baszczak Ł., Kielczewska A., Kukołowicz P., Wincewicz A., Zyzik R., *Pomoc polskiego społeczeństwa dla uchodźców z Ukrainy, polski Instytut Ekonomiczny*, Warszawa, 2022.

Dobrowolski A., *ONZ przyjęła rezolucję o przywróceniu pokoju na Ukrainie*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/swiat/artykuly/8667080,onz-rezolucja-wzywajaca-do-przywrocenia-pokoju-na-ukrainie.html>.

Drabczuk M., *Inwazja Rosji na Ukrainę*, Instytut Europy Środkowej, 2022, Vol. 530, No. 42, pp. 1–2.

Gazeta Prawna, *Pomoc dla obywateli Ukrainy*, <https://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/kraj/artykuly/8713483,pomoc-dla-ukrainy-wojna-w-ukrainie-polacy-sondaz.html>.

---

⁴⁵ Miasto Szczytno, *Kino Plenerowe dla obywateli Ukrainy*, <https://m.powiatszczycki.pl/2022/08/orig/kino-dla-dzieci-z-ukrainy-5-grafika1-53254.png>

⁴⁶ Miasto Szczytno, *Serce dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/21356,quotSerce-dla-Ukrainyquot.html> [access: 9.05.2023].

⁴⁷ Miasto Szczytno, *Koncert Rzemiosło dla Ukrainy... na zakończenie wakacji!*, <https://miastoszczytno.pl/21387,Koncert-quotRzemioslo-dla-Ukrainy-na-zakonczenie-wakacjiquot.html> [access: 9.05.2023].

Gmina Szczytno w liczbach, https://www.polskawliczbach.pl/gmina_Szczytno. Gmina Szczytno, <https://ug.szczytno.pl/>.

Grzybek P., Bieńczyk-Missala A., Kupiecki R., Madej M., *Agresja Rosji na Ukrainę – pierwsze dwa tygodnie wojny. Raport specjalny*, Rocznik Strategiczny, 2021/2022, pp. 29–65.

Hunter, the soulmetal band from Szczytno, <https://www.huntersoulmetal.pl/>. Hunter, *Колу вмираю...*, <https://www.youtube.com/watch?v=Q89myJ7OXbQ>.

Kopijka W., Perepełycia G., *Agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainie – skutki polityczne, prawne i gospodarcze*, Studia Ukraińskie, Politeja, 2, 2015, Vol. 34, No. 1, pp. 247–258.

Kuźniar R., *Agresja Rosji na Ukrainę*, Tygodnik Polskiej Akademii Umiejętności, 2022, Vol. XIV No. 603, pp. 1–2.

Miasto Szczytno, *Akcja Weekend dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20169,Akcja-quotWeekend-dla-Ukrainyquot.html>.

Miasto Szczytno, *Ankieta dotycząca wsparcia uchodźców z Ukrainy*, https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSfQ9vZBquxKts-dhklQXaZQrsK_zqBr4qsKjq9ZI8awXRW7BQ/viewform?fbclid=IwAR1cOl1fJ3fx1ghpBeqYly-5lvhjV5jLC7r4mrx7UIaew5xNXsZ6m5r03c.

Miasto Szczytno, *Bezpłatna i całodobowa infolinia NFZ*, <https://miastoszczytno.pl/20022,Bezplatna-i-calodobowa-infolinia-NFZ.html>.

Miasto Szczytno, *Darmowy cykl treningów dla miłośników piłki nożnej z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19951,Darmowy-cykl-treningow-dla-milosnikow-pilki-noznej-z-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Informacje dotyczące wsparcia obywateli Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19835,Informacje-dotyczace-wsparcia-obywateli-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Kino Plenerowe dla obywateli Ukrainy*, <https://m.powiatzczycienski.pl/2022/08/orig/kino-dla-dzieci-z-ukrainy-5-grafika1-53254.png>.

Miasto Szczytno, *Klub Wsparcia Uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20695,Klub-Wsparcia-Uchodzcow-z-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Koncert Rzemiosła dla Ukrainy... na zakończenie wakacji!*, <https://miastoszczytno.pl/21387,Koncert-quotRzemioslo-dla-Ukrainy-na-zakonczenie-wakacijquot.html>.

Miasto Szczytno, *Link do zbiórki*, <https://szczytnodlaukrainy.pl/>.

Miasto Szczytno, *Lista potrzebnych produktów i środków*, <https://miastoszczytno.pl/19798,Lista-potrzebnych-produktow-i-srodkow.html>.

Miasto Szczytno, *Miejsca zbiórki na terenie Miasta Szczytno*, <https://m.powiatzczycienski.pl/2022/02/orig/kopia-szczytno-z-pomoca-dla-ukrainy-3-47985.png>.

Miasto Szczytno, *Nadanie numeru PESEL dla uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20012,Nadanie-numeru-PESEL-dla-uchodzcow-z-Ukrainy>.

Miasto Szczytno, *Poinformuj o przyjęciu uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19844,Prosimy-o-informacje-o-przyjetych-pod-swoj-dach-osobach-z-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Pomoc dla Uchodźców w Miejskiej Bibliotece Publicznej*, <https://miastoszczytno.pl/19922,Pomoc-dla-Uchodzcow-w-Miejskiej-Bibliotece-Publicznej-w-Szczytnie.html>.

Miasto Szczytno, *Pomoc dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19789,Wsparcie-dla-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Pomoc w doraźnym tłumaczeniu z języka ukraińskiego na język polski*, <https://miastoszczytno.pl/19943,Pomocy-w-doraznym-tlumaczeniu-z-jezyka-ukrainskiego-na-jezyk-polski.html>.

Miasto Szczytno, *Portal prawny dla osób uciekających z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20421,Portal-prawny-dla-osob-uciekajacych-z-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, Powiatowy Punkt Konsultacyjny dla Ukraińców w Szczytnie, <https://miastoszczytno.pl/20482,Powiatowy-Punkt-Konsultacyjny-dla-Ukraincow-w-Szczytnie.html>.

Miasto Szczytno, *Punkt recepcyjny dla Uchodźców z Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20023,Punkt-Recepcyjny-dla-Uchodzcow-z-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Punkty zbiórek organizowane przez miejskie szkoły i przedszkola*, <https://miastoszczytno.pl/19885,Punkty-zbiorek-organizowane-przez-miejskie-szkoly-i-przedszkola.html>.

Miasto Szczytno, *Rodzinna świetlica*, <https://miastoszczytno.pl/20078,Rodzinna-swietlica.html>.

Miasto Szczytno, *Serce dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/21356,quotSerce-dla-Ukrainyquot.html>.

Miasto Szczytno, *Szczytno dla Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/19907,Szczytno-dla-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Świecenie pokarmów wielkanocnych dla obywateli Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20383,Swiecenie-pokarmow-wielkanocnych-dla-obywateli-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Zbiórka artykułów dla obywateli Ukrainy*, <https://miastoszczytno.pl/20073,Zbiorka-artikulow-dla-obywateli-Ukrainy.html>.

Miasto Szczytno, *Zbiórka środków dla Ukrainy*, <https://szczytnodlaukrainy.pl/>.

Miejska Biblioteka Publiczna w Szczytnie, <https://mbp.miastoszczytno.pl/>.

Oficjalna strona Szczyt na Facebook, *Szczytno Pomaga Ukrainie*, <https://www.facebook.com/groups/680207989684597>.

Podorska W., *Uchodźcy z Ukrainy? Ilu uchodźców z Ukrainy jest w Polsce?*, <https://www.fxmag.pl/artykul/uchodzczy-z-ukrainy-ilu-uchodzcow-z-ukrainy-jest-w-polsce-sprawdz-najnowsze-informacje>.

Rada Miejska w Szczytnie, *Stanowisko rady miejskiej w Szczytnie w sprawie solidarności z narodem ukraińskim*, <https://bip.um.szczytno.pl/rada/uchwaly/2022/230/1145>.

Rogozińska A., *Identyfikacja uwarunkowań konfliktu rosyjsko-ukraińskiego w międzynarodowym środowisku bezpieczeństwa*, *ŚPP 2022* vol. 1 no. 6, pp. 117-133.

Szczytno w liczbach, <https://www.polskawliczbach.pl/Szczytno>.

Urząd do Spraw Cudzoziemców, <https://www.gov.pl/web/udsc/obywatele-ukrainy-w-polsce--aktualne-dane-migracyjne>.

Ustawa z dnia 13 kwietnia 2022 r. o szczególnych rozwiązaniach w zakresie przeciwdziałania wspieraniu agresji na Ukrainę oraz służących ochronie bezpieczeństwa narodowego, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/szczegolne-rozwiazania-w-zakresie-przeciwdzialania-wspieraniu-agresji-19231047>.

SCENARIOS FOR RESOLVING THE ISSUE OF “PRIDNESTROVIAN MOLDAVIAN REPUBLIC”

Abstract. The issue of the unrecognized “Pridnestrovian Moldavian Republic” quasi-state entity remains relevant not only for Moldova, but also for the entire region. “Pridnestrovian Moldavian Republic” is, in fact, an instrument of Russian influence and source of destabilization in the region. In the article will be analyzed possible scenarios for solving the issue of “Pridnestrovian Moldavian Republic”

Key words: PMR; Transnistria; Russia; quasi-state entity.

СЦЕНАРІЇ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМИ “ПРИДНІСТРОВСЬКОЇ МОЛДАВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ”

Анотація. Проблема невизнаного квазідержавного утворення – “Придністровської Молдавської Республіки” залишається актуальною не тільки для Молдови, але й для всього регіону. “Придністровська Молдавська Республіка” є, фактично, інструментом впливу Росії та джерелом дестабілізації у регіоні. У статті розглянуті можливі сценаріїв вирішення проблеми “Придністровської Молдавської Республіки”.

Ключові слова: ПМР; Росія; квазідержавне утворення.

Introduction

“Pridnestrovian Moldavian Republic” (“PMR”), which is not recognized by any of the UN member state, is Russian-backed separatist quasi-state entity. Officially territory of “PMR” belongs to Moldova. The “independence” of the “PMR” from Moldova was proclaimed on August 25, 1991, active hostilities began between Russians with separatists and Moldovan armed forces. In 1992 the ceasefire was announced and Joint Control Commission was created.

Joint Control Commission is trilateral peacekeeping structure from Moldova, “PMR” and Russia, tasked with monitoring the ceasefire and separating the belligerents². Though, in fact, it’s Russian instrument of influence and control due to the presence of Russian soldiers in the region.

The premise for “PMR” creation is a complex of historical, ethnopolitical, economic and geopolitical reasons. First the USSR, and later Russia, in fact, set premises and then created “PMR”. USSR promoted the settlement of Transnistria by ethnic Russians, making Moldovan population minority. Transnistrian party elite consisted of Russians and russified Ukrainians with no connection to Moldova, but connection with “center” in Moscow. Manufactures and facilities were under the

---

¹ Iliuk Kateryna, student of Jagiellonian University, E-mail: katerina_ilyuk@ukr.net

² Containing The Armed Conflict In Moldova (Transnistria). Better Evidence Project

control of USSR due to incomplete production cycle. Demarcation on linguistic ground was promoted – Russian was the second official language of Moldavian SSR, it was considered “prestigious”.

With no doubt, such entities are complex issue that is destabilizing parent-states and regions. There are different scenarios and approaches of dealing with this issue.

Full reintegration to parent-state

This scenario is the most acceptable and desirable for parent-state. It corresponds to the principle of preserving the state’s territorial integrity, specified in paragraph 4 of Article 2 of the UN Charter³. Parent-state can reintegrate the quasi-state entity in two ways: by military approach if it has a strong army or peacefully if it has effective economic system⁴. Though completely peaceful approach for entity’s reintegration is impossible in case of post-Soviet space.

Parent-state can reintegrate such entity if it has a strong army while entity doesn’t. If there is a state that supports such an entity, or if parent-state has a weak army, the reintegration can be still done with support of an international alliance or military bloc.

Peaceful approach should include force factors as an element of resistance to enemy forces and propaganda, because, as we can see from the example of the “PMR”, better socio-economic situation in Moldova or lower standard of living in “PMR” doesn’t encourage population to reunification due to militarization and marginalization of society under the influence of Russia. “PMR” wasn’t able to build effective state mechanisms and institutions even with Russian support, which makes reintegration easier.

Important factor in both military and the peaceful approach is the support of international community, not only military or political, but also economic, which includes economic sanctions against the entity and the third power that supports it - so-called patron state, which in case of “PMR” is Russia. Economic sanctions are tool for influencing the morale of the population and are important because they deplete the so-called “reserve of strength” of the entity and patron-state.

Diplomatic factor is important, because conflicts regarding such entities in the post-Soviet space are necessarily accompanied by propaganda aimed at misleading the international community about the nature of the conflict. Conflicts with the participation of a third power, in particular Russia, are often tried to be covered as a “civil war” or “people’s expression of will”.

The most appropriate in acceleration of entity’s reintegration is simultaneous use of both military and peaceful approaches.

---

³ Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice // United Nations treaty collection. San Francisco, 1945.

⁴ Kolsto P. The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States // Journal of Peace Research. 2006. No. 6 (Vol. 43). P. 723–740.

Reintegration to parent-state by federalization

Such scenario is desirable for patron-states, in case of “PMR” – for Russia, which uses such entities for influencing parent-state, its foreign policy and economic courses, using the entity as a “time bomb” and threatening to escalate the conflict at any moment.

Presence of such former entity in parent-state on federalization basis creates instability of the security system of the entire region. The more power given to separatist formations, the higher the chances of their further separation or their use by third forces to the detriment of the parent-state.

However, in case if influence of the third power on the region or on the parent-state is minimized, former entity may gradually lose its importance and preferences, which will lead to full reintegration into the parent-state. Unfortunately, given the current geopolitical situation, such a scenario seems impossible, because Russia, in case of achieving the federalization of Moldova, will not lose control over “PMR” as long as it is capable of doing so.

In case of federalization, Russia will spread its influence, through economic, political and military pressure, on the rest of Moldova, igniting a civil war or simply turning Moldova into its satellite. Moreover, Russia will always be able to launch a full-scale invasion of Moldova, explaining it by protecting “Russian-speaking” or “discriminated” autonomous regions, using separatist territories with a population loyal to Moscow as a springboard for further attacks on neighboring countries.

Such scenario is unacceptable for parent-state because such entity after regaining its strength at the expense of parent-state will separate again, renewing its status of quasi-state entity. Other regions of parent-state, in which ethnic or religious minorities live, may begin to seek autonomy. The presence of such autonomous regions increases the risk of intervention by a foreign state⁵.

In the case of “PMR”, the advancement of federalization scenario is hampered by political will of Moldova. President of Moldova Maya Sandu demanded the withdrawal of Russian military units from “PMR” territory. Russia is unable to fully leverage military threat from “PMR” due to its economic and military losses in Russian-Ukrainian war, while “PMR” separatists are unable to advance federalization due to their lack of power.

Also “elites” of “PMR” are unwilling to lose their power and authority by joining Moldova even in case of federalization. Population of “PMR”, due to Russian propaganda, often perceive European states, including Moldova, as “fascists” and “predatory capitalists”.

Integration to non-parent-state

In the case of the “PMR”, such non-parent-state is naturally Russia, which is its patron-state. Russia was unwilling to do so because of possible multiple losses in

---

⁵ Belitser N. Transnistrian Conflict: State of Affairs and Prospects of Settlement // Frozen Conflicts” in Europe: Searching for Pragmatic Solutions and Promoting Reconciliation. Bled, Slovenia. 1 September 2012.

past. Nowadays Russia is unable to do so because of losses in Russian-Ukrainian war. Important factor is that “PMR” is not bordering with Russia.

Integration of “PMR” to Ukraine is impossible, considering that Ukraine never articulated such goal or taken integration measures, as it is completely contrary to the geopolitical interests of Ukraine and its foreign policy. Integration to Romania is impossible due to Romanian efforts to deepen European integration processes, absence of such claims and not corresponding with Romanian geopolitical interests.

Recognition of entity’s independency by the majority of countries

This is the target of quasi-state entities and the least likely scenario.

For international community it is not beneficial to recognize such entities because recognition of one of them will lead to a regression in the negotiation processes regarding other entities not only in particular region, but in the whole world, because of a creation of corresponding precedent. Parent-states of such entities and their allies, as can be seen from practice, do not recognize similar entities even on other continents. They are usually recognized by the same quasi-state entities, the patron-countries of these entities and their satellites, which are often pariah states. Recognition of such entities leads to tensions in countries with regions inhabited by ethnic or religious minorities due to fear of separatist movements rise.

An example of partial recognition of such entity is the Republic of Kosovo, which led to negative consequences, in particular, to greater intransigence of “PMR”, which, in the presence of such a precedent, hoped that a similar scenario is possible for “PMR”.

Rules which influence the gaining of recognition⁶:

1. Negative “rule of deferral of recognition” – if entity did not receive recognition during first years of existence, the recognition probability decreases, chances of maintaining the status-quo or solving the issue by the parent-state through military approach increase; In case of “PMR”, according to this rules, probability of recognition is extremely low.

2. Positive “victim recognition rule” – entities that are recognized by international community as victims of parent-state aggression have more chances of recognition; due to this fact Russia conducts propaganda regarding “discrimination” of Russian-speaking population in the parent-state and tries to present entities as victims of aggression.

3. Negative “rule of non-recognition of a criminal” – entities that are actual or potential centers of transnational crime and terrorism have lower chances of recognition. Such entities increase the chances of recognition if they eliminate criminal groups on their territory and build strong state structures³. Since “PMR” hasn’t built effective state structures and, as any Russian-backed entity, is a hub that spreads instability and threat, recognition possibility is also very low.

---

⁶ Добронравин Н. А. Непризнанные государства в “серой зоне” мировой политики: основы выживания и правила суверенизации. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2011. P. 51–54.

³ Kolsto P. The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States // Journal of Peace Research. 2006. No. 6 (Vol. 43). P. 723–740.

Conclusions

The most likely scenario for “PMR” nowadays is full reintegration into Moldova as ordinary territories without any additional preferences. For that, combination of military and peaceful approaches must be taken. Russia, which, de-facto, created and is maintaining this entity, is losing its economic, diplomatic and military power due to Russian-Ukrainian war, while international community isn’t so prone to ignore Russian illegal actions as before.

Integration to Ukraine or Romania is impossible due to lack of appropriate desire from Ukraine and Moldova. Integration to Russia is also impossible, given that Russia isn’t bordering PMR and is under political and economic pressure from international community, military capabilities of Russia is decreased due to Russian-Ukrainian war.

The unification of “PMR” with Moldova on federalization basis isn’t possible given the Moldovan political will and the reluctance of European countries to allow Russia to extend its influence in the region.

Recognition of “PMR” by the world community is impossible, which is proven by the fact that since 1991 no UN member-state recognized entity’s independence.

Since the existence of such entities poses a threat to the region and the whole world, and all other scenarios of resolving the conflict are unacceptable or impossible, the international community and Moldova will act to fully reintegrate "PMR" into Moldova.

Sources

Добронравин Н. А. Непризнанные государства в “серой зоне” мировой политики: основы выживания и правила суверенизации. СПб: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2011. P. 51–54.

URL: https://eusp.org/sites/default/files/archive/centres/M-center/preprint_Dobronravinn.pdf

Belitser N. Transnistrian Conflict: State of Affairs and Prospects of Settlement // Frozen Conflicts” in Europe: Searching for Pragmatic Solutions and Promoting Reconciliation. Bled, Slovenia. 1 September 2012.

URL: <https://www.blackseanews.net/en/read/55025>

Kolsto P. The Sustainability and Future of Unrecognized Quasi-States // Journal of Peace Research. 2006. No. 6 (Vol. 43). P. 723–740.

URL: <https://atusyd.dk/sites/default/files/aktiviteter/kolstoe.pdf>

Charter of the United Nations and Statute of the International Court of Justice // United Nations treaty collection. San Francisco, 1945.

URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf>

Containing The Armed Conflict In Moldova (Transnistria) Better Evidence Project

URL: <https://bep.carterschool.gmu.edu/containing-the-armed-conflict-in-moldova-transnistria/>

KYIV – WARSAW – LONDON TRIPARTITE ALLIANCE AS A RESPONSE TO SECURITY THREATS

Abstract. The article focuses on the announced tripartite alliance of Ukraine, Poland and Great Britain. Prospective directions of cooperation according to the Agreement of the alliance of the three countries have been outlined, namely: support of the Crimean platform, collaboration in the field of cyber and energy security, strengthening of strategic ties in general, solving issues of security, military cooperation and mutual assistance. The key motives for the cooperation of the member states of the format for the benefit of their common interests have been analysed. Based on the analysis, it has been found that the member states of the tripartite alliance provide Ukraine with the largest amounts of aid, the level of political contacts at the highest level is consistently high, and in addition, London and Warsaw are advocates of a strict sanction regime. Experts' recommendations on strengthening the effective development of the alliance such as the initiation and development of an expert and political discussion on the goals and priorities of the participating states, which may differ depending on the degree of geopolitical ambitions of the partner states; identifying common denominators and focusing the main attention of the alliance on them; formation of the "Road Map" for the development of the "triangle" due to the significance of its potential, have been highlighted. The "Victory Formula" for Ukraine, which consists of five steps within the framework of participation in the "Trilateral initiative: rekindling relations between Britain, Poland and Ukraine" project has been presented. It has been summarized that the Great Britain-Poland-Ukraine tripartite alliance closely correlates with the "Grand Strategy of Small Alliances" in line with the "New Strategy of Ukraine's Foreign Policy", demonstrates the intensification of cooperation in the face of a full-scale Russian invasion of Ukraine, meets current challenges, calibrates goals and plans for their implementation according to the existing international situation.

Key words: tripartite alliance; full-scale Russian invasion of Ukraine; "Grand Strategy of Small Alliances"; security.

ТРИСТОРОННІЙ АЛЬЯНС КИЇВ – ВАРШАВА – ЛОНДОН ЯК ВІДПОВІДЬ НА БЕЗПЕКОВІ ЗАГРОЗИ

Анотація. У статті зосереджено увагу на анонсованому тристоронньому альянсі України, Польщі та Великої Британії. Окреслено перспективні напрями співпраці відповідно до Угоди альянсу трьох країн, а саме: підтримка Кримської

---

¹ **Ivasechko Olha**, канд. політ. наук, доц., Національний університет "Львівська політехніка".

² **Tsebenko Oleh**, доц. кафедри політології та міжнародних відносин, Національний університет "Львівська політехніка".

³ **Zdoroveha Mariana**, канд. політ. наук, доц., Національний університет "Львівська політехніка".

платформи, співпраця у галузі кібер- та енергетичної безпеки, зміцнення стратегічних зв'язків загалом, вирішення питань безпеки, військової співпраці та взаємодопомоги. Проаналізовано ключові мотиви співпраці держав-учасниць формату на користь їхніх спільних інтересів. На основі аналізу встановлено, що держави-учасниці тристороннього альянсу надають Україні найбільші обсяги допомоги, рівень політичних контактів найвищого рівня є стабільно високим, а на додачу Лондон та Варшава є адвокатами суворого санкційного режиму. Висвітлено рекомендації експертів щодо посилення ефективного розвитку альянсу, як-от: започаткувати та розвивати експертну та політичну дискусію щодо цілей та пріоритетів держав-учасниць, які можуть диференціюватися залежно від ступеня геополітичних амбіцій держав-партнерів; виявити спільні знаменники і саме на них сконцентрувати основну увагу альянсу; потенціал “трикутника” залишається істотним та потребує формування “Дорожньої карти” для його розвитку. Презентовано “Формулу перемоги” для України, яка складається з п'яти кроків у межах участі в проєкті “Тристороння ініціатива: відновлення відносин між Британією, Польщею та Україною”. Резюмовано, що тристоронній альянс Велика Британія – Польща – Україна тісно корелює з “Великою стратегією малих альянсів” згідно із “Новою Стратегією зовнішньополітичної діяльності України”, демонструє активізацію співпраці в умовах повномасштабного вторгнення росії в Україну, відповідає поточним викликам, калібрує цілі та плани щодо їх імплементації відповідно до наявної міжнародної ситуації.

Ключові слова: тристоронній альянс; повномасштабне вторгнення росії в Україну; “Велика стратегія малих альянсів”; безпека.

Since 2021, Ukraine develops active cooperation in the format of “small alliances” in accordance with the Foreign Policy Strategy. Such “alliances” do not contradict Ukraine’s aspirations to join NATO or the EU, but are only an added value of Kyiv’s efforts to create a coalition of like-minded countries that share a similar perception of threats and have a common vision of the future.

Russia’s invasion of Ukraine on February 24, 2022 took on an international character, dividing countries in general by the criterion of providing aid and implementing security guarantees in the region into leaders, those who are neutral, and those who do not support Kyiv in the fight against the aggressor. The realities show that Ukraine is supported by a number of countries, among which, in addition to the USA, the leaders are Great Britain, as well as Poland, especially in the context of providing military aid and striving for security implementation.

In this context, the security dimension of cooperation between Ukraine, Great Britain and Poland deserves special attention, namely the agreement of February 17, 2022 between London, Kyiv and Warsaw – the British-Polish-Ukrainian trilateral pact to strengthen strategic cooperation between the three countries. Prospective directions of cooperation according to the agreement of the alliance of the three countries are such as: support of the Crimean platform, collaboration in the field of

cyber and energy security, strengthening of strategic ties in general. Meanwhile, it is envisaged to resolve the issues of security, military cooperation and mutual aid. However, the key goal of creating a tripartite agreement is countering Russian aggression.

At the same time, this new format of London – Warsaw – Kyiv cooperation is quite controversial both in scientific and expert circles, because it was initially perceived as an alternative to NATO. Here, in our opinion, it is appropriate to represent the vision of the modern Ukrainian scholar Professor Hryhorii Perepelytsa regarding the relevance of creating small defence alliances. The scholar points out that this corresponds to the features of the latest multipolar security system, and security tools, including NATO, are becoming less and less effective, and they are being replaced by small alliances⁴. It is noteworthy that in line with the data of the sociological centre “Rating”, 61 % of Ukrainians support the idea of creating a British – Polish – Ukrainian alliance. Also, the focus of attention is the fact that according to the survey presented by the Foreign Policy Council “Ukrainian Prism” in partnership with the representatives of the Friedrich Ebert Foundation, 25 % of Ukrainians are aware of this format of cooperation⁵. However, Ukrainian Foreign Minister Dmytro Kuleba noted that the British-Polish-Ukrainian triangle will not be a military alliance as such, but only a tripartite platform for cooperation. There are already similar ones, for example, the Lithuanian-Polish-Ukrainian triangle, the Turkish-Ukrainian quadriga, the Trio of the Georgian-Moldovan-Ukrainian association⁶.

The chief ambassador of Ukraine, Dmytro Kuleba, cited London and Warsaw’s concerns about the security situation in Ukraine and their willingness to support Kyiv to the extent of their capabilities and geopolitical goals as the motive for its creation. At the same time, according to the minister, the stated motive is fully in line with Ukraine’s foreign development strategy, particularly in its desire to join NATO, the EU, and the Three Seas initiative. The formation of such “mini-formats” does not contradict these aspirations. He described the tri-nation alliance as a “mini-alliance” to triangulate between the Atlantic Ocean, Baltic and Black seas and unite the three countries with a more realistic perspective on the threat Russia poses to Euro-Atlantic security⁷. The three countries took the opportunity to confirm that “every European state has the right to choose or change security measures, including alliance treaties, and no state can consider any part of Europe as its sphere of

---

⁴ “Маленьке НАТО” для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією (2022). <https://suspihne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>

⁵ Герасимчук, М., Драпак, М. (січень, 2023). *Велика стратегія малих альянсів України: використання потенціалу на фоні глобальних викликів*. Українська Призма, 6 с. <http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/04/%D0%92%.pdf>

⁶ “Маленьке НАТО” для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією (2022). <https://suspihne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>

⁷ Biskup, P., Rogers, G., Shelest, H. (February, 2023). *The trilateral initiative: Rekindling British, Polish and Ukrainian relations*. Council on Geostrategy. UKRAINIAN PRISM. P. 4–5.

influence⁸. This alliance is part of the strategy of small alliances as a proactive foreign policy of Ukraine, mentioned in the Strategy of Foreign Policy of Ukraine. In addition, Dmytro Kuleba emphasized that “Ukraine cannot wait for security and prosperity somewhere in the future, when it becomes a member of the EU and NATO. Therefore, in this way, today it is already trying to achieve practical strengthening, grouping friendly and close in spirit countries into small alliances⁹.”

The joint statement of the foreign ministers of Great Britain, Poland and Ukraine defines the following:

- the three countries, having a common history, values and understanding of security implementation, strive together to confront the aggressor;
- each European state has the right to determine its own ways to implement its security, which also involve new security agreements, and no state can consider another as its sphere of influence;
- the three countries intensify their cooperation with the aim of achieving stability and resilience of Ukraine, strengthening its democratic development;
- these reasons make it possible to sign a tripartite agreement on cooperation aimed at providing comprehensive support to Ukraine;
- the cooperation of the three countries, first of all, involves the support of the Crimean platform, cyber security, energy security and joint efforts to counter disinformation from the Russian Federation;
- Great Britain and Poland seek to continue to support Ukraine in the face of Russian military aggression against it, to contribute to the protection of its sovereignty and territorial integrity at the international level¹⁰.

It is also noted that, in fact, Russia’s war against Ukraine is the key reason for the creation of the tripartite cooperation alliance. The ministers also emphasized that the Tripartite Agreement demonstrates the prospect of strengthening strategic cooperation and implementing the obligations of the three countries undertaken to support Ukraine. Poland and Great Britain, united with Ukraine, will continue to provide it with assistance and support the Ukrainian people in their efforts to protect their territorial integrity within internationally recognized borders¹¹. It is also worth pointing out that during the discussions of this cooperation, the British analytical centre Council on Geostrategy represented a map of this tripartite agreement, which has the appearance of a kind of bridge.

---

⁸ Biskup, P., Rogers, G., Shelest, H. (February, 2023). *The trilateral initiative: Rekindling British, Polish and Ukrainian relations*. Council on Geostrategy. Ukrainian Prism, P. 4–5.

⁹ Герасимчук, М., Драпак, М. (січень, 2023). *Велика стратегія малих альянсів України: використання потенціалу на фоні глобальних викликів*. Українська Призма, 2 с. <http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/04/%D0%92%.pdf>

¹⁰ *United Kingdom, Poland and Ukraine foreign ministers' joint statement* (17 February, 2022). *Gov.Uk*. <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-by-the-unitedkingdompoland-and-ukraine-17-february-2022>

¹¹ Rajca, K. (2022). *Poland external relations briefing: Poland in the face of Russia's aggression against Ukraine*. *Weekly Briefing*. Vol. 48. No. 4. https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2022/08/2022er02_Poland.pdf

Warsaw's key motives for creating this alliance are mainly the following:

1) the independence of Ukraine is of decisive importance for Polish foreign and security policy;

2) Poland has long supported the pro-Western development of Ukraine, promoting the open-door policy of NATO and the EU, as well as providing international publicity to Ukraine's security issue;

3) Poland, like Britain and other countries, sends weapons to Ukraine, including modern anti-aircraft missiles, unmanned aerial vehicles (UAVs) and mortars.

However, the position of the Republic of Poland regarding the joint agreement was quite moderate. It is important to highlight that, according to the former Minister of Foreign Affairs Witold Waszczykowski, the initiative is a "journalistic exaggeration" in many aspects, and its name is "alliance". It is appropriate, in our opinion, to present the position of former minister, leader of the Polish opposition Radosław Sikorski that "providing security guarantees that cannot or should not be fulfilled is dangerous for both sides". Regarding the tripartite format of cooperation, Poland generally emphasizes cooperation in non-military spheres and is in no hurry to call it a military alliance. Besides, it is important that Poland strengthens its bilateral military relations with Britain. For example, in November 2021, both countries signed a Statement of Intent, which concerns the modernization of the Polish air defence system, and on the eve of the Russian invasion of Ukraine, on February 10, 2022, 350 British military personnel arrived in Poland¹².

According to the modern Ukrainian experts of the "New Europe" Centre Alona Hetmanchuk and Serhii Solodkyi, among the reasons for this moderate position of Poland are the following: 1) there is evidence that this alliance is not Poland's desire to leave NATO or the EU. That is precisely why Polish government officials often emphasize that the key security priority for Poland is NATO, and other formats are complementary, not alternative to the EU and NATO; 2) disagreement with the interpretation of this format as an alliance or a union, because such terminology is too binding in the legal sense. Therefore, Poland focuses on the format of cooperation, which is aimed at coordinating actions for the security of Ukraine; 3) at the same time, there is a misunderstanding among Poles about what exactly this format provides for Poland and how it differs from bilateral relations with Ukraine and Britain. Also, critics point to the geographical remoteness of official London, which is unlikely to contribute to the effectiveness of such a union; 4) historical factors are also indicated, for example, the unsuccessful alliance between Poland and Britain in 1939, according to which Poland did not receive adequate help from Britain¹³.

---

¹² Rajca, K. (2022). *Poland external relations briefing: Poland in the face of Russia's aggression against Ukraine*. *Weekly Briefing*. Vol. 48. No. 4. https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2022/08/2022er02_Poland.pdf

¹³ Гетьманчук, А., Солодкий, С. (2022). *Перспективні напрямки розвитку тристоронньої співпраці у форматі Україна – Велика Британія – Польща з урахуванням національних інтересів і затверджених зовнішньополітичних пріоритетів України*. К.: Центр "Нова Європа", 16 с.

Przemyslaw Biskup, James Rogers, Hanna Shelest¹⁴ outline the following points of Warsaw's interest in the alliance: firstly, how to make sure that Russia not only loses in Ukraine, but also will finally weaken, and, secondly, how to create the foundations for a new European security architecture, which includes and helps to stabilize Ukraine both economically and geopolitically; to organize and finance the reconstruction of Ukraine and, in such a way, to strengthen its approximation to the technical, legal, organizational and other standards of the EU, supporting the participation of Britain both in the economic reconstruction of Ukraine and in the security of the eastern flank.

It is appropriate to consider the following as the key motives of Great Britain for signing the tripartite alliance:

1) the desire to become the main “security creator” in the region of Central and Eastern Europe after the United States, which, in particular, is fixed in the “Global Britain” strategy;

2) military escalation in Central and Eastern Europe has a destructive effect on economic cooperation and causes instability in this region, which, in turn, upsets the balance of British economic interests. The announced alliance will contribute to the prosperity of Ukraine and regional stability;

3) common interests and long-term cooperation in the field of defence with Ukraine, which is not sure about the prospects of NATO membership;

4) “post-Brexit” Great Britain has ambitions to play a more important role in international relations and takes an active part in many areas, and especially in guaranteeing the security of the eastern part of NATO;

5) the national interests of Britain in the Black Sea¹⁵.

Regarding the British motives for signing the tripartite agreement, it should be noted that after Britain's exit from the EU, it still retained an interest in European security in general, and the Russian-Ukrainian war contributed to an even greater role for Britain in the pursuit of security in Europe. As already mentioned, British-Ukrainian security cooperation started in 2014, but it has been especially intensified with the beginning of the war in Ukraine. Since then, Ukraine and Great Britain have signed a number of documents on bilateral defence cooperation (in particular, on the training of the Armed Forces of Ukraine). In addition, Great Britain granted Ukraine a loan for the purchase and construction of warships and pledged to become Ukraine's most significant naval partner.

It is important to understand the following about these circumstances: firstly, they correspond to the security policy of Great Britain; secondly, the fact that Britain seeks the return of its former status as a superpower is also important; thirdly, it

---

¹⁴ Biskup, P., Rogers, G., Shelest, H. (February, 2023). *The trilateral initiative: Rekindling British, Polish and Ukrainian relations*. Council on Geostrategy. Ukrainian Prism. P. 7–8.

¹⁵ Bornio, J. (2022). *Delusions of a British-Polish-Ukrainian Alliance?* Eurasia Daily Monitor, Vol. 19, Iss. 20. <https://jamestown.org/program/delusions-of-a-british-polish-ukrainian-alliance>

should also be understood that Great Britain strives to secure its own geopolitical and economic interests, as well as military ones. For example, by investing in the Ukrainian defence sector and conducting joint military exercises, Britain tried to expand the presence of the British fleet in the Black Sea, which, of course, caused dissatisfaction of the Russian Federation and Britain indirectly became involved in the Russian-Ukrainian conflict.

In addition, Britain already has experience in concluding similar agreements. Earlier, in September 2021, it concluded a tripartite alliance with Australia and the United States – AUKUS, which is aimed at limiting China’s capabilities. By the way, the Ukraine-Poland-Britain alliance is often considered as the European AUKUS.

Regarding the motives of Ukraine, it is worth pointing out the following:

1) Ukraine realizes that the prospect of its membership in NATO is uncertain, or at all unlikely;

2) Ukraine pursues a policy of creation, institutionalization and strengthening of various forms of security cooperation, first of all regional one, which it considers to be an addition to its main priority – to join NATO;

3) Ukraine, as we noted, already has experience in the strategy of “small alliances” (this is the “Quadriga” with Turkey, the Lublin Triangle (Ukraine, Poland and Lithuania), the Associated Trio (Ukraine, Georgia and Moldova), the Crimean Platform, the Three Seas Initiative). Actually, with the help of these formats, Ukraine is moving towards NATO in small steps. For Ukraine, the tripartite alliance with Poland and Britain is also a kind of step towards NATO.

The Tripartite Alliance, on the one hand, is important for Ukraine in the context of strengthening its strategic international cooperation in the field of security, and on the other hand, at the tactical level, Ukraine seeks to create an “anti-Putin coalition” with countries that are most relevant to Russian security threats and to ensure the most coordinated response of the Russian Federation. In addition, Ukraine strives to strengthen its participation in international security processes, to be more active in Western structures. Therefore, Ukraine supported the establishment of an alliance with Great Britain and Poland. It is important that cooperation in the field of security within its framework is not limited to the military dimension, but also concerns trade, energy, and the information space, which is actually reflected in the purpose of creating this alliance.

According to the Polish scholar Jakub Olchowski, the signing of the tripartite agreement between Great Britain, Poland and Ukraine has political significance for Poland and its international position. At the same time, this agreement: firstly, is the result of British-Ukrainian security cooperation since 2014; secondly, it is the response of the three countries to the war started by the Russian Federation, and thirdly, the agreement is a form of implementation of the security policy of these countries¹⁶.

---

¹⁶ Olchowski, J. (2022). *Ukraine and Great Britain – an alliance based on common interests*. IES. No. 517. <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/02/ies-commentaries-517.pdf>

In September 2022, the first summit of the participants of the Tripartite Alliance was held with the participation of the foreign ministers of its three member countries – Dmytro Kuleba, Zbigniew Rau and James Spencer Cleverly. The tripartite meeting took place in New York at the UN General Assembly. The key topic of discussion was the resistance to Russian aggression in the conditions of the so-called partial mobilization announced by the Russian Federation. In the final statement, the ministers condemned the mobilization in the Russian Federation and recorded the following results:

- permanent assistance to Ukraine from Poland and Great Britain in countering Russian aggression until the victory of Ukraine;
- work on proposals for further long-term support of Ukraine in order to prevent and counter future attacks;
- the development of tripartite cooperation in the context of strengthening the defence capabilities of the three countries and NATO's eastern flank¹⁷.

Emphasizing the importance of the Tripartite Alliance, international analysts quite often define its role precisely as the cooperation of three countries against Russian threats. It is noteworthy that, according to the experts of the Ankara Centre for Crisis and Political Studies (ANKASAM), the announced alliance includes the following:

1. It is necessary, above all, for Ukraine, which aspires to become a member of NATO and in the conditions of war is forced to create a mechanism to contain the Russian threat. Poland and Great Britain in this way are trying to support Ukraine, which cannot be a member of NATO.

2. It is Ukraine's foreign policy strategy for establishing peace, stability and security in the region. Given that Poland and Great Britain support Ukraine's membership in NATO and oppose the Russian threat in the region, their alliance is quite natural. The security dimension of relations between Great Britain and Ukraine is assessed quite positively. This context of relations between the two states became more active, especially after the signing of the Strategic Partnership Agreement. None of the states supported Ukraine as much as Great Britain, in particular in maritime security and strengthening of the Ukrainian Armed Forces. London provides high-powered assistance to Ukraine in the field of security and defense.

3. It is a response to Russian security threats. A number of experts are simulating scenarios regarding Georgia joining this alliance. There is no doubt that this association is not an alternative to NATO and the EU. It should be interpreted as a political alliance and defense structure against the Russian threat. Similar small alliances were often created in the region. For example, in 1991, Poland, the Czech

---

¹⁷ Україна, Польща та Велика Британія обговорили, як протистояти російській агресії в рамках Тристороннього альянсу (22 вересня 2022). Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2022/09/22/7147276/>

Republic, Slovakia and Hungary formed the Visegrad Group. Another example is the Organization for Democracy and Economic Development (GUAM) between Georgia, Ukraine, Azerbaijan and Moldova¹⁸.

In expert circles, the following aspects of the tripartite agreement are outlined:

- 1) this is another format of aid to Ukraine during the war;
- 2) it can serve to strengthen NATO and Ukraine's accession to it;
- 3) it is a platform for strategic security dialogue between countries that have common interests and threat assessment;
- 4) it may aim to restore Ukraine¹⁹.

Ambassador of Ukraine to Great Britain Vadym Prystaiko believes that this alliance should not be interpreted as “NATO for three”. Firstly, it is an attempt to find partners and get help from them. Secondly, Ukraine should make maximum use of the readiness of individual NATO members to help now. Therefore, as the expert of the “New Europe” Centre Serhii Solodkyi notes, this alliance looks logical – Britain provides important military assistance to Ukraine and is interested in permanent security cooperation with it, and Poland has its own interest in Ukraine having a defence potential suitable for protection. Thirdly, Britain and Poland generally have a common vision of security threats and Ukraine's role in them.

Expert Oleksandr Kraev examines the question of the correlation of the Tripartite Alliance with the security strategy “Global Britain”, the focus of which is the restoration of British influence in the world after Brexit, and considers it only a manifestation of London's political ambitions. Despite this, according to his conviction, the three countries actively oppose the Russian threat, because they consider the role of Brussels in this process insufficient. Not all NATO member states are ready to resolutely counter the Russian threat. So, summarizing, it is the “grand strategy of small alliances” that is more effective for the security cooperation of countries. Also, the supply of weapons to Ukraine within the framework of this union of states will be much more effective. Instead, the expert of “Ukrainian Prism” Sergiy Gerasymchuk draws attention to the benefits of the alliance for Poland, which, de facto, on a level with Great Britain, demonstrates its leadership in implementing security tasks in which the EU is also interested. That is, Poland gets additional leverage in its debates with the EU. In general, in this alliance, the Poles indirectly represent the EU as a security actor²⁰. In addition, Sergiy Gerasymchuk points to the paradox of the situation that has developed around the tripartite triangle of

---

¹⁸ *European AUKUS: Alliance of Ukraine-Poland-England* (18 February, 2022). Ankasam. <https://www.ankasam.org/european-aukus-alliance-of-ukraine-poland-england/?lang=en>

¹⁹ Солодкий, С., Гетьманчук, А. (23 серпня, 2022). *Трикутник, але не союз: перспективи взаємодії Польщі, України та Великої Британії*. Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/23/7145414/>

²⁰ *Тристоронній союз Британія – Україна – Польща. Як це буде і що дасть*. (30 січня 2022). BBC news. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60173211>

participating states and their amounts of assistance, the level of political contacts and the sanction regime²¹.

	Great Britain	Poland	Lithuania	Turkey	Romania	Moldova	Georgia
Visits of the political leadership to Ukraine	+	+	+	+	+	+	-
Assistance provision	+	+	+	+	+	No data available	No data available
Application of sanctions	+	+	+	-	+	+/-	+/-
Inclusion/membership in the EU, NATO, G7	+	+	+	+	+	-	-

According to the research presented in 2023 by Sergiy Gerasymchuk and Mykhailo Drapak “Grand Strategy of Small Alliances of Ukraine: using the Potential against the Background of Global Challenges”, the participating states of this format provide Ukraine with the largest amounts of aid, the level of political contacts at the highest level is consistently high, and on in addition, London and Warsaw are advocates of a strict sanction regime. The experts presented their recommendations for strengthening the effective development of the alliance. According to Sergiy Gerasymchuk, it is expedient for the member states of the triangle to initiate and develop an expert and political discussion regarding the goals and priorities of the member states, which may differ depending on the degree of geopolitical ambitions of the partner states. It is worth identifying the common denominators and focusing the main attention of the association on them. The potential of the “triangle” remains significant and requires the formation of a “Road Map” for its development²².

As for the supporters of closer trilateral cooperation between Ukraine, Poland and Great Britain, they proceed from the following arguments:

1) this format, on the one hand, makes it possible to attract Britain, a nuclear power and a permanent member of the UN Security Council, to the side of Ukraine and Poland, and on the other hand, it is a signal to the Russian Federation that Britain is involved in security in this part of Europe, its withdrawal with the EU does not mean its isolation from Europe’s security problems;

2) the military cooperation envisaged by the alliance actually exists for a long time. An example is as early as 1996, when the “Cossack Steppe” tripartite military exercises between Ukraine, Poland and Britain began as part of NATO’s Partnership for Peace program, so this format is a certain consolidation of security relations that started earlier;

²¹ Герасимчук, М., Драпак, М. *Велика стратегія малих альянсів України: використання потенціалу на фоні глобальних викликів (січень, 2023)*. Українська Призма, 6 с. <http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/04/%D0%92%.pdf>

²² Там само, 7 с.

3) this format is another dimension of aid to Ukraine, especially in its emphasis on military aid. At the same time, it is necessary to understand that the effectiveness of cooperation within its framework will depend on the role of Britain in it as an international actor stronger than Poland or Ukraine;

4) Britain's participation in the alliance is partially conditioned by its unfulfilled political obligations regarding the security of Ukraine within the framework of the Budapest Memorandum;

5) discussions on the future of the security architecture in Europe, as well as the dialogue between the three countries on their strategic cooperation in general, are likely to take place within the triangle²³.

In the context of consideration of the Tripartite Alliance, it is also worth noting that Britain has voiced ideas to create the so-called "European Commonwealth", which may include Great Britain, Poland, Ukraine and the three Baltic states. In this regard, the Italian publication *Corriere della Serra*, referring to its information sources, noted that this idea involves the creation of "a new system of political, economic and military alliances", which should become an alternative to the EU. They should include countries united not only by the desire to respond to the military aggression of the Russian Federation, but also by distrust of the EU, in particular Germany. Likely to be led by Great Britain, this "European commonwealth" may also include Poland, Estonia, Latvia, Lithuania – all EU members – as well as Ukraine and possibly Turkey²⁴.

Przemyslaw Biskup, James Rogers, Hanna Shelest indicate the short-term and long-term prospects of the trio of Poland, Great Britain and Ukraine. In the short term: increase in the scale of military support for Ukraine's military efforts, the operational interoperability of the Armed Forces of Ukraine with NATO; playing a special mission in post-war reconstruction; putting Ukraine on the path of Euro-Atlantic integration; receiving reparations from Russia; restoration of the infrastructure of Ukraine; improving its connection with the EU; reforming the legal system of Ukraine in accordance with EU standards; helping Ukraine to obtain long-term security guarantees, potentially through NATO membership²⁵. In the long term: the transition from an aid mechanism to Ukraine to a platform where the trio of participating states are equal partners, whose cooperation is aimed at achieving geoeconomic and geopolitical goals.

---

²³ Гетьманчук, А., Солодкий, С. (2022). *Перспективні напрямки розвитку тристоронньої співпраці у форматі Україна-Велика Британія-Польща з урахуванням національних інтересів і затверджених зовнішньополітичних пріоритетів України*. К.: Центр "Нова Європа", 16 с.

²⁴ *UK proposes "European Commonwealth" with Poland, Ukraine, and Baltics*. *Kafkadesk* (30 May, 2022). <https://kafkadesk.org/2022/05/30/uk-proposes-european-commonwealth-with-poland-ukraine-and-baltics/>

²⁵ Biskup, P., Rogers, G., Shelest, H. (February, 2023). *The trilateral initiative: Rekindling British, Polish and Ukrainian relations*. Council on Geostrategy. *Ukrainian Prism*, 11–12 p.

In conclusion, we should not lose sight of the “Victory Formula” for Ukraine, which consists of five steps within the framework of participation in the “Trilateral initiative: Rekindling relations between Britain, Poland and Ukraine” project²⁶, which, together with colleagues from the United Kingdom and Poland was led by a Ukrainian politician, Doctor of Economic Sciences, Professor Oksana Yurynets. So, focusing in more detail on the “Peace Formula” for Ukraine, it is important to indicate the following: it is more weapons so that Ukraine can liberate the occupied territories; more sanctions against Russia and its allies (eliminating the EU’s dependence on Russian energy resources is mandatory; imposing sanctions on Russian gold, jewelry, diamonds on the nuclear industry; stopping investments in Russia (in 2022, the number of investments from the EU in the aggressor country decreased by only 10 %); complete disconnection of Russian banks from SWIFT; Russia should be recognized as a terrorist state); international justice for Putin’s international crimes; more financial and economic support for Ukraine; Ukraine’s membership in NATO and the European Union.

References

“Маленьке НАТО” для України? Яким буде новий союз з Польщею та Британією (2022). <https://suspilne.media/208511-malenke-nato-dla-ukraini-akim-bude-novij-souz-z-polseu-ta-britanieu/>

Герасимчук, М., Драпак, М. (січень, 2023). *Велика стратегія малих альянсів України: використання потенціалу на фоні глобальних викликів*. Українська Призма, 6 с. <http://prismua.org/wp-content/uploads/2023/04/%D0%92%.pdf>

Biskup, P., Rogers, G., Shelest, H. (February, 2023). *The trilateral initiative: Rekindling British, Polish and Ukrainian relations*. Council on Geostrategy. Ukrainian Prism, P. 4–5.

United Kingdom, Poland and Ukraine foreign ministers' joint statement (17 February, 2022). Gov.Uk. <https://www.gov.uk/government/news/joint-statement-by-the-unitedkingdompoland-and-ukraine-17-february-2022>

Rajca, K. (2022). *Poland external relations briefing: Poland in the face of Russia's aggression against Ukraine*. *Weekly Briefing*, Vol. 48, No. 4. https://china-cee.eu/wp-content/uploads/2022/08/2022er02_Poland.pdf

Гетьманчук, А., Солодкий, С. (2022). *Перспективні напрямки розвитку тристоронньої співпраці у форматі Україна – Велика Британія – Польща з урахуванням національних інтересів і затверджених зовнішньополітичних пріоритетів України*. К.: Центр “Нова Європа”, 16 с.

Bornio, J. (2022). *Delusions of a British-Polish-Ukrainian Alliance?* *Eurasia Daily Monitor*, Vol. 19, Iss. 20. <https://jamestown.org/program/delusions-of-a-british-polish-ukrainian-alliance>.

---

²⁶ Yurynets, O., Kira, S. (2023). *The Strategic role and goals of tripartite cooperation: perspectives from London, Warsaw and the vision of Kiev*.

Olchowski, J. (2022). *Ukraine and Great Britain – an alliance based on common interests*. IES. No. 517. <https://ies.lublin.pl/wp-content/uploads/2022/02/ies-commentaries-517.pdf>

Україна, Польща та Велика Британія обговорили, як протистояти російській агресії в рамках Тристороннього альянсу (22 вересня 2022). Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/eng/news/2022/09/22/7147276/>

European AUKUS: Alliance of Ukraine-Poland-England. (18 February, 2022). Ankasam. <https://www.ankasam.org/european-aukus-alliance-of-ukraine-poland-england/?lang=en>

Солодкий, С., Гетьманчук, А. (23 серпня, 2022). *Трикутник, але не союз: перспективи взаємодії Польщі, України та Великої Британії*. Європейська правда. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/23/7145414/>

Тристоронній союз Британія – Україна – Польща. Як це буде і що дасть. (30 січня 2022). BBC news. <https://www.bbc.com/ukrainian/features-60173211>

UK proposes “European Commonwealth” with Poland, Ukraine, and Baltics. *Kafkadesk* (30 May 2022). <https://kafkadesk.org/2022/05/30/uk-proposes-european-commonwealth-with-poland-ukraine-and-baltics/>

Yurynets, O., Kira, S. (2023). *The Strategic role and goals of tripartite cooperation: perspectives from London, Warsaw and the vision of Kiev*.

UKRAINIAN-POLISH COOPERATION IN THE FIELD OF EDUCATION AND CULTURE WITHIN THE FRAMEWORK OF PUBLIC DIPLOMACY

Abstract. The article examines the role of public diplomacy in modern relations between Ukraine and Poland, particularly the practical component of Ukrainian-Polish cooperation covering the educational and cultural spheres. The regulatory and legal basis of this cooperation were analyzed, taking in to account the peculiarities of educational programs at the level of higher educational institutions and schools. The peculiarities of cultural and artistic cooperation as a way of establishing intercultural dialogue and forming soft influence in today's conditions are also revealed.

Key words: Ukrainian-Polish cooperation; education; culture; public diplomacy.

УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКА СПІВПРАЦЯ У СФЕРІ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ ЯК СКЛАДОВА ГРОМАДСЬКОЇ ДИПЛОМАТІЇ

Анотація. У статті досліджено роль громадської дипломатії у сучасних відносинах України та Польщі, зокрема висвітлено практичну складову українсько-польської співпраці, що охоплює освітню та культурну сфери. Проаналізовано нормативно-правову базу цієї співпраці, враховуючи особливості освітніх програм на рівні закладів вищої освіти та шкіл. Також розкрито особливості культурно-мистецької співпраці як способу налагодження міжкультурного діалогу та формування м'якого впливу в умовах сьогодення.

Ключові слова: українсько-польська співпраця; освіта; культура; громадська дипломатія.

One of the directions of close Ukrainian-Polish cooperation in the context of public diplomacy should be considered in the educational and cultural spheres. Undoubtedly, the cooperation between Ukraine and Poland is based on a strong legal framework of bilateral treaties and agreements.

In turn, concerning the normative and legal basis of bilateral cooperation specifically in the field of education and science, we note that in 1997 the intergovernmental "Agreement on Cooperation in the Field of Culture, Science and Education" was published – a multidisciplinary, universal, basic document that is subject to automatic extension for each subsequent five-year term².

---

¹ Klymchuk Iryna, Phd in political science, senior lecturer of the Department of Political Science and International Relations, Lviv Polytechnic National University, E-mail: Iryna.I.Klymchuk@lpnu.ua

² Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_058.

At the beginning of 1993, the “Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on cooperation in the field of science and technology” was signed. According to Art. 2 of the document, cooperation will include such forms as an implementation of joint projects of research and development, exchange of their results, exchange of scientists and specialists participating in the implementation of projects; conducting joint scientific conferences, symposia, seminars; exchange of scientific, scientific and technical information and documentation; joint use of research instruments and equipment; creation of joint research centers and creative teams.

Instead, the “Agreement on Collaboration between the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Ministry of National Education of the Republic of Poland” was signed in 2001³. It provided for mutual training, internships, exchanges between students and scientists, thereby establishing a qualitatively new level of educational and scientific bilateral cooperation. After 4 years, in 2005, the “Agreement on mutual recognition and equivalence of documents on education, scientific degrees and academic titles”⁴ was signed, which made it possible to significantly deepen scientific cooperation and increase the degree of mobility of pupils, students, teachers, scientists of the two countries of states. And the accession of Ukraine to the Bologna Process in May of the same year 2005 contributed to an even greater deepening and expansion of scientific and educational cooperation both with the European Union in general and with Poland in particular.

Also important is the fact that on April 11, 2005, the “Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on academic mutual recognition of documents on education and the equivalence of degrees” was signed during the visit of the President of Ukraine V. Yushchenko to the Republic of Poland to open the Year of Ukraine⁵.

On January 19, 2015, the Agreement between the Ministry of Education and Science of Ukraine and the Minister of National Education of the Republic of Poland on cooperation in the field of education was signed in Kyiv for a five-year period with subsequent automatic extension of validity for the same period.

In 2007, about 100 higher educational institutions of Ukraine fruitfully cooperated with more than 200 universities of the Republic of Poland⁶. That means

---

³ Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністром національної освіти Республіки Польща про співробітництво в галузі освіти / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_180.

⁴ Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_067.

⁵ Там само.

⁶ Інформаційно-довідковий матеріал про стан і перспективи розвитку співпраці в галузі освіти і науки між Україною і Республікою Польща / Комітет з питань освіти і науки Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/printable_article?art_id=45823.

that, many Ukrainian universities in different regions of Ukraine have signed bilateral agreements with Polish higher education institutions that train specialists in identical or similar specialties, on different levels and forms of cooperation at all educational and qualification levels.

One of the forms of international cooperation of higher educational institutions of Ukraine with universities in Poland is the creation and operation of the “European Collegium of Polish and Ukrainian Universities” in Lublin, whose founders on the Ukrainian side are Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv-Mohyla Academy National University, Ivan Franko National University of Lviv, on the Polish side – Marie Curie-Skłodowska University and Lublin Catholic University.

However, a new form of bilateral scientific and educational cooperation was the emergence of the Ukrainian-Polish Ternopil Institute of Social and Information Technologies, the initiators of which were Ukrainian and Polish scientists who have long collaborated on the problems of the economic and social development of their countries and the integration of Poland and Ukraine into the European Community⁷.

The study of Ukraine’s experience in the field of educational exchanges showed that our state almost does not use the potential of this toolkit of public diplomacy.

To a greater extent, Ukraine is present in Poland thanks to Ukrainian students and teachers, whose number increases every year. Today, Ukrainian youth make up the largest national group among foreigners studying in Polish universities.

However, Ukrainian youth, deciding to study in Poland, are guided by purely practical motives. Studies there are most often perceived as a path to a further professional or scientific career in other countries of the European Union.

Therefore, to motivate the return of students to Ukraine after graduation, an innovation was introduced within the framework of the “Ukrainian-Polish Center for Academic Exchanges” Corporation: from now on, Ukrainian students after completing their studies in higher educational institutions in Poland will receive diplomas that will be recognized equally on the territory of the EU and Ukraine, i.e. will not require a nostrification procedure. To stimulate the return of Ukrainian students to the Motherland, the Corporation also agreed with the Federation of Employers of Ukraine on the employment of such graduates⁸.

At the same time, Polish universities are expanding the range of programs for Ukrainian professors and teachers of higher educational institutions. Ukrainian professors have long been frequent lecturers in Poland, but there are currently no official statistics on the number of Ukrainian teachers in Polish universities⁹.

---

⁷ ТІСІТ. Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tisit.edu.ua/index.php/institut/zvernennia-rektora>.

⁸ М’яка сила України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. – К.: Інститут світової політики, 2011. – 111 с.

⁹ Там само.

As we can see, the Ukrainian side offers grant competitions and internship programs in Ukraine to Polish students, young scientists, teachers and public activists in an extremely limited number, although there has always been a demand for this type of informal education. So in this case, there is a certain asymmetry regarding the educational services of the two countries that they can provide to each other.

But another real result of constructive bilateral cooperation in the field of education was the conclusion of a bilateral Intergovernmental Agreement (November 25, 2009) on the education of Ukrainian citizens at the European Collegium in Natolin (Warsaw), as well as an addition to it dated December 17, 2014. The document, in particular, envisages the Polish side's annual financing of scholarships for the training of Ukrainian specialists on issues of European integration.

In the 2021/22 academic year, 36,011 Ukrainians studied in Poland. Currently, more than 21,000 students from Ukraine are studying in Polish universities. 60 percent of them started their studies on October 1, 2022, 6 percent are continuing their studies remotely due to the lack of opportunity to enroll in full-time studies, and 3 percent are studying under exchange programs. These are monitoring data of the Network of Coordinators of the Conference of Rectors of Academic Schools of Poland (KRASP), obtained from 210 universities in the country. In addition, in the 2021/2022 academic year, almost 23 percent of all foreign teachers were Ukrainians, and a total of 2,458 teachers from abroad worked in Polish universities¹⁰. It is also important that Poland provides free higher education to Ukrainian citizens of Polish origin who have a "Polish Card".

At the same time, there are opportunities to obtain primary or even secondary education for representatives of both the Ukrainian and Polish national minorities in their native language or to take appropriate language courses. Such opportunities exist both in Poland and in Ukraine, taking into account the numerous diaspora and taking into account the current population migration.

Thus, on the territory of the Republic of Poland, there are five complexes of schools with the study of individual subjects in the Ukrainian language (in Bartoszyce, Legnytsia, Bila Bor, Przemyśl, Hurovo-Ilawiec¹¹ and more than 140 points of Ukrainian language education throughout the country, among which mainly Polish schools with the study of the Ukrainian language either as a second foreign language or as a national minority language. Since 2007, an inter-school Ukrainian language learning center has been operating in Warsaw, which is attended by more

---

¹⁰ Ковальська О. Скільки українських студентів навчається у Польщі? / Ukrayina.pl [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,29528333,1057-1082-1110-1083-1100-1082-1080-1091-1082-1088-1072-1111-1085-1089-1100-1082-1080-1093.html>

¹¹ Українські школи продовжують набір учнів / Об'єднання українців у Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oup.ukrainia.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=334&Itemid=2.

than 100 children of labor migrants from Ukraine and from Ukrainian families of Polish citizens¹².

On the other hand, Polish has been one of the most popular foreign languages in Ukraine in recent years. Its study takes place at different levels and in different forms. Polish is not only studied by people of Polish origin – it is one of the most common foreign languages among Ukrainians and people of other nationalities. Polish as a foreign language is studied in Ukrainian schools, and universities, as well as in the framework of numerous commercial courses and at centers of Polish communities.

There are five schools in Ukraine where education takes place in the Polish language – two in Lviv, two in the Lviv region, and one more Polish school in Ivano-Frankivsk. According to the data of the “Union of Polish Teachers of Ukraine”, there are slightly more such schools – in particular, the possibility of teaching in Polish is available in the city of Khmelnytskyi and Khmelnytskyi region (namely, in Kamianets-Podilskyi and Shepetivka etc.)¹³. As of today, according to the analysis of data provided by the consular institutions of the Republic of Poland in Ukraine¹⁴, the Polish language can be learned in about 295 institutions, including schools, lyceums, gymnasiums, as well as “Polish People’s Houses”, centers of Polish culture, private commercial courses. This situation is not surprising, since the number of centers where you can learn Polish in these regions is directly proportional to the number of residents who identify themselves with Polish nationality, that is, where there is a more or less numerous Polish national minority. The desire of pupils and students to study this language with the prospect of further studies in Poland is growing exponentially, and also considering the number of willing Ukrainians with Polish roots to receive the “Polish Card”, which, in addition to free higher education, will grant them several other privileges.

However, speaking about the international and bilateral projects of Ukraine and Poland as an element of the public diplomacy of the two states, we cannot ignore the cultural and artistic component of cooperation. Cultural diplomacy, as a component of public diplomacy, plays an extremely important role here, even when it comes to establishing intercultural dialogue, smoothing out the sharp corners of controversial historical issues, and weakening stereotypes.

Ukrainian-Polish cooperation in the field of culture and humanitarian cooperation is regulated by the existing contractual and legal basis of relations and generally creates opportunities for the implementation and development of effective

---

¹² Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Польщею / Посольство України в Республіці Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/culture>.

¹³ Контактні дані шкіл та культурно-освітніх організацій, де можна вивчати польську мову, історію, культуру (Згідно із офіційними даними консульств Республіки Польща в Україні) / Polonia Consulting. Юридичний проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polonia-consulting.com.ua/wpcontent/uploads/2013/03/%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96.pdf>.

¹⁴ Там само.

cooperation in this area. In particular: Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on cooperation in the field of culture, science and education, concluded on 05/20/1997; Agreement between the Government of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on cooperation in the matter of protection and return of cultural values lost and illegally displaced during the Second World War, concluded on 06.25.1996; Agreement between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Republic of Poland on the Ukrainian-Polish Youth Exchange Council, concluded on 09.09.2015; Agreement between the State Committee of Ukraine for Physical Culture and Sports and the State Administration for Physical Culture and Tourism of the Republic of Poland on cooperation and exchanges in the field of physical culture and sports, concluded on 10.10.1996 (date of entry into force – 10.10.1996); Agreement on cooperation between the State Archives Committee of Ukraine and the General Directorate of State Archives of the Republic of Poland in the field of archival affairs, concluded on October 17, 2008 in Warsaw.

As we can see, the normative and legal basis of bilateral cooperation in the field of cultural cooperation in the broad sense has been developed quite thoroughly during the studied period, but the process of its improvement and expansion continues to this day.

One of the elements of Ukrainian-Polish cooperation in the field of culture is the use of Polish experience in reforming the management of the cultural sector of Ukraine, Poland's support for the integration of the Ukrainian cultural and artistic environment into the pan-European cultural space and the dissemination of the achievements of Ukrainian culture.

For this purpose, festivals of Ukrainian art in Poland, exhibitions, exchanges of artistic groups, film screenings, tours of theaters, musical performers and bands, and various master classes are organized.

In close cooperation with Ukrainian public organizations in Poland, Polish non-governmental organizations, and state institutions, many interesting events aimed at popularizing Ukrainian culture, art, customs, and traditions are held annually, in particular: "Ukrainian Spring" festival; "Lemkivska Vatra" festival in Zhdyna; "Bytivska Vatra" festival in Bytov; festivals of Ukrainian culture "On Ivan, on Kupala"; Polish Days of the Ukrainian Theater; an international festival of Ukrainian theater "East-West"; theater festival "Direction East"; an international festival of television and radio programs "Viburnum Bridges"; the festival of Ukrainian culture E-Kolomiya in Hurov Ilavetskyi; Festival "East of Culture"; the festival of modern Ukrainian cinema "Ukraine" etc.

Among international cultural projects, those that stimulate reading and book publishing and support literature as one of the powerful means of cultural influence are extremely common. Priority is given to translation projects, since the translation itself forms a dialogue between cultures, bringing them closer to each other. For example, in 2006, the Polish Institute together with the international "Renaissance"

foundation established an annual competition for Ukrainian publishing houses “Translation of modern Polish scientific literature and essays into Ukrainian”. Thanks to this tool, Polish scientific and fiction literature is present in Ukrainian bookstores.

Numerous artistic events not only testify to the fruitful interaction between Ukraine and Poland in the cultural and humanitarian direction and create a platform for the use of tools of public diplomacy but also contribute to the revitalization of people-to-people contacts between Ukrainians and Poles, which is the key to the successful development of strategic partnership between the two countries.

An important direction is also the implementation of projects for the introduction of audio guides in the Ukrainian language in the leading museums of Poland.

In 2020, more than 100 events were held in Poland in the field of public diplomacy, aimed at popularizing the tourism and investment potential of Ukraine, modern Ukrainian culture and art, and significant dates in the history of Ukraine and Poland. Some Ukrainian-Polish cultural projects are implemented annually in cooperation and with the support of the Ukrainian Institute, in particular the Days of Ukrainian Music in Warsaw, the Ukrainian film festival “Ukraine! Festiwal Filmowy”, International Theater Festival “Close Strangers” and many others.

Cooperation in the field of implementation of joint projects within the framework of the Ukrainian-Polish Youth Exchange Council with the support of the Ministry of Youth and Sports of Ukraine and the Ministry of Education and Science of the Republic of Poland is successful.

Also, thanks to the cooperation of the State Archives of the Security Service of Ukraine, the Archives of the Institute of National Remembrance of the Republic of Poland, and the Institute of Political and Ethnonational Studies of the National Academy of Sciences of Ukraine, many archival documents on key events in the history of the 20th century were processed.

In conclusion, it is worth noting that educational bilateral cooperation between Ukraine and Poland is well established, which brings significant dividends to both parties in the form of exchange of experience, improvement of personnel qualifications, etc. In our opinion, it is impossible to reduce the imbalance in Polish-Ukrainian academic relations without systemic changes in Ukrainian higher education. In particular, such changes should reduce the number of universities, accordingly reduce the dispersion of state expenditures, as well as abolish nostrification barriers.

At the same time, the analysis of the practice of Ukraine and Poland in the field of cultural cooperation shows that all the above-mentioned measures and steps can be considered as best examples of the implementation of the concept of cultural diplomacy in the practice of interstate relations. After all, it is one of the most effective components of the state's foreign policy communication, although it depends to some extent both on the will of governmental officials and on global cultural trends in the era of integration and globalization. An important element is the institutionalization of the formation of equal relations, therefore it is necessary to support the initiative to create a branch of the Ukrainian Institute in Poland. By appealing to the

common heritage and emphasizing European values in the political, historical, and cultural spheres of Ukraine, in particular, Poland can contribute to the liberation of Ukraine from the cultural influences of Russia, by supporting the European part of Ukrainian identity and developing new formats of partnership relations.

References

Договір між Урядом України та Урядом Республіки Польща про співробітництво в сфері науки і технологій / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/en/616_187.

Угода між Урядом України і Урядом Республіки Польща про співробітництво в галузі культури, науки і освіти / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_058.

Угода між Міністерством освіти і науки України та Міністром національної освіти Республіки Польща про співробітництво в галузі освіти / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_180.

Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів / Верховна Рада України. Офіційний вебпортал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/616_067.

Ковальська О. Скільки українських студентів навчається у Польщі? / Ukrayina.pl [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrayina.pl/ukrayina/7,183830,29528333,1057-1082-1110-1083-1100-1082-1080-1091-1082-1088-1072-1111-1085-1089-1100-1082-1080-1093.html>

Інформаційно-довідковий матеріал про стан і перспективи розвитку співпраці в галузі освіти і науки між Україною і Республікою Польща / Комітет з питань освіти і науки Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/printable_article?art_id=45823.

Контактні дані шкіл та культурно-освітніх організацій, де можна вивчати польську мову, історію, культуру (Згідно із офіційними даними консульств республіки Польща в Україні) / Polonia Consulting. Юридичний проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polonia-consulting.com.ua/wpcontent/uploads/2013/03/%D0%A8%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%B8-%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D1%96.pdf>.

Культурно-гуманітарне співробітництво між Україною та Польщею / Посольство України в Республіці Польща [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://poland.mfa.gov.ua/ua/ukraine-pl/culture>.

М'яка сила України в регіоні: інструмент ефективної зовнішньої політики. – К.: Інститут світової політики, 2011. – 111 с.

ТІСІТ. Тернопільський інститут соціальних та інформаційних технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.tisit.edu.ua/index.php/institut/zvernennia-rektora>.

Українські школи продовжують набір учнів / Об'єднання українців у Польщі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.oup.ukraina.com.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=334&Itemid=2.

POMOC HUMANITARNA UCHODźCOM WOJENNYM Z UKRAINY W MAŁOPOLSCE

Abstrakt. Rosyjska agresja Ukrainie spowodowała kryzys humanitarny w tym kraju oraz najszybszy napływ uchodźców w Europie od czasu II wojny światowej. Rozpoczęta 24 lutego 2022 r. pełnoskalowa inwazja rosyjska zmusiła zarówno obywateli Ukrainy, jak i przebywające tam osoby innych narodowości do ucieczki w poszukiwaniu bezpiecznego schronienia. Wydarzenia wojny rosyjsko-ukraińskiej, od 2014 roku, miały znaczący wpływ jedynie na politykę regionalną i sytuację bezpieczeństwa we wschodniej części kraju. Europa i przestrzeń postsowiecka wywołały szersze, daleko idące i głębokie zmiany geopolityczne i ekonomiczne w Europie i całym świecie. Pełnowymiarowa inwazja przyniosła tysiące ofiar nie tylko wśród wojskowych, którzy bronią Ukrainę, ale także wśród ludności cywilnej: dzieci, kobiet i osób starszych. Miliony Ukraińców zostały tymczasowo przesiedlone do innych części swojego kraju, lub uchodźców, którzy szukali swojego bezpieczeństwa głównie w krajach UE. Celem niniejszego artykułu i głównym problemem badawczym jest analiza pomocy humanitarnej uchodźcom wojennym z Ukrainy na przykładzie Małopolski. W badaniach wykorzystano jakościowe metody badań, gdzie przeanalizowano źródła zastane oraz zasoby dostępne w Internecie dotyczące tego tematu z momentu go powstania.

Słowa kluczowe: pomoc humanitarna; uchodźcy wojenni; wojna w Ukrainie.

Abstract. Russian aggression into Ukraine has caused a humanitarian crisis in the country and the fastest influx of refugees in Europe since World War II. The Russian invasion, which began on February 24, 2022, has forced both Ukrainian citizens and people of other nationalities residing there to flee in search of safe haven. The events of the Russian-Ukrainian war, since 2014, have had a significant impact only on regional politics and the security situation in the eastern part of the country. Europe and the post-Soviet space have triggered broader, far-reaching and profound geopolitical and economic changes in Europe and around the world. The full-scale invasion has caused thousands of casualties not only among the military who defend Ukraine, but also among the civilian population: children, women and the elderly. Millions of Ukrainians have been temporarily displaced within their own country, or refugees who have sought their safety mainly in EU countries. The purpose of this article and the main research problem is to analyze humanitarian assistance to war refugees from Ukraine on the example of Malopolska. Using qualitative methods of research, where analyzed the foundational sources and resources available on the Internet on this topic from its inception.

Key words: humanitarian aid; war refugees; war in Ukraine.

---

¹ **Osikowicz Żanna**, doktor nauk społecznych w dyscyplinie nauki o polityce i administracji, asystent Katedry Bezpieczeństwa i Informatyki Uniwersytetu Pedagogicznego im. KEN w Krakowie. E-mail: zanna.osikowicz@gmail.com

Wskutek pełnoskalowej inwazji Rosji w Ukrainie miliony ludzi zostało zmuszonych do opuszczenia swojej ojczyzny oraz domów. Organizacje międzynarodowe oceniają, że jest to największy kryzys humanitarny od czasów II wojny światowej. Polacy wykazali się ogromną solidarnością z poszkodowanymi przez Rosję. Zarówno rząd, samorządy jak i grupy obywateli i organizacje pozarządowe niosły oraz wciąż niosą pomoc uchodźcom wojennym z Ukrainy.

Za pomoc humanitarną (humanitarian assistance, humanitarian aid, humanitarian relief, relief aid, relief assistance) uznaje się taki rodzaj wsparcia materialnego i logistycznego, który musi nastąpić stosunkowo szybko, niemal natychmiast po wystąpieniu katastrofy, w odpowiedzi na jej pierwsze skutki. Celem pomocy humanitarnej jest ratowanie życia ludzkiego, łagodzenie cierpienia, ochrona godności człowieka, tym samym ułatwienie powrotu do normalnej egzystencji. Dlatego pomoc humanitarna polega zazwyczaj na dostarczaniu żywności i wody pitnej, zapewnianiu podstawowych warunków sanitarnych, schronienia, podstawowej pomocy medycznej². Osoby potrzebujące pomocy humanitarnej to m.in. uchodźcy i przesiedleńcy, osoby pozbawione dachu nad głową oraz środków do życia, a także ofiary konfliktów zbrojnych i innych form przemocy. Zgodnie z informacjami przedstawionymi na stronie Rady Europejskiej i Rady Unii Europejskiej ok. 80 % dzisiejszych potrzeb humanitarnych wynika z konfliktów zbrojnych. Pomoc humanitarna gwarantowana jest przez szereg organizacji międzynarodowych, krajowych, rządowych i pozarządowych, ale nie sposób nie wspomnieć także o pomocy osób prywatnych i firm.

Polska przyjęła sąsiadów z otwartymi ramionami, oferując im pomoc, zarówno transportową, mieszkaniową, jak i finansową. Już od pierwszego dnia tej okrutnej napaści, Polacy wykazali się olbrzymią mobilizacją, ruszyli spontanicznie i bezinteresownie na pomoc uciekającym przed wojną Ukraińcom. W pierwszej chwili ciężar pomocy wzięli na siebie zwykli obywatele. Szacuje się, że w pomoc uciekinierom w mniejszym lub większym zakresie zaangażowało się 77 proc. Polaków, aż 7 proc. przyjęło ich we własnych domach³.

Współczesne konflikty zbrojne wyraźnie pokazują, że główną grupę ofiar potrzebujących pomocy stanowi ludność cywilna. Przykładem są kraje takie jak: Afganistan, Irak czy Syria, w których od wielu lat trwają wojny. Jednak przerażające obrazki ukazujące zaniepokojonych ludzi na tle dymiących gruzowisk, rodziny uciekające z resztkami dobytku przed ogniem ostrzału oraz głodne dzieci przerażonych matek w minionym roku najczęściej trafiały do Polski zza wschodniej granicy – z terenów Ukrainy. W niesienie pomocy obywatelom Ukrainy, którzy aktywnie walczą na froncie o wolność swojego narodu oraz potrzebującym

---

² P. Grzebyk, E. Mikos-Skuza, *Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki*, Wydawnictwo naukowe Scholar, Warszawa 2016, s. 9.

³ *Rzeka pomocy z Polski: jak 24 lutego zmienił nasze życie*, Cyfrowa. RP.PL, <https://www.rp.pl/gospodarka/art37629941-rzeka-pomocy-z-polski-jak-24-lutego-zmieni-l-nasze-zycie> [dostęp: 04.05.2023].

uchodźcom, którzy zdecydowali się uciec z kraju zaangażowanych jest wiele państw świata. Dane z Ukraine Support Tracker pokazują, że zdecydowanie największą pomoc udzieliły Stany Zjednoczone. Następnie na liście są instytucje UE, a w dalszej kolejności: Wielka Brytania, Niemcy, Kanada i Polska⁴.

Z powodu pełnoskalowej inwazji Rosji w Ukrainie miliony uchodźców opuściło swoją ojczyznę i przeniosło się do Polski, wielu z nich trafiło właśnie do Małopolski. W momencie przekraczania przez nich granicy, w głowach wielu Polaków, w tym Małopolan, zrodziło się pytanie jak pomóc tym ludziom? Pomoc humanitarna stała się wówczas jednym z najważniejszych elementów funkcjonowania społeczności lokalnych, które zdecydowały się pomóc uchodźcom. Wszyscy ludzie dobrego serca zamieszkujący województwo, byli i w dalszym ciągu są gotowi bynieść pomoc Ukraińcom uciekającym przed wojną. Małopolska jest jednym z województw do którego przybyła największa grupa Ukraińców. Władze samorządowe stanęły na wysokości zadania i od razu uruchomiły szereg działań, aby nieść pomoc potrzebującym. Praktycznie wszystkie placówki medyczne, instytucje, organizacje, a także duża grupa wolontariuszy ruszyła na pomoc sąsiadom z Ukrainy.

W pierwszej kolejności warto powiedzieć o wielu zbiórkach produktów i innych środków, które zostały następnie przekazane uchodźcom. Jedną z nich była chociażby ta organizowana przez Małopolski Urząd Wojewódzki, do którego można było się zgłosić pod adresem: pomoc.ukraina@muw.pl. W Krakowie od indywidualnych mieszkańców w zeszłym roku (zakończona 28 marca 2022) była organizowana zbiórka na stadionie miejskim. Do rzeczy, które były zbierane, a następnie rozdawane należały: żywność (przede wszystkim o długim terminie przydatności), nowa bielizna, środki higieny osobistej, chemia domowa, podstawowe leki, baterie i generatory prądu.

Źródło: Fot. Bogusław Świerzowski / krakow.pl

---

⁴ *Które kraje najbardziej wspierają Ukrainę?*, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8625266,ktore-kraje-najbardziej-wspieraja-ukraine.html> [dostęp: 11.03.2023 r.].

Na stadionie nie zbierano jednak odzieży. Uchodźcy mogli otrzymać potrzebną odzież, obuwie i akcesoria w dawnej galerii Plaza, w ramach akcji „Szafa Dobra przy Plazie”. Obecnie lokalizacja została zmieniona na os. Górali 8 w Krakowie (Nowa Huta).

Kolejną kwestią, w której małopolscy mieszkańcy udzielili pomocy był transport. Wolontariat w tym zakresie organizowany był w dwóch kategoriach: transport darów do Ukrainy lub transport osób uciekających z terenów Ukrainy. Mieszkańcy mogli zgłaszać swoją chęć i możliwość pomocy pod adresem transport.ukraina@muw.pl w Małopolskim Urzędzie Wojewódzkim. Dodatkowo uchodźcy z Ukrainy zostali zwolnieni z opłat za podróżowanie komunikacją miejską w Krakowie. Taką samą decyzję podjął samorządowy przewoźnik Koleje Małopolskie, podejmując decyzję o nie pobieraniu w owym czasie opłat za przejazdy przez obywateli Ukrainy. Województwo Małopolskie na pewien czas uruchomiło także specjalne pociągi humanitarne⁵.

Już 27 lutego 2022 roku województwo zainicjowało wyjazd pierwszego pociągu humanitarnego Kolei Małopolskich, by ułatwić uciekającym przed wojną dostanie się w inne rejony Polski. Dworce kolejowe były zatłoczone przez przybywających Ukraińców, ale także wolontariuszy, którzy czekali na nich, aby pomóc im dostać się do tymczasowych miejsc zakwaterowania lub dostarczali im produkty spożywcze oraz wodę na dalsze, często długie etapy podróży do innych rejonów kraju⁶.

*Źródło: Dworzec kolejowy w Krakowie
po wybuchu wojny w Ukrainie [krakow.pl]*

⁵ *Małopolska uruchamia specjalne pociągi ewakuacyjne*, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/transport/malopolska-uruchamia-specjalne-pociagi-ewakuacyjne> [dostęp: 01.05.2023].

⁶ *Studenci dla uchodźców z Ukrainy – mapa miejsc noclegowych*, <https://www.polskieradio.pl/10/5366/artykul/2919788,studenci-dla-uchodzcow-z-ukrainy-mapa-miejsc-noclegowych> [dostęp: 11.03.2023 r.]

Województwo Małopolskie we wsparciu wojewódzkich szpitali, pogotowia ratunkowego udzielało pomocy na wielu płaszczyznach. Wojewódzkie Podmioty Lecznicze gwarantowały obywatelom Ukrainy pomoc medyczną we wszystkich zakresach, w tym w szczególności wsparcie: psychologiczne, psychiatryczne i pediatryczne. W ogólnodostępnych miejscach zostały umieszczone informacje o bezpłatnym udzielaniu świadczeń opieki zdrowotnej.

W obliczu działań zbrojnych prowadzonych na terytorium Ukrainy wojewódzkie jednostki podjęły również inne aktywności, deklarując pełne zaangażowanie i wsparcie. Zaoferowana została pomoc uciekającym dzieciom, kobietom oraz osobom starszym. Do dziś prowadzone są liczne zbiórki artykułów pierwszej pomocy, podstawowych wyrobów medycznych, środków higienicznych, artykułów żywnościowych i wszelkich najpotrzebniejszych rzeczy, aby zapewnić poczucie bezpieczeństwa i stabilności napływającej ludności⁷.

Źródło: Zbiórki artykułów pierwszej potrzeby dla uchodźców z Ukrainy [krakow.pl]

Działania prowadzone na terenie Małopolski obejmowały m.in. akcji krwiodawstwa. Jedną z takich inicjatyw miało miejsce w Nowym Sączu i była zorganizowana w geście solidarności z Ukrainą. Jak powszechnie wiadomo aktywny konflikt zbrojny wiąże się z narażeniem zdrowia i życia osób walczących na froncie. W takich sytuacjach krew jest niezwykle potrzebna, ponieważ to dzięki niej można ratować ludzkie życie. Mimo że, banki krwi w Ukrainie były zabezpieczone, to taka inicjatywa przeprowadzona na terenie województwa małopolskiego dała wyraźny

---

⁷ *Małopolskie szpitale włączają się w pomoc Ukrainie*, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/malopolskie-szpitala-wlacza-sie-w-pomoc-ukrainie> [dostęp: 01.05.2023 r.]

sygnał do całkowitej solidarności i gotowości wsparcia Ukrainy również poprzez dostarczanie krwi w celu ratowania życia ukraińskich żołnierzy⁸.

*Źródło: Akcja krwiodawstwa w Nowym Sączu – marzec 2022
[malopolska.pl]*

Istotne jest również wskazanie, że pomoc humanitarna wojennym uchodźcom z Ukrainy to nie tylko działania na szczeblu, ale także oddolne działania osób prywatnych, które oferowały i w dalszym ciągu oferują pomoc na różnych płaszczyznach m.in: w zorganizowaniu bazy noclegowej czy transportu wykorzystywanego zarówno do przewożenia uchodźców z granicy jak i transporcie darów z Małopolski na tereny Ukrainy.

Kolejnym etapem pomocy w województwie Małopolskim było podjęcie systemowego działania na rzecz pomocy uchodźcom z Ukrainy, wprowadzając Małopolską Tarczę Humanitarną (MTH), która miała na celu szybką i skuteczną reakcję na bieżące problemy związane z napływem uchodźców wojennych z Ukrainy. Na wsparcie zadań związanych z napływem uchodźców wojennych z Ukrainy, samorząd województwa przeznaczył ok. 100 mln zł⁹. Pakiety pomocowe zostały podzielona m.in. na:

1. Pakiety organizacji pozarządowych,
2. Pakiet organizacji wolontariatu,
3. Pakiet współpracy z Jednostkami Samorządu Terytorialnego.

Oprócz doraźnej pomocy w obszarze województwa Małopolskiego, przekazana została pomoc do Obwodu Lwowskiego, który jest partnerem regionu Małopolski.

---

⁸ *Krwiodawcy dla Ukrainy*, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/zdrowie/krwiodawcy-dla-ukrainy> [dostęp: 04.05.2023 r.]

⁹ *Blisko 100 milionów na pomoc Ukrainie*, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/blisko-100-milionow-na-pomoc-ukrainie>, [dostęp: 05.05.2023 r.]

Pomoc ta, wynosiła 3 mln zł¹⁰. Dodatkowo województwo małopolskie w obliczu kryzysu humanitarnego, powołało specjalny Komitet Sterujący ds. Koordynacji Systemowego Wsparcia Uchodźców z Ukrainy w ramach wcześniej wspomianej Małopolskiej Tarczy Humanitarnej. W jego kompetencjach jest praca związana z długoterminowymi działaniami na rzecz ofiar wojny¹¹. Do takiej pomocy zaliczały się m.in.:¹²

1. Udostępnianie obiektów noclegowych dla uchodźców z Ukrainy.
2. Zgłoszenia możliwości transportu darów lub osób własnym środkiem transport (autobus, bus lub samochód ciężarowy).
3. Zgłoszenia w ramach pomocy humanitarnej (przekazywanie produktów lub środków finansowych)
4. Utworzenie infolinii dla obywateli Ukrainy szukających schronienia.
5. Utworzenie punktu informacyjnego obywatelom Ukrainy szukających schronienia.
6. Przyspieszenie otrzymania numeru PESEL.
7. Utworzenie punktu pomocy w TAURON Arenie Kraków.

Nie możemy zapominać o organizacjach humanitarnych, takich jak Caritas, Czerwony Krzyż i wiele innych, prowadzących różnego rodzaju programy pomocy dla uchodźców, w tym programy żywnościowe, schronienia, pomocy medycznej i wsparcia psychologicznego. Ponadto w Małopolsce działa wiele lokalnych organizacji pozarządowych, które również oferują wsparcie dla uchodźców. Mogą to być programy pomocy dla dzieci, edukacyjne programy, kursy językowe i szkolenia zawodowe, które pomagają uchodźcom zintegrować się z lokalnym społeczeństwem¹³.

Nie sposób więc wymienić wszystkie organizacje, firmy, osoby i instytucje, które zaangażowały się w pomoc tworząc różnego rodzaju zbiórki i akcje pomocowe, dlatego też na potrzeby tego artykułu pozwoliłam sobie wybrać tylko niektóre z nich¹⁴:

1. Fundacja Braterstwo – fundacja zlokalizowana w Krynicy Zdroju. Początkowo celem fundacji było propagowanie polskiej kultury na terenie Ukrainy i odwrotnie. Od wybuchu wojny jest to dodatkowo ratowanie ludzi w Ukrainie oraz pomoc dzieciom, które trafiają do Polski z wojenną traumą. Fundacja „Braterstwo” zapewniła i wciąż zapewnia potrzebującym dach nad głową, ale też podstawową pomoc humanitarną (m.in. wręcza paczki żywnościowe i artykuły pierwszej potrzeby). Fundacja prowadzi stronę na Facebooku, na której wszyscy wymieniają

---

¹⁰ 3 miliony dla obwodu lwowskiego, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzadz/3-miliony-dla-obwodu-lwowskiego>, [dostęp: 05.05.2023 r.]

¹¹ Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, *Dobro jest w Małopolsce. Solidarni z Ukrainą*, 2022.

¹² Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, *Pomoc Ukrainie*, 2022.

¹³ Małopolski oddział okręgowy Polskiego Czerwonego Krzyża, *Pomoc żywnościowa i rzeczowa dla osób z Ukrainy oraz instytucji przyjmujących uchodźców*, 2022.

¹⁴ *Pomoc Ukrainie*, <https://www.malopolska.pl/pomocukrainie/pomoc-ukrainie> [dostęp: 06.05.2023 r.]

się spostrzeżeniami i informacjami. Organizuje imprezy, koncerty oraz akcje charytatywne m. in. „Podziel się ciepłem” (zakup tzw. „grzejek” do rąk i nóg), dostarcza lekarstwa, materiały opatrunkowe, odzież dla walczących. Ponadto fundacja zainicjowała przedsięwzięcie nazywane przez uczestników m.in. „Dwa tygodnie bez wojny”, „Radosne dni z uśmiechem”. Jest to projekt, dzięki któremu dzieci przyjeżdżają na dwutygodniowe turnusy do Krynicy Zdroju, zwiedzają województwo, korzystają z różnych atrakcji, „odpoczywają” psychicznie od wojny.

2. Stowarzyszenie Sursum Corda – Stowarzyszenie dotychczas udzieliło pomocy o wartości ponad 3 mln zł. Formy pomocy organizowane przez Sursum Corda to m.in.: transporty darów oraz art. medycznych, transport humanitarny 178 ton produktów żywnościowych i chemicznych, dystrybucja 1481 kart zakupowych oraz 299 e-kart do sieci sklepów Biedronka, zapewnienie 1024 noclegów tymczasowych i interwencyjnych, lekcje języka polskiego, pomoc socjalna (bony na zakup odzieży) oraz mini granty na realizację inicjatyw na rzecz uchodźców.

3. Caritas Archidiecezji Krakowskiej – jedną z form pomocy prowadzonej przez Caritas jest akcja „Paczka dla Ukrainy”, za pomocą której zbierana jest żywność i inne niezbędne produkty, które przekazane zostają ofiarom wojny w Ukrainie. Krakowska Caritas szacuje, że na pomoc na rzecz Ukrainy zostało wydane ponad 7 mln. zł, a ponad 2 tys. ton pomocy humanitarnej zostało wysłane do Ukrainy. Pomoc ta nie byłaby możliwa bez lokalnych i międzynarodowych zbiórek.

4. Sklepy „za uśmiech” – w wielu miejscowościach województwa powstały tzw. sklepy za uśmiech, czyli punkty, w których uchodźcy za tytułowy uśmiech mogli zabrać potrzebne im rzeczy. Jeden z takich sklepów został otwarty przez Stowarzyszenie Nowosądeckie Serducho, które ogłosiło zbiórkę darów na rzecz uchodźców przebywających w Nowym Sączu a także dla ludzi, którzy nie opuścili swojej ojczyzny. Stowarzyszenie nawiązało współpracę z innymi podmiotami, nawet z zagranicznymi fundacjami i w miarę możliwości organizuje konwoje humanitarne do ogarniętej wojną Ukrainy.

5. Stowarzyszenie UNICORN – Miasto Kraków dzięki uzyskanym środkom finansowym przy pomocy stowarzyszenia otworzyło Centrum Pierwszej Pomocy Psychologicznej, które zlokalizowane jest w 5 punktach. W miejscu tym wszyscy potrzebujący pomocy uchodźcy mogą uzyskać bezpłatne wsparcie psychologiczne w języku polskim, ukraińskim lub rosyjskim.

6. Wojewódzki Urząd Pracy – WUP prowadzi projekt „Kierunek kariera”, którego celem jest podwyższanie kompetencji zawodowych osób dorosłych. Projekt został otwarty również dla obywateli Ukrainy, którzy pracują i chcą na dłużej pozostać w Małopolsce. Oferowane są szkolenia językowe, komputerowe, a także prawa jazdy.

7. Projekt „Szansa dla uchodźców” – projekt, który umożliwia uchodźcom zdobycie kwalifikacji zawodowych i podjęcie pracy. W ramach projektu organizowane są szkolenia i kursy zawodowe, które mają pomóc uchodźcom w znalezieniu pracy i integracji z nowym środowiskiem.

8. Krakowskie Szkoły Artystyczne – wraz z Slow Fashion Cafe oraz Cracow Fashion Week zachęcają do pomocy finansowej. Podczas Cracow Fashion Week zostały przeprowadzone kwesty na pomoc dla uchodźców.

9. Nowosądecka firma FAKRO – dzięki uprzejmości firmy FAKRO przy współpracy z Fundacją Pomyśl o Przyszłości oraz sądeckimi przedsiębiorcami, zostało zorganizowane kilkanaście transportów humanitarnych. Kierowcy firmy dostarczali pomoc humanitarną do Ukrainy oraz przywozili uchodźców z ukraińskiej granicy do ośrodków w Krynicy Zdroju, Muszynie i Nowym Sączu. Wartość wysłanej pomocy szacują na ponad 2 mln zł.

10. Polski Zespół Humanitarny – muszyńska fundacja zajmująca się organizacją pomocy w obszarach występowania klęsk humanitarnych. Od początku wojny PZH zaangażował się w pomoc głównie żołnierzom i uchodźcom wewnętrznym, ale również pomagał w ewakuacji ukraińskich rodzin porwanych przez Rosjan. Dzięki współpracy PZH z wieloma innymi fundacjami, firmami, stowarzyszeniami, a także zwykłymi mieszkańcami i osobami obserwującymi ich działalność na portalu Facebook udało się dostarczyć do Ukrainy m.in. pomoc medyczną, tony żywności, koncentratory tlenu i in. PZH współorganizowało również aukcje dzieł ukraińskich artystów.

Jedną z instytucji znajdujących się na terenie województwa małopolskiego, o której działaniach należy wspomnieć jest Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie. Wszelkie informacje na ten temat można znaleźć na oficjalnej stronie internetowej uczelni¹⁵. Uczelnia angażuje się w pomoc uchodźcom m.in. poprzez: kwaterowanie ich w domach studenckich, organizowanie akcji charytatywnych np. zbiórki artykułów szkolnych dla dzieci z Ukrainy, udzielanie pomocy materialnej w postaci jednorazowej zapomogi pieniężnej z funduszu stypendialnego, umożliwienie im podjęcia lub kontynuowania nauki na Uniwersytecie Pedagogicznym im. KEN oraz także zapewnienie pomocy psychologicznej przez zespół wsparcia „Peer Support”¹⁶. Obywatele Ukrainy mogą również na oficjalnej stronie internetowej uczelni w zakładce „Ważne kontakty” znaleźć podane strony internetowe, na których mogą poznać więcej dokładniejszych informacji np.: urzędów, ministerstw, numery infolinii itp. Warto również wspomnieć że Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN nie jest jedyną uczelnią w Krakowie, która wspiera wojennych uchodźców. Takimi uczelniami są również m.in.: Akademia

---

¹⁵ *Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. Pomoc Ukrainie*, <https://www.up.krakow.pl/uniwersytet/pomoc-ukrainie> [dostęp: 06.04.2023 r.]

¹⁶ *Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. Solidarność i wsparcie*, <https://www.up.krakow.pl/student/aktualnosci-dla-studentow/4917-solidarnosc-i-wsparcie> [dostęp: 06.04.2023 r.]

Górnictwo-Hutnicza (AGH), Uniwersytet Papieski Jana Pawła II, Uniwersytet Ekonomiczny (UEK), Uniwersytet Jagielloński w Krakowie i inne.

Podsumowując należy uznać, że pomoc poszkodowanym w różnego rodzaju kryzysach humanitarnych jest oznaką człowieczeństwa i jednym z podstawowych odruchów, w sytuacji gdy innym dzieje się krzywda. Wyzwania związane z pomocą humanitarną dla uchodźców wojennych są ogromne, ale przede wszystkim potrzebna jest determinacja i solidarność, aby pomóc ludziom, którzy stracili wszystko, co mieli. Pomoc humanitarna dla uchodźców wojennych to nie tylko kwestia podstawowych potrzeb, ale również kwestia praw człowieka. Uchodźcy wojenni często są ofiarami przemocy, dyskryminacji i innych form łamania praw człowieka. Wielu uchodźców wojennych zostaje zmuszonych do ucieczki bez żadnego planu czy gotówki, co powoduje, że są oni szczególnie podatni na różnego rodzaju zagrożenia, w tym przemoc, wykorzystywanie czy handel ludźmi. Dlatego ważne jest, aby organizacje międzynarodowe oraz państwa przestrzegały i chroniły prawa uchodźców wojennych, a pomoc humanitarna powinna składać się z realizacji podstawowych potrzeb, ale również z działań zmierzających do ochrony uchodźców przed zagrożeniami. Analizując ilość i sposób pomocy udzielonej przez Małopolan można stwierdzić, że nie tylko organizacje i instytucje mogą nieść pomoc ale przede wszystkim zwykli, ludzie są w stanie zjednoczyć się dla wyższych celów i pomimo wielu różnic i barier (np. językowych) wyciągając pomocną dłoń i chętnie niosąc pomoc i to na ogromną skalę.

Bibliografia

3 miliony dla obwodu lwowskiego, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/3-miliony-dla-obwodu-lwowskiego> [dostęp: 05.05.2023 r.]

Blisko 100 milionów na pomoc Ukrainie, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/blisko-100-milionow-na-pomoc-ukrainie> [dostęp: 05.05.2023 r.]

Grzebyk P., Mikos-Skuza E., *Pomoc humanitarna w świetle prawa i praktyki*, Wydawnictwo naukowe Scholar, Warszawa, 2016, s. 9.

Które kraje najbardziej wspierają Ukrainę?, <https://forsal.pl/swiat/bezpieczenstwo/artykuly/8625266,ktore-kraje-najbardziej-wspieraja-ukraine.html> [dostęp: 11.03.2023 r.].

Krwiodawcy dla Ukrainy, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/zdrowie/krwiodawcy-dla-ukrainy> [dostęp: 04.05.2023 r.]

Małopolska uruchamia specjalne pociągi ewakuacyjne, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/transport/malopolska-uruchamia-specjalne-pociagi-ewakuacyjne> [dostęp: 01.05.2023].

Małopolskie szpitale włączają się w pomoc Ukrainie, <https://www.malopolska.pl/aktualnosci/samorzad/malopolskie-szpitala-wlacza-sie-w-pomoc-ukrainie> [dostęp: 01.05.2023 r.]

Małopolski oddział okręgowy Polskiego Czerwonego Krzyża, *Pomoc żywnościowa i rzeczowa dla osób z Ukrainy oraz instytucji przyjmujących uchodźców*, 2022.

Rzeka pomocy z Polski: jak 24 lutego zmienił nasze życie, Cyfrowa. RP.PL, <https://www.rp.pl/gospodarka/art37629941-rzeka-pomocy-z-polski-jak-24-lutego-zmieni-nasze-zycie> [dostęp: 04.05.2023].

Studenci dla uchodźców z Ukrainy - mapa miejsc noclegowych, <https://www.polskieradio.pl/10/5366/artykul/2919788,studenci-dla-uchodzcow-z-ukrainy-mapa-miejsc-noclegowych> [dostęp: 11.03.2023 r.]

Pomoc Ukrainie, <https://www.malopolska.pl/pomocukrainie/pomoc-ukrainie> [dostęp: 06.05.2023 r.]

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, *Dobro jest w Małopolsce. Solidarni z Ukrainą*, 2022.

Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, *Pomoc Ukrainie*, 2022.

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. Pomoc Ukrainie, <https://www.up.krakow.pl/uniwersytet/pomoc-ukrainie> [dostęp: 06.04.2023 r.]

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie. Solidarność i wsparcie, <https://www.up.krakow.pl/student/aktualnosci-dla-studentow/4917-solidarnosc-i-wsparcie> [dostęp: 06.04.2023 r.]

POLACY WOBEC WOJNY W UKRAINIE W ŚWIETLE BADAŃ OPINII PUBLICZNEJ

Streszczenie. Centrum Badań Opinii Publicznej w Warszawie (CBOS) przeprowadziło od końca lutego 2022 r. do końca kwietnia 2023 r. i opublikowało 15 raportów z badań dotyczących percepcji społeczeństwa polskiego dotyczącej agresji militarnej Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy. Wtórna analiza wyników badań ukazuje, że poparcie społeczeństwa polskiego dla działań podejmowanych przez władze Ukrainy wobec agresora jest wysokie i utrzymuje się na stabilnym poziomie. Polacy silnie wspierają starania Ukrainy o uzyskanie członkostwa w NATO i Unii Europejskiej. W społeczeństwie polskim dominuje głębokie przekonanie, że Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy.

Słowa kluczowe: agresja militarna Rosji; poparcie społeczeństwa polskiego dla Ukrainy; uchodźcy; pomoc; badania opinii publicznej.

POLES AND THE WAR IN UKRAINE IN THE LIGHT OF PUBLIC OPINION POLLS

Abstract. The Center for Public Opinion Research in Warsaw (CBOS) has conducted since the end of February 2022. Until the end of April 2023 and published 15 research reports on the perception of the Polish society regarding the military aggression of the Russian Federation against Ukraine. A secondary analysis of the research results shows that the support of the Polish society for the actions taken by the Ukrainian authorities against the aggressor is high and remains at a stable level. Poles strongly support Ukraine's efforts to gain membership in NATO and the European Union. There is a strong conviction that Poland should accept refugees from Ukraine.

Key words: Russia's military aggression; Polish society's support for Ukraine; refugees; aid; public opinion polls.

Rozpoczęta przez władze Federacji Rosyjskiej 24.02.2022 r. „wojskowa operacja specjalna” w Ukrainie trwa do chwili obecnej. Czy jest to „operacja specjalna” ze strony Rosji, czy prowadzone są działania wojenne? Tak oficjalnie przedstawiona światowej opinii publicznej militarna operacja wypełnia de facto wszystkie cechy charakterystyczne dla działań wojennych², pomimo, iż rząd Federacji Rosyjskiej oraz urzędujący prezydent Władimir Władimirowicz Putin nie stosują w wypowiedziach publicznych tego terminu.

---

¹ Sasińska-Klas Teresa, profesor nauk społecznych, Kolegium Mediów i Komunikacji, Wyższa Szkoła Informatyki i Zarządzania Rzeszów, ekspert Team Europe Direct, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej, Warszawa, e-mail: uhsasins@cyfronet.krakow.pl

² <https://www.rp.pl/swiat/art35791861-onz-potepia-putina-tylko-cztery-panstwa-wsparly-rosje>, data dostępu: 17.05.2023.

Jak zareagowała polska opinia publiczna na działania militarne wymierzone przeciw Ukrainie przez stronę rosyjską i określone jako „operacja specjalna”?

Przedstawione zostaną poniżej wybrane wyniki dotyczące najważniejszych ustaleń dokonanych przez Centrum Badań Opinii Społecznej (CBOS) w ramach łącznie zrealizowanych 15 badań opinii publicznej w okresie od lutego 2022 r. do kwietnia 2023 r.

Już w kilka dni po inwazji rosyjskiej w Ukrainie CBOS zainicjował badania mające na celu rozpoznanie reakcji społeczeństwa polskiego wobec wojny w Ukrainie, które prowadzono w dniach od 28 lutego do 10 marca 2022 r. na próbie liczącej 1078 osób metodą: CAPI, CATI i CAWI, czyli wywiadów bezpośrednich, telefonicznych internetowych³.

88 % badanych w pierwszym sondażu opinii publicznej od momentu rozpoczęcia przez Rosję inwazji w Ukrainie zadeklarowało, że śledzi uważnie wydarzenia w Ukrainie, 68 % pomaga w jakiś sposób np. rzeczowo lub finansowo Ukraińcom, a 57% deklaruje, że unika kupowania lub bojkotuje rosyjskie produkty⁴. Najczęściej były to osoby deklarujące zainteresowanie polityką, w przedziale wieku od 35 do 54 lat, lepiej sytuowane, a także lepiej wykształcone. Co zwraca uwagę w tym sondażu? – deklarowany bardzo wysoki poziom obaw związanych z wojną w Ukrainie. 85 % badanych było zdania, że zaistniała sytuacja zagraża bezpieczeństwu naszego kraju. Podobnie, 84 % było zdania, że wojna Rosji z Ukrainą zagraża bezpieczeństwu Europy⁵.

94 % badanych było zdania w pierwszych tygodniach wojny wymierzonej przeciw Ukrainie, że Polska powinna przyjmować uchodźców z Ukrainy uciekających ze swojego kraju w obawie przed skutkami rozpoczętej wojny, co wskazuje, że stosunek dorosłych Polaków do przyjmowania uchodźców był zdecydowanie pozytywny⁶.

Miesiąc później CBOS zrealizował badania zmierzające do rozpoznania tego, jak Polacy odnoszą się do rosyjskiej agresji w kontekście wsparcia dla walczącej Ukrainy oraz jak oceniają działania podjęte przez społeczność międzynarodową⁷.

Co drugi badany (50 %) był zdania, że wsparcie, jakie otrzymuje Ukraina ze strony społeczności międzynarodowej jest wystarczające, 44 % było zdania, że nie jest ono wystarczające⁸, co wskazywało na to, że opinia publiczna była podzielona. Co postulowano? 2/5 badanych (42 %) proponowała, aby podjąć dozbrajanie,

---

³ Komunikat z badań: Polacy wobec rosyjskiej inwazji na Ukrainie, nr 38/2022, CBOS: Warszawa, marzec 2022.

⁴ Ibidem, s. 2, rys. 1.

⁵ Ibidem, s. 3–4, rys. 2–4.

⁶ Ibidem, s. 8, rys. 9.

⁷ Komunikat z badań: *Polacy o wsparciu dla walczącej Ukrainy*, nr 54/20202, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

⁸ Ibidem, s. 2, rys. 2.

wysłać wojsko do Ukrainy, podjąć otwarte działania militarne przeciw Rosji, a także wzmocnić wyposażenie militarne Ukrainy, przekazywać broń ofensywną, wzmocnić pomoc gospodarczą i finansową dla Ukrainy, rozszerzyć pomoc humanitarną, żywnościową i medyczną⁹.

W kolejnym komunikacie z badań zmierzano do rozpoznania tego, jak Polacy odnoszą się do rosyjskiej agresji w kontekście wsparcia dla walczącej Ukrainy oraz jak oceniają działania podjęte przez społeczność międzynarodową¹⁰.

Zwracano uwagę na to, że obywatele Ukrainy winni kontynuować walkę i nie iść na jakiegokolwiek ustępstwa wobec Rosji. (59 % wskazań)¹¹. Co czwarty, tj. 26 % było zdania, że należy zakończyć wojnę i jak najszybciej zawrzeć kompromis pomiędzy dwiema stronami. 69 % przewidywało, że wojna z Rosją potrwa przez długi czas, co najmniej przez kilka miesięcy. Tylko 14 % przewidywało szybkie zakończenie wojny. Niemniej jednak blisko połowa badanych (45 %) nie obawiała się rozprzestrzenienia wojny na inne kraje¹². 34 % dorosłych Polaków przewidywało w miesiąc po rozpoczęciu działań militarnych ze strony Rosji, że Ukraina będzie musiała zrezygnować z jakiejś części swego terytorium. 29 % było zdania, że Rosja wycofa się z zaatakowanych terytoriów Ukrainy. Co czwarty badany nie miał zdania w tej sprawie. A tylko 9 % prognozowało, że Rosja wycofa się z terytorium Ukrainy zajętego przez nią w 2014 r.¹³

W pierwszych tygodniach wojny do Polski masowo przyjeżdżali obywatele Ukrainy¹⁴. Do początku kwietnia 2022 r. odnotowano blisko 3 miliony nowoprzybyłych Ukraińców w Polsce, co stanowiło duże wyzwanie dla władz Polski w zakresie zapewnienia pomocy osobom uciekającym przed wojną. 91 % badanych było zdania, że Polacy powinni przyjąć Ukraińców oraz udzielić im niezbędnej pomocy: głównie materialnej i finansowej¹⁵. 63 % badanych deklарowało, że pomaga uchodźcom z Ukrainy w formie materialnej bądź finansowej. 37 % deklарowało, że nie robi tego¹⁶.

Kolejny sondaż opinii publicznej zrealizowano na początku maja 2022 r. i zmierzał do ustalenia, jakie postawy wyrażają Polacy po ponad dwóch miesiącach działań militarnych podjętych przez Rosję w Ukrainie¹⁷.

---

⁹ Komunikat z badań: *Polacy o wsparciu dla walczącej Ukrainy*, nr 54/20202, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

¹⁰ Komunikat z badań: *Scenariusze rozwoju sytuacji na Ukrainie*, nr 61/2022, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

¹¹ Ibidem, s.2, rys. 1.

¹² Ibidem, s. 3, rys. 2, 3.

¹³ Ibidem, s. 5, rys. 4.

¹⁴ Komunikat z badań: *Polacy wobec uchodźców z Ukrainy*, nr 62/2022, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

¹⁵ Ibidem, s. 2, rys. 1, s.8, rys. 10.

¹⁶ Ibidem, s. 7, rys. 9.

¹⁷ Komunikat z badań: *Polacy wobec wojny na Ukrainie*, nr 73/2022, CBOS: Warszawa, maj 2022.

W dalszym ciągu utrzymywało się w społeczeństwie polskim przekonanie, że wojna prowadzona przez Rosję w Ukrainie zagraża bezpieczeństwu Polski (73 % wskazań), choć obawy te uległy osłabieniu (w lutym 85 % badanych wyrażało takie obawy). Co istotne, wzrastało przekonanie, że wojna może rozprzestrzenić się na inne kraje. Taki pogląd wyrażało w maju 2022 r. 40 % dorosłych Polaków (w lutym 2022 – 25 % wyrażało takie obawy, a więc dokonał się wzrost o 14 %) ¹⁸.

W badaniach opinii publicznej zrealizowanych przez CBOS pół roku po rozpoczęciu inwazji rosyjskiej w Ukrainie po raz pierwszy podjęto wątek dotyczący tego, co Polacy sądzą o drugiej stronie konfliktu, czyli o Rosjanach, jak postrzegają postawę Rosji i Rosjan w toczącej się wojnie ¹⁹.

W dalszym ciągu przeważało wśród obywateli polskich przekonanie, że wojna wymierzona przez Rosję wobec Ukrainy zagraża bezpieczeństwu Polski. Taki pogląd wyrażało 75 % dorosłych Polaków, co wskazuje na stabilizację tej oceny od czasu rozpoczęcia inwazji rosyjskiej w Ukrainie ²⁰. Zdaniem 56 % badanych większość Rosjan popiera inwazję militarną na Ukrainę. W świetle przytoczonych przez CBOS wyników badań opinii publicznej zrealizowanych w Rosji przez Centrum Lewady 76 % Rosjan popierało decyzję prezydenta Federacji Rosyjskiej – Władimira Putina o podjęciu inwazji militarnej w Ukrainie ²¹ (dane z lipca 2022 r.). Porównując oceny obywateli polskich dotyczące siły poparcia Rosjan wobec prowadzonej przez polityczne i militarne siły kraju wojny przeciw Ukrainie należy stwierdzić, że Polacy niedoszacowali w swoich ocenach siły oraz głębi poparcia przez Rosjan decyzji prezydenta Federacji Rosyjskiej o podjęciu militarnej operacji specjalnej wobec Ukrainy. 67 % badanych Polaków jest zdania, że to prezydent Federacji Rosyjskiej Władimir Władimirowicz Putin jest odpowiedzialny za rozpoczęcie wojny z Ukrainą ²².

Po 200 dniach, jakie upłynęły od rozpoczęcia wojny rozpoczął się nowy etap walki – kontrofensywa ze strony ukraińskiej. CBOS podjął kolejne badania opinii publicznej zmierzające do rozpoznania tego, co Polacy sądzą o ewolucji konfliktu militarnego wymierzonego przeciwko Ukrainie ²³. I tak, 60 % badanych Polaków jest zdania, że Ukraina powinna kontynuować walkę z agresorem i nie powinna iść na jakiegokolwiek ustępstwa wobec Rosji. Co czwarty badany (25 %) jest zdania, że należy dążyć do pokoju, nawet za cenę ustępstw terytorialnych ze strony Ukrainy, która została zaatakowana militarnie przez Rosję ²⁴. W społeczeństwie polskim narasta przekonanie, że wojna Rosji z Ukrainą będzie trwała dłużej niż to wstępnie zak-

---

¹⁸ Komunikat z badań: *Polacy wobec wojny na Ukrainie*, nr 73/2022, CBOS: Warszawa, maj 2022. s.2, rys. 1, 2.

¹⁹ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i Rosjanach*, nr 114/2022, CBOS: Warszawa, wrzesień 2022.

²⁰ Ibidem, s.2, rys. 1.

²¹ Ibidem, s. 5. Opinie na temat Rosjan. cyt. źródło: <https://www.lewada.ru/en/2022/08/17/conflict-with-ukraine-july-2022/>

²² Ibidem, s.6, rys. 7.

²³ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie*, nr 123/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022.

²⁴ Ibidem, s.2, rys. 2.

ładano. We wrześniu 2022 roku jest o tym przekonanych 84 % badanych (dla porównania: w kwietniu 2022 roku taki pogląd wyrażało 69 % badanych)²⁵.

Jednakże godne odnotowania jest także rosnące przekonanie obywateli polskich, że tocząca się wojna nie będzie się rozprzestrzeniała na inne kraje i regiony. Tak twierdziło po pół roku od rozpoczęcia przez Rosję wojny przeciw Ukrainie 53 % dorosłych Polaków (dla porównania: w kwietniu 2022 r. - 45% badanych wyrażało taki pogląd). Co piąty (20 %) wyrażał przekonanie, że nastąpi eskalacja konfliktu i wojna może objąć inne kraje²⁶.

W dalszym ciągu blisko 53 % badanych deklaruowało, że dobrowolnie i nieodpłatnie pomaga uchodźcom z Ukrainy i ten stan rzeczy ma postać stabilną²⁷. Większość badanych (79 %) w dalszym ciągu popierała wszelkie działania podejmowane w Polsce mające na celu pomaganie uchodźcom. 15 % jest przeciwnego zdania w tej sprawie i ten procent wskazań ma postać stabilną²⁸.

Przedmiotem kolejnych badań opinii publicznej, zrealizowanych w październiku 2022 r., było rozpoznanie poczucia stanu zagrożenia wojną w świadomości społeczeństwa polskiego oraz zagrożenia użyciem broni jądrowej przez władze polityczne i wojskowe w Rosji przeciwko obywatelom Ukrainy²⁹. I co zmieniło się w porównaniu do września 2022 roku? – w świadomości społeczeństwa polskiego wyraźnie spadło przekonanie, że wojna, jaką rozpoczęła Rosja wobec Ukrainy nie rozprzestrzeni się na inne kraje regionu. We wrześniu 2022 roku taki pogląd wyrażało – jak napisano wyżej – 53 % badanych, natomiast w październiku 2022 nastąpił spadek tego przekonania do poziomu 44 %. I mimo że jest to w dalszym ciągu opinia dominująca w myśleniu Polaków o wojnie Rosji z Ukrainą, to sygnalizuje ona niekorzystny trend wskazujący na to, że rośnie poczucie zagrożenia³⁰.

Jednakże narasta wśród obywateli w Polsce przekonanie, że Rosja będzie zmuszona wycofać się z zaatakowanych terytoriów Ukrainy. Taki pogląd wyrażał co czwarty badany (26 %) i był to najwyższy poziom wskazań począwszy od kwietnia 2022 roku. Zmniejszyło się przekonanie, że Ukraina będzie zmuszona zrezygnować z części swojego terytorium na rzecz Rosji. Ten pogląd wyrażało w październiku 2022 roku 27 % badanych, w porównaniu do 39% wskazań w sierpniu 2022 roku. Tylko 3 % dorosłych Polaków było zdania, że Rosja podporządkuje sobie całą Ukrainę, jednakże 27 % nie ma wyrobionego zdania w tej sprawie³¹.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie*, nr 123/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022. s. 4, rys. 4.

²⁶ Ibidem, s.3, rys. 3.

²⁷ Ibidem, s. 6, rys. 6.

²⁸ Ibidem, s.5, rys. 5.

²⁹ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zagrożeniu bronią jądrową*, nr 136/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022.

³⁰ Ibidem, s. 2, rys. 1.

³¹ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zagrożeniu bronią jądrową*, nr 136/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022. s. 4, rys. 3.

Natomiast wyraźnie Polacy obawiają się możliwości użycia broni jądrowej przez Rosjan wobec Ukrainy. Na takie zagrożenie wskazuje 66 % Polaków i jest to bardzo jednoznacznie wyrażana obawa. Dodatkowo, czołowi rosyjscy politycy oraz wojskowi, a także prezydent Federacji Rosyjskiej publicznie ostrzegali w medialnych wystąpieniach przed możliwością użycia przez nich tego rodzaju broni.

W marcu 2022 roku poziom obaw związanych z potencjalną możliwością użycia broni jądrowej przez władze Rosji wobec Ukrainy był wyższy o 11 % i wynosił 77 %. Także obawy te wyrażano w odniesieniu do możliwości użycia broni jądrowej wobec Polski. Blisko połowa badanych (47 %) wyrażało taki pogląd (w marcu 2022 r. było to 65 % wskazań)³².

A zatem wniosek, jaki nasuwa się z analizy wyników badań opinii publicznej jest następujący: Polacy sygnalizują wyraźne obawy przed użyciem broni jądrowej przez Rosję w toczącej się aktualnie wojnie i ten stan obaw jest społecznie i psychologicznie niepokojący.

Kolejny raport z badań opinii publicznej dotyczący stosunku Polaków do wojny w Ukrainie oparty o analizę wyników uzyskanych w badaniach zrealizowanych w listopadzie 2022 roku ukazał się w grudniu 2022 r.³³ Co nowego wnosił?

W dalszym ciągu wzrastało w społeczeństwie polskim przekonanie, że należy kontynuować walkę z agresorem, jakim jest Rosja i Ukraina nie powinna iść na żadne ustępstwa wobec Rosji. Taki pogląd wyrażało w listopadzie 2022 roku 64 % badanych³⁴.

Co jeszcze zasługuje na uwagę? Rosnące przekonanie w społeczeństwie polskim o korzystnym dla Ukrainy zakończeniu wojny. 34 % Polaków było zdania, że Rosja wycofa się z zaatakowanych terytoriów Ukrainy, 20 % przewidywało, że Rosja wycofa się także z terytoriów Ukrainy zajętych w 2014 r. Niemniej jednak, blisko co czwarty badany (23 %) był zdania, że Rosja podporządkuje sobie całą Ukrainę. Co piąty (21 %) nie miał wyrobionego zdania w tej sprawie³⁵.

Konsekwentnie, w dalszym ciągu 83 % Polaków było zdania, że powinniśmy przyjmować uchodźców z Ukrainy i udzielać im wszelkiej potrzebnej pomocy³⁶.

Ostatnie badania nad stosunkiem Polaków do wojny w Ukrainie w 2022 roku zrealizowano pod koniec listopada i na początku grudnia³⁷. Pokazały one stabilne wskazania w kluczowych kwestiach dotyczących postawy Polaków wobec wojny w Ukrainie. I tak stabilnie przedstawiało się przekonanie, że wojna, jaka toczy się w Ukrainie w znacznym stopniu zagraża bezpieczeństwu w Polsce. Pogląd taki

---

³² Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zagrożeniu bronią jądrową*, nr 136/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022. rys. 4.

³³ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i pomocy dla uchodźców*, nr 152/2022, CBOS: Warszawa 2022.

³⁴ Ibidem, s. 3, rys. 2.

³⁵ Ibidem, s.4, rys. 3.

³⁶ Ibidem, s.5, rys. 4.

³⁷ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zaangażowaniu NATO*, nr 162/2022, CBOS: Warszawa, grudzień 2022.

wyraziło 78 % badanych³⁸. Jednakże w odczuciu badanych dominowało przekonanie, że wojna Rosji z Ukrainą nie rozprzestrzeni się na inne kraje. Tak sygnalizowało 72 % badanych³⁹. Towarzyszyło temu stabilne poparcie społeczeństwa polskiego do przyjmowania uchodźców z Ukrainy⁴⁰. 79 % wyraziło taki pogląd w tej sprawie.

W odniesieniu do zaangażowania NATO w odniesieniu do wojny w Ukrainie 73 % badanych było zdania, że Polska może być pewna zaangażowania państw członkowskich NATO w obronę granic Polski. Co piąty badany (20 %) wątpił, czy taka sytuacja ma miejsce⁴¹. Pytając o ocenę działań NATO wobec wojny w Ukrainie uzyskano następujący rozkład odpowiedzi:

- przeważał w opinii Polaków pogląd wyrażany przez 49 % badanych, że działania NATO wobec wojny w Ukrainie są prowadzone odpowiednio,
- 36 % było zdania, że są prowadzone w sposób zbyt ostrożny,
- 4 % było zdania, że te działania są zbyt daleko posunięte,
- 11 % nie miało wyrobionego zdania w tej sprawie⁴².

W styczniu 2023 roku zrealizowano kolejne badania dotyczące tego, jakie postawy wyrażają Polacy wobec wojny w Ukrainie i ukraińskich uchodźców⁴³. Wyniki badań sygnalizują narastanie przekonania, że tocząca się wojna w Ukrainie zagraża bezpieczeństwu Polski. Na początku 2023 roku poziom deklaracji o rosnącym zagrożeniu wynosił 79 %, co wskazuje na tendencję wzrostową poczucia zagrożenia Polaków toczącą się w Ukrainie⁴⁴. Poczucie zagrożenia przez cały okres wojny jest wyraźnie sygnalizowane przez społeczeństwo polskie i mieści się ono w wymiarze wysokich wskazań pomiędzy 70 % a 79 %. Niemniej jednak w okresie od grudnia 2022 do stycznia 2023 nastąpił wzrost o 9 punktów procentowych. Ujawnił się w świadomości Polaków pesymizm co do wyniku wojny, jaka toczy się w Ukrainie. W styczniu przeważał pogląd (31 % wskazań), że Ukraina będzie zmuszona zrezygnować z części swojego terytorium na rzecz Rosjan 28 % było zdania, że Rosja wycofa się z zaatakowanych terytoriów Ukrainy. Co czwarty badany (26 %) nie miał zdania w tej sprawie. Tylko 2 % badanych było zdania, że Rosja podporządkuje sobie całą Ukrainę⁴⁵.

Badania sygnalizują postępujący spadek o 11 punktów procentowych pomocy dla uchodźców z Ukrainy – do poziomu 41 % wobec coraz silniej odczuwalnej w społeczeństwie polskim inflacji ekonomicznej i pogorszenia się położenia ekonomicznego obywateli. Jednakże w dalszym ciągu Polacy silnie popierają działania

---

^{38 38} Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zaangażowaniu NATO*, nr 162/2022, CBOS: Warszawa, grudzień 2022. s. 2, rys. 1.

³⁹ Ibidem, s. 3, rys. 2.

⁴⁰ Ibidem, s. 6, rys. 5.

⁴¹ Ibidem, s. 4, rys. 3.

⁴² Ibidem, s. 5, rys. 4.

⁴³ Komunikat z badań: *Polacy wobec wojny na Ukrainie i ukraińskich uchodźców*, nr 12/2023, CBOS: Warszawa, styczeń 2023.

⁴⁴ Ibidem, s. 2, rys. 1.

⁴⁵ Ibidem, s. 3, rys. 2.

dotyczące wspierania uchodźców z Ukrainy, którzy przebywają na terytorium Polski. 78 % badanych wyraża taki pogląd⁴⁶.

W rok po wybuchu wojny wymierzonej Ukrainie przez Rosję przeprowadzono badania opinii publicznej mające na celu podsumowanie tego bolesnego dla Ukrainy roku i ocenę pozycji Polski na arenie międzynarodowej w związku z toczącą się wojną⁴⁷. Co ujawniają?

Obserwowany jest spadek poczucia zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski w związku z toczącą się wojną i wynosił on 73 % (w styczniu 2023 – 79 % wskazań)⁴⁸. Towarzyszył mu jednak spadek optymizmu co do oczekiwanego wyniku wojny w Ukrainie. Przeważał pogląd (37 % wskazań), że Ukraina będzie musiała zrezygnować z części swego terytorium, w którym toczyły się przez cały czas trwania „specjalnej operacji militarnej” zaciekle walki⁴⁹. Chodzi tu o wschodnie tereny Ukrainy. Spadł także odsetek osób, które uważały, że Rosja wycofa się z zaatakowanych terytoriów. Ponadto, oceniano, że dotychczasowe działania NATO były zbyt ostrożne w zakresie niesienia pomocy Ukrainie – tak twierdziło 44 % badanych⁵⁰.

81 % badanych popierało pomoc uchodźcom, jaką oferuje Polska⁵¹. 90 % badanych pozytywnie oceniało postawę Polaków wobec Ukrainy i jej obywateli⁵².

Akcentem zamykającym analizę będzie przedstawienie kilku głównych rezultatów badań pośrednio dotyczących toczącej się wojny w Ukrainie, niemniej jednak istotnych w swej warstwie informacyjnej i prognostycznej. Chodzi to o badania realizowane raz w roku przez CBOS, a dotyczące stosunku Polaków do innych narodów i grup etnicznych, które w 2023 r. uwzględniły kontekst wojny w Ukrainie w odniesieniu do deklarowanych sympatii/ niechęci do innych grup narodowych i etnicznych⁵³.

Badania ukazały, że aktualnie Polacy darzą największą sympatią Amerykanów (68 % wskazań), następnie Włochów (61 %), Anglików (60 %), Słowaków i Czechów (po 54 % wskazań) oraz Ukraińców (51 %). Natomiast najwyższy poziom niechęci demonstrują wobec Rosjan i wynosi on 82 % wskazań⁵⁴. I ten wynik jest nowy w swoim rozkładzie oraz zasługuje na wnikliwe przemyślenie. Tylko 6 % dorosłych Polaków deklaruje sympatię wobec Rosjan, natomiast niechęć/antypatia do tej grupy narodowej w skali roku podniosła się z poziomu 38 % w 2022 roku do

---

⁴⁶ Komunikat z badań: *Polacy wobec wojny na Ukrainie i ukraińskich uchodźców*, nr 12/2023, CBOS: Warszawa, styczeń 2023. s. 4, rys. 4.

⁴⁷ Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie w rok po jej wybuchu*, nr 28/2023, CBOS: Warszawa, marzec 2023.

⁴⁸ Ibidem, s. 2, rys. 1.

⁴⁹ Ibidem, s. 3, rys. 2.

⁵⁰ Ibidem, s. 3, rys. 3.

⁵¹ Ibidem, s. 7, rys. 6.

⁵² Ibidem, s. 8, rys. 7.

⁵³ Komunikat z badań: *Stosunek do innych narodów rok po wybuchu wojny na Ukrainie*, nr 33/2023, CBOS: Warszawa, marzec 2023.

⁵⁴ Ibidem, s. 2, rys. 1.

82 % w bieżącym roku⁵⁵. To wzrost skokowy i wysoce niepokojący. Rosja to kraj sąsiadujący z Polską i tak wysoko deklarowana niechęć do Rosjan jako grupy narodowej sygnalizuje potencjalne problemy i trudności we wzajemnych relacjach między Polakami i Rosjanami na przyszłość. Wojna Rosji z Ukrainą znajduje tu swój wyraz, bowiem Polacy wsparli Ukrainę i jej obywateli, pokonali trudną pamięć historyczną w relacjach z Ukraińcami, natomiast – w związku z inwazją Rosji w Ukrainę – odwrócili się plecami do tego kraju sąsiedniego i jego obywateli, jakim jest Rosja i Rosjanie. To niekwestionowany fakt społeczny zapowiadający przyszłe raczej trudne relacje pomiędzy dwiema sąsiadującymi ze sobą grupami narodowymi.

Czas pokaże, w jakim kierunku będą te wzajemne relacje ewoluować i jaki będzie społeczny koszt tak drastycznego pogorszenia się stosunków wzajemnych pomiędzy dwiema sąsiednimi grupami narodowymi. Na ten moment jest to zapowiadający się dynamicznie regresywny trend. Natomiast wojna Rosji z Ukrainą dalej się toczy i trudno przewidzieć jej docelowy wynik.

Bibliografia

Komunikat z badań: *Polacy wobec inwazji na Ukrainę*, nr 38/2-22, CBOS: Warszawa, marzec 2022.

Komunikat z badań: *Scenariusze rozwoju sytuacji na Ukrainie*, nr 61/2022, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i pomocy dla uchodźców*, nr 152/2022, CBOS: Warszawa, 2022.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i Rosjanach*, nr 114/2022, CBOS: Warszawa, wrzesień 2022.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zaangażowaniu NATO*, nr 162/2022, CBOS: Warszawa, grudzień 2022.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie i zagrożeniu bronią jądrową*, nr 136/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie w rok po jej wybuchu*, nr 28/2023, CBOS: Warszawa, marzec 2023.

Komunikat z badań: *Polacy o wojnie na Ukrainie*, nr 123/2022, CBOS: Warszawa, październik 2022.

Komunikat z badań: *Polacy o wsparciu dla walczącej Ukrainy*, nr 54/20202, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

Komunikat z badań: *Polacy wobec uchodźców z Ukrainy*, nr 62/2022, CBOS: Warszawa, kwiecień 2022.

Komunikat z badań: *Polacy wobec wojny na Ukrainie i ukraińskich uchodźców*, nr 12/2023, CBOS: Warszawa, styczeń 2023.

Komunikat z badań: *Polacy wobec wojny na Ukrainie*, nr 73/2022, CBOS: Warszawa, maj 2022.

Komunikat z badań: *Stosunek do innych narodów rok po wybuchu wojny na Ukrainie*, nr 33/2023. CBOS: Warszawa, marzec 2023.

Polacy o wojnie na Ukrainie i Rosjanach, nr 114/2022, CBOS: Warszawa, wrzesień 2022.

---

⁵⁵ Komunikat z badań: *Stosunek do innych narodów rok po wybuchu wojny na Ukrainie*, nr 33/2023. CBOS: Warszawa, marzec 2023. s. 4, tab. 1; s. 5, tab. 2.

EU FOREIGN ECONOMIC POLICY IN THE FACE OF EXISTING GEOPOLITICAL CHALLENGES

Abstract. The major threats along the EU borders stress the need for greater integration in foreign policy of Member States to compete with emerging powers and participate in global decision-making. The war of Russia over Ukraine is of great relevance today. In the light of research interests in the EU's foreign economic policy, the study focuses on the following topics: an overview of the EU's restrictive measures against Russia in terms of sphere of influence, an economic outlook for European economy and some implications concerning the impact of war on EU states. The study was carried out using a combination of quantitative and qualitative research methods for the data analysis, synthesis and interpretation.

Key words: foreign economic policy; Russia-Ukraine war; EU; sanctions.

ZAGRANICZNA POLITYKA GOSPODARCZA UE W OBLICZU AKTUALNYCH ZAGROŻEŃ GEOPOLITYCZNYCH

Streszczenie. Poważne zagrożenia wzdłuż granic UE wyraźnie uwidaczniają rosnącą potrzebę wewnętrznej spójności w polityce zagranicznej państw członkowskich, aby mogły one konkurować ze wschodzącymi mocarstwami oraz uczestniczyć w globalnym procesie decyzyjnym. Wojna Rosji w Ukrainie nabiera obecnie szczególnego znaczenia. Uwzględniając zakres badań nad zagraniczną polityką gospodarczą UE, niniejsze opracowanie obejmuje następujące zagadnienia: przegląd restrykcyjnych działań UE wobec Rosji w zakresie obszaru oddziaływania, prognozę ekonomiczną dla gospodarki europejskiej oraz pewne implikacje dotyczące skutków wojny dla państw członkowskich UE. Badania przeprowadzone przy zastosowaniu ilościowych i jakościowych metod analizy, syntezy i interpretacji danych.

Słowa kluczowe: zagraniczna polityka gospodarcza; wojna rosyjsko-ukraińska; UE; sankcje.

The world policy and economy are facing major challenges today. The main geopolitical risks and challenges for 2023 include ²: global economic recession, China's reopening following years of its zero-Covid policy, the impact of energy prices, continued global inflation, and central bank policies, continued challenges in the supply chain, the US presidential election, pressures of global migrations, climate change, and, of course, the war of Russia over Ukraine.

---

¹ **Struk Oleksandra**, Ph. D., Assistant Professor, Institute of Political Sciences, University of Warmia and Mazury in Olsztyn (Poland). ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5316-9630>, e-mail: oleksandra.struk@uwm.edu.pl

² Edelman Global Advisory, *2023 Top Geopolitical Risks* (18.01.2023). URL: <https://www.edelmanglobaladvisory.com/insights/2023-top-geopolitical-risks>

Given the research interest on the EU foreign economic policy, the study covers following issues:

- The EU response to Russia's invasion of Ukraine (i.e. an overview of the EU's restrictive measures against Russia in terms of sphere of influence).
- How is the EU economy coping with current shocks?
- The impact of war on EU states.

The study was conducted using a mixture of quantitative and qualitative research methods of data analysis, synthesis and interpretation.

EU response to Russia's invasion of Ukraine

According to the European Council³ "The EU and its member states strongly condemn Russia's brutal war of aggression against Ukraine and the illegal annexation of Ukraine's Donetsk, Luhansk, Zaporizhzhia and Kherson regions. They also condemn Belarus' involvement in Russia's military aggression".

The illegal occupation of the Crimean peninsula and Russia's support for separatists in the eastern Ukraine, became the basis of the EU's first restrictions, which took place in March 2014. Since February 23rd, 2022 the EU states and its partners (the United States, the United Kingdom, Canada, Australia and Japan) have implemented 10 packages of unprecedentedly harsh sanctions against Russia, as well as visa restrictions (i.e. cessation of the visa facilitation agreement between the EU and Russia, and the halting of visa facilitation conditions for Russian diplomats and entrepreneurs). Additionally, the EU adopted suspension of broadcasting activities of some Russian media outlets. Moreover, the sanctions were adopted against Belarus such as SWIFT ban for 4 Belarusian banks, ban on transactions with the Central Bank of Belarus, the restrictions on the financial flows from Belarus into the European Union, ban on supply of euro-denominated banknotes to Belarus, sanctions against Belarusian military personnel, ban on Belarusian road transport operators, and trade restrictions.

Consequently, as a result of the invasion of Russia in Ukraine, several countries imposed massive sanctions in the field of finance, transportation, energy and defense, as well as raw materials and other products and services. The United States, the European Commission and some other countries, imposed sanctions against the Russian Central Bank, which prevented the Russian government from access to foreign currency reserves held by institutions in the sanctioning countries. In addition, these nations have imposed a long list of trade sanctions against Russia, including export and import restrictions, and other restrictions on trade. Restrictions on exports to Russia have focused on 'dual-use' technologies, including semiconductors, goods and services related to aviation, aerospace and oil and gas production, and luxury

---

³ European Council (2023), *EU response to Russia's invasion of Ukraine*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/#sanctions>

goods⁴. Besides, more than 150 multinational companies have announced complete withdrawals from Russia, while a further 250-plus have suspended operations or new investments⁵. The EU is making a concerted effort to reduce Russian oil deliveries, with Lithuania being the first European nation to end its buying of Russian gas. The US, EU, and UK have closed their airspace to Russian flights. Entities and persons in Belarus associated with the invasion of Russia, including banks and companies in the defense and security sectors, have been subjected to various restrictions on travel, asset freezing and exports.

In light of the Russian escalating attacks on Ukraine's cities by missiles and drones, the EU Commission has proposed the 11th round of sanctions on 9 May 2023. As to S. Taran, rather than introducing new bans on Russian products and sectors that have not been sanctioned yet, it concentrates on combatting the evasion of pre-existing trade restrictions⁶. Despite Ukraine's expectations⁷, it does not cover a ban on imports of Russian diamonds, natural gas, LNG, cast iron and ferrous alloys, and nuclear energy cooperation, as member states are facing difficulties in reaching consensus in these areas. Researcher also underlined that the effectiveness of sanctions have been undermined by the abuse of transit rules (false transit) or the use of third countries of Central Asia and the Caucasus, China, Türkiye, and the United Arab Emirates. Meanwhile, for the first time, the European Commission proposed the blacklist of seven Chinese firms accused of providing banned parts to Russia's military industry, though the list is not yet officially confirmed⁸. Thus, an asset freeze in the EU could be imposed upon them.

The EU economy within current shocks

The way the EU will get through the geopolitical crisis depends on many factors. As to the European Commission⁹, the EU economy has already faced several long-term structural challenges before the COVID-19 crisis, such as rapidly-ageing

---

⁴ J. D. Guenette, Ph. Kenworthy, C. Wheeler (2022), *Implications of the War in Ukraine for the Global Economy*, World Bank Group, EFI Policy Note 3.

⁵ *Ibidem*.

⁶ S. Taran (2023), *11th package of EU sanctions: Focusing on circumvention*, European Policy Centre, EPC Flash Analysis (16.05.2023). URL: <https://www.epc.eu/en/publications/11th-package-of-EU-sanctions-Focusing-on-circumvention~50d944>

⁷ The International Working Group on Russian Sanctions (2023), *Action Plan 2.0. Strengthening Sanctions against the Russian Federation*, Working Group Paper, No. 11 (24.04.2023). URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/18/49/82e4b94da9b413ac4958b08bcea980b2_1682403883.pdf

⁸ G. Baczynska (2023), *EU takes aim at Chinese firms in proposed new Russia sanctions* (08.05.2023). URL: <https://www.reuters.com/world/eu-takes-aim-chinese-firms-third-country-exports-tighten-russia-sanctions-2023-05-08/>

⁹ European Commission (2021), *The EU economy after COVID-19: implications for economic governance*. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Central Bank, The European Economic and Social Committee, The Committee of The Regions. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/economic_governance_review-communication.pdf

population threatened to eventually reduce labor supply; weak productivity growth compared to China and the United States in the process of digital transformation; very substantial socio-economic costs of climate change; and rising income and wealth inequality, territorial disparities within and among Member States, and unequal access to education and skills. So, the COVID-19 made these challenges more visible and more relevant. Meanwhile, we can observe that the EU economy is coping with the adaptation to the shocks caused by the pandemic, as well as the Russia’s aggression against Ukraine exceptionally well (see Fig. 1).

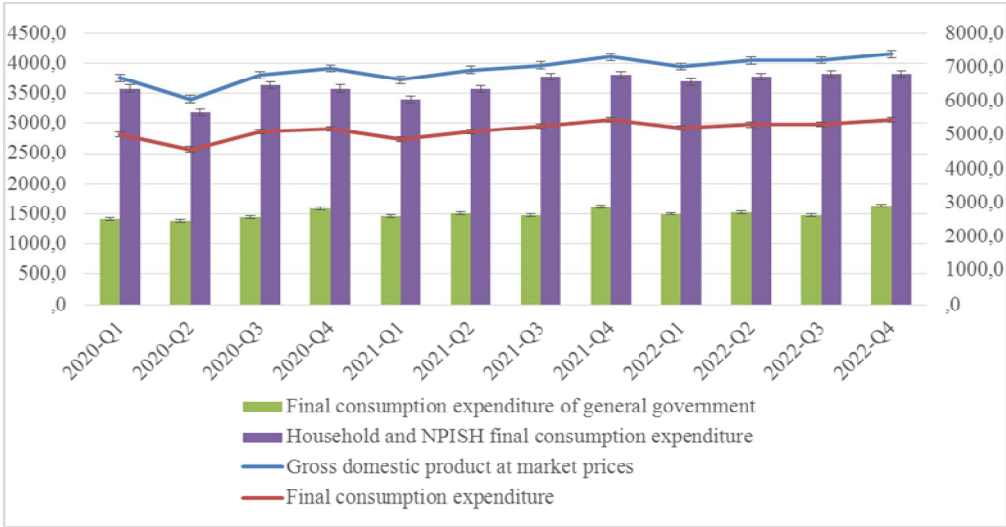

Fig. 1. Main GDP aggregates per capita in European Union – 27 countries (from 2020) (quarterly, in chain linked volumes (2010), euro per capita)¹⁰

Source: own elaboration based on data from Eurostat, Data Browser; <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>

The EU has successfully managed to wean itself off Russian gas to a strong extent in 2022. It noted moderate growth in the first quarter of 2023, dispelling fears of a winter recession that seemed unavoidable just a few months ago. A better-than-expected start of the year 2023 for the EU economy was driven by declining energy prices. Besides, the EU has dealt well with the energy crisis by prompt diversification of supply and a significant decline in energy consumption. Rapid deterioration of terms of trade in 2021 and 2022, along with an increase in energy (import) prices, has shifted purchasing power from the EU to the rest of the world. With the rapid decline

¹⁰ Note: The image shows two Y axes – one primary (Final Consumption Expenditure of General Government and Household and NPISH Final Consumption Expenditure) and another auxiliary (volumes of GDP and Final Consumption Expenditure)

in energy prices, the expected improvement in the terms of trade will lead to benefits for all domestic economic sectors, households, businesses and governments.

The war caused inflationary pressures in the euro area during the post-pandemic period, which led to an increase of prices for consumers, especially for energy and food. The inflation rate showed a dramatic rise from 0.3 % in 2020 to 5.0 % in 2021 and 10.6 % in 2022. The highest level of inflation in 2022 was largely caused by rising energy and food prices, which together made up more than two-thirds of the total.¹¹ According to the European Economic Forecast¹² made in Spring 2023, the average core inflation in 2023, at 6.9 % in the EU, is set to exceed that in 2022, before falling to 3.6 % in 2024. Fig. 2 also presents that the inflation has concurrently trended down since November 2022. Meanwhile, private consumption in the EU is set to rebound to 1.8 % in 2024, while the household saving rate is projected to decrease from 13.2 % in 2022 to 12.8 % in 2024¹³. Considering labor market, experts predict that employment is set to keep growing moderately, while unemployment rate is expected to remain close to its historical low, at around 6 % in the EU in 2023 and 2024.

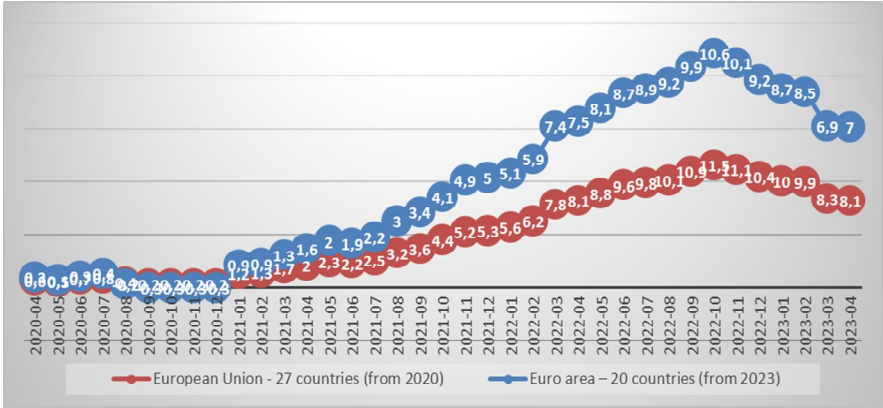

Fig. 2. Inflation rates, %, measured by the Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) in the European Union – 27 countries (from 2020) and Euro area – 20 countries (from 2023) – monthly data, annual rate of change¹⁴

Source: own elaboration based on data from Eurostat, Data Browser; <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>

¹¹ The ECB blog, *One year since Russia's invasion of Ukraine – the effects on euro area inflation* (24.02.2023). URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog20230224~3b75362af3.en.html>

¹² European Commission (2023), *European Economic Forecast. Spring 2023*, Institutional Paper 200, Publications Office of the European Union, Luxembourg. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/ip200_en_1.pdf

¹³ Ibidem.

¹⁴ Annual inflation is the change of the price level of consumer goods and services between the current month and the same month of the previous year. Monthly inflation is the change of the price level between the current month and the previous month.

The impact of war on EU states

The overall impact of the war on the EU economy as well as its overall economic costs is still difficult to predict. It has caused asymmetric consequences in Member States, depends on trade links, potential costs of energy dependence on Russia as well as vulnerability on financial markets. Undoubtedly, the war triggered a massive shock to energy and food markets, reducing supply and raising prices to historically unprecedented levels.

Considering export dependence and reliance on energy imports from Russia, Central and Eastern European countries have been especially vulnerable. Germany and Italy are heavily dependent on Russian gas but also could be hit by supply shortages in the automotive industries. According to data from Eurostat, the value of exports to Russia fell by 55 % between February 2022 and March 2022, while imports from Russia rose by 3 % in these months due to a sharp increase of the price of energy products and raw materials¹⁵. Then, the value of imports from Russia fell by 53 %, from €21.8 billion in March 2022 to €10.3 billion in December 2022¹⁶. Russia's share in extra-EU imports for six key products decreased (it has been gradually replaced by other trade partners) with strong declines visible for coal, natural gas, fertilisers, petroleum oil and iron & steel. In particular, the highest drops have been recorded for coal (from 45 % in 2021 to 22 % in 2022), natural gas (from 36 % to 21 %), fertilizers (from 29 % to 22 %), petroleum oil (from 28 % to 21 %) and iron & steel (from 16 % to 10 %)¹⁷. The EU coped with the reduction in gas imports from Russia in 2022 thanks to decreased natural gas consumption by almost 20 %. National measures and the REPowerEU initiative are helping to accelerate the transition to green energy and increase the EU's energy independence.

The Polish Economic Institute, in its report "The Impact of the War in Ukraine on the Operations of Polish Companies"¹⁸, studied the extent to which the war has changed the performance of Polish entrepreneurs, taking into account their market size and the sector represented. According to the vast majority of entrepreneurs, the war has affected key areas of business activity. More than 80 % of the entrepreneurs admitted that the war had increased the price of supply and investment goods, raised operating costs and boosted business risks. Almost half of Polish companies (45 %) indicated that the war had a strong impact on raising the prices of products or services provided by companies. Those industries most strongly affected by the war are

---

¹⁵ Eurostat (2022), *EU trade with Russia - latest developments*, Data extracted in January 2022. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=558089#Latest_developments

¹⁶ Eurostat (2023), *EU trade with Russia continues to decline*, (03.03.2023). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230303-1>

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Polski Instytut Ekonomiczny, *Ponad 80 proc. firm w Polsce odczuło wpływ wojny na kluczowe obszary działalności* (22.02.2023). URL: <https://pie.net.pl/ponad-80-proc-firm-w-polsce-odczulo-wplyw-wojny-na-kluczowe-obszary-dzialalnosci/>

manufacturing, regardless of company size. Small retailers, micro and medium-sized construction companies, and accommodation and food service companies also indicate a strong impact. In contrast, the weakest impact of the war was felt by the culture, entertainment and recreation industries, as well as professional, scientific and technical activities. The survey also shows that nearly half of companies are feeling the impact of the war in terms of hiring Ukrainian workers. Industries that benefit from seasonal workers or those in which the work does not require specialized skills (accommodation and catering, transportation and logistics, and trade) are experiencing an improvement in employment due to the inflow of Ukrainians. The negative impact of the war as a result of the outflow of Ukrainian workers is felt most strongly by those industries that also make significant use of seasonal workers, but are also more likely to employ men (transportation and logistics, manufacturing, construction).

The growing geopolitical risks associated with the war in Ukraine have undoubtedly affected financial stability in Europe (Fig. 3).

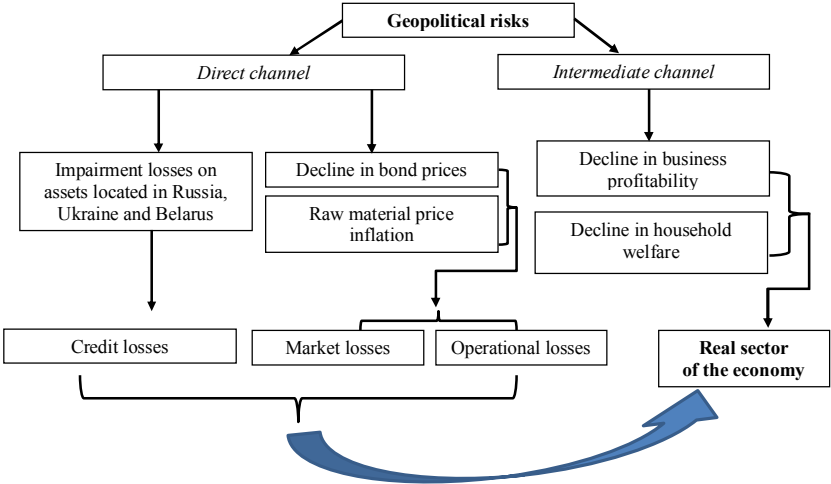

Fig. 3. The influence of war on the financial system

Source: Own elaboration

Mechanisms of influence on the financial system in direct and indirect ways are diverse and complex. The immediate effects, operating through the direct channel, have already been observed in the initial weeks of the armed conflict in Ukraine. According to the EBA Risk Dashboard quarterly report¹⁹, “the sanctions imposed on Russia represent a high operational risk (including legal and reputational risks for

¹⁹ European Banking Authority, *The EBA Risk Dashboard*. URL: <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

banks)". As a result of geopolitical tensions and the war in Ukraine, the banking sector faced an increase in market risk. The outbreak of war has contributed to changes in the foreign exchange market and the market of agricultural, energy and metals commodities. The currencies of Central and Eastern European countries depreciated compared to their base currencies, as a result of these countries' greater vulnerability to the direct effects of the war due to their geographic location, stronger trade relations with Russia and Ukraine, and greater dependence on energy commodity imports from Russia. Thus, geopolitical risks directly led to the credit, market and operational losses which affect the real sector of the economy and result in the decline in business profitability and household welfare (Fig. 3).

Final remarks

The sanctions leveled against Russia have demonstrated new hurdles for the EU in terms of implementation. Thus, "Member States and EU institutions have renewed efforts to make alignment truly global, and to close loopholes to prevent circumvention. In November 2022, the violation of 'restrictive measures' (sanctions) was added to the list of 'EU crimes' included in the Treaties"²⁰.

Meanwhile, analysts underline that sanctions have already met some important objectives:

- a strong signal from the West's determination and unity;
- Russia's military capability has been permanently weakened;
- the Russian economy and the energy sector were asphyxiated with long term consequences; and
- the Russian elite has suffered from economic losses.

However, the majority of experts have warned that the effect of sanctions will not be sufficiently severe to limit Russia's ability to conduct a war in 2023 against Ukraine. The lack of alignment by a notable group of countries is also indicative of divergent global perceptions of stakes and priorities.

Although Russia lost some of its influence in Europe after the invasion, such as energy one, its influence, in general, did not significantly diminish (e. g. in the information sphere). Nowadays, Russia has the least possibilities for influence in Poland or the Baltic states, as these countries have historical experience and are therefore generally more resistant to Russian influence. Meanwhile, among the countries most affected by Russian influence in Central Europe are Bulgaria, Slovakia and Hungary. Besides, the European countries are also facing Chinese influence,

---

²⁰ A. Caprile, A. Delivorias (2023), *EU sanctions on Russia: Overview, impact, challenges*, European Parliamentary Research Service. URL: <https://epthinktank.eu/2023/03/13/eu-sanctions-on-russia-overview-impact-challenges>. See also: Council of the EU (2022), *Press Release. Sanctions: Council adds the violation of restrictive measures to the list of EU crimes* (28.10.2022). URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/28/sanctions-council-adds-the-violation-of-restrictive-measures-to-the-list-of-eu-crimes/>

which is of a somewhat different nature than the Russian one. Specifically, Beijing's goal in Europe is to improve its image, which it is trying to do at various levels, seeking friends and allies in individual countries.

At the same time, it should be noted that some countries of the Central European region have achieved a significant reduction in trade with Russia in both exports and imports after its aggression against Ukraine. This is especially relevant for the Baltic states, which, despite their previously strong trade ties, have made strategic decisions to move away from Russia as a major trading partner and focus on boosting trade with other countries and diversifying their energy resources. Such a proactive trade policy and energy policy has allowed a significant reduction in the dependence on the Russian Federation. In terms of Polish economy we can also certainly see the efforts made to reduce Russia's dependence in the energy and trade sectors. Meanwhile, the increase in the volume of imports from Russia in 2022, observed in other Central European countries, indicates that there are problems in the implementation of a rapid and effective diversification in trade and supply of raw materials, and, sometimes, a lack of a political will for it to be implemented.

References

Baczynska G (2023), *EU takes aim at Chinese firms in proposed new Russia sanctions* (08.05.2023). URL: <https://www.reuters.com/world/eu-takes-aim-chinese-firms-third-country-exports-tighten-russia-sanctions-2023-05-08/>

Caprile A., Delivorias A. (2023), *EU sanctions on Russia: Overview, impact, challenges*, European Parliamentary Research Service.

Council of the EU (2022), *Press Release. Sanctions: Council adds the violation of restrictive measures to the list of EU crimes* (28.10.2022). URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/28/sanctions-council-adds-the-violation-of-restrictive-measures-to-the-list-of-eu-crimes/>

European Banking Authority, *The EBA Risk Dashboard*. URL: <https://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/risk-dashboard>

European Commission (2021), *The EU economy after COVID-19: implications for economic governance*. Communication from The Commission to The European Parliament, The Council, The European Central Bank, The European Economic and Social Committee, The Committee of The Regions. URL: https://ec.europa.eu/info/sites/default/files/economy-finance/economic_governance_review-communication.pdf

European Commission (2023), *European Economic Forecast. Spring 2023, Institutional Paper 200, Publications Office of the European Union, Luxembourg*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/system/files/2023-05/ip200_en_1.pdf

European Council (2023), *EU response to Russia's invasion of Ukraine*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-response-ukraine-invasion/#sanctions>

European Investment Bank (2022), *How bad is the Ukraine war for the European recovery?* URL: https://www.eib.org/attachments/publications/how_bad_is_the_ukraine_war_for_the_european_recovery_en.pdf

Eurostat (2022), *EU trade with Russia - latest developments* (data extracted in January 2022). URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?oldid=558089#Latest_developments

Eurostat (2023), *EU trade with Russia continues to decline* (03.03.2023). URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/DDN-20230303-1>

Eurostat, Data Browser, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/>

Guenette J. D., Kenworthy Ph., Wheeler C. (2022), *Implications of the War in Ukraine for the Global Economy*, World Bank Group, EFI Policy Note 3.

OECD (2022), *Impacts of the Russian Invasion of Ukraine on Financial Market Conditions and Resilience: Assessment of Global Financial Markets*, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/879c9322-en>

Polski Instytut Ekonomiczny, *Ponad 80 proc. firm w Polsce odczuło wpływ wojny na kluczowe obszary działalności* (22.02.2023). URL: <https://pie.net.pl/ponad-80-proc-firm-w-polsce-odczulo-wplyw-wojny-na-kluczowe-obszary-dzialalnosci/>

Taran S. (2023), *11th package of EU sanctions: Focusing on circumvention*, European Policy Centre, EPC Flash Analysis (16.05.2023). URL: <https://www.epc.eu/en/publications/11th-package-of-EU-sanctions-Focusing-on-circumvention~50d944>

The ECB blog, *One year since Russia's invasion of Ukraine – the effects on euro area inflation*, (24.02.2023). URL: <https://www.ecb.europa.eu/press/blog/date/2023/html/ecb.blog20230224~3b75362af3.en.html>

The International Working Group on Russian Sanctions (2023), *Action Plan 2.0. Strengthening Sanctions against the Russian Federation*, Working Group Paper No. 11 (24.04.2023). URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files-storage/01/18/49/82e4b94da9b413ac4958b08bcea980b2_1682403883.pdf

THE SECURITY DIMENSION OF EU POLICY REGARDING THE REGION OF EASTERN PARTNERSHIP

Abstract. The key directions of the EU security policy regarding the Eastern Partnership region are analyzed. The key challenges and threats to the security of the Eastern Partnership countries are highlighted. Mechanisms of EU influence on the security situation in the region are studied. Recommendations on strengthening the role of the EU in ensuring peace and stability in the region are presented. The potential scenarios of future cooperation between the EU and the countries of the Eastern Partnership region to ensure the safe and stable development of this region are highlighted.

Keywords: Eastern Partnership, EU, security, Russian-Ukrainian war, security cooperation.

БЕЗПЕКОВИЙ ВИМІР ПОЛІТИКИ ЄС ЩОДО РЕГІОНУ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

Анотація. Проаналізовано ключові напрями безпекової політики ЄС щодо регіону Східного партнерства. Висвітлено ключові виклики та загрози безпеці країн Східного партнерства. Досліджено механізми впливу ЄС на безпекову ситуацію в регіоні. Надано рекомендації щодо посилення ролі ЄС у забезпеченні миру та стабільності в регіоні. Висвітлено потенційні сценарії майбутньої співпраці між ЄС та країнами регіону Східного партнерства для забезпечення безпечного та стабільного розвитку цього регіону.

Ключові слова: Східне партнерство; ЄС; безпека; російсько-українська війна; безпекова співпраця.

The security situation in Eastern Europe is a pressing issue on the agenda of the entire international community. A significant number of challenges and threats in the region, namely the geopolitical confrontation between the US, EU, and Russia, the full-scale Russian-Ukrainian war, destabilize the current system of world order. World leaders are talking about the beginning of a new “cold” war. The Eastern Partnership region has been a priority for EU foreign policy for fifteen years. Before the start of the full-scale war of the Russian Federation against Ukraine, this region was considered by the EU more as a direction of political and economic cooperation. Security policy regarding this region was insignificant. With the start of the war, the EU’s political

---

¹ **Tsebenko Oleh**, заступник директора Інституту гуманітарних та соціальних наук, канд. політ. наук, доц., доц. кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”.

² **Abrat Serhiy**, аспірант кафедри політології та міжнародних відносин Національного університету “Львівська політехніка”.

stakes and goals for this region have significantly increased. Europe began to think about new military alliances for these countries, building a new security superstructure. Ukraine and the Republic of Moldova were granted EU candidate status. Active negotiations are underway about these countries joining NATO.

Key goals of EU security policy in the Eastern Partnership region: 1. Termination and settlement of the Russian-Ukrainian war. 2. Settlement of conflicts in the Eastern Partnership region. 3. Protection of human rights in the countries of the region. 4. Ensuring the democratic development of Eastern Partnership countries. 5. Counteracting with the migration challenges by the European security system. 6. Energy security of EU and Eastern Partnership countries. 7. Counteracting cyber-crime. 8. Counteracting transnational crimes (drug trafficking to the EU, human trafficking, terrorism). 9. Security of EU borders and Eastern Partnership countries bordering the EU. 10. Support of counteraction to information and hybrid threats in Eastern Partnership countries. 11. Providing security guarantees to Eastern Partnership countries. 12. Humanitarian security of the Eastern Partnership region.

From the listed above, we can see that the EU sets many priority tasks in its foreign security policy regarding the Eastern Partnership region. This region, according to many European politicians and researchers, is a guarantee of the security of the European Union itself in the context of geopolitical confrontation with the Russian Federation.

It is also worth analyzing the key tools of the EU in ensuring peace and security in the Eastern Partnership region: 1. The EU has signed association agreements with Ukraine, Moldova, and Georgia, which is an important mechanism of cooperation. 2. EU financial aid provided for carrying out various reforms in the Eastern Partnership countries, including the ones in the field of security, energy security, cybersecurity. 3. The EU provides military assistance and financial funds to ensure the defense capability of Ukraine in the fight against RF aggression. 4. The EU helps Ukraine and Moldova overcome the consequences of the energy crisis caused by massive attacks on Ukraine's energy infrastructure in 2022. 5. The EU funds a significant number of reforms in the internal security system and law enforcement agencies of the Eastern Partnership countries. 6. Ensuring environmental security of the countries of the region by financing various initiatives in the field of green energy, green economy, and ecology. 7. EU Advisory Mission (EUAM) – a civilian mission of the EU's Common Security and Defense Policy. 8. Application of the sanctions mechanism against Russia and Belarus, which threaten the security of the European region. 9. Cooperation with international organizations of global (UN, NATO) and regional (Council of Europe, OSCE, GUAM) in ensuring peace and security in the Eastern Partnership region³.

---

³ Kaunert, C., Deus Pereira, J. (2023). EU Eastern Partnership, Ontological Security and EU-Ukraine/Russian warfare. *Journal of contemporary European studies*, No. 31, pp. 1–12.

From the listed above, we can see that the EU sets many priority tasks in its foreign security policy regarding the Eastern Partnership region. This region, according to many European politicians and researchers, is a guarantee of the security of the European Union itself in the context of geopolitical confrontation with the Russian Federation.

It is also worth analyzing the key tools of the EU in ensuring peace and security in the Eastern Partnership region: 1. The EU has signed association agreements with Ukraine, Moldova, and Georgia, which is an important mechanism of cooperation. 2. EU financial aid provided for carrying out various reforms in the Eastern Partnership countries, including the ones in the field of security, energy security, cybersecurity. 3. The EU provides military assistance and financial funds to ensure the defense capability of Ukraine in the fight against RF aggression. 4. The EU helps Ukraine and Moldova overcome the consequences of the energy crisis caused by massive attacks on Ukraine's energy infrastructure in 2022. 5. The EU funds a significant number of reforms in the internal security system and law enforcement agencies of the Eastern Partnership countries. 6. Ensuring environmental security of the countries of the region by financing various initiatives in the field of green energy, green economy, and ecology. 7. EU Advisory Mission (EUAM) – a civilian mission of the EU's Common Security and Defense Policy. 8. Application of the sanctions mechanism against Russia and Belarus, which threaten the security of the European region. 9. Cooperation with international organizations of global (UN, NATO) and regional (Council of Europe, OSCE, GUAM) in ensuring peace and security in the Eastern Partnership region⁴.

Analyzing the main tools of the EU in ensuring peace and security in the region of Eastern Europe, it should be noted that they have not been significantly successful over the decades. The lack of a clear EU security policy regarding this region has led to the activation of Russia's imperial ambitions, accompanied by conflicts in the region, the war against Georgia in 2008, the war in Donbass, the annexation of Crimea, the full-scale Russian-Ukrainian war.

The priority direction of EU policy in the field of security in the region is the resolution of existing and frozen conflicts. Five Eastern Partnership countries have active or frozen conflicts, characterizing it as a high level of conflict potential. The Republic of Moldova has a frozen conflict with the Russian Federation. For more than thirty years, the separatist regime of the Transnistrian People's Republic, where the regular Russian army is located, has been supported by the Russian occupation authorities. Also, at a certain period of time, Russia heated up the situation in Gagauzia, where the issue of creating a people's republic was promoted at local referendums. The territory of Transnistria is actively used by the Russian authorities to throw saboteurs and spies into Ukraine during the Russian-Ukrainian war. The territory of Belarus in 2021 was used by Russia for provocative migration attacks on the Polish-Belarusian

---

⁴ Kaunert, C., Deus Pereira, J. (2023). EU Eastern Partnership, Ontological Security and EU – Ukraine/Russian warfare. *Journal of contemporary European studies*, No. 31, pp. 1–12.

border, where refugees from Syria were forcibly thrown onto the territory of Poland. During the full-scale war of Russia against Ukraine, the territory of Belarus is used for an attack, missile strikes on the Ukrainian state. The regular army of the Russian Federation conducts constant exercises with the Belarusian military on their territory. Another key threat that emerged in 2023 for European and international security is the Kremlin's statements about the deployment of nuclear weapons on the territory of Belarus with the aim of delivering a preventive strike against NATO and EU countries. The security crisis caused by recent events in Belarus poses a significant threat to EU security. Georgia also has the facts of separatist people's republics of Abkhazia and Ossetia, which are supported by Russia. Also, in 2008, Russian troops committed aggression and waged a full-scale war against Georgia. A problematic issue in relations between two Eastern Partnership countries, Armenia and Azerbaijan, is the constantly emerging armed conflict over Nagorno-Karabakh. In this conflict, Armenia is actively supported by the Russian Federation. The most problematic in terms of security challenges for the EU among all participants of the Eastern Partnership is Ukraine. Starting from 2014, when the annexation of Crimea took place and the war in Donbass started by Russia, the security of the European region has undergone significant destabilization. With the start of the full-scale war in 2022 of Russia against Ukraine, the functioning of the security system and the EU's security policy regarding the Eastern Partnership region has collapsed⁵.

Since the creation of the EU's "Eastern Partnership" initiative in 2009, the EU has set a strategic task for its maximum involvement in resolving conflicts in the region. The EU acts as a mediator in negotiations in the Transnistrian conflict, the war in Donbass, and its actions in ending the Russian-Ukrainian war are active. The key functions of the EU in these conflicts are the role of mediator, financial and humanitarian aid, support in post-conflict reconstruction. The involvement of individual EU countries in resolving these conflicts is also active. The EU actively cooperates with international governmental and non-governmental organizations on conflict resolution in the region⁶.

A significant challenge for the EU's security system was Russia's nuclear blackmail of Ukraine, EU member states, NATO member states. Since the beginning of the full-scale war against Ukraine in 2022, in political speeches, ideological propaganda, Russia threatens to use nuclear weapons against Ukraine and its Western partners. Russian troops at the beginning of 2022 captured the Chernobyl nuclear power plant and violated the radiation background. The situation around the Zaporizhzhya nuclear power plant, which has been held by Russian terrorists for more

---

⁵ Ivasechko, O., Turchyn Ya., Tsebenko O., Vezdenko Ya. (2022). Peculiarities and Prospects of the European Union Involvement in the Settlement of Conflicts on the Territory of the Eastern Partnership Countries. *Politics in Central Europe, No. 18*, pp. 633–660.

⁶ Ivasechko, O., Turchyn Ya., Tsebenko O., Vezdenko Ya. (2022). Peculiarities and Prospects of the European Union Involvement in the Settlement of Conflicts on the Territory of the Eastern Partnership Countries. *Politics in Central Europe, No. 18*, pp. 633–660.

than a year and does not allow international IAEA observers to it, remains critical. The Russians also shelled the power units of this nuclear power plant. The situation with cooling of power units looks critical now, which is caused by the undermining of the Kakhovka hydroelectric power station by the Russians and the drop in the water level in the reservoirs on the Dnieper, from where water was taken for cooling. During the shelling of Ukraine's energy infrastructure by Russian missiles, strikes were made on the generators of the South Ukrainian nuclear power plant, which caused a "blackout". The latest manifestation of blackmail and threats from Russia was the statement of its leader about the relocation of nuclear weapons to the territory of Belarus to protect itself and partners from NATO. From the above, we can conclude that Russia uses all possible means to nuclearly intimidate European partners of Ukraine and to stop the supply of assistance. As for the position of the EU, it condemns such actions of Russia, demands the admission of IAEA representatives to the occupied nuclear facilities. The EU's position is stable in supporting the territorial integrity of Ukraine, providing financial, military and humanitarian assistance. In response to Russia's nuclear blackmail, the Eastern flank of NATO was strengthened, and the air defense system on the EU's borders with Ukraine, Belarus and Russia was significantly strengthened. EU politicians react quite restrainedly to the possibility of Russia using nuclear weapons⁷.

The full-scale Russian-Ukrainian war in 2022 became the main destabilizing factor in the security system of Eastern Europe and the entire European continent. The war completely nullified all previously reached agreements in the field of security and showed the need to search for a new security architecture in Eastern Europe for EU and NATO partner countries. The EU is practically the only one in the position of supporting Ukraine in the fight against Russia. The EU for the first time provided lethal weapons to a non-EU country. Also, 13.6 billion euros of financial aid was allocated to Ukraine for the defense sector through the European Peace Fund institution. EU member countries actively supply weapons to Ukraine, including aircraft, armored vehicles, missile systems, personal protection equipment, etc. The EU has already introduced nine packages of sanctions against Russia, which significantly hit its economy. Another challenge in the context of the war is the migration crisis and the flow of Ukrainian refugees to the EU. European partners provide significant humanitarian, financial, and informational assistance in the context of resisting the aggressor. Since 2022, the mission "EUAM Ukraine" has been operating on the territory of Ukraine, which monitors the security situation during the war⁸.

---

⁷ Нові ядерні погрози Росії: як на заяви Путіна реагує українська влада та чи вірять в їхню реальність міжнародні партнери (2022) [Електронний ресурс]. *Вільне Радіо*. Режим доступу до ресурсу: <http://surl.li/dlswb>.

⁸ EU Military Assistance Mission in support of Ukraine [Електронний ресурс] / *EUMAM* // 10.04.2023. – Режим доступу: https://www.eeas.europa.eu/eumam-ukraine/about-eu-military-assistance-mission-support-ukraine-eumam-ukraine_en?s=410260

The war in Ukraine also caused an energy crisis for the EU, which was quite heavily dependent on Russian gas and oil. With the introduction of sanctions, Europe had to partially abandon Russian resources and reorient to other supply channels. The shelling of Ukrainian energy infrastructure caused a halt in the supply of energy resources to the EU and forced, on the contrary, to connect Ukraine to the European energy system. Even before the start of the full-scale war, Ukraine signed agreements with the EU on reverse gas supply to Ukraine. The energy crisis in Ukraine caused a suspension of supplies to the Republic of Moldova. The EU country Romania also quickly provided energy supplies to Moldova. In general, the EU considers the Eastern Partnership region as strategically important in terms of energy security and transit of energy resources. The EU seeks to integrate the Eastern Partnership countries into the EU's Single Energy Market⁹.

Hybrid influence mechanisms, cyberattacks, information wars are a key tool of Russia's influence on the security of the Eastern Partnership region and the EU. The Union actively cooperates with the countries of the region in countering Russian information propaganda, provides funding for the preparation of cyber police, software, protection of personal data in the countries of the Eastern Partnership¹⁰.

The authoritarian regimes in Belarus, Armenia, and Azerbaijan are a certain marker for destabilizing the security system in the region. These countries do not wish to integrate into the EU and NATO. Belarus and Armenia are part of the CSTO security alliance along with Russia. Belarus has signed an agreement on a union state and is de facto completely under the leadership of Moscow and is involved in the war against Ukraine. In this direction, the EU actively implements sanctions against the Lukashenko regime, does not recognize its legitimacy. The control and security on the EU border with Belarus and Russia are also intensified¹¹.

Drug trafficking routes from Asia to the EU are laid through the Eastern Partnership countries. Eastern Partnership countries are among the countries that carry out illegal human trafficking to the EU. The Union actively funds drug trafficking control programs, national border security programs in the region, funds the reform of law enforcement agencies in the Eastern Partnership countries¹².

Regarding the prospects for strengthening the EU's security policy towards the Eastern Partnership region, we can note that the events of 2022 in Ukraine

---

⁹ EU support for Ukraine: from sanctions to military and humanitarian aid / EUNEIGHBOUREAST // 3.05.2023. URL: <https://euneighbourseast.eu/news/explainers/eu-support-for-ukraine-from-sanctions-to-military-and-humanitarian-aid-how-is-the-eu-helping/>

¹⁰ Hartsö, C. (2022). Eastern Partnership and Security. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1703296/FULLTEXT01.pdf>

¹¹ Deen, B., Zweers, W., Van Loon, I. (2021) The Eastern Partnership. Three dilemmas in a time of troubles. *Clingendael Report*. URL: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-01/the-eastern-partnership.pdf>

¹² Hartsö, C. (2022). Eastern Partnership and Security. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1703296/FULLTEXT01.pdf>

unequivocally changed the approach and vision of the Union regarding the sphere of peace and security. The EU should implement the idea of the “EU Security Compact for the Eastern Neighbourhood”¹³, which could become a key format of security cooperation with the countries of this region. It is necessary to admit Ukraine and the Republic of Moldova to the EU, and in perspective Georgia, which would significantly remove the issue of geopolitical confrontation with the Russian Federation. The EU should not forget about the other three countries of the region – Belarus, Armenia, and Azerbaijan. Since authoritarian regimes are established there, it is still necessary to maintain a course towards the Europeanization of these countries with the aim of these states leaving the influence of the Russian Federation, or at least minimizing this influence. Regarding the Russian-Ukrainian war, the EU needs to strengthen support for Ukraine with weapons and funding in order to overcome the common enemy. Involving Eastern Partnership countries in security alliances with EU member countries, or joining the PESCO security initiative, could become a transit option until Ukraine and the Republic of Moldova join NATO. It seems possible to conclude agreements with some Eastern Partnership countries (Ukraine and the Republic of Moldova) with the aim of providing them with security guarantees, the possibility of providing military assistance, etc. The EU needs to take a more critical approach to resolving separatist conflicts in the Eastern Partnership region, and in the context of the Russian-Ukrainian war, try to resolve at least the Transnistrian issue. The Union needs to continue to support, implement, and finance democratic reforms in the Eastern Partnership countries, which is a direct guarantee of stability and security in the region¹⁴.

Regarding possible scenarios for the development of the EU’s security policy in the Eastern Partnership region, it seems likely to highlight strategic cooperation in this direction with Ukraine and the Republic of Moldova with the subsequent accession, after political changes, of Georgia. In the long term, these three countries will be admitted to the EU and NATO, which will solve the security problem. Less likely is the scenario that all Eastern Partnership countries will remain in the sphere of geopolitical influence of the Russian Federation.

In summary, it should be noted that the EU’s security policy towards the Eastern Partnership region is ineffective and requires significant review and strengthening. The events of 2022 and the start of the full-scale Russian-Ukrainian war radically changed the Union’s approach to ensuring peace and security on the European continent. The priority task for the EU in the region is to end the war in

---

¹³ Gressel, G. (2021). EU Security Compact for the Eastern Neighbourhood: Why unity of command is an issue in politics too. *Clingendael Report. European Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.clingendael.org/pub/2021/the-eastern-partnership/annex-3/>.

¹⁴ Турчин, Я., Івасечко, О., Цебенко, О., Сухорольська, І., Рослонь, Д. (2022). Перспективи розвитку ініціативи ЄС “Східне партнерство” в умовах геополітичних викликів: монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 224 с.

Ukraine, resolve conflicts in the countries of the region, reduce pressure from the Russian Federation, resist Russian nuclear blackmail, counter hybrid challenges, counter cross-border crime, ensure energy security. Before the events of 2022, the EU only applied pacifist methods, acted as a mediator in negotiations, provided humanitarian aid, ensured the financing of reforms and the building of democracy in the Eastern Partnership countries. Today, the EU has changed its approach and provides lethal weapons to Ukraine, finances its security and defense sector. The EU needs to develop a clear plan for security architecture for this region. This can be achieved by creating joint security alliances, admitting some of the countries in the region to the EU and NATO.

References

Турчин, Я., Івасечко, О., Цебенко, О., Сухорольська, І., Рослонь, Д. (2022). Перспективи розвитку ініціативи ЄС “Східне партнерство” в умовах геополітичних викликів. *Монографія. Львів: Видавництво Львівської політехніки*. 224 с.

Нові ядерні погрози Росії: як на заяви Путіна реагує українська влада та чи вірять в їхню реальність міжнародні партнери (2022) [Електронний ресурс]. *Вільне Радіо*. Режим доступу до ресурсу: <http://surf.li/dlswb>.

Deen, B., Zweers, W., Van Loon, I. (2021). The Eastern Partnership. Three dilemmas in a time of troubles. *Clingendael Report*. URL: <https://www.clingendael.org/sites/default/files/2021-01/the-eastern-partnership.pdf>

EU Military Assistance Mission in support of Ukraine (2023) [Електронний ресурс]. *EUMAM*. URL: https://www.eeas.europa.eu/eumam-ukraine/about-eu-military-assistance-mission-support-ukraine-eumam-ukraine_en?s=410260

EU support for Ukraine: from sanctions to military and humanitarian aid (2023) [Електронний ресурс]. *EUNEIGHBOUREAST*. Режим доступу: <https://euneighbourseast.eu/news/explainers/eu-support-for-ukraine-from-sanctions-to-military-and-humanitarian-aid-how-is-the-eu-helping/>

Gressel, G. (2020). The best defence: Why the EU should forge security compacts with its eastern neighbours. *European Council on Foreign Relation. Policy Brief*. URL: <https://ecfr.eu/publication/the-best-defence-why-the-eu-should-forge-security-compacts-with-its-eastern-neighbours/>

Gressel, G. (2021). EU Security Compact for the Eastern Neighbourhood: Why unity of command is an issue in politics too. *Clingendael Report. European Council on Foreign Relations*. URL: <https://www.clingendael.org/pub/2021/the-eastern-partnership/annex-3/>.

Hartsö, C. (2022). Eastern Partnership and Security. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1703296/FULLTEXT01.pdf>

Ivasechko, O., Turchyn Ya., Tsebenko O., Vezdenko Ya. (2022). Peculiarities and Prospects of the European Union Involvement in the Settlement of Conflicts on the Territory of the Eastern Partnership Countries. *Politics in Central Europe, No. 18*, pp. 633–660.

Kaunert, C., Deus Pereira, J. (2023). EU Eastern Partnership, Ontological Security and EU- Ukraine/Russian warfare. *Journal of contemporary European studies*, No. 31, pp. 1–12.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**NOWY ŁAD
W EUROPIE
I UNII EUROPEJSKIEJ:
przesłanki – kierunki – priorytety**

Monografia

**НОВИЙ ПОРЯДОК ДЕННИЙ
ДЛЯ ЄВРОПИ
ТА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ:
причини – напрями – пріоритетні цілі**

Монографія

Редактор *Оксана Чернигевич*
Технічний редактор *Лілія Саламін*
Комп'ютерне верстання *Наталії Максимюк*
Художник-дизайнер *Уляна Келеман*

Здано у видавництво 18.09.2023. Підписано до друку 27.11.2023
Формат 70×100 ¹/₁₆. Папір офсетний. Друк офсетний
Умовн. друк. арк. . Обл.-вид. арк 12,5
Наклад 100 прим. Зам. 231062

Видавець і виготівник: Видавництво Львівської політехніки
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4459 від 27.12.2012 р.

бул. Ф. Колесси, 4, Львів, 79013
тел. + 380 32 2584103, факс +380 32 2584101
vlp.com.ua, ел.пошта: vmr@vlp.com.ua